

INDEX COPERNICUS
INTERNATIONAL

ISSN 2522-1736
ISSN Online 2663-4902

ICV 2022:85.77

Міністерство освіти і науки України

Ніжинський
державний університет
імені Миколи Гоголя

Наукові записки

Психолого-педагогічні
науки

№ 3

Ніжин – 2024

УДК 159.9(05)"540.3"+37(05)"540.3"
НЗ4

НАУКОВІ ЗАПИСКИ
Ніжинського державного університету
імені Миколи Гоголя

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Головний редактор: Бурназова Віра Володимирівна, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри теорії і методики навчання мистецьких дисциплін, заступник декана з навчально-методичної роботи факультету психолого-педагогічної освіти та мистецтв Бердянського державного педагогічного університету.

Відповідальний секретар: Демченко Наталія Михайлівна, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри педагогіки, початкової освіти, психології та менеджменту Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя.

Члени редколегії:

Маноліс Дафермос, доцент кафедри психології Критського університету (Ретимно, Греція);

Лосєва Наталія Миколаївна, доктор педагогічних наук, професор кафедри педагогіки, початкової освіти, психології та менеджменту Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя;

Лісовець Олег Васильович, доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри соціальної педагогіки і соціальної роботи Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя;

Міненко Антоніна Олексіївна, доктор педагогічних наук, професор кафедри дошкільної та початкової освіти Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка;

Корнієнко Інокентій Олексійович, доктор психологічних наук, доцент кафедри психології Мукачівського державного університету;

Шпорун Оксана Миколаївна, кандидат психологічних наук, доцент, професор кафедри психології КЗВО «Вінницька академія безперервної освіти»;

Книш Анастасія Євгенівна, кандидат психологічних наук, доцент кафедри педагогіки та психології управління соціальними системами Харківського політехнічного інституту.

Збірник включено до переліку наукових видань, публікації яких зараховуються до результатів дисертаційних робіт з педагогіки (Затверджено наказом МОН України від 07.10.2016 р. № 1222).

Збірник наукових праць «Наукові записки. Серія «Психолого-педагогічні науки» (Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя)» є фаховим виданням (категорія «Б») на підставі наказу МОН України №157 від 09.02.2021 року (додаток № 4) з педагогічних наук (011 – Освітні, педагогічні науки).

ISSN 2522-1736

ISSN Online 2663-4902

Рекомендовано Вченою радою Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя.
Протокол № 1 від 29.08.2024 р.

Наукові записки. Серія «Психолого-педагогічні науки» (Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя) / за заг. ред. В. В. Бурназової. – Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя, 2024. – № 3. – 139 с.

Адреса видавництва:

вул. Воздвиженська, 3^А, м. Ніжин, Чернігівська обл.,
Україна, 16600.
Тел.: (04631) 7–19–72
E-mail: vidavn_ndu@ukr.net, www.ndu.edu.ua

**Адреса сайту журналу
у друкованій версії:**

<http://lkr.ndu.edu.ua/index.php/nz/>

Верстка та макетування – **О. В. Борщ**

Підписано до друку 11.11.2024 р.
Гарнітура Arial
Замовлення №

Формат 60x84/8
Обл.-вид.арк. 12,02
Ум. друк. арк. 16,62

Папір офсетний
Тираж 100 пр.

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 2137 від 29.03.05 р.

НДУ імені Миколи Гоголя, м. Ніжин, вул. Воздвиженська, 3^А

© В. В. Бурназова, головний редактор, 2024
© НДУ ім. М. Гоголя, 2024

INDEX COPERNICUS
INTERNATIONAL

ISSN 2522-1736
ISSN Online 2663-4902

ICV 2022:85.77

Ministry of Education and Science of Ukraine

**Nizhyn Mykola Gogol
State University**

Research Notes

**Psychology and Pedagogy
Research**

ISSUE 3

Nizhyn – 2024

Research Notes [Naukovi Zapysky] Nizhyn Mykola Gogol State University

EDITORIAL BOARD:

Editor-in-Chief: Burnazova Vira, Candidate of Pedagogic Sciences, Associate Professor, Associate Professor at the Department of the theory and methodology of teaching artistic disciplines, Associate Dean of The Faculty of Psychological and Pedagogical Education and Arts, Berdyansk State Pedagogical University.

Executive Secretary: Demchenko Nataliia, Candidate of Pedagogic Sciences (PhD), Associate Professor Pedagogics, Primary Education, Psychology and Management of Nizhyn Mykola Gogol State University.

Editorial Board Members:

Manolis Dafermos, Associate professor at the Department of Psychology, University of Crete.

Loseva Natalia, Doctor of Pedagogical Sciences, Associate Professor at Pedagogics, Primary Education, Psychology and Management of Nizhyn Mykola Gogol State University.

Lisovets Oleg, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Department of Social Pedagogy and Social Work of Nizhyn Mykola Gogol State University.

Minenok Antonina, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor at the Department of Preschool and Primary Education, National University «Chernihiv Collegium» of T. G. Shevchenko.

Kornienko Inokentiy, Doctor of Psychological Sciences, Associate Professor at the Department of Psychology, Mukachevo State University.

Shportun Oksana, Doctor of Psychological Sciences, Professor at the Department of Psychology communal institution of higher education «Vinnitsa Academy of Continuing Education».

Knysch Anastasia, Candidate of Psychological Sciences, Associate Professor of the Department of Pedagogy and Psychology of Social Systems Management, Kharkov Polytechnic Institute.

This collection of research is included to the list of scientific periodicals appropriate for publishing the results of dissertation in Pedagogy (According to The Order 1222 of the Ministry of Education and Science, dated October 10, 2016).

Collection of scientific works "Scientific notes. The series "Psychological and Pedagogical Sciences" (Nizhynsky State University named after Mykola Gogol)" is a professional publication (category "B") on the basis of the order of the Ministry of Education and Culture of Ukraine No 157 of February 9, 2021 (appendix No 4) on pedagogical sciences (011 – Educational, pedagogical sciences).

ISSN 2522-1736

ISSN Online 2663-4902

The Collection is approved by Scientific Board of Nizhyn Mykola Gogol State University
Record № 1 of August 29, 2024.

Research Notes. Series «Psychology and Pedagogy Research» (Nizhyn Mykola Gogol State University) / ed. N34 V. V. Burnazova. Nizhyn: Mykola Gogol NSU, 2024. Issue 3. 139 p.

Publisher's address: 3^A Vozdvyzhenska Str., Nizhyn, Chernihiv Oblast,
Ukraine, 16600
Tel.: (04631) 7-19-72
E-mail: vidavn_ndu@ukr.net, www.ndu.edu.ua

The website address of the magazine in the print version: <http://kp.ndu.edu.ua/index.php/nz/>

Page making: **O. V. Borshch**

Signed to print 11.11.2024 p.
Typeface Arial
Order №

Format 60x84/8
publisher's signature 12,02
press sheet 16,62

offset paper
print run 100

Certificate of the Publishing Subject
DK 2137 Dated March 29, 2005

Mykola Gogol NSU, Nizhyn, 3^A Vozdvyzhenska Str.

© Vira Burnazova, Editor-in-Chief, 2024
© Mykola Gogol NSU, 2024

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

НАУКОВІ ЗАПИСКИ
Ніжинського державного університету
імені Миколи Гоголя

Науковий журнал ○Рік відновлення видання – 1996

Психолого-педагогічні науки, № 3, 2024 рік

ЗМІСТ

МЕТОДОЛОГІЯ І ТЕОРІЯ ПЕДАГОГІКИ

Аніщук А. М., Лісовець О. В. Інноваційні форми і методи роботи з педагогами у закладі дошкільної освіти	8
Кононко О. Л. Культура особистісно-професійного самовираження майбутніх педагогів: сутність та умови розвитку	17
Пісоцький О. П. Формування моральних ставлень дітей 5–6 років у закладі дошкільної освіти та сім'ї	27
Останіна Н. С., Демченко Н. М., Качалова Т. В. Механізми вирішення проблеми здоров'язбереження підлітків в умовах позашкільного закладу	36
Пихтіна Н. П. Педагогічні умови формування соціальної компетентності дітей дошкільного віку засобами масової інформації	48
Самойленко О. В. Ефективність управління освітнім процесом у сфері початкової освіти	59
Циганчук М. О. Методи та засади формування сприятливого середовища для набуття м'яких навичок у студентів вищих навчальних закладів	71

МЕТОДИКА НАВЧАННЯ І ВИХОВАННЯ

Гордієнко О. А. Історичний аспект проблеми вивчення фольклору студентами – майбутніми вчителями початкової школи у процесі підготовки до проведення уроків літературного читання	80
Демченко Н. М., Долматова М. П., Гордієнко Т. В. Особливості професійної підготовки здобувачів вищої освіти засобами навчального тренінгу	91
Йотка Я. М. Формування методичної компетентності майбутніх викладачів вокальних дисциплін як детермінанта успішної педагогічної діяльності	99
Маркіна О. Ю., Мельник С. С., Новіков О. В. Методика формування іншомовної лексичної компетентності за допомогою читання літератури мовою оригіналу	108

ПРОФЕСІЙНА ПІДГОТОВКА

- Вайнтрауб М. А.** Формування компетентностей і результатів навчання у студентів професійної та технологічної освіти педагогічного спрямування 118
- Хлебїк С. Р.** Конфліктологічна компетентність соціального педагога у формуванні гуманістичних відносин учасників освітнього процесу 125

ВІТЧИЗНЯНИЙ І ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД

- Палій О. А., Демченко Н. М., Шпекбахер Т. О.** Педагогічний транслінгвізм: на прикладі початкової школи Баварії..... 132

CONTENTS

METHODOLOGY AND THEORY OF PEDAGOGICS

Lisovets O., Anischuk A. Innovative forms and methods of working with teachers in a preschool education institution	8
Kononko O. Culture of personal and professional self-expression of future teachers: the essence and conditions of development.....	17
Pisotskyi O. Formation of moral attitudes of children aged 5–6 years in preschool education and family	27
Ostanina N., Demchenko N., Kachalova T. Mechanisms for solving the problem of teenagers' health preservation in an extracurricular educational institution	36
Pykhtina N. Pedagogical conditions for developing social competence of preschool children by means of the mass media.....	48
Samoilenko O. Efficiency of management of the educational process in the sphere of primary education	59
Tsyhanchuk M. Methods and principles of creating a favorable environment for the acquisition of soft skills by students of higher education institutions	71

METHODS OF TEACHING AND UPBRINGING

Hordiienko O. Methods of teaching and upbringing theoretical basics of folklore study by students – future primary school teachers in the process of preparation for teaching literary reading.....	80
Demchenko N., Dolmatova M., Hordiienko T. Features of professional training of higher education acquires by educational training means.....	91
Yotka Y. Formation of methodological competence of future vocal teachers as a determinant of successful pedagogical practice	99
Markina O., Melnyk S., Novikov O. Methodology of forming other lexic competency due to reading literature in the original	108

PROFESSIONAL PEDAGOGY

Vaintraub M. Formation of competences and learning outcomes in students of professional and technological education of pedagogical education	118
Khliebik S. Conflictology competence of the social educator in the formation of humanistic relations of the participants of the educational process.....	125

HOME AND FOREIGN EXPERIENCE

Paliy O., Demchenko N., Speckbacher T. Pedagogical translinguisms: on the example of primary schools in Bavaria.....	132
---	-----

МЕТОДОЛОГІЯ І ТЕОРІЯ ПЕДАГОГІКИ

УДК 373.2.011.3-051-001.895
DOI 10.31654/2663-4902-2024-PP-3-8-16

Аніщук А. М.

кандидатка педагогічних наук, доцентка
Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя
anishchuk1965@gmail.com
orcid.org/0000-0002-0292-689X

Лісовець О. В.

докторка філософії в галузі освіта/педагогіка (PhD),
доцентка кафедри дошкільної освіти
Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя
ksuvik2@gmail.com
orcid.org/0000-0003-4685-3589

ІННОВАЦІЙНІ ФОРМИ І МЕТОДИ РОБОТИ З ПЕДАГОГАМИ У ЗАКЛАДІ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

У статті розкрито сутність поняття «інновація», висвітлено аналіз інноваційних форм та методів роботи з педагогами у закладі дошкільної освіти. Подано аналіз наукової літератури з проблеми дослідження. Проаналізовано питання формування готовності педагогів до інноваційної діяльності в освітньому процесі у працях сучасних науковців та практиків. Наголошено на тому, що система методичної роботи в ЗДО має бути спрямована на створення професійно-особистісної зони успіху кожного педагога, на підвищення рівня мотивації до саморозвитку і творчості. Проаналізовано проблему підготовки вихователів до використання інноваційних форм та методів. Розглянуто та проаналізовано класифікацію форми методичної роботи: за способом організації (колективні, групові, індивідуальні), за рівнем активності учасників (пасивні, активні, інтерактивні). Детально проаналізовано конкретні інноваційні форми методичної роботи з педагогами ЗДО (майстер-клас, тренінг, методичний фестиваль, вебінар, інтернет-конференція, веб-конференція, форум, методичний кешинг, айстопер, інформаційний коктейль, коворкінг, флешбек) та методи (тьюторство, коучинг, кейс-метод (case-study), метод проєктів, колегіальне навчання, «синтез думок», «методичний діалог», менторинг, метод рефлексії). Визначено низку інноваційних форм методичної роботи для подальшої перспективи наукового дослідження. Ключові слова: інновація, інноваційні методи, інноваційні форми, методична робота, професійний розвиток педагогів, заклад дошкільної освіти(ЗДО), методична діяльність у ЗДО.

Постановка проблеми. Сучасна освіта розвивається в режимі інноваційного пошуку, що викликає зміни різних компонентів діяльності освітян. У цьому зв'язку особливого значення набуває посилення безперервного характеру навчання та професійного вдосконалення педагога як умови його активної адаптації до нових

моделей діяльності, підвищення рівня підготовленості до вирішення професійних завдань та підвищення якості результатів освітнього процесу загалом. В законах України «Про освіту», «Про дошкільну освіту», «Про вищу освіту», Коментарі до Базового компонента дошкільної освіти в Україні та інших нормативних документах наголошується про необхідність підвищення професійної компетентності вихователя, про інноваційний розвиток освітнього процесу. В закладі дошкільної освіти мають бути створені такі умови, що забезпечуватимуть всебічний розвиток дитини дошкільного віку відповідно до її задатків, нахилів, здібностей, індивідуальних, психологічних та фізичних особливостей, культурних потреб; набуття нею життєвого соціального досвіду.

Зміни в освіті вимагають від педагогів нових підходів і методів навчання. Інноваційні форми роботи допомагають педагогам адаптуватися до цих змін і ефективно здійснювати свою діяльність. Слово «*інновація*» має латинське походження і в перекладі означає оновлення, зміну, введення нового. У педагогічній інтерпретації інновація означає нововведення, що поліпшує хід і результати освітнього процесу. Тому, інноваційна діяльність – це новаторство, а інноваційні підходи – це підходи, які реалізуються у системі (методах, формах, структурі, організації) науково-методичної роботи. Педагогічна інновація – це зміни, спрямовані на поліпшення розвитку, виховання і навчання, вдосконалення цілей і змісту, форм і методів педагогічної діяльності, що сприяє розвитку свідомості та самосвідомості педагога.

Провідним засобом активізації інноваційної діяльності є *методична робота*, якісна організація якої забезпечує розвиток закладу дошкільної освіти. Правильний підхід до вибору змісту і методів методичної роботи, їхнього раціонального поєднання та взаємозв'язку сприятиме професійному зростанню педагогічних працівників, підвищенню їх психолого-педагогічної компетентності, здатності до творчого пошуку й реалізації нових ідей.

В контексті оновлення змісту освіти пріоритет буде віддаватися таким формам організації методичної роботи з педагогічними працівниками, які б дозволяли кожному педагогу вибирати власну траєкторію розвитку, визначати форми та варіанти професійного зростання, а також враховувати освітні потреби та запити педагогів, рівень їхнього професіоналізму, мотиви професійного розвитку педагога; стимулювали б кожного педагога до набуття професійної компетентності, здатності адаптуватися в умовах, що постійно змінюються.

Аналіз останніх досліджень і публікацій свідчить, що все ширше в практиці дошкільної освіти використовуються сучасні інноваційні форми та методи роботи з педагогами. Питання формування готовності педагогів до інноваційної діяльності в освітньому процесі розглядали у своїх працях І. Бех, В. Бондар, Л. Ващенко, І. Дичківська, В. Загвязинський, М. Лещенко, І. Підласий, М. Чепіль та ін.; упровадження інноваційних педагогічних технологій в роботу з дітьми дошкільного віку в закладах дошкільної освіти відображені у дослідженнях Г. Беленької, А. Богуш, Ю. Волинця, Л. Зданевич, О. Половіної, Т. Поніманської, О. Фунтікова, А. Харченко, Л. Швайка та ін. Проблема підготовки педагогічних кадрів до інноваційної діяльності у ЗДО стала предметом досліджень Л. Артемової, Г. З. Борисової, Е. Вільчковського, Н. Гавриш, Н. Голоти, Н. Денисенко, О. Кучерявого, Н. Лисенко, М. Машовець, Т. Шинкар та ін.

Як зазначає А. Богуш, реформуючи й модернізуючи дошкільну освіту, держава насамперед дбає про підготовку професійних конкурентно здатних фахівців. Задля цього передбачено і впроваджено низку стимулів залучення до процесу реформування освіти найкращих професіоналів. Якість і результативність дошкільної освіти залежить насамперед від методично підготовлених професіоналів, керівників ЗДО, як-от: вихователя-методиста і директора ЗДО, які забезпечують матеріально та інноваційно-спрямований освітньо-виховний процес ЗДО. Якість освітньо-виховного процесу ЗДО залежить передовсім від педагогічної організації методичної роботи колективу вихователів вихователем-методистом [2, с. 98].

О. Каплуновська стверджує, що сучасна педагогічна наука переживає період прискорення темпів упровадження інноваційних розробок, втілення нових ідей і впровадження сучасних технологій у педагогічний процес. У зв'язку з цим, змінюються підходи до організації методичної роботи, пріоритет надається використанню активних форм і методів навчання педагогічного колективу, формуванню активних професійних компетентностей [9, с. 10].

Мета статті: розглянути інноваційні форми і методи роботи з педагогами у закладах дошкільної освіти та визначити їх вплив на професійний розвиток педагогів.

Виклад основного матеріалу. Покращення якості дошкільної освіти безпосередньо залежить від рівня професійної компетентності вихователів. В умовах сучасних реформ у сфері освіти відбуваються кардинальні зміни в статусі педагога та його освітніх функціях, що, в свою чергу, ставить нові вимоги до його професійно-педагогічної компетентності та рівня професіоналізму. Наразі існує потреба у творчих і компетентних педагогах, здатних розвивати свій особистісний потенціал у системі дошкільної освіти. Успіх роботи закладу дошкільної освіти значною мірою залежить від творчої активності вихователів і їхньої професійної зрілості.

Позитивні зміни в системі дошкільної освіти, підвищення кваліфікації і перепідготовки педагогічних кадрів стають одним із головних завдань з модернізації системи освіти. Без впровадження нових ідей та інноваційних технологій в роботі закладів дошкільної освіти неможливе реформування всієї системи дошкільного освіти. Розвиток освітніх систем відбувається завдяки тому, що створюються, поширюються та освоюються нововведення. У зв'язку з цим у сферу інноваційної професійної діяльності включено усі заклади дошкільної освіти; вихователі залучені у інноваційні процеси щодо оновлення змісту дошкільного освіти. Інноваційні перетворення в освіті набувають системного характеру.

Система методичної роботи в ЗДО має бути спрямована на створення професійно-особистісної зони успіху кожного педагога, підвищення рівня мотивації до саморозвитку і творчості за використання таких факторів:

- облік результатів діагностики професійних та індивідуально-психологічних особливостей педагогів;
- індивідуалізація стосунків із колегами;
- диференціація взаємодії різних груп педагогічного колективу;
- орієнтування на позитивні можливості особистості педагога;
- особистий приклад керівника [7].

Останнім часом усе частіше в дошкільній практиці використовують інноваційні форми методичної роботи, які спрямовані на максимальну активізацію практичної діяльності педагогів в усіх видах готовності до інноваційної діяльності. Вони розширюють методичну роботу, роблять її динамічною, активно-творчою. Більшість нетрадиційних форм методичної роботи носять інноваційний характер, у процесі їх використання впроваджують інтерактивні методики.

У педагогічній літературі організаційні форми методичної роботи класифікуються за способом організації (колективні, групові, індивідуальні), за рівнем активності учасників (пасивні, активні, інтерактивні). Пасивні форми роботи орієнтовані на репродуктивну діяльність, спираються на зону актуального розвитку педагогів. Активні форми стимулюють пошук, творчу дослідницьку діяльність педагогів, орієнтовані на зону найближчого розвитку педагогів. Інтерактивні форми припускають створення нового освітнього продукту в процесі взаємодії залучених до освітнього процес суб'єктів.

До інтерактивних форм роботи з педагогічним колективом відносять: *традиційні та інноваційні*.

Охарактеризуємо найефективніші, на думку науковців, інноваційні форми роботи з педагогами у закладах дошкільної освіти.

До сучасних інноваційних форм роботи з педагогічними кадрами слід віднести *майстер-класи*. Це особливий жанр узагальнення та поширення педагогічного

досвіду, що представляє собою фундаментально розроблений оригінальний метод або авторську методику, що спирається на свої принципи і має певну структуру. Майстер-клас – ефективна форма передачі знань і умінь, обміну досвідом навчання та виховання, центральною ланкою якої є демонстрація оригінальних методів освоєння певного змісту та активної ролі всіх учасників заняття. Це особлива форма, яка заснована на «практичних» діях показу і демонстрації творчого вирішення певної пізнавальної і проблемної педагогічної задачі [4].

Актуальною формою методичної роботи з педагогами у ЗДО є *тренінги*. *Тематичні тренінги* передбачають розвиток професійних компетентностей педагогів, використання інтерактивних методів навчання, обговорення новітніх освітніх технологій. *Тренінг професійного педагогічного спілкування* передбачають систему вправ, спрямованих на оволодіння основами професійного спілкування, що складається із двох циклів: 1) включає в себе вправи на практичне оволодіння елементами педагогічної комунікації, що сприяють розвитку комунікативних здібностей, набуттю навичок управління спілкуванням; 2) вправи на вміння діяти у конкретних педагогічних ситуаціях [8, с. 79].

Методичний фестиваль – це форма методичної роботи, яка передбачає велику аудиторію учасників і ставить за мету обмін досвідом роботи, впровадження нових педагогічних ідей і методичних знахідок. Як зазначає А. Богуш, *методичний фестиваль* – це багатопланова разова форма пропаганди передового педагогічного досвіду, педагогічних здобутків тощо. Так, упродовж 2022 року в Україні було проведено Всеукраїнський фестиваль з дошкільної освіти: «Українське дошкілля: якісна практика», в якому взяли участь ЗДО всіх регіонів під керівництвом вихователів-методистів [2, с. 56].

Дослідниця Н. Гавриш ґрунтовно описує та активно практикує з педагогами таку форму методичної роботи як *вебінар*. На її думку, *вебінар* – це інтерактивне мережеве навчальне заняття, що проводиться фахівцем дистанційно з використанням різноманітних програмних засобів та мережевих ресурсів, що забезпечують високу інформаційну насиченість і активність слухачів в режимі реального часу. В ході заняття педагоги виступають з доповідями, ставлять запитання, беруть участь в обговоренні, дискутують. Виходячи з цього, вебінар означає «семінар, що проходить в комп'ютерній мережі». Вебінари стали популярною формою дистанційного інтерактивного навчання [3, с. 65].

Спрямовують педагогів на активну науково-методичну діяльність і інтернет-конференції (Веб-конференції, відеоконференції) та інтернет-форуми. *Інтернет-конференція* проводиться в режимі чату. *Методичний навчальний чат* – це бесіда в реальному часі, завданням якої є обговорення актуальних проблем організації освітнього процесу, його навчально-методичного забезпечення та супроводження. Чат може мати різну спрямованість: пізнавально-мотивуючу, пізнавально-пояснюючу, пізнавально-діяльнісну, пізнавально-формуючу та варіативну, творчо-розвивальну, пізнавально-повідомлюючу тощо. Ця форма забезпечує: можливість організації дистанційного спілкування фахівців з актуальних проблем розвитку сучасної освіти; оперативний обмін інформацією для вироблення спільної стратегії дій; швидке отримання консультацій з проблемних питань.

Веб-конференція – технологія і інструментарій для організації онлайн-зустрічей та спільної роботи в режимі реального часу через Інтернет. Веб-конференції дозволяють проводити онлайн-презентації, спільно працювати з документами і додатками, синхронно переглядати сайти, відеофайли і зображення. Це дозволяє працівникам залишатися на своїх робочих місцях і при цьому отримувати необхідні їм знання. Ця інноваційна система, дозволяє підвищувати рівень кваліфікації педагогічних працівників.

Відеоконференція – покликана забезпечити зустріч та спілкування кількох осіб, які знаходяться в різних місцях, і використовують телекомунікаційні аудіо і відео засоби. Це може виглядати просто як розмова між двома педагогами або як

спілкування між цілими аудиторіями (у кількох точках). Крім того, аудіо- та візуальна передача засідання може бути використана для обміну документами і відображенню їх на великому екрані. Цей метод можна використати для дистанційного навчання.

Веб-форум або просто Форум – інтернет-ресурс, популярний різновид спілкування в Інтернеті. На форумі створюються теми для спілкування. Всі, кого цікавить певна інформація, можуть зручно й швидко переглянути її. На форумі є адміністратори (власники форуму) та модератори (персонал, який стежить за виконанням установлених правил та порядком). Тематика форумів може бути найрізноманітнішою [11, с. 342].

Методичний веб-квест – дидактична структура в рамках якої наставник формує пошукову діяльність тих, хто навчається, задає їм параметри цієї діяльності і визначає її час. Він перестає бути «джерелом знань», а створює необхідні умови для їх пошуку. Як описують Т. Герлянд, Н. Кулалаєва та інші дослідники у своєму посібнику, засновники технології веб квест Б. Додж і Т. Марч визначають його як дослідницьку довідково орієнтовану діяльність, у результаті якої фахівці здійснюють пошук інформації, використовуючи інтернет ресурси та відео конференції. На думку В. Шмідт, *веб квести* – це міні проекти, основані на пошуку інформації в Інтернеті [5].

Л. Дарченко пропонує інноваційні форми методичної роботи з педагогами у закладах дошкільної освіти, які допоможуть вихователю бути готовим до застосування нових освітянських ідей, постійно навчатися, перебувати у нескінченному творчому пошуку. Це такі форми як: *методичний кешинг* (інтерактивні пригодницькі ігри, учасники яких пересуваються пунктами, знаходять і виконують завдання, долають перешкоди у рамках загального сценарію); *айстопер* (від англ. – eye stopper – те, що зупиняє око). Завдання – зацікавити, привернути увагу до якоїсь проблеми (візуально), що мотивує до її розв'язання); *інформаційний коктейль* (обмін короткими повідомленнями з певної теми, проблеми); *коворкінг* (спільна праця різних фахівців закладу дошкільної освіти); *флешбек* (пригадування яскравих, цікавих подій, обговорення їх) тощо [8, с. 8].

Ключовими для підвищення якості освіти та забезпечення професійного розвитку вихователів є й *інноваційні методи роботи з педагогами*. Серед таких методів роботи пріоритетна роль належить *тьюторству*. За допомогою нього запроваджується система наставництва для молодих педагогів, підтримка їх у професійному становленні та адаптації до нових умов роботи.

Метод, що дозволяє максимально розкрити потенціал людини, виявляти іще нереалізовані ресурси особистості, є *коучинг*. Як професійна дисципліна, коучинг вивчає закономірності, механізми та способи створення передумов для максимального саморозкриття потенціалу особистості педагога чи колективу, включно із професійним самоусвідомленням та лідерством, самовдосконаленням і саморегуляцією. Коуч, який працює з педагогом або ж з групою не дає готових порад та рекомендацій, а допомагає віднайти власні способи розв'язання актуальних проблем. Він формує компетентності безпосередньо у процесі роботи, допомагає людині розвиватися, творити, пізнати межі своїх здібностей та досягти певної мети.

Проаналізувавши поняття коучингу, слід зазначити, що він впливає на створення сприятливих умов для формування фахівця, який здатен реалізувати свої потенційні здібності, професійні якості, і який буде спроможним самостійно приймати відповідальні рішення щодо своєї професійної діяльності [17].

Один із інноваційних методів, який передбачає розвиток інтелектуального потенціалу вихователя та користується значною популярністю сьогодні *кейс-метод (case-study)*. Він передбачає всебічний аналіз представленої ситуації професійно-педагогічної діяльності, що обговорюється під час відкритої дискусії й сприяє виробленню в учасників case-study навичок прийняття рішень. До позитивних сторін застосування даного методу належить повне наближення до реалій практичної діяльності педагога, розвиток уміння самостійного, нестандартного вирішення ситуацій та

здібностей до аналізу й апробації власних поглядів і дій [13]. Суть методу полягає у використанні конкретних випадків, ситуацій, історій, тексти яких називаються кейсом, для спільного аналізу, обговорення і вироблення рішень. Використання методу дозволяє набутти навичок застосування теоретичного матеріалу для аналізу практичних проблем, уміння формулювати запити, приймати рішення в умовах невизначеності, відстоювати власну позицію.

Відповідно до класифікації кейси поділяються на: *кейси-випадки* (описують лише один випадок (невеликі за розміром, не вимагають спеціальної підготовки слухачів та використовуються зазвичай під час першого знайомства з даним методом); *допоміжні кейси* (основа для роботи над іншими кейсами (спрямовані на передачу та легке засвоєння необхідної інформації)); *кейси-вправи* використовуються з метою застосування на практиці конкретних прийомів та шляхів вирішення поставленої проблеми; *кейси-приклад* (своєрідний зворотній аналіз ситуації). Слухачі курсів аналізують наявну інформацію, розбивають її на складові частини та виявляють допущену помилку, виробляють можливі кроки її уникнення; комплексні кейси навчають відділяти істотну інформацію від другорядної; *кейси-рішення* (вибудований план дій в обставинах, що склалися) [14, с. 150].

Інноваційна діяльність у роботі ЗДО – вимога часу, яка спрямована на забезпечення адекватності навчально-виховного процесу та його результатів. Сучасним інноваційним методом роботи з педагогами є *метод проектів*. *Метод проектів* – залучення педагогів до спільної роботи над проектами, що спрямовані на покращення освітнього процесу та впровадження нових підходів.

Метод дослідницьких проектів – один із способів організації науково-методичної роботи, заснований на реалізації принципів особистісно-орієнтованого підходу. В основі методу лежить «метод проблем», розроблений у 20-х роках минулого століття педагогом-гуманістом Д. Дьюї та розвинутий його послідовником В. Кілпатриком. Суть методу полягає у розробленні і реалізації певної педагогічної ідеї одним або декількома педагогами (творча група) протягом певного часу під керівництвом наукового керівника [16].

З-поміж розмаїття, прописаних у методичній літературі методів роботи вихователя-методиста з педагогічним колективом, слід розглянути такі: *колегіальне навчання* – обмін досвідом між педагогами через спільні заходи, дискусії та обговорення. Використання колективного досвіду для вирішення професійних завдань; *метод «Синтез думок»* – суть якого полягає в пошуку і виявленні оригінальних рішень з теоретичних та практичних питань. Групи педагогів шукають погоджене рішення, а результат роботи повинен бути відображений у вигляді схеми, перерахування ознак, кінцевому тексті, всі записи роблять на аркушах, які потім передають наступній групі. У цьому аркуші підкреслюються думки, з якими дана група не погоджується. Експерти обробляють аркуші, зіставляючи написане, роблять загальний звіт, що потім обговорює педагогічний колектив; *метод «Методичний діалог»* – включає обговорення певної теми, вироблення плану спільних дій, протистояння й критику позицій тієї або іншої групи. Методичний діалог ведеться між керівником і педагогами або групами слухачів з певної теми. Вся увага зосереджена на сильних моментах позиції інших. На закінчення фіксують загальні погляди, робиться висновок з теми, приймається рішення про подальші спільні дії; *менторинг* – систематична підтримка педагогів через менторські програми, розвиток професійних навичок та компетенцій; *метод рефлексії (саморефлексія)* – розвиток навичок самоаналізу, критичного мислення та оцінки власної педагогічної діяльності. Використання рефлексивних практик застосовуються для постійного вдосконалення вихователя [10, с. 36].

Аналіз науково-методичних джерел, свідчить про те, що нами розглянуті далеко не всі інноваційні форми та методи роботи з педагогами у ЗДО. У майбутніх наукових публікаціях варто звернути увагу та охарактеризувати такі як: фестиваль педагогічних ідей, методичну дискусію, методичний фестиваль, методичний аукціон, «мозковий

штурм», ярмарок педагогічної творчості та ідей; методичний ринг, педагогічний KBK, ділову гру, педагогічний портрет творчого вихователя, дебати, панораму методичних знахідок, методичний міст, «відкритий мікрофон», методичні посиденьки, бюро педагогічних знахідок, методичний бенефіс, методична естафета тощо, які є не менш актуальні та ефективні у методичній роботі закладу дошкільної освіти.

Висновки. Таким чином, використання вищезазначених інноваційних форм та методів роботи з педагогами у закладі дошкільної освіти забезпечить педагогічним працівникам теоретичні знання про інноваційні технології у сфері педагогічної науки; формування методичної культури педагогів; стимулюватиме до особистісно-професійного зростання; сприятиме узагальненню та поширенню передового педагогічного досвіду; використанню нових програмних продуктів, що дозволяють оптимізувати робочий час педагога тощо.

Тому організація методичної роботи з педагогічними кадрами в закладі дошкільної освіти щодо впровадження інноваційних форм та методів роботи набуває першочергового значення. Методичний кабінет повинен бути центром і координатором педагогічного досвіду, інноваційних технологій, поширення їх серед широких верств педагогічної спільноти. А методична служба покликана підтримувати рівень професійної кваліфікації вихователя, сприяти розвитку його творчого потенціалу, здатності до самоосвіти й самовдосконалення. самореалізації в професійній діяльності.

Література

1. Базовий компонент дошкільної освіти. URL: https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2021/12.01/Pro_novu_redaktsiyu%20Bazovoho%20komponenta%20doshkilnoyi%20osvity.pdf
2. Богуш А. Методична робота в закладах дошкільної освіти: навч. посіб. Одеса: видавець Букаєв Вадим Вікторович, 2022. 200 с.
3. Гавриш Н., Безсонова О. Калейдоскоп інформаційно-ігрової творчості дітей. Коректурні таблиці: методичні рекомендації щодо використання коректурних таблиць. Видавничий дім «Слово», 2016. 256 с.
4. Гавриш Н. В. Майстер-клас як форма підвищення кваліфікації педагогів. *Вихователь-методист дошкільного закладу*. № 3 (Березень). 2021.
5. Герлянд Т. М., Кулалаєва Н. В. і ін. Веб квест у професійному навчанні: методичні рекомендації / за заг. редакцією Т. М. Герлянд. Київ: ІПТО НАПН України, 2016. 141 с.
6. Дарченко Л. Інноваційні форми методичної роботи з педагогами у закладах дошкільної освіти. *Педагогічний вісник Поділля*. ХОІППО. № 5 (2023). 78 с. С. 8–10.
7. Дичківська І. М. Інноваційні педагогічні технології. Київ, 2004. 352 с.
8. Зливков В. Л., Лукомська С. О. Сучасні тренінгові технології розвитку особистості в освіті. Київ, 2022. 184 с.
9. Каплуновська О. Розкриття інноваційного потенціалу педагогів засобами педагогічного проектування. *Вихователь-методист дошкільного закладу*. 2014. № 7. С. 10–18.
10. Коваленко О., Кирилова І. Методичний супровід педагогів як засіб підвищення якості сенсорно-пізнавального розвитку дітей у ЗДО. *Молодий вчений*. 2020. № 7(83). С. 35–39.
11. Козак Л. В. Підготовка майбутніх викладачів дошкільної педагогіки і психології до інноваційної професійної діяльності: монографія. Київ: Едельвейс, 2014. 599 с.
12. Крутій К. Сучасне заняття та освітні ситуації. *Дошкільне виховання*. 2016 № 9. С. 6–10.
13. Куцевол О. М. Використання методу case-stady у форматі підвищення кваліфікації вчителів української мови і літератури. *Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України. Серія: Педагогічні науки*. 2017. № 4. С. 230–243. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&S21P03=FILA=&S21STR=znpnadpcpn_2017_4_21

14. Марченко Н. Форми підвищення кваліфікації вчителів. *Актуальні питання гуманітарних наук: міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка*. 2019. Т. 2. № 24. С. 148–153.
15. Половіна О., Савінова Н. Методичний тиждень, або Лайфхаки методичного супроводу педагогів. *Вихователь-методист дошкільного закладу*. 2018. № 12. С. 4–12.
16. Токаренко Н. М. Організуємо проектну діяльність: крок за кроком. *Вихователь-методист дошкільного закладу*. 2013. № 1. С. 59–62.
17. Фасолько Т. С. та ін. Використання сучасних педагогічних технологій в дошкільній освіті: наставництво та коучинг у підготовці вихователя ЗДО. *Вісник науки та освіти*. 2023. № 8 (14). С. 807–820.

References

1. Bazovyy komponent doshkil'noyi osvity [Basic component of preschool education]. URL: https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2021/12.01/Pro_novu_redaktsiyu%20Bazovoho%20komponenta%20doshkilnoyi%20osvity.pdf [in Ukrainian].
2. Bohush, A. (2022). *Metodychna robota v zakladakh doshkil'noyi osvity* [Methodical work in preschool education institutions]. Odesa: vydavets' Bukayev Vadym Viktorovych [in Ukrainian].
3. Havrysh, N. & Bezsonova, O. (2016). *Kaleydoskop informatsiyno-ihrovoyi tvorchosti ditey. Korekturni tablytsi. Metodychni rekomendatsiyi shchodo vykorystannya korekturnykh tablyts'* [Kaleidoscope of children's information-game creativity. Correction tables. Methodical recommendations on the use of correction tables.]. Vydavnychyy dim «Slovo» [in Ukrainian].
4. Havrysh, N.V. (2021). *Mayster-klas yak forma pidvyshchennya kvalifikatsiyi pedahohiv* [Master-class as a form of professional development of teachers.]. *Vykhovatel'-metodyst doshkil'noho zakladu – Methodist preschool teacher*, 3 (Berezen') [in Ukrainian].
5. Herlyand, T.M. & Kulalayeva, N.V. (2016). *Veb kvest u profesynomu navchanni* [Web quest in professional education] / za zah. redaktsiyeyu T.M. Herlyand. Kyiv: IPTO NAPN Ukrayiny [in Ukrainian].
6. Darchenko, L. (2023). *Innovatsiyni formy metodychnoyi roboty z pedahohamy u zakladakh doshkil'noyi osvity* [Innovative forms of methodical work with teachers in preschool education institutions] *Pedahohichnyy visnyk Podillya. KHOIPPO*. No 5. Pp. 8–10 [in Ukrainian].
7. Dychkivs'ka, I.M. (2024). *Innovatsiyni pedahohichni tekhnolohiyi* [Innovative pedagogical technologies]. Kyiv [in Ukrainian].
8. Zlykov, V.L. & Lukoms'ka, S.O. (2022). *Suchasni treninhovi tekhnolohiyi rozvytku osobystosti v osviti* [Modern training technologies of personality development in education]. Kyiv [in Ukrainian].
9. Kaplunovs'ka, O. (2014). *Rozkryttya innovatsiynoho potentsialu pedahohiv zasobamy pedahohichnoho proektuvannya*. [Revealing the innovative potential of teachers by means of pedagogical design]. *Vykhovatel'-metodyst doshkil'noho zakladu – Methodist preschool teacher*. No 7. Pp. 10–18 [in Ukrainian].
10. Kovalenko, O. & Kyrylova, I. (2020). *Metodychnyy suprovid pedahohiv yak zasib pidvyshchennya yakosti senso-mo-piznaval'noho rozvytku ditey u ZDO* [Methodical support of teachers as a means of improving the quality of sensory and cognitive development of children in special education]. *Molodyy vchenyy – A young scientist*. No 7(83). Pp. 35–39 [in Ukrainian].
11. Kozak, L.V. (2014). *Pidhotovka maybutnikh vykladachiv doshkil'noyi pedahohiky i psykholohiyi do innovatsiynoyi profesynoyi diyal'nosti* [Preparation of future teachers of preschool pedagogy and psychology for innovative professional activity]. Kyiv: Edel'veys [in Ukrainian].
12. Krutiy, K. (2016). *Suchasne zanyattya ta osvithi situatsiyi* [Modern occupation and educational situations]. *Doshkil'ne vykhovannya – Preschool education*. No 9. Pp. 6–10 [in Ukrainian].
13. Kutsevol, O.M. (2017). *Vykorystannya metodu case-stady u formati pidvyshchennya kvalifikatsiyi vchyteliv ukrayins'koyi movy i literatury* [Use of the case-study method in the format of professional development of Ukrainian language and literature teachers]. *Natsional'noyi akademiyi Derzhavnoyi prykordonnoyi sluzhby Ukrayiny – National Academy of the State Border Service of Ukraine*. No 4. Pp. 230–243 [in Ukrainian].

14. Marchenko, N. (2019). Formy pidvyshchennya kvalifikatsiyi vchyteliv [Forms of teacher qualification improvement]. *Aktual'ni pytannya humanitarnykh nauk: mizhvuzivs'kyy zbirnyk naukovykh prats' molodykh vchenykh Drohobys'koho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Ivana Franka*. Vol. 2. No 24. Pp. 148–153 [in Ukrainian].

15. Polovina, O. & Savinova, N. (2018). Metodychnyy tyzhden', abo Layfkhaky metodychnoho suprovodu pedahohiv [Methodical week, or Lifehacks of methodological support for teachers]. *Vykhovatel'-metodyst doshkil'noho zakladu*. No 12. Pp. 4–12 [in Ukrainian].

16. Tokarenko, N.M. (2013). Orhanizovuyemo proektну diyal'nist': krok za krokom. [We organize project activities: step by step]. *Vykhovatel'-metodyst doshkil'noho zakladu*. No 1. Pp. 59–62 [in Ukrainian].

17. Fasel'ko, T.S. ta in. (2023). Vykorystannya suchasnykh pedahohichnykh tekhnolohiyi v doshkil'niy osviti: nastavnytstvo ta kouchynh u pidhotovtsi vykhovatelya ZDO [The use of modern pedagogical technologies in preschool education: mentoring and coaching in the training of a special education teacher]. *Visnyk nauky ta osvity*. No 8(14). Pp. 807–820 [in Ukrainian].

Lisovets O.

Doctor of Philosophy in the field of education/pedagogy, (PhD),
Associate Professor of Preschool Education
Nizhyn Mykola Gogol State University
ksuvik2@gmail.com
orcid.org/0000-0003-4685-3589

Anischuk A.

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor of the Department
of Preschool Education
Mykola Gogol Nizhyn State University
anishchuk1965@gmail.com
orcid.org/0000-0002-0292-689X

INNOVATIVE FORMS AND METHODS OF WORKING WITH TEACHERS IN A PRESCHOOL EDUCATION INSTITUTION

The article reveals the essence of the concept of "innovation", highlights the analysis of innovative forms and methods of working with teachers in a preschool education institution. An analysis of the scientific literature on the research problem is presented. The issue of the formation of teachers' readiness for innovative activities in the educational process is analyzed in the works of modern scientists and practitioners. It is emphasized that the system of methodical work in ED should be aimed at creating a professional and personal zone of success for each teacher, at increasing the level of motivation for self-development and creativity. The problem of training educators to use innovative forms and methods is analyzed. The classification of the form of methodical work was considered and analyzed: according to the method of organization (collective, group, individual), according to the level of activity of the participants (passive, active, interactive). Specific innovative forms of methodical work with teachers of educational attainment (master class, training, methodical festival, webinar, internet conference, web conference, forum, methodical caching, eyestopper, information cocktail, coworking, flashback) and methods (tutoring, coaching) are analyzed in detail, case-study method, project method, collegial learning, "synthesis of thoughts", "methodical dialogue", mentoring, reflection method). A number of innovative forms of methodical work have been identified for the further perspective of scientific research.

Key words: innovation, innovative methods, innovative forms, methodological work, professional development of teachers, preschool education institution, methodical activity in preschool education.

УДК 378.147:373.5.011.3-051(045)

DOI 10.31654/2663-4902-2024-PP-3-17-26

Кононко О. Л.

докторка психологічних наук,
професорка, завідувачка кафедри дошкільної освіти
Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя
kononko11@ukr.net
orcid.org/0000-0003-2815-6261

**КУЛЬТУРА ОСОБИСТІСНО-ПРОФЕСІЙНОГО САМОВИРАЖЕННЯ
МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ: СУТНІСТЬ ТА УМОВИ РОЗВИТКУ**

У статті розкрито сутність культури особистісно-професійного самовираження майбутніх педагогів, яка розглядається як складний інтегрований феномен. Зазначено, що сформованість культури самовираження засвідчується особливостями, способами і результатами самостійно організованої професійної діяльності, які набувають для майбутнього педагога значущості та відповідають його інтересам. Визначено концептуальні засади дослідження, уточнено зміст основних категорій, описано комплексну методичку вивчення інтегративного феномену. Розроблено критерії, показники, компоненти та схарактеризовано рівні сформованості культури самовираження майбутніх вихователів дошкільної сфери. Основними критеріями оцінки міри сформованості культури самовираження виступили: організованість, мотивація досягнення, комунікативна толерантність, креативність. Описано авторську типологію культури самовираження, до складу якої віднесено такі пам'яті рівнів її розвитку: духовно орієнтований, особистісний, суб'єктний, базовий та деструктивний. Визначено основні психолого-педагогічні умови оптимізації освітнього процесу у ЗВО, спрямовані на ефективний розвиток культури особистісно-професійного самовираження майбутніх педагогів. В якості основних виступили: розвиток у майбутніх вихователів ЗДО життєдайного Я-образу, адекватної самооцінки; вправлення в уміннях планувати, організовувати, регулювати, контролювати та оцінювати самостійну професійну діяльність; заохочення проявів творчої фантазії, креативності, здатності варіювати засоби досягнення мети; гуманізація взаємодії з дошкільниками, формування ціннісного ставлення до них.

***Ключові слова:** особистісна культура, культура самовираження; особистісно-професійне самовираження, самоорганізація, самореалізація, самостійна професійна діяльність, психолого-педагогічні умови оптимізації освітнього процесу у ЗВО.*

Постанова проблеми. Актуальність дослідження культури особистісно-професійного самовираження майбутніх педагогів обумовлена декількома причинами: існуванням соціального замовлення на культурну особистість та реальним зниженням загальної культури сучасної молоді; потребою вищих закладів освіти України педагогічного профілю в рекомендаціях щодо діагностики рівнів сформованості у студентів культури самовираження як особистісного феномену та дефіцитом інформації стосовно критеріїв її оцінки у вітчизняній науці; затребуваністю педагогічною практикою сучасних технологій окультурення життєдіяльності студентської молоді та фактичною відсутністю методичних розробок відповідної спрямованості.

На часі розвиток повноцінної самореалізації майбутніх педагогів, самостійного розгортання ними конструктивної взаємодії з освітнім простором, втілення здатності пред'являти себе світу та проектувати траєкторію свого особистісного та професійного зростання упродовж усього життя. Від свідомого ставлення майбутніх фахівців

до педагогічної діяльності, до різних форм особистісно-професійного самовираження в ній значною мірою залежатиме їхнє уміння проектувати подальші освітні маршрути і свою професійну кар'єру.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз наукових джерел з проблеми культури особистісно-професійного самовираження майбутніх фахівців дошкільної сфери засвідчив, що даному питанню психологами і педагогами приділено належну увагу. Провідними фахівцями сформульовано теоретичні засади дослідження, розроблено діагностичний інструментарій, однак залишається недостатньо визначеною категорія «культура особистісно-професійного самовираження майбутнього педагога». Це визначає актуальність нашого дослідження, спрямованого на уточнення змісту і структури даного поняття, розробку критеріїв оцінки міри сформованості феномену, створення комплексної діагностичної методики визначення авторської типології, обґрунтування психолого-педагогічних умов оптимізації освітнього процесу у ЗВО.

Концептуальними засадами дослідження проблеми розвитку у майбутніх фахівців культури особистісно-професійного самовираження слугували: положення психолого-педагогічної науки про особистість як систему, що розвивається (І. Бех, О. Кононко, В. Котирло, Т. Піроженко та ін.); ідея про суб'єктність як форму самодетермінації особистості (В. Татенко, Т. Титаренко та ін.); теза про рефлексивні риси самосвідомості як ядро особистості (А. Силвестру, С. Тищенко, Л. Уманець та ін.); положення про творчість як показник особистісного та професійного зростання майбутнього фахівця (Г. Балл, В. Моляко, В. Рибалка, С. Сисоєва та ін.).

Аналізуючи проблему професійного становлення і розвитку майбутнього педагога, провідні науковці акцентують увагу на таких важливих аспектах досліджуваної проблеми, як: саморозкриття особистості, її соціально-психологічна характеристика [2]; закономірності та умови оптимізації процесу самореалізації майбутнього педагога [9]; теоретичний та практичний аналіз самовираження та самореалізації як важливих показників особистісного та професійного зростання [4]; виховний потенціал комунікативної діяльності та його використання у процесі самовираження майбутнього фахівця [1]; розкриття теоретико-практичних засад розвитку педагогічної творчості [5]. Положення та ідеї вказаних фахівців слугували відправними у нашому дослідженні.

Поняття «культура» кваліфікується як набір кодів, що вказує майбутньому педагогу на доцільність певної поведінки і зумовлює прогрес в його духовному самовдосконаленні. Оперуючи поняттям «індивідуальна культура», виходимо з розуміння, що вона проявляється у презентації молодою людиною самої себе, проявленні назовні власної внутрішньої сутності. Індивідуальна культура транслюється через самовираження особистості, передбачає гармонію зовнішніх проявів та внутрішніх особливостей.

Як зауважує І.Онищук, основоположним елементом індивідуальної культури виступає «культура самовираження», яка проявляється в самоорганізованій діяльності майбутнього педагога. Автор підкреслює: її основними характеристиками виступають: незалежні від зовнішніх впливів дії суб'єкта самовираження, його здатність самостійно організовувати, виконувати, контролювати, регулювати та коректувати свою поведінку, презентувати індивідуальні особливості, прагнення, переваги, які не суперечать нормам культури. Під *культурою самовираження* автор розуміє *особливості* (відмінні від інших людей властивості особистості), *способи* (систематизовану сукупність дій, використаних для досягнення мети), *результати* (проміжні та кінцеві продукти) *самоорганізованої діяльності* майбутнього педагога [4].

Близьким до поняття «педагог як суб'єкт освітнього процесу» є його особистісно-професійна зрілість, під якою розуміється досягнення студентом найвищого розвитку духовних, інтелектуальних і фізичних здібностей. За даними дослідження А.Черкашина, особистісно-професійна зрілість є інтегративним, багатоскладовим

утворенням, яке визначає саморозвиток і самодетермінацію особистості у професійній та особистісній сферах власної життєдіяльності. Основними принципами психолого-педагогічної діяльності щодо формування особистісно-професійної зрілості майбутнього фахівця виступає продуктивність його професійної діяльності, орієнтованість змісту педагогічної дії на дитину як суб'єкта життєдіяльності, педагогічна рефлексія як його здатність аналізувати та адекватно оцінювати результати діяльності [8].

Як зазначає В.Радул, дослідження особливостей процесу розвитку особистості та професійної зрілості передбачає аналіз не лише того, як вона привласнює соціальний досвід, але і зміст її оригінального (ціннісного) внеску, що збагачує її життя. Автор наголошує: варто враховувати, що соціалізація особистості безперервно пов'язана з її індивідуалізацією. Цим зв'язком фіксується проблема самодетермінації розвитку особистості, що засвідчується її здатністю довільно регулювати свою професійну діяльність, самостійно та свідомо організовувати власне життя, визначати інтенсивність свого особистісного розвитку [6].

Згідно даних дослідження О. Кононко, формування культури особистісно-професійного самовираження майбутнього педагога передбачає розвиток його важливої складової – аутопсихологічної компетентності. Під нею розуміється готовність і здатність особистості до цілеспрямованої роботи із зміни своїх рис та поведінкових характеристик, розвиток та використання власних ресурсів, створення для цього сприятливого середовища. Аутопсихологічна компетентність відіграє важливу роль у розвитку індивідуальності людини, актуалізує її внутрішній психологічний потенціал, сприяє розвитку індивідуального стилю діяльності, креативності, уміння виходити з кризових ситуацій, підтримувати своє психологічне здоров'я, формувати ефективні стратегії організації свого професійного шляху [3].

Досліджуючи феномен особистісно-професійної зрілості, В.Цина зазначає: процес формування особистісно-професійної зрілості майбутнього педагога не обмежується тільки розвитком його пізнавальних, емоційних та вольових якостей. Розроблена концепція персоналізації усіх учасників освітнього процесу об'єктивує потребу і прагнення бути особистістю. Ця потреба проявляється у прагненні опинитись і залишатись максимальною мірою представленим значущими для нього якістьми в життєдіяльності вихованців. Створення освітньо-професійного простору, в якому відбувається персоналізація кожного учасника освітнього процесу, виступає умовою персоналізації усіх його учасників. Вхідження та інтеграція майбутнього педагога у нові освітньо-професійні простори кваліфікується як формування його загальної особистісно-професійної зрілості [7].

Висвітлені наукові положення та ідеї були покладені в основу концептуальних засад дослідження. Ми сприймали майбутнього фахівця дошкільної сфери як активного суб'єкта освітньої діяльності, схильного не лише регулювати, а й перетворювати, вдосконалювати себе як особистість та професіонал, варіювати способи самовираження у різних видах діяльності.

Мета статті: схарактеризувати культуру особистісно-професійного самовираження майбутніх педагогів, визначити критерії оцінки міри її сформованості у студентів, описати авторську типологію та обґрунтувати психолого-педагогічні умови оптимізації освітнього процесу у ЗВО.

Виклад основних матеріалів. З метою визначення особливостей прояву майбутніми педагогами культури особистісно-професійного самовираження, було розроблено комплексну методичку дослідження. До її складу увійшли: спостереження, опитування, моделювання експериментальних ситуацій, з допомогою яких було одержано чималий масив емпіричних даних. Аналізуючи їх, ми отримували можливість характеризувати різні форми особистісно-професійного самовираження студентів.

Розробляючи критерії оцінки міри сформованості у студентської молоді культури лособистісно-професійного самовираження, ми орієнтувалися, з одного боку, на основні вектори педагогічної діяльності – *діловий, аксіологічний, комунікативний та*

перетворювальний; з іншого – на розуміння культури самовираження як інтегративного складного феномену. Орієнтація на обидва вказаних вектори уможливила використання в якості критеріїв *властивостей* особистості, зумовлених соціальним досвідом студентів. До них віднесено: *організованість, мотивацію досягнення, комунікативну толерантність та креативність*. У таблиці 1 подано критерії оцінки культури особистісно-професійного самовираження майбутнього фахівця та схарактеризовано показники кожного критерію.

Таблиця 1

Критерії та показники оцінки сформованості культури особистісно-професійного самовираження майбутніх фахівців дошкільної сфери

КРИТЕРІЙ	ПОКАЗНИКИ
<i>Організованість</i>	Доцільний розподіл та використання робочого та вільного часу; самостійність, цілеспрямованість, конструктивність дій; здатність здійснювати вибори, приймати відповідальні рішення; уміння планувати, регулювати та контролювати свою поведінку; наполегливість у досягненні мети; здатність прогнозувати результати та наслідки своїх дій, коректувати їх; висока продуктивність діяльності; адекватна самооцінка.
<i>Мотивація досягнення</i>	Уміння визначати пріоритети, надавати переваги, відмовляти у прихильності; висока мотивація досягнення; орієнтація на духовно-моральні цінності, високі стандарти якості; довіра власним можливостям; швидке включення у роботу; зосередженість на предметі інтересу, інтенсивне добровільне заглиблення у діяльність; натхненні дії (підйом сил, творче хвилювання), задоволення творчим процесом.
<i>Комунікативна толерантність</i>	Довірливе, щире, доброзичливе ставлення до людей; уміння налагоджувати ділові та особистісні контакти, конструктивно спілкуватися, працювати у команді; здатність домовлятися, узгоджувати позиції, поступатися, обґрунтовувати власну точку зору; визнання чеснот, переваг, досягнень друзів та колег, здатність радіти їхнім успіхам; відсутність заздрощів, спроб самовиразитися за рахунок пониження гідності партнера; розв'язання конфліктів у мирний спосіб; тактовність, ввічливість, шанобливість.
<i>Креативність</i>	Здатність відходити від шаблону, зразка, стандарту; інтерес до невідомого, складного, ризикованого; продукування оригінальних ідей, нестандартних рішень; вияв творчої ініціативи, вигадки, фантазії; уміння по-новому бачити знайомий матеріал, винаходити свої способи розв'язання проблем; прагнення творчо самовиразитися у процесі та продуктах професійної діяльності.

Визначаючи рівні сформованості у майбутніх педагогів культури самовираження, ми орієнтувалися на вказані критерії та показники, брали до уваги *знання* (когнітивний компонент), *ставлення* (емоційно-ціннісний компонент) та *реальні*

прояви (поведінковий компонент – способи дій, креативність, якісно-кількісні показники результатів, характер самооцінки). Враховувалися модальність та стійкість вказаних проявів.

У відповідності з пріоритетними векторами педагогічної діяльності та підходом до культури особистісно-професійного самовираження як до інтегративного феномену та базуючись на виділених критеріях оцінки даного феномену, було виділено п'ять рівнів його сформованості: *духовно орієнтований, особистісний, суб'єктний, базовий, деструктивний*. Схарактеризуємо домінантні властивості, пріоритетні цінності представників кожного рівня, спрямованість активності та особливості поведінки майбутніх фахівців дошкільної сфери. Дані подано у Таблиці 2.

Таблиця 2

Якісно-кількісна характеристика рівнів сформованості культури особистісно-професійного самовираження майбутніх педагогів

Рівень	Особливості свідомості та поведінки представників кожного рівня	Кількісний склад (у%)
1	2	3
Духовно орієнтований	Найвищий рівень культури особистісно-професійного самовираження, притаманний молоді, спрямований на духовний аспект життя. Ці студенти розмірковують над смыслом буття, своїм місцем в ньому, культурними цінностями. В актах самовираження керуються не стільки особистими інтересами, скільки можливістю зробити добро у широкому масштабі (країні, університету, родині), вчинити благородно, совісно. Вони організовані, правильно розподіляють час на роботу і відпочинок, приймають виважені рішення, здатні до самопокладання відповідальності. Добре розвинена мотивація досягнення, вміло визначають пріоритети, надають комусь-чому перевагу, орієнтуються на високі стандарти якості, досягають успіху. Щирі і доброзичливі у контактах, налагоджують конструктивну взаємодію, працюють в команді, узгоджують позиції, розв'язують конфлікти у мирний спосіб. Виходять за межі зразка, цікавляться новим, ризикують, продукують оригінальні рішення, творчо самовиражаються.	6
Особистісний	Орієнтуються на цінність власного «Я», надають перевагу саморозвитку та самовдосконаленню, прагнуть самореалізуватися. Охоче демонструють оточуючим свої можливості, прагнуть творчо самовиразитися, самоствердитися, досягти високого соціального статусу. Діють впевнено, свідомо, доцільно. Вельми організовані, планують свій час та діяльність, роблять самостійні вибори, приймають адекватні рішення, правильно прогнозують майбутній результат. Довіряють своїм можливостям і оцінкам, надають комусь-чому перевагу, зосереджені на досягненні мети, доводять розпочате до кінця, радіють успіху. Здатні налагодити ділову та особистісну взаємодію,	24

Продовження таблиці 2

1	2	3
	узгодити позиції з партнерами, з ревністю сприймають успіхи інших, намагаються залагодити конфлікт. Вельми ввічливі та тактовні. Орієнтуються на високу кість виконання завдань, проявляють вигадку та фантазію, творчо самовиражаються.	
Суб'єктний	Це діячі, які сповідують цінність результативної дії. Вони енергійні, невгамовні, поривчасті, постійно знаходяться у русі, шукають точку докладання практичних зусиль, подекуди надміру метушаться, поведуться імпульсивно. Організованість недостатня, виявляють активність заради досягнення кінцевої мети, роблять багато зайвих рухів та дій, не зразу відмовляються від непродуктивних, роблять помилки, через деякий знаходять їх та виправляють. Уповільнюються в ситуаціях здійснення вибору або прийняття відповідального рішення. Визначають пріоритети, діють вельми зосереджено, дещо повільно досягають поставленої мети. Мають широкі контакти, доброзичливі у взаємодії, хоча легко починають сперечатися, наполягати на своєму. Самовиражаються вдалими продуктами праці, проявами самодіяльності, підприємливості, діловитості. Зорієнтовані на раціональність, користь, практичний ефект. Високих стандартів якості досягають час-від-часу. Ділове спілкування переважає над особистісним.	32
Базовий	Студенти зорієнтовані, перш за усе, на цінність дотримання необхідних вимог: вони намагаються не порушувати норм, виконувати освітні завдання «як треба», «як вимагають», щоб отримати бажане схвалення авторитетних людей. Акти самовираження пов'язують із звичними ритуалами, схемами, опрацьованими раніше зразками й шаблонами, набутим практичним досвідом, традиційними формами реалізації знайомого матеріалу. Соціальна орієнтація домінує над індивідуальною, моральні якості проявляються ситуативно. Організованість невисока, не планують своїх дій, часто не вкладаються у необхідний час. Складно приймають рішення, слабо регулюють свою діяльність. Часто задовольняються посередніми показниками якості виконання, не довіряють своїм можливостям, досягають кінцевої мети із зовнішньою допомогою. Мають вузьке коло спілкування, часто виступають спостерігачами подій, що відбуваються. Уникають ризику, надають перевагу знайомому, мають нестійку самооцінку. Самовиражаються обережно.	28
	Притаманний майбутнім педагогам, зорієнтованим на установку «не виділятися». Вони не стільки прагнуть самовиразитися, досягти успіху, скільки виразити внутрішні думки й переживання, знаходять уникнути неспіху, поразки. Вони ухиляються від необхідності проявити себе, презентувати свої можливості,	

<p>Деструктивний</p>	<p>для цього безліч причин. Це невпевнені, сором'язливі, недостатньо організовані студенти. Їм важко спланувати свою діяльність, прийняти відповідальне рішення, прогнозувати майбутній результат, регулювати власну поведінку. Уникають ризику, губляться у стресовій ситуації. Їхня поведінка скута, мова збіднена, міміка невиразна. Продукти діяльності позбавлені елементів творчості. Заради відчуття безпеки можуть вдаватися до хитрощів. Задовольняються будь-якою якістю результату. Характеризуються заниженою самооцінкою. Самовиражаються вкрай рідко, прагнуть залишатися непомітними.</p>	<p>10</p>
-----------------------------	--	------------------

Таким чином з'ясовано, що понад третини майбутніх педагогів під час навчання у ЗВО характеризуються недостатньою культурою особистісно-професійного самовираження, а дві третини експериментальної групи самовиражаються невпевнено, обережно або взагалі уникають необхідності бути на виду. Це актуалізує необхідність оптимізації освітньої роботи у ЗВО, приділення більшої уваги проблемі формування у майбутніх педагогів культури особистісно-професійного самовираження.

Робота з окультурення процесу самовираження майбутніх педагогів передбачала створення у них бажаного образу себе, вправління в уміннях планувати, організовувати, упорядковувати, регулювати, контролювати, варіювати, об'єктивно оцінювати, вдосконалювати процес і результати самоорганізованої діяльності.

До основних психолого-педагогічних умов оптимізації освітнього процесу у ЗВО віднесено: розвиток у майбутніх вихователів ЗДО життєдайного Я-образу, адекватної самооцінки; вправління в уміннях планувати, організовувати, регулювати, контролювати та оцінювати самостійну професійну діяльність; заохочення проявів творчої фантазії, креативності, здатності варіювати засоби досягнення мети; гуманізація взаємодії з дошкільниками, ставлення до них як до найвищої цінності й суб'єкта власної життєдіяльності.

Технологія розвитку у майбутніх фахівців дошкільної сфери культури особистісно-професійного самовираження передбачала використання як традиційних, так і інноваційних методів, орієнтованих на упровадження у педагогічну практику прийомів і засобів персоніфікації та індивідуалізації освітньої діяльності. Це має позитивно позначитися на стабільності та інтенсивності прояву майбутніми педагогами здатності виявляти культурні форми особистісно-професійного самовираження.

Висновки. Культура особистісно-професійного самовираження майбутнього педагога як інтегративний феномен проявляється в його самостійній діяльності, в уміннях організовувати, регулювати, контролювати, оцінювати освітній процес, спілкуватися з дошкільниками, корегувати їхню поведінку та діяльність. Даний феномен засвідчується проявами цілепокладання, мотивацією, способами дій, проміжними й кінцевими продуктами і визначається системою пріоритетних життєвих та професійних цінностей. Критеріями оцінки рівня сформованості культури самовираження виступають властивості особистості, відповідні основним векторам педагогічної діяльності – діловому, асксіологічному, комунікативному, перетворювальному. Представники кожного з п'яти визначених рівнів сформованості особистісно-професійного самовираження студентів вирізняються: типом ставлення до життя, власного «Я», професійної діяльності; мірою збалансованості знань, ставлення й поведінки; силою, модальністю та стійкістю проявів організованості, мотивації досягнення, комунікативної толерантності та креативності.

Напрямами подальшої реалізації теоретико-експериментального дослідження означеного напрямку є: розробка психолого-педагогічних умов й сучасних методів формування культури самовираження у майбутніх педагогів та оцінка їх ефективності.

Література

1. Бех І. Д. Особистість на шляху до духовних цінностей: монографія. Київ; Чернівці: Букрек. 2018. 320 с.
2. Бондар В. І. Психолого-педагогічні чинники формування особистості майбутнього вчителя у педагогічному ВНЗ. *Педагогічна і психологічна науки в Україні*. Т. 1. Теорія і історія педагогіки. Київ: Педагогічна думка. 2007. С. 248–259.
3. Кононко О. Аутопсихологічна компетентність майбутнього вихователя: суть, типологія, стратегія розвитку. *Вісник Глухівського національного педагогічного університету. Серія «Педагогічні науки»*. Вип. 2 (37). 2018. С. 10–17.
4. Онищук І. Теоретико-методичні засади розвитку культури самовираження майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти у художній діяльності: автор. дис. ... докт. п. н. Івано-Франківськ, 2020. 40 с.
5. Остапчук О. Є. Розвиток особистості в моделі інноваційного функціонування освітньої системи. *Теоретико-методологічні проблеми розвитку особистості в системі неперервної освіти*: матеріали методологічного семінару АПН України 16 грудня 2004 року / За ред. академіка С. Д. Максименка. Київ, 2005. С. 211–215.
6. Радул В., Михайлов О., Краснощок І., Кушнір В. Соціально-професійне становлення особистості / за ред. В. В. Радула. Кіровоград: Поліграфічно-видавничий центр ТОВ «Імекс ЛТД», 2002. 263 с.
7. Цина В. Сутність, структура, особливості особистісно-професійної зрілості майбутнього вчителя. *Витоки педагогічної майстерності. Серія «Педагогічні науки»*. 2014. Вип. 14. С. 309.
8. Черкашин А. І. Дефініція «особистісно-професійна зрілість» у психологічних дослідженнях. *Право і безпека*. 2017. № 3 (66). С. 159–164.
9. Шемелюк І. Я. Короткий індекс самоактуалізації та шкала ясності Я-концепції як показники особистісної зрілості. *Практична психологія та соціальна робота*. 2000. № 6. С. 26–27.

References

1. Bekh, I.D. (2018). *Osobystist na shliakhu do dukhovnykh tsinnostei* [Personality on the way to spiritual values]. Kyiv; Chernivtsi: Bukrek [in Ukrainian].
2. Bondar, V.I. (2007). *Psykhologo-pedahohichni chynnyky formuvannia osobystosti maibutnoho vchytelia u pedahohichnomu VNZ* [Psychological and pedagogical factors of personality formation of the future teacher at the pedagogical university]. *Pedahohichna i psykhohohichna nauky v Ukraini – Pedagogical and psychological sciences in Ukraine*. Kyiv: Pedahohichna dumka. Vol. 1. Pp. 248–259 [in Ukrainian].
3. Kononko, O. (2018). *Autopsykhohohichna kompetentnist maibutnoho vykhovatel'ia: sut, typolohiia, stratehiia rozvytku* [Autopsychological competence of the future educator: essence, typology, development strategy]. *Visnyk Hlukhivskoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu – Bulletin of the Glukhiv National Pedagogical University*. Issue 2 (37). Pp. 10–17 [in Ukrainian].
4. Onyshchuk, I. (2020). *Teoretyko-metodychni zasady rozvytku kultury samovyrazhennia maibutnykh vykhovateliv zakladiv doshkilnoi osvity u khudozhnii diialnosti* [Theoretical and methodological foundations of the development of the culture of self-expression of future teachers of preschool education institutions in artistic activity]. *Extended abstract of Doctor's. Ivano-Frankivsk* [in Ukrainian].
5. Ostapchuk, O.Ye. (2005). *Rozvytok osobystosti v modeli innovatsinoho funktsionuvannia osvitnoi systemy* [Personality development in the model of innovative functioning of the educational system.]. *Teoretyko-metodohohichni problemy rozvytku osobystos v systemi neperervnoi osvity – Theoretical and methodological problems of personality development in the system of continuous education*. (S.D. Maksymenka (Ed.)). Kyiv [in Ukrainian].
6. Radul, V., Mykhailov, O., Krasnoshchok, I. & Kushnir, V. (2002). *Sotsialno-profesiine stanovlennia osobystosti* [Social and professional development of personality]. (V.V. Radula (Ed.)). Kirovohrad: Polihrafichno-vydavnychyi tsentr TOV «Imeks LTD» [in Ukrainian].

7. Tsyna, V. (2014). Sutnist, struktura, osoblyvosti osobystisno-profesiinoi zrilosti maibutnoho vchytelia [The essence, structure, features of personal and professional maturity of the future teacher]. *Vytoky pedahohichnoi maisternosti – Origins of pedagogical skills*. Issue 14. 309 p. [in Ukrainian].

8. Cherkashyn, A.I. (2017). Definiitsiia «osobystisno-profesiina zrilist» u psykhohichnykh doslidzhenniakh [The definition of "personal and professional maturity" in psychological research]. *Pravo i bezpeka – Law and security*. No 3 (66). Pp. 159–164 [in Ukrainian].

9. Shemeliuk, I.Ya. (2000). Korotkyi indeks samoaktualizatsii ta shkala yasnosti Ya-kontseptsii yak pokaznyky osobystisnoi zrilosti [Short self-actualization index and self-concept clarity scale as indicators of personal maturity]. *Praktychna psykhohihiia ta sotsialna robota – Practical psychology and social work*. No 6. Pp. 26–27 [in Ukrainian].

Kononko O.

Doctor of Psychological Sciences, Professor,
Head of the Department of Preschool Education,
Nizhyn State University named after Mikoly Gogol
kononko11@ukr.net
orcid.org/0000-0003-2815-6261

CULTURE OF PERSONAL AND PROFESSIONAL SELF-EXPRESSION OF FUTURE TEACHERS: THE ESSENCE AND CONDITIONS OF DEVELOPMENT

Introduction. *Civilizational trends in the development of modern society make new demands on educators responsible for training future teachers. The effectiveness of their functioning in today's complex world actualizes the need to form a self-sufficient individual in a higher educational institution who possesses the necessary culture and is able to construct and implement the optimal way of learning and development based on his individual essence. The relevance of the problem of development of the culture of self-expression among future teachers is due to its insufficient development by domestic psychologists and teachers, the limitation of attempts to characterize it as a personal phenomenon with appropriate typological characteristics. The article reveals the conceptual principles, content of the leading categories, criteria and components of the culture of self-expression, levels of formation of this personal phenomenon, psychological and pedagogical conditions for optimizing the educational process in higher education institutions.*

Methods: *analysis and generalization of data from philosophical, psychological and pedagogical sources on the investigated problem; theoretical modeling for the construction of diagnostic research methods; observation, survey, simulation of experimental situations.*

The results. *The author's significant work includes: theoretical justification of the research concept; definition of the content and structure of the concept "culture of personal and professional self-expression of the future teacher"; development of criteria for assessing the degree of formation of the specified phenomenon, its indicators and components; creation of a complex methodology of ascertaining experiment; qualitative and quantitative processing of empirical data; description of the author's typology of personal and professional self-expression of future specialists in the preschool sphere, which included five levels: spiritually oriented, personal, subject, point and destructive; characteristics of the characteristics of the 5–7-year-old subjects' manifestation of a conscious attitude to their own life activities and the process of self-improvement; determination of psychological and pedagogical conditions for increasing the effectiveness of the educational process in preschool education, aimed at activating*

consciousness and healthy activity, which produce the realization of personal potential, self-regulation of actions and behavior, and the achievement of life success.

Originality. For the first time: the conceptual approach to the problem of developing a culture of personal and professional self-expression of future specialists, based on the subject paradigm, is theoretically substantiated; the content and structure of the integral concept are defined; criteria for assessing the degree of formation of the culture of personal and professional self-expression of student youth have been developed; a diagnostic methodology for determining the specifics of the development of the specified personal phenomenon was created; the author's typology was characterized, which included five types that were distinguished by a system of dominant values; developed a system of psychological and pedagogical conditions for optimizing the educational process in higher education institutions, aimed at the development of a life-giving self-image, acquisition of activity planning skills and creativity as a basic quality.

Conclusions. The cultural phenomenon of personal and professional self-expression of future specialists in the preschool sphere is understood as the student's readiness for continuous professional development, conscious manifestation of one's own essential strengths, full self-realization of one's personality, the ability to project the trajectory of one's personal and professional growth, act as a conscious subject of life and a designer of further educational routes, as a person oriented towards culture as a value. The criteria, indicators, components and levels of formation of the culture of personal and professional self-expression of future preschool education specialists were determined, which included: spiritually oriented, personal, subject, basic and destructive levels. It has been established that representatives of each level differ among themselves in terms of organization, achievement motivation, communicative tolerance, and creativity. The psychological-pedagogical conditions conducive to improving the cultural indicators of personal and professional self-expression of student youth, their realization of their desire for personal growth, the meaningfulness of pedagogical work, the implementation of subject functions in professional activities, and the design of their further educational routes are substantiated.

Key words: personal culture, culture of self-expression; personal and professional self-expression, self-organization, self-realization, independent professional activity, psychological and pedagogical conditions for optimizing the educational process in higher education institutions.

УДК 373.2.015.312

DOI 10.31654/2663-4902-2024-PP-3-27-35

Пісоцький О. П.

кандидат психологічних наук,
доцент кафедри дошкільної освіти
Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя
pisockijsascha@gmail.com
orcid.org/0000-0003-1454-4394

**ФОРМУВАННЯ МОРАЛЬНИХ СТАВЛЕНЬ ДІТЕЙ 5–6 РОКІВ
У ЗАКЛАДІ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ ТА СІМ'Ї**

У статті розглядається проблема формування у дітей дошкільного віку (5–6 років) основ моральних ставлень особистості у контексті взаємодії закладу дошкільної освіти та сім'ї. Наголошується, що наразі питання виховання у дошкільників моральних ставлень є вагомим компонентом розвитку особистості дошкільника, зокрема становлення морально-ціннісної сфери дитини. У статті авторка вказує на основні компоненти, критерії та показники розвиненості моральних ставлень дітей п'яти – шести років, згідно з якими було розроблено емпіричну методику. Разом із тим, зроблено акцент на найбільш специфічних показниках моральності дітей 5–6 років та їх ставленні до: а) інших осіб (чесність, щирість, доброзичливість, лагідність); б) самого себе (самостійність, комунікабельність, що містить у собі, згідно уявлень дітей, веселість й енергійність у стосунках); в) явищ у людському соціумі (працьовитість). Разом із тим, зафіксовано, що більшість дітей 5–6 років цінують комунікабельність, щирість, доброзичливість і лагідність, які і є основоположними чеснотами у моральному сенсі дошкільників 5–6 років.

У емпіричному дослідженні авторка зафіксувала, що значна частина дошкільників (48 %) характеризується низьким рівнем сформованості моральних ставлень, який проявляється у їх висловлюваннях, поглядах, 38 % дітей п'яти-шести років властивий середній рівень вихованості моральних ставлень. Найменше виявлено старших дошкільників з високим рівнем сформованості моральних ставлень – 14 %. Загалом, з'ясовано, що 86 % дітей у старшій групі ЗДО характеризуються недостатньою мірою сформованості моральних ставлень як основних утворень морально-ціннісної сфери дитини.

Авторка, вивчаючи виховні впливи педагогічних працівників ЗДО на формування моральних ставлень дітей 5–6 років, дійшла висновку, що вихователі слабо орієнтуються у меті й завданнях морального розвитку дітей 5–6 років, у недостатній мірі звертаються за інформацією щодо цієї проблеми до державних нормативних документів, майже не використовують досягнення своїх колег, рекомендації методичних об'єднань, публікації у педагогічній пресі. Разом із тим, визначено, що слабкою мірою організована співпраця з батьками дошкільників, що безумовно негативно впливає на формування змісту моральних ставлень у дітей 5–6 років.

Виховні впливи батьків вихованців на формування моральних ставлень дітей 5–6 років також мають свої особливості. Зокрема дорослі показали достатньо системні знання у сфері моральних принципів. Проте лише незначна їх частина спілкується з сином чи донькою на теми моральних ставлень до світу, читає їм відповідну літературу, прагне демонструвати на власному прикладі дійсно моральні вчинки. При цьому, значна частина батьків ігнорують виховні впливи щодо дітей 5–6 років, обґрунтовуючи це тим, що знання мають формувати у дитсадках і школах.

За результатами проведеного емпіричного дослідження зроблено висновок щодо необхідності оптимізації процесу формування моральних ставлень дітей п'яти-шести років до навколишнього світу.

Ключові слова: моральне виховання, моральні ставлення, морально-етичний розвиток, моральні цінності, освітнє середовище ЗДО, виховне середовище сім'ї, формування моральних ставлень дітей 5–6 років.

Постановка проблеми. Проблема формування моральних ставлень актуалізується у дошкільному віці, коли формується свідоме ставлення дітей 5–6 років до цінностей і категорій морального змісту. У цей період моральне виховання дошкільників потребує узгодження зусиль ЗДО та сім'ї, які загалом визначають його зміст й ефективність.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. З точки зору О. Власової, категорія моралі у суспільстві розглядається як певне ставлення однієї людини до іншої. При цьому, особистісним регулятором (що є вищим почуттям), що контролює дотримання етичних орієнтирів ставлень до інших авторка вважає совість, як динамічну оцінку людиною себе, що ґрунтується на цінностях суспільства [14, с. 234]. У цьому контексті, ставлення людини до інших, як власне й до самої себе, визначаються через особливе особистісне утворення у морально-ціннісній сфері (совість), що і зумовлює оцінку себе та решти людей, які перебувають навколо.

Отже, науковці категорію ставлення (моральні ставлення) відносять до моральної свідомості особистості, що відображається у емоційній формі (переживаннях), зокрема через почуття. На думку Т. Кириленко, почуття є найбільш складним утворенням почуттєвої сфери людини, що підкреслює стійкість й узагальненість переживань, а отже, і є тим ставленням [3, с.357]. При цьому, почуття пов'язані з культурним і емоційним розвитком лише людини, відображаючи її оцінку (іншими словами, ставлення) світу, культури, людей, явищ соціальної дійсності.

Найбільшого поширення набули почуття доброзичливості та гуманності, які вказують на людські стосунки. Не менш цінними є ставлення людей до праці, один до одного (повага, довіра, вимогливість,) відношення до речей, до самого себе. При цьому, Н. Зубалій до перелічених почуттів додає почуття: любові, патріотизму, честі. Останнє з утворень, згідно поглядів дослідника, поступово перевтілюється у честь або гідність [2, с. 223].

У дошкільній освіті щодо дошкільників 5–6 років пропонують особливе наповнення їх змісту моральних ставлень. Зокрема Л. Лохвицька вказала, що діти у цей час позитивно ставиться до доброти, піклування, поваги. При цьому, дослідниця підкреслила, що для дітей 5–6 років актуальними є переживання поваги до старших (однорічників), які перебувають поряд, поважне ставлення до рідних, доброзичливість, ввічливість і співчуття. Отже, дослідниця акцентує увагу на значущості моральних ставлень старших дошкільників, які вони виражають через прояви у себе доброти, доброзичливості, поваги та пошани до близьких, ввічливості та піклуванні про решту осіб [4, с. 70].

Сучасна дослідниця О. Терещенко акцентує свою увагу на почутті доброзичливості дошкільників 5-6 років. При цьому, науковець вважає, що змістом означеного ставлення старших дошкільників є переживання та оцінка саме того, що є для них найбільш цінним в особистісному сенсі, зокрема добро та зло, правдивість або нечесність, досконалість у поведінці, комунікація із однорічниками [7, с. 326]. На думку дослідниці, ці почуття і стимулюють дітей 5–6 років до цілеспрямованих активних дій, задля досягнення гармонії у міжособистісних взаєминах з друзями.

Т. Титаренко у цьому сенсі підкреслює, що дитина, не в змозі себе схвалити (оцінити) позитивно, є інертною до проявів доброзичливості щодо ровесників або дорослих. При цьому, авторка наголосила, що почуття доброзичливості з'являється

завдяки опануванню інформацією про поганих і гарних персонажів оповідань, казок, про неминучу перемогу добра над злом, про ставлення до себе та решти, враховуючи етичні норми, які зумовлюють процес оцінки набутих відомостей та емоційні переживання [8, с. 89].

Проте, особливої уваги заслуговують ідеї Т. Поніманської. Українська дослідниця акцентувала увагу на особливе дитяче вміння, що властиве дитині 5–6 років: усвідомлення себе як особи, яка здатна виявляти своє ставлення, оцінювати інших, світ загалом. Разом із тим, зміст означених можливостей, на думку авторки, є позитивна спрямованість дитини на сприймання людей, на усвідомлення нею значущості проявів у неї доброзичливих почуттів, прийняття за цінність всіх без винятку людей, а також окремо взятої унікальної особистості [5, с. 7]. Загалом, Т. Поніманською таке особистісне утворення відносилось до ознак соціальної компетентності дошкільника.

Змістом цього утворення, згідно поглядів науковця, належать доброта й людяність, відвертість (щирість) і справедливість, правдивість і самоповага, які старший дошкільник розглядає як особливе (суто людське) відношення до світу, як ставлення до людей і до себе. Для нього ці ставлення є загальними моральними орієнтирами у поведінці.

Наразі середовища сім'ї та ЗДО мають безпосереднє відношення до моральних ставлень дошкільників 5–6 років, а тому погляди сучасних науковців спрямовані на забезпечення найбільш тісних взаємовідносин між ЗДО та родинами дітей [6, с. 424]. На практиці – форми співпраці. Науковці дійшли висновку, співробітництво між означеними інституціями соціалізації виявляються у створеному освітньому середовищі для дошкільників, де існують взаємини між дітьми, формуються ціннісні орієнтири, культура стосунків, орієнтиром яких є моральні ставлення старших дошкільників.

Отже, **мета статті** полягає у емпіричному вивченні особливостей сформованості моральних ставлень дітей 5–6 років у взаємодії закладу дошкільної освіти та сімей вихованців.

Виклад основного матеріалу дослідження. Під час емпіричного дослідження моральних ставлень дошкільників 5–6 років ми були зорієнтовані на наступні параметри: *сприймання гуманних основ особистісних стосунків і цінностей у соціумі; емоційно-спонукальне відношення до моральних настанов і категорій; надання переваги позитивним етичним проявам у поведінці.* Структурними складовими моральних ставлень дошкільників 5–6 років були пізнавальний, афективно-мотиваційний, поведінковий, згідно з якими було впорядковано методи експерименту. За своїм змістом методика дослідження є комплексною, сприяла дослідженню моральних ставлень дітей 5–6 років і, при цьому, з'ясувати ефективність виховних впливів з боку дорослих щодо становлення у вихованців моральних ставлень. При проведенні емпіричного дослідження орієнтувалися на схарактеризовані вище критерії, компоненти та показники, враховуючи спрямованість дітей на прояви моральних ставлень у своїй поведінці.

У дослідженні взяли участь 21 дошкільник, з яких 12 дівчаток і 9 хлопчаків; група вихователів, яка складалася з 17 осіб; батьки вихованців у кількості 25 осіб. Було використано такі методи: бесіди (*Знання про моральні цінності*), проєктивна техніка *Моральна самооцінка* (модифікований метод вивчення самооцінки Я. Щур), бесіда (*Моральні люди: які вони?*), спостереження за дитячою грою, дві розроблені самостійно анкети для батьків і вихователів, які були спрямовані на вивчення особливостей впливу ЗДО і сім'ї на формування у дітей моральних ставлень. Означені методи сприяли отриманню інформації про існуючий рівень знань і уявлень дітей 5–6 років про моральні ставлення дошкільників 5–6 років, а також дозволили з'ясувати сумісний вплив з боку суспільного та сімейного виховання на становлення моральних ставлень дошкільників 5–6 років.

Здійснивши аналіз отриманих результатів, з'ясували, що зміст моральних ставлень дітей 5-6 років визначають відношення дітей: а) до інших людей (*чесність,*

щирість, доброзичливість, лагідність); б) до себе (самостійність, комунікабельність, яка включає у себе, згідно уявлень дітей веселість та енергійність у стосунках); в) до явищ у людському суспільстві (працьовитість). Окрім цього з'ясовано, що більшою мірою опитані цінують комунікабельність, щирість, доброзичливість і лагідність, які і є визначальними у моральному плані для дітей 5–6 років. Рівень сформованості моральних ставлень визначається такими показниками: високий (14 %), середній (38 %), низький (48 %).

Також було встановлено, що переважна більшість дітей 5–6 років мають занижену моральну самооцінку (50 %), приблизно 31% опитаних оцінює себе з боку моральної вихованості з надто суперечливого боку, а найменша кількість дітей оцінює себе позитивному сенсі, як особистість що є вихованою у моральному плані.

У ході спостереження було виділено три групи досліджуваних: а) діти, які чітко слідували інструкції, переправлялися на інший бік, передавали предмет-замінник партнеру, чекали на його успішні дії, а вже потім енергійно бігли до фінішу б) діти, які самостійно виконували всі інструкції щодо переправи, але або забувалися місточок на місці, або хапали його й чимдуж бігли до визначеного місця, однак по дорозі осмислювали свій вчинок самостійно (чи за невеликої підказки експериментатора) поверталися до самої ріки, передавали предмет-замінник, чекали на успішні дії, допомагали партнерам, а вже потім бігли до фінішу; в) діти, які переправилися відразу хапали предмет-замінник і бігли до фінішу та лише за прямої вказівки експериментатора поверталися й неохоче передавали місточок, не звертали на дії партнера повертали назад. Поводження старших дошкільників першої групи, характеризувалося вищим рівнем моральності, оскільки тут було помітне бажання надати допомогу, яке ґрунтується на щирих і доброзичливих стосунках, співпереживанні за спільний результат.

На основі опрацьованих емпіричних даних по вивченню моральних ставлень дітей 5–6 років нами було здійснено розподіл дошкільників за рівнями розвитку цього утворення та схарактеризовано поведінку кожного із виділених рівнів. Так, 14 % дітей 5–6 років мають *високий* рівень вихованості моральних ставлень, зокрема цінують доброзичливість у стосунках й усвідомлюють риси морально зрілої людини, орієнтуючись на значущі цінності (працю людину, самоповагу та повагу до інших, доброти), з повагою відносяться до партнерів у спілкуванні та грі, приміряють щодо себе риси зрілої у моральному сенсі людини (щирість, чесність, самостійність, доброта, працьовитість); орієнтовані на позитивні зразки поведінки у середовищі, виявляють готовність запропонувати допомогу іншим.

Діти 5–6 років із *середнім рівнем* (38 %) сформованості моральних суджень розуміють доброзичливість у стосунках, усвідомлюють ознаки зрілої у моральному сенсі людини (людина праці, самоповагу та повагу до інших, доброта), з повагою відноситься до партнерів у спілкуванні та грі; приміряє до себе риси зрілої й вихованої у моральному сенсі людини, приміряють щодо себе риси, які цінуються у соціумі (щирість, чесність, самостійність, доброта, працьовитість), проте не знають як цього досягнути; не завжди можуть дотримуватися у мікро-середовищі правил стосунків, інколи готові самостійно запропонувати допомогу, зрідка дорослі надихають до моральних вчинків.

Діти 5–6 років з *низьким рівнем* моральних ставлень (48 %) мають слабкі уявлення про доброзичливість у стосунках, не завжди орієнтуються у поведінці на працю, доброту, щирість, намагаючись із повагою ставитися до партнерів у спілкуванні та грі та неохоче приміряючи до себе риси моральної людини, загалом не розуміють навіщо виховувати у себе щирість, чесність, самостійність, доброту, працьовитість, не знають як цього досягнути, проте намагаються дотримуватися у мікро-середовищі правил, дуже рідко готові самі запропонувати допомогу, на моральні вчинки надихають дорослі.

Отже, переважна більшість дітей 5-6 років характеризуються як такі, у яких мають місце недоліки у сформованості моральних ставлень. Здійснивши дослідження установок і виховних впливів дорослих, ми дійшли висновку, що моральність вихователі ототожнюють із сукупністю поглядів на стосунки між людьми, моральну ж вихованість – з усвідомленою поведінкою та наявними моральними чеснотами особистості. До розуміння сутності ставлень педагога дійшли через риси особистості, які визначають відношення до предметів, людей і самого себе. При цьому відмітимо, що працівники ЗДО не відмітили основну ознаку ставлень – моральна оцінка існуючої системи зв'язків людини зі світом, з людьми, які знаходяться поруч та оцінювання власного внутрішнього світу. Отже, повною мірою педагоги дошкільної установи не усвідомлюють суть досліджуваного явища.

Необхідність проведення виховних впливів, спрямованих на формування цього особистісного утворення вони також пояснюють з двох позицій: необхідно формувати морально-етичний фундамент людини – це найбільш оптимальне пояснення, яке ґрунтується на наукових підходах. Інше пояснення, яке надавали фахівці – потрібно виховувати, адже мене виховували батьки. Отже, половина з вихователів розуміють, що це необхідно здійснювати.

Наступний момент, на який було варто звернути увагу у ході виконання дослідження – це використання фахівцями галузі дошкільної інформації з питання виховання у дітей 5–6 років моральних ставлень. Так, у коментарі до цього пункту, вони відмітили, що намагаються знаходити інформацію у спеціальній методичній літературі, а коли там її не знаходять, використовують сайти *мережі Internet*. Водночас вони ігнорують педагогічну періодику, засідання методичних об'єднань фахівців дошкільної, тематичні телепередачі, передовий досвід інших діячів у означеній галузі. Як бачимо, потрібно вихователям звертати увагу й на інші джерела пошуку необхідних відомостей.

Окремим пунктом у анкеті було питання залучення батьків до процесу: використання порад, зауважень батьківських прохань в освітньому процесі. Вихователі були єдині у своїх переконаннях: всі відмітили, що вони не дослухаються у своїй педагогічній діяльності батьківських порад, адже представники родин не є достатньо компетентними у означеній сфері. Як бачимо, тут доволі актуальним є питання налагодження оптимальної взаємодії між вихователями та сім'ями дошкільників 5–6-річного віку. Також всі опитані працівники дошкільної відмітили, що ніколи не спілкувалися у своїй практиці з бабусями та дідусями своїх вихованців, а в усній співбесіді додали, що й надалі не збираються нічого змінювати у цьому сенсі. На нашу думку, категоричність вихователів, лише шкодить цілісному процесу морального виховання.

Надалі нас цікавило, як саме вихователі співпрацюють з батьківськими змістом і методами виховання у дітей 5-6 років моральних ставлень значна частина фахівців відповіли, що вони пропонують дорослим членам родин час від часу вивчити вірш чи пісню до свята, та здебільшого лише запрошують на святкові ранки в ЗДО. У ході подальшого виявилось, що вихователі, час від часу використовують предмети й досягнення української культури для виховання у дітей 5–6-річного віку моральних ставлень. Уточнююче запитання анкети, яке було наступним, допомогло з'ясувати, що це, насамперед, народний фольклор, казки. Означені елементи педагога використовують власне на заняттях з дітьми, або ж використовують у процесі підготовки до народних свят, які регулярно проводяться з дітьми.

Відповіді на останні пункти анкети взагалі є відсутніми, оскільки вихователі не змогли вказати, назви художніх творів (літератури, мистецтва) та їх авторів, які вони останнім часом використовували з метою впливу на моральні ставлення. Отже, вихователі ЗДО недостатньо впливають на моральну сферу через згадані нами засоби у анкетах.

Загалом, педагоги не зовсім орієнтуються у меті й завданнях морального розвитку дітей 5-6 років, у недостатній мірі звертаються за інформацією щодо цієї

проблеми до державних нормативних документів, методичних об'єднань, публікацій у фаховій періодиці. Окрім цього зафіксовано, що слабкою мірою організована співпраця з батьками дошкільнят, що також негативно впливає на формування досліджуваного феномену.

Наступним етапом у цьому ж контексті було з'ясування того, як батьки старших дошкільників власне здійснюють моральне виховання в цілому, й зокрема формують моральні ставлення сина чи доньки. Так, відповідаючи на перше запитання анкети, респонденти відмітили, що моральність вони тлумачать як наявні знання, переконання про норми та цінності значущі суспільстві, та які визначають стосунки між членами соціуму. Саме вони, на думку батьків, і визначають здатності розрізняти гарні стосунки від поганих. Натомість моральну вихованість вони розуміють як взаємодію між членами спільноти, між ними сином чи донькою на основі наявних у них етичних уявлень. Моральні ж ставлення, згідно їх відповідей, відображають відношення до людей і прояви у поведінці щедрості, доброти, справедливості по відношенню до оточення, до себе, до предметів і явищ природного та соціального довкілля. Отже, знання дорослих членів сімей є більш кращими про моральні категорії, ніж вихователів.

Водночас батьки відмітили, що вони намагаються дізнаватися про зміст морально-етичного розвитку дітей від вихователя, проте цього вони не завжди досягають, в силу своєї зайнятості. Також третина досліджуваних відмітили, що у ЗДО їх ознайомили з тим, що у дітей варто формувати чесність, співчуття, відповідальність та взаємодопомогу й саме на них вони і спрямовують власні виховні зусилля. Натомість більша частина вибірки взагалі не надала ніяких відомостей з цього приводу.

40% батьків відмітили, що намагаються вдома проводити з сином чи донькою виховну роботу з ознайомлення їх з найбільш значущими, з їх точки зору, цінностями: чесність, повага до всіх людей, шанування батьків, доброта, любов, самоконтроль і чемність. Варто відмітити, що окремі моральні чесноти, названі у вибірці батьків, співпадають зі змістом моральних ставлень 5–6 річних дітей, а решта збагачують досвідченість малюків у етичних принципах поведінки, доповнюють їх уявлення про суть моральних ставлень.

Також респонденти вказали, що їх участь в освітньому процесі ЗДО полягає у вивченні разом з сином чи донькою пісні, чи то вірша до свят. Це відмітили 60 % дорослих. Водночас, такий же відсоток вказав, що вони з метою виховання дітей читають їм вірші, казки. Решта 40% взагалі цим не займаються, оскільки зайняті на роботі.

Більша половина батьків – 64% демонструють дітям власне ставлення до цінностей, натомість 36% опитаних вважають, що це надто рано для їх сина чи доньки, адже ще не прийшов відповідний час. Перша категорія респондентів зізналася, що намагається проводити подібну роботу у ході бесід, спілкування з дітьми на теми моралі, натомість решта 36% вибірки вважають, що цьому мають навчати у садочку, який відвідують діти, а ще більше у школі.

Також респонденти висловили своє бачення щодо впливу культури регіону й України в цілому на формування досліджуваного явища у старших дошкільників. Так, 1/3 вибірки вважає, що найкраще на моральні ставлення дітей впливають чинники культури місцевої, ще 1/3 респондентів вважає, що не потрібно виділяти окремо культурний пласт місцевості, оскільки краще користуватися здобутками всіх регіонів держави, оскільки вони дуже схожі. Ті, хто залишився, зазначили на своїх бланках, що це їх не стосується.

Отже, батьки, з якими було проведено анкетування виявили системні знання про суть моральних категорій, зокрема вихованості, моральності та відповідних ставлень, у порівнянні з дошкільними фахівцями. Проте значна їх частина уникає спілкування з дітьми, де предметом є мораль, стосунки з людьми, посилаючись на різні моменти: чи то ще зарано, то нехай цьому навчають у садочку, а потім вдома.

Проте незначна частина спілкується з сином чи донькою на теми моральних ставлень до світу, читаючи їм відповідну літературу (здебільшого казки, вірші), демонструючи при цьому власний приклад, знання, заохочуючи дітей до моральних вчинків. Натомість залишається проблема взаємодії з вихователями ЗДО та їх участі у освітньому процесі відкритою (нереалізованою).

Висновки. Рівні сформованості моральних ставлень дітей 5–6 років були виділені на основі уточнених критеріїв і створеної комплексної методики дослідження. Зокрема зафіксовано високий рівень у 14% дітей, середній рівень у 38 %, низький рівень у 48%. зафіксовано, що зміст моральних ставлень дітей 5-6 років визначають відношення дітей: а) до інших людей (*чесність, щирість, доброзичливість, лагідність*); б) до себе (*самостійність, комунікабельність*, яка включає у себе, згідно уявлень дітей веселість та енергійність у стосунках); в) до явищ у людському суспільстві (*працьовитість*). Окрім цього з'ясовано, що більшою мірою діти 5–6 років цінують комунікабельність, щирість, доброзичливість і лагідність.

З'ясовано, що вихователі у недостатній мірі орієнтуються у питаннях морального розвитку дітей 5–6 років, недостатньо використовують нормативні документи, неохоче запозичують досягнення колег у цій сфері, мало читають публікацій у фаховій періодиці. При цьому, батьки виявили досить гарні знання у сфері моральних категорій. Проте лише незначна частина дорослих спілкується з сином чи донькою на теми моральних ставлень до світу, читає їм відповідну літературу, прагне демонструвати на власному прикладі дійсно моральні вчинки. Більшість дорослих ігнорує виховні впливи, обґрунтовуючи це тим, що знання мають формувати у дітей 5–6 років безпосередньо у дитсадках і школах. Найбільш слабкою ланкою роботи ЗДО і батьків є їх співпраця у формуванні моральних ставлень дітей 5–6 років.

Література

1. Власова О. І. Педагогічна психологія: навч. посібн. Київ: Либідь, 2005. 400 с.
2. Зубалій Н. П. Почуття. Загальна психологія. Київ: Либідь, 2005. С. 219–243.
3. Кириленко Т. С. Афективна сфера особистості. Психологія / за ред. Ю. Я. Трофімова. Київ: Либідь, 2005. 5-е вид. С. 337–372.
4. Лохвицька Л. В. Програма з морального виховання дітей дошкільного віку «Скарбниця моралі». Тернопіль: Мандрівець, 2014. 128 с.
5. Поніманська Т., Козлюк О., Марчук Г. Виховання людяності: методичн. посібн. Київ: Міленіум, 2008. 138 с.
6. Програма розвитку дитини дошкільного віку «Українське дошкілля» / уклад.: О. Низковська, О. Білан, Л. Возна, О. Максименко та ін. Тернопіль: Мандрівець, 2022. 264 с.
7. Терещенко О.П. Виховання у старших дошкільників доброзичливих взаємин. *Теоретично-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді*: зб. наук. праць. Вип. 16. Кн. 1. С. 322–328.
8. Титаренко Т. М. Сучасна психологія особистості. Київ: Марич, 2005. 232 с.

References

1. Vlasova, O. (2007). *Pedahohichna psykholohiia* [Pedagogical psychology]. Kyiv: Lybid [in Ukrainian].
2. Zubalii, N. (2005). *Pochuttia. Zahalna psykholohiia* [Feeling. General psychology]. Kyiv: Lybid [in Ukrainian].
3. Kyrylenko, T. (2005). *Afektivna sfera osobystosti. Psykholohiia* [Affective sphere of personality. Psychology]. Kyiv: Lybid [in Ukrainian].
4. Lohvytska, L. (2014). *Prohrama z moralnoho vykhovannia ditei doshkilnoho viku "Skarbnytsia morali"* [Moral education program for preschool children "Treasury of Morals"]. Ternopil: Mandrivets [in Ukrainian].
5. Ponimanska, T., Kozliuk, O. & Marchuk, H. (2008). *Vykhovannia liudianosti* [Education of humanity]. Kyiv: Milenium [in Ukrainian].

6. Nyzkovska, O., Bilan, O., Vozna, L. & Maksymenko, O. (2022). *Prohrama rozvytku dytyny doshkilnoho viku «Ukrainske doshkillia»* [Preschool Child Development Program "Ukrainian Preschool"]. Ternopil: Mandrivets [in Ukrainian].
7. Tereshchenko, O. (2017). Vychovannia u starshykh doshkilnykiv dobrozychlyvykh vzaiemyn [Education of benevolent relationships in older preschoolers]. *Teoretychno-metodychni problemy vykhovannia ditei ta uchnivskoi molodi – Theoretical and methodological problems of raising children and school youth*. Issue 1(16). Pp. 322–328 [in Ukrainian].
8. Tytarenko, T. (2005). *Suchasna psykhohiia osobystosti* [Modern personality psychology]. Kyiv: Marych [in Ukrainian].

Pisotskyi O.

Candidate of Psychological Sciences,
Associate Professor of Preschool Education
Nizhyn State Gogol University
pisockijsascha@gmail.com
orcid.org/0000-0003-1454-4394

FORMATION OF MORAL ATTITUDES OF CHILDREN AGED 5–6 YEARS IN PRESCHOOL EDUCATION AND FAMILY

The article deals with the problem of forming the foundations of moral attitudes in preschool children (5-6 years old) in the context of interaction between preschool education institutions and families. It is emphasized that currently the issue of educating preschoolers' moral attitudes is an important component of preschooler's personality development, in particular, the formation of the child's moral and value sphere. In the article, the author points out the main components, criteria and indicators of the development of moral attitudes of children aged five to six, according to which an empirical methodology was developed. At the same time, the emphasis is placed on the most specific indicators of the morality of children aged 5-6 and their attitude to: a) other people (honesty, sincerity, friendliness, meekness); b) themselves (independence, sociability, which, according to children's perceptions, includes cheerfulness and energy in relationships); c) phenomena in human society (hard work). At the same time, it has been documented that most children aged 5-6 value sociability, sincerity, friendliness and meekness, which are the fundamental virtues in the moral sense of preschoolers aged 5-6. In the empirical study, the author recorded that a significant number of preschoolers (48%) are characterized by a low level of moral attitudes, which is manifested in their statements and views, 38% of children aged five to six are characterized by an average level of moral attitudes. The lowest number of older preschoolers with a high level of moral attitudes was found – 14%. In general, it was found that 86% of children in the senior group of IPEs are characterized by an insufficient degree of formation of moral attitudes as the main formations of the child's moral and value sphere.

The author, studying the educational influence of teachers of preschool educational institutions on the formation of moral attitudes of children aged 5-6, concluded that teachers are poorly oriented in the goals and objectives of the moral development of children aged 5-6, insufficiently seek information on this issue from state regulatory documents, and almost never use the achievements of their colleagues, recommendations of methodological associations, publications in the pedagogical press. At the same time, it has been determined that cooperation with parents of preschoolers is poorly organized, which definitely has a negative impact on the formation of the content of moral attitudes in children aged 5-6.

The educational influence of parents of pupils on the formation of moral attitudes of children aged 5-6 also has its own characteristics. In particular, adults showed quite systematic knowledge in the field of moral principles. However, only a small part of them

communicates with their son or daughter on the topics of moral attitudes towards the world, reads them relevant literature, and seeks to demonstrate truly moral actions by their own example. At the same time, a significant number of parents ignore educational influences on children aged 5-6, arguing that knowledge should be formed in kindergartens and schools.

Based on the results of the empirical study, it is concluded that it is necessary to optimize the process of forming moral attitudes of children aged five to six to the world around them.

Key words: moral education, moral attitudes, moral and ethical development, moral values, educational environment of preschool educational institutions, educational environment of the family, formation of moral attitudes of children aged 5-6.

УДК 374.28(09)
DOI 10.31654/2663-4902-2024-PP-3-36-47

Останіна Н. С.

кандидат педагогічних наук, доцент,
кафедра соціальної педагогіки і соціальної роботи
Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя
3777nina@gmail.com
orcid.org/0000-0002-8247-620X

Демченко Н. М.

кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри педагогіки, початкової освіти, психології та менеджменту
Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя
nata.demchenko2020@gmail.com
orcid.org/0000-0003-1382-0756

Качалова Т. В.

кандидат педагогічних наук, доцент,
кафедра соціальної педагогіки і соціальної роботи,
Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя
tetyana0210@ukr.net
orcid.org/0000-0002-3010-3874

**МЕХАНІЗМИ ВИРІШЕННЯ ПРОБЛЕМИ ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖЕННЯ
ПІДЛІТКІВ В УМОВАХ ПОЗАШКІЛЬНОГО ЗАКЛАДУ**

У статті досліджується важливість здоров'язберезувальних технологій в освітньому процесі формування здорового способу життя учнівської молоді в позашкільному закладі. Розглянуто питання, пов'язане зі сталістю суспільства та майбутнім розвитком держави – проблему збереження та зміцнення здоров'я дітей. Визначено критерії здоров'язберезувального оцінювання занять, серед яких: формування мотивації на досягнення успіху, урахування працездатності вихованців, особистісна зорієнтованість, а також гігієнічні умови і позитивний психологічний клімат.

Розкрито сутність поняття «технологія» та надана класифікація існуючих технологій здоров'язбереження. Окреслено шляхи оптимізації процесу збереження здоров'я дітей засобами цих технологій, а також етапи формування здоров'язберезувальної компетентності та виховання особистості учня як фізично розвиненої, підготовленої до суспільно-корисної діяльності.

Обґрунтовано, що впровадження таких технологій у виховний процес сприяє не лише формуванню стійких соціальних установок щодо здорового способу життя, але й запобіганню захворюваності серед підростаючого покоління. Авторами підкреслено, що здорова дитина є основою здорового суспільства, і що формування здоров'язберезувальної компетентності має бути в центрі уваги педагогів та фахівців соціальної сфери.

У статті акцентовано увагу на необхідності відповідального ставлення до власного здоров'я та здоров'я соціуму, що є важливим напрямком сучасної освіти. Особливо важливо в умовах сучасних викликів суспільства, таких як пандемії, стреси та негативний вплив екології, забезпечити належну підготовку молоді до активного і здорового способу життя. Впровадження здоров'язберезувальних технологій є необхідним кроком для формування свідомих громадян, готових до відповідальних дій на користь власного здоров'я та добробуту суспільства в цілому.

Автори сподіваються, що результати дослідження сприятимуть розвитку програм здоров'язбереження в закладах позашкільної освіти та посилять увагу до виховання здорової, фізично активної молоді, яка зможе протистояти викликам сучасного світу. Важливо, щоб здоров'я молодого покоління стало пріоритетом не лише в освітній, але й у соціальній політиці держави, що відкриває нові можливості для гармонійного розвитку суспільства.

Ключові слова: технології, технології здоров'язбереження, збереження та зміцнення здоров'я, охорона здоров'я, здоров'язберігаюча компетентність, заклад позашкільної освіти.

Постановка проблеми. Одна з найвищих життєвих людських цінностей – це здоров'я, яка за певних умов є відображенням соціальної політики країни. Всесвітня організація охорони здоров'я визначає «здоров'я» як стан повного фізичного, психічного і соціального благополуччя, а не лише відсутність хвороби. Вченими було доведено, що спосіб життя значно впливає на здоров'я людини, оскільки воно більшою мірою залежить не від ліків, а від способу життя людини. Медична практика свідчить про те, що існує багато факторів ризику, які заважають здоровому способу життя, серед яких слід виділити надмірну вагу, вживання тютюну, алкоголю та наркотиків, наявність хронічних захворювань, небезпечна сексуальна поведінка, низька фізична активність.

Для України головною проблемою, яка пов'язана зі сталістю суспільства, з майбутнім розвитком держави, є збереження і зміцнення здоров'я дітей та учнівської молоді. Проте, турботу викликає різке погіршення стану фізичного та розумового розвитку покоління, яке підостає, зниження рівня народжуваності й тривалості життя, зростання смертності, особливо дитячої. Соціальна статистика свідчить, що з кожним роком погіршується здоров'я дітей та підлітків, захворюваність дитячого населення України має стійку тенденцію до зростання. Вступаючи до школи, 85 % дітей мають ті чи інші порушення соматичного та психічного характеру, підвищується кількість дітей, які мають психоневрологічні захворювання. За даними досліджень, лише 10 % випускників шкіл можуть вважатися здоровими, 40 % мають різноманітну хронічну патологію [3, с. 3-16]. У кожного другого школяра виявлено сполучення кількох хронічних захворювань. Такі показники характерні для всіх вікових періодів життя дитини і, зі свого боку, потребують термінового втручання у вирішення проблеми збереження здоров'я майбутнього покоління, що залежить не стільки від фінансових та матеріальних умов, а, насамперед, від сформованості культури здоров'я кожної особистості, її готовності до творіння власного здоров'я. Завдання освітньої політики – зберігати, зміцнювати здоров'я учнів, формувати в них відповідальне ставлення до власного здоров'я.

Мета статті – розкрити та окреслити шляхи збереження здоров'я дітей засобами технологій здоров'язбереження.

Виклад основного матеріалу. На сьогодні зміцнення здоров'я учнівської молоді, збереження здоров'я дітей є найактуальнішими з головних завдань, які гостро стоять перед українським суспільством. Ефективність розвитку та продуктивного становлення цілісної фізично та духовно здорової особистості можливе за умови багаторівневого та змістовного дієвого партнерства, співробітництва та співтворчості. Сучасне виховання базується на системі цінностей, які через культуру, традиції, філософію, релігію сприяють формуванню виховного ідеалу. Доречно згадати твердження стародавнього лікаря і філософа Авіценни: «Головним скарбом життя є здоров'я, і, щоб його зберегти, потрібно багато, що знати».

За роки навчання учнівська молодь здобуває глибокі, різнобічні знання про здоров'я людини з різних галузей науки, що є підґрунтям для формування умінь і

навичок, які допомагають молодій особистості підтримувати власне здоров'я, допомагати у збереженні здоров'я інших.

У Законі України «Про повну загальну середню освіту» Закон України № 463-IX «Про повну загальну середню освіту» (16.01.2020) однією з основних задач визначено: «...виховання свідомого ставлення до свого здоров'я та здоров'я інших громадян як найвищої соціальної цінності, формування гігієнічних навичок і засад здорового способу життя, збереження і зміцнення фізичного та психічного здоров'я учнів» [8]. У подальшому ці завдання набувають оновленого змісту та значної ваги в документах про освіту («Національна доктрина розвитку фізичної культури і спорту», Міжгалузева комплексна програма «Здоров'я нації», Концепція фізичного виховання в системі освіти та ін.), але пріоритетним також визначається виховання людини в душі відповідального ставлення до власного здоров'я і здоров'я оточуючих як до найвищої індивідуальної і суспільної цінності. І відтак об'єктивним процесом, новим етапом в еволюції освіти, на якому будуть переглянуті підходи до супроводу і забезпечення процесу природного розвитку дитини, сучасна освіта характеризується широким впровадженням технологічного підходу.

Поняття «технологія» (грец. Τεχνη – майстерність, техніка; грец. λογος – передавати) в педагогіку прийшло з виробництва і визначається як наука («корпус знань») про способи (набір і послідовність операцій, їх режими) забезпечення потреб людства за допомогою (шляхом застосування) технічних засобів (знарядь праці) [14]. Отже, «технологія» виступає як алгоритм, за допомогою якого отримується запланований результат.

Наприкінці 70-х років минулого століття збільшується увага до педагогічної технології в освітньо-виховному процесі України. Однак і на сьогодні стосовно поняття «педагогічна технологія» єдиної думки науковців поки що не існує. У науковій літературі зустрічається понад 300 тлумачень цього поняття в залежності від того, як автор уявляє собі структуру й складові освітнього технологічного процесу. Але всі автори єдині у визначенні мети педагогічної технології – це підвищення ефективності навчально-виховного процесу і гарантування досягнення учнями запланованих результатів навчання [14].

Щоб уявляти загальну картину та можливості впровадження технологій в освітньо-виховний процес розглянемо деякі існуючі групи технологій:

Технології педагогічні – комплексний, інтегрований процес, який включає людей, ідеї, засоби і методи організації діяльності для реалізації проблем, що охоплюють основні аспекти навчання і виховання. Технології навчання спрямовані на підвищення рівня знань, умінь і навичок протидії негативним явищам та формування відповідальної поведінки.

Технологія виховна – обґрунтований вибір операційного впливу під час спілкування педагога з дітьми з метою максимального розвитку особистості як суб'єкта; як система знань, необхідних вчителю для реалізації стратегій, тактики, процедури виховання.

Технологія соціальна – упорядкована система процедур та операцій, за допомогою яких реалізується певний соціальний проект або конкретна цілеспрямована ідея перетворення (реорганізації, модернізації або вдосконалення) соціальної роботи.

Технології інтерактивні – це взаємодія партнерів, у спілкуванні яких інтерпретується ситуація і конструюються особистісні дії [7].

Поняття «технології здоров'язбереження» об'єднує в собі всі напрями діяльності закладу освіти щодо формування, збереження та зміцнення здоров'я учнів. Серед досліджуваних аспектів проблеми здоров'язбереження можна виділити: «Теоретичні засади здоров'язбережувальних технологій» (Н. Беседа, Л. Горяна, О. Дубогай); «Формування валеологічної культури особистості засобами здоров'язбережувальних технологій» (Т. Бойченко, О. Бондаренко, Л. Ващенко, М. Гончарен-

ко, В. Горащук, В. Грибань, С. Кондратюк); «*Чинники формування здоров'язберезжувального освітнього середовища*» (О. Ващенко, С. Дудко). Під здоров'язберігальними технологіями вчені пропонують розуміти:

- сприятливі умови навчання дитини в школі (відсутність стресових ситуацій, адекватність вимог, методик навчання та виховання);
- оптимальну організацію навчально-виховного процесу (відповідно до вікових, статевих, індивідуальних особливостей та гігієнічних норм);
- повноцінний та раціонально організований руховий режим.

Отже, погодимось з Бойченко Т., що сутність технологій здоров'язбереження постає в комплексній оцінці умов виховання і навчання, які дозволяють зберігати наявний стан учнів, формувати більш високий рівень їхнього здоров'я, сприяти формуванню навичок здорового способу життя, здійснювати моніторинг показників індивідуального розвитку особистості учня, прогнозувати можливі зміни здоров'я і здійснювати відповідні психолого-педагогічні, коригувальні, реабілітаційні заходи з метою забезпечення успішності навчальної діяльності та її мінімальної фізіологічної «вартості», поліпшення якості життя суб'єктів освітнього середовища [7].

Аналіз класифікацій існуючих здоров'язберігальних технологій дає можливість виокремити такі їх типи за О. Ващенко:

- *здоров'язберігальні технології*, що створюють безпечні умови для перебування, навчання та праці в закладі освіти та ті, що вирішують завдання раціональної організації виховного процесу (з урахуванням вікових, статевих, індивідуальних особливостей та гігієнічних норм), відповідність навчального та фізичного навантажень можливостям учнів;

- *оздоровчі технології*, спрямовані на вирішення завдань зміцнення фізичного здоров'я учнів, підвищення потенціалу (ресурсів) здоров'я: фізична підготовка, фізіотерапія, ароматерапія, загартування, гімнастика, масаж, фітотерапія, музична терапія;

- *технології навчання здоров'я* – гігієнічне навчання, формування життєвих навичок (керування емоціями, вирішення конфліктів тощо), профілактика травматизму та зловживання психоактивними речовинами, статеве виховання. Ці технології реалізуються завдяки включенню відповідних тем до предметів загально-навчального циклу, введення до варіативної частини навчального плану нових предметів, організації факультативного навчання та додаткової освіти;

- *технології виховання культури здоров'я* – виховання в учнів особистісних якостей, які сприяють збереженню та зміцненню здоров'я, формуванню уявлень про здоров'я як цінність, посиленню мотивації щодо ведення здорового способу життя, підвищенню відповідальності за особисте здоров'я [5].

Також слід зазначити, що впровадження здоров'язберігальних освітніх технологій пов'язано з використанням медичних (медико-гігієнічних, фізкультурно-оздоровчих, лікувально-оздоровчих), соціально-адаптованих, екологічних здоров'язберігальних технологій та технологій забезпечення безпеки життєдіяльності.

Впровадження технологій здоров'язбереження в навчально-виховний процес, використання інтерактивних методів та прийомів для досягнення результативності в роботі, а саме: розвитку мислення учнів, пробудження інтересу до предмета та здобуття ними знань; реалізація форм і методів компетентнісно-орієнтованих технологій на заняттях – все має сприяти формуванню здоров'язберігаючої та життєвої компетентностей.

Під поняттям *здоров'язберігаючої компетентності* учнівської молоді слід розуміти характеристики властивостей учня, спрямовані на збереження фізичного, соціального, психічного та духовного здоров'я – свого та оточення. Здоров'язберігаюча компетентність включає в себе:

- уявлення і поняття про здоров'я, здоровий спосіб життя та безпечну поведінку;
- усвідомлення здоров'я як вищої життєвої цінності;

- взаємозв'язок організму людини з природним і соціальним оточенням;
- удосконалення фізичної, соціальної, психічної та духовної складових здоров'я;
- дбайливе ставлення до свого здоров'я [1].

На яку мету зорієнтовано використання здоров'язберігаючих технологій у закладах загальної середньої освіти, позашкільної освіти, тощо? Перше – це забезпечення умов фізичного, психічного, соціального та духовного комфорту, що сприятиме продуктивній навчально-професійній діяльності учасників освітнього середовища.

Друге – здоров'язбережувальні технології охоплюють використання засобів, методів і форм фізичного виховання, спрямованих на підвищення показників здоров'я, мотивації до виконання фізичних вправ, регуляції режиму рухової активності. Здоров'язбережувальні компетентності можна розглянути у наступній моделі [4]:

Здоров'язбережувальна компетентність

<i>Знання</i>	<i>Навички, що сприяють</i>	<i>Мотивація</i>
соціальні	соціальному здоров'ю	успіх, самореалізація
фізичні	фізичному здоров'ю	здоровий спосіб життя
психологічні	духовному здоров'ю	самоусвідомлення, визначення життєвих цілей

При впровадженні технологій здоров'язбереження в освітньо-виховний процес закладу освіти, позашкільної освіти, важливо передбачати наступні *етапи*:

1-й – етап впровадження здоров'язберігаючих технологій (впровадження педагогічних технологій, забезпечення санітарно-гігієнічних норм, психологічний супровід освітньо-виховного процесу, заняття секції): *етап* початкового ознайомлення з основними поняттями та уявленнями.

Мета – сформулювати в учнів елементарні уявлення про основні поняття здорового способу життя.

Основні завдання:

- сформулювати уявлення про базові правила збереження здоров'я;
- досягти виконання елементарних правил здоров'язбереження (на рівні первісного вміння);
- створити мотивацію до ведення здорового способу життя.

2-й – етап впровадження оздоровчих технологій (моніторинг фізичної підготовленості, показники серцевих скорочень, дихальна гімнастика, культура рухів, ігри та ігрова терапія, фізкультурно-оздоровчі заходи): *етап* поглибленого вивчення.

Мета – сформулювати повноцінне розуміння основ здорового способу життя.

Основні завдання:

- уточнити уявлення про елементарні правила здоров'язбереження;
- досягти свідомого виконання елементарних правил збереження та зміцнення здоров'я;
- сформулювати практичні знання, уміння і навички, необхідні в повсякденному житті.

3-й – етап впровадження технологій навчання здоров'ю (санітарно-гігієнічні вимоги, культура харчування; фізичні вправи, як наприклад, стретчинг): *етап* закріплення знань, умінь та навичок збереження та зміцнення здоров'я та їх подальшого вдосконалення.

Мета – сформулювати навички збереження здоров'я у повсякденному житті.

Основні завдання:

- досягти стабільності та автоматизму при дотриманні правил збереження здоров'я;
- досягти виконання цих правил відповідно до вимог їх практичного застосування;

□ забезпечити варіативне дотримання правил здорового способу життя залежно від конкретних практичних умов [3].

Завдання кожного з означених етапів можна вирішувати як одночасно, так і послідовно, оскільки вони всі тісно взаємопов'язані.

Звернемо нашу увагу ще на таку особливість: позашкільний заклад відрізняється від школи нестандартними формами занять, тому педагогам закладів поза-шкільної освіти треба намагатися зробити такі заняття цікавими, веселими, такими, що захоплюють. Потрібно частіше включати в освітньо-виховний процес ситуації, що сприяють створенню гарного настрою, зміцненню здоров'я, виховують в учнів найкращі риси характеру, розвивають інтелект, що є також важливим засобом реалізації міжпредметних зв'язків.

Погоджуємося з думкою практиків у тому, що найбільш ефективною вважається *інтерактивна форма* діяльності учнів на заняттях. Інтерактивна форма – це специфічна соціально-педагогічна система організації процесу формування культури здоров'я особистості учня, яка здійснюється шляхом взаємодії з метою збагачення індивідуального і суспільного досвіду особистості в контексті фізичного і духовного вдосконалення. До того ж ми бачимо, що відбувається організація кооперативного навчання, коли індивідуальні завдання переростають у групові. Позитивним є те, що кожен член групи вносить унікальний вклад у спільні зусилля, а зусилля кожного члена групи потрібні та незамінні для успіху всієї групи.

Спостереження за учнями у процесі інтерактивної форми діяльності на заняттях дозволить визначити такі позитивні ознаки їхнього особистісного розкриття:

- у всіх учнів підвищується рівень свідомої активності під час виконання вправ;
- кожен учасник групи може обирати власний темп виконання вправи, що дозволяє індивідуалізувати процес виконання вправи;
- під час такої форми діяльності власний вклад у колективну справу може внести учень у будь-якому стані здоров'я;
- подібна форма діяльності учнів дозволяє педагогу визначити рівень авторитета кожного серед своїх однолітків, та у подальшому сприяти його підтримці або підвищенню.

Акцентуємо увагу й на тому, що характерною рисою позашкільних форм занять є їхня *добровільність*. Тому потрібно намагатись зробити так, щоб заняття викликали в учнів інтерес. Такий результат досягається, насамперед, високою емоційністю в спілкуванні, атмосферою творчо-робочих відносин в аудиторії, коли кожен учень може проявити себе незалежно від рівня своєї підготовленості. Під час організації виховного процесу на занятті обов'язково слід враховувати й вирішення наступних оздоровчих завдань:

- розширення функціональних можливостей організму і зміцнення здоров'я;
- формування культури здорового способу життя учнів;
- формування особистісно-ціннісного ставлення до здоров'я та усвідомленої потреби в здоровому способі життя.

Серед форм та методів процесу формування позитивної мотивації на здоровий спосіб життя пріоритетна роль належить активним методам, що ґрунтуються на стилі взаємодії, спрямовані на самостійний пошук істини кожним учасником, розвиток здібностей дитини і сприяють формуванню ініціативи і творчості. Проте впровадження здоров'язберігальних технологій не є чимось невідомим або чудодійним. На вирішення цього питання впливає оптимально зручно складений розклад занять, який передбачає на перервах прийоми рухової активності, що сприяє нейтралізації непередбачених отриманих міні-стресів; організації своєчасного гарячого харчування, озброєння учнів валеологічними та екологічними знаннями в середовищі закладу – це повсякденна діяльність закладу освіти, яка спрямована на охорону здоров'я дитини.

Отже, ефективність позитивного впливу на здоров'я учнів різних оздоровчих заходів визначається не хаотичністю і навіть не оригінальністю методів, а системною роботою за всіма виховними напрямками.

До того ж практика показує, що процес формування свідомого ставлення до власного здоров'я потребує поєднання інформаційного й мотиваційного компонентів із практичною діяльністю учнів, що сприятиме оволодінню дітьми необхідними здоров'язберігальними вміннями і навичками. Діяльність педагога має бути орієнтована на застосування доступних оздоровчих заходів, формування у дітей зрозумілої, стійкої позиції щодо цінності здоров'я, виховання почуття відповідальності за збереження й зміцнення власного здоров'я, необхідності поглиблення знань, умінь та навичок, що лежать в основі здорового способу життя. Формування в учнів компетентного ставлення до власного здоров'я неможливе без реалізації всіх його складових, а саме: фізичної, соціальної, психічної, духовної. Отже, педагогічний колектив закладу має спланувати роботу зі збереження здоров'я в учнів за всіма напрямками, через які можлива реалізація кожної складової здоров'я.

Що можна порадити зробити для збереження здоров'я дітей, які приходять на заняття у позашкільний заклад? Проведіть перевірку здоров'я дитини за всіма параметрами: дитина щорічно повинна пройти обстеження в невропатолога, хірурга, ортопеда, окуліста, отоларинголога, стоматолога, педіатра, здати аналізи (проведеного медогляду у школі недостатньо, щоб визначити стан здоров'я дитини). Необхідна довірлива співпраця з батьками. Також обов'язково спілкуйтеся з дитиною, адже менше хворіють ті діти, які часто спілкуються з дорослими, з батьками (це довели шведські вчені). Наведемо приклад вправ для підтримки здоров'я дитини в умовах занять.

□ *Фізкультхвилинка.* Оздоровчі хвилинки під час занять повинні комбінувати в собі фізичні вправи для постави, вправи для очей, рук, шиї, ніг. Фізичні вправи краще проводити під *музичний супровід*. *Музика*, як відомо, характеризується величезним здоров'язміцнюючим потенціалом. Вона допомагає знімати стреси, стимулювати роботу мозку, підвищити засвоєння інформації; сприяє естетичному вихованню. Тонко підібрані мелодії здатні активізувати людські резерви. Більшість керівників гуртків у першій частині заняття, проводять розминку саме під музичний супровід (існує безліч різних стилів та напрямків музики). Проте важливо правильно підібрати композицію для роботи на занятті (класичну, сучасну, інструментальну, джазову), яка б сприймалася дітьми, сподобалася дітям, розумілася ними. Крім того, з'ясовано, що вихованці знову почувши «цю саму музику», починають згадувати попереднє заняття і самостійно виконувати раніше вивчені вправи.

Наведемо приклад невеликої вправи: «Першими похиляться вперед ті, у кого день народження взимку та весною, другими те ж саме роблять всі, хто народився влітку та восени». Подібні вправи з фізкультхвилинкою досить успішно можна надавати проводити самим учням або поєднувати з елементами ігор.

Отже, прийом фізкультхвилинки допомагає зняти втомленість, відновити рівновагу учнів під час заняття.

□ Особлива увага має звертатись на *гігієну зору* (зір дітей катастрофічно падає). Потурбуйтеся, щоб на робочому місці (столі) дитини було достатнє освітлення. Після 45-ти хвилин роботи над виконанням завдань треба робити перерву. Для зняття втоми очей проводяться вправи під музичний супровід. Деякі вправи можна досить успішно давати проводити самим учням або поєднувати з елементами ігор. Наприклад:

- вертикальні рухи очей «вгору – вниз»;
- горизонтальні рухи «вправо – вліво»;
- повести очима за годинниковою стрілкою і проти неї;
- заплющивши очі, уявити по черзі кольори веселки якомога виразніше;

□ на дошці накреслити будь-яку криву (спіраль, коло, ламану лінію), запропонувати дітям очима «намалювати» ці фігури кілька разів спочатку в одному, а потім в іншому напрямку. Цей прийом допомагає зняти втомленість очей, відновити рівновагу учнів.

□ *Дихальна гімнастика.* Дихальна гімнастика розвиває ще недосконалу дихальну систему дитини, зміцнює захисні сили організму і має ряд переваг. Вона заснована на носовому диханні. Використання фізичних вправ, спрямованих на попередження простудних захворювань, поліпшення функцій верхніх дихальних шляхів, рекомендовано застосовувати у всіх групах. Керівникам можна порадити застосовувати дихальну гімнастику на початку і наприкінці заняття.

Слід зауважити, що неправильне дихання призводить до порушень діяльності серцево-судинної та дихальної систем, зниження насичення крові киснем, порушення обміну речовин.

Для нормалізації дихання виконують рухові вправи з назвами: «Задуги свічу», «Зігріти руки», тощо.

□ Інноваційним підходом у проведенні занять позашкільних закладів є впровадження системи вправ *стретчингу*. Стретчинг – це комплекс гімнастичних вправ для розтягування певних м'язів, зв'язок і сухожилів. Під час занять стретчингом вихованці мають змогу:

- тренувати м'язи;
- збільшувати амплітуду рухів у суглобах;
- відновлювати свій організм після інтенсивних фізичних навантажень;
- запобігати травмуванню; покращувати свій настрій.

Стретчинг може бути як складовим елементом динамічного тренування під час заняття, так і самостійною формою заняття, оскільки він є ефективним методом розвитку гнучкості.

□ *Відпочинок під час заняття: «Руки».* Діти зайняті самостійною роботою. Ви можете призупинити заняття і провести з ними наступну вправу.

Правило виконання: присядьте на стілець, трохи розслабте ноги, опустіть руки дотолу (уявіть, як енергія втоми витікає через кисті рук на землю; ось вона протікає з голови до плечей, досягає ліктів, потім відправляється у кисті і через них до кінчиків пальців просочується вниз, у землю: ви чітко відчуваєте фізичну теплу важкість, що йде по руках). Посидьте так 1-2 хв., а потім легко потрясіть кистями, позбавляючись втоми. Легко і дружно підведіться, посміхніться і пройдіться аудиторією.

P.S. Така вправа знімає втому, допомагає встановити психічну рівновагу. Можна запропонувати час (5 хвилин) на обговорення свого відчуття.

□ *Вправа «Голова» (5 хв.).* Мета: зняття м'язової напруги в ділянці шиї. Одна з найпоширеніших скарг – це головний біль, важкість в потиличній частині голови.

Правило виконання: стати рівно, вільно розгорнути плечі, відкинувши голову назад. Спробуйте відчути, в якій частині голови локалізоване відчуття важкості. Уявіть, що на вас важкий капелюх, який тисне на те місце, де важкість, де біль.

Подумки зніміть капелюх рукою та виразно, емоційно киньте його дотолу. Потрясіть головою, торкніться рукою волосся на голові, а потім киньте руки вниз, наче позбавляючись головного болю.

P.S. Запропонована вправа допоможе зняти неприємні соматичні відчуття.

Можна запропонувати обговорення учасниками своїх вражень: «Як змінився ваш фізичний та емоційний стан?»

□ *Вправа на переключення уваги «Настрій».* Мета: переключення уваги засобами абстрактного малювання.

Правило виконання: існують прості техніки переключення уваги з неприємних вражень у минулому на ситуацію «тут і тепер».

1. Написання символів нескінченності: 888, 0000, 000 та інших візерунків.
2. Малюнок настрою: візьміть кольорові олівці і чистий листок паперу.

Розслабитися, лівою рукою намалювати абстрактну картину – лінії, кольорові плями, фігури. Важливо повністю зануритися у свої переживання, вибрати колір і провести лінії так, як вам більше хочеться, у повній відповідності з вашим настроєм. Спробуйте уявити, що ви переносите свій сумний настрій на папір. Потім переверніть папір і напишіть 3-5 слів, які відображають ваш настрій. Слова мають бути спонтанні, ніякого контролю. Ще раз подивитися на малюнок і прочитати слова. Цей папір можна залишити чи знищити: зробіть те, що вам хочеться.

Обговорення учасниками своїх відчуттів.

Наразі ці приклади можуть доповнюватися вправами, проте важливо добитися того, щоб виконання фізичних вправ доставляло насолоду, стало потребою організму дитини для формування своєї фізичної досконалості.

Критерії здоров'язбережувального оцінювання заняття передбачають:

- формування мотивації на досягнення успіху;
- урахування працездатності вихованців;
- розподіл інтенсивності розумової діяльності;
- особистісна зорієнтованість заняття;
- урахування вікових та психологічних особливостей вихованців;
- гігієнічні умови;
- позитивний психологічний клімат на занятті.

Висновки дослідження і перспективи подальших розвідок у цьому напрямку. У статті обґрунтовано доцільність впровадження технологій здоров'язбереження в освітньо-виховний процес формування здорового способу життя учнівської молоді. Підкреслено важливість у вихованні здорового покоління стійких соціальних настанов щодо усвідомлення необхідності ведення здорового способу життя та ціннісного, відповідального ставлення до власного здоров'я та здоров'я соціуму,

Питання зміцнення здоров'я підростаючого покоління, опередження захворюваності, здатність пристосовуватися до динамічних умов навколишнього середовища повинно знаходитись постійно у центрі уваги кожної людини, нації, держави.

Здорова дитина – здорове суспільство: формування здоров'язбережувальної компетентності, виховання особистості (фізично розвиненої, здорової), підготовка дитини до суспільно-корисної діяльності – дуже важливий напрямок роботи сучасних педагогів, фахівців соціальної сфери, які працюють в закладах позашкільної освіти та сприяють популяризації занять фізичною культурою, зміцненню здоров'я, розвитку фізичних і моральних якостей, підвищенню емоційного тону і активності учасників освітньо-виховного процесу.

Література

1. Андрющенко Т. Формування здоров'язбережувальної компетентності як соціально-педагогічна проблема. *Наук. вісн. Волин. нац. ун-ту ім. Лесі Українки*. Серія «Пед. науки». 2012. № 7. С. 123–127.
2. Байбара Т. Компетентнісний підхід в початковій освіті: теоретичні засади. *Початкова школа*. 2010. № 8.
3. Бойчук Ю. Сучасні підходи до розуміння сутності здоров'я людини та суміжних з ним понять. *Загальна теорія здоров'я та здоров'язбереження*: колективна монографія / за заг. ред. проф. Ю. Д. Бойчука. Харків: Вид. Рожко С. Г., 2017. 488 с. С. 3–16.
4. Борисенко В. Модель формування здоров'язбережувальної компетентності майбутніх фахівців технічних спеціальностей в умовах неформальної освіти. *Збірник наукових праць «Педагогіка та психологія»*. Харків. 2019. № 62. С. 30–38.
5. Дубасенюк О. Фактори, що впливають на здоров'я людини. *Інноваційні здоров'язберігаючі технології у закладах освіти*: збірник науково-методичних праць / за заг. ред. В. В. Танської, О. А. Сорочинської, О. В. Павлюченко. Житомир: ЖДУ імені Івана Франка, 2020. 112 с.

6. Завацька Л. М. Формування позитивного ставлення до здорового способу життя у майбутніх соціальних педагогів. *Наукові записки НДУ ім. М. Гоголя. Серія «Психолого-педагогічні науки»*. 2011. № 5. С. 177–179.
7. Загальна теорія здоров'я та здоров'язбереження: колективна монографія / за заг. ред. проф. Ю. Д. Бойчука. Харків: Вид. Рожко С. Г., 2017. 488 с.
8. Закон України № 463-IX «Про повну загальну середню освіту» URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20#Text> (дата доступу: 24.03.2024).
9. Лещук Н. О., Савич О. А., Голоцван О. А. Дорослішай на здоров'я: навч.- метод. посібник. Київ, 2012. 214 с.
10. Луцинський Ю., Штомпель Ю. Проблеми формування здоров'язберігаючої компетентності студентів: теоретичний аспект. *Нові технології навчання*. 2022. № 96. С. 120–124.
11. Національна молодіжна стратегія до 2030 року. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/942021-37337> (дата доступу: 26.01.2023).
12. Поліщук Н. Формування здоров'язбережувальної компетентності студентської молоді як пріоритет державної політики. *Соціальна робота та соціальна освіта*. 2021. № 2(7). С. 195–204.
13. Таймасов Ю., Турчинов А., Пашинський П. Здоров'язбереження як об'єкт наукового пізнання. *Загальна теорія здоров'я та здоров'язбереження: колективна монографія / за заг. ред. проф. Ю. Д. Бойчука*. Харків: Вид. Рожко С. Г., 2017. С. 220–232.
14. Цушко І. Сутність «здоров'язберігальних технологій». *Сучасні технології збереження здоров'я учнів: кращий досвід / авт. кол. уклад. А. Г. Обухівська, І. І. Цушко*. Київ: Український НМЦ практичної психології і соціальної роботи, 2015. 221 с.

References

1. Andrushchenko, T. (2012). Formuvannia zdorovyazberezhualnoi kompetentnosti yak sotsialno-pedahohichna problema [Formation of health-preserving competence as a social and pedagogical problem]. *Nauk. visn. nats. un-tu im. Lesi Ukrainky – Scientific Bulletin of Lesya Ukrainka Volyn National University*. No 7. Pp. 123–127 [in Ukrainian].
2. Baibara, T. (2010). Kompetentnisnyi pidkhid v pochatkovii osviti: teoretychni zasady [Competency approach in primary education: theoretical foundations]. *Pochatkova shkola – Primary school*. No 8 [in Ukrainian].
3. Boichuk, Yu.D. (2017). Suchasni pidkhody do rozuminnia sutnosti zdorovya liudyny ta sumizhnykh z nym poniat [Modern approaches to understanding the essence of human health and related concepts]. *Zahalna teoriia zdorovya ta zdorovyazberezhennia – General theory of health and health preserving*. Kharkiv: Vyd. Rozhko S. H. [in Ukrainian].
4. Borysenko, V. (2019). Model formuvannia zdorovyazberezhualnoi kompetentnosti maibuntikh fakhivtsiv tekhnichnykh spetsialnostei v umovakh neformalnoi osvity [Model of formation of health-preserving competence of future specialists of technical specialties in the conditions of informal education]. *Pedahohika ta psykholohiia – Pedagogy and psychology*. Kharkiv. No 62. P. 30-38. [in Ukrainian].
5. Dubaseniuk, O. (2020). Faktory, shcho vplyvaiut na zdorovya liudyny [Factors affecting human health]. *Innovatsiini zdorovyazberihaiuchi tekhnolohii u zakladakh osvity – Innovative health-preserving technologies in educational institutions*. Zhytomyr: ZHDU imeni Ivana Franka [in Ukrainian].
6. Zavatska, L.M. (2011). Formuvannia pozytyvnoho stavlennia do zdorovoho sposobu zhyttia u maibutnikh sotsialnykh pedahohiv [Formation of a positive attitude to a healthy lifestyle of future social teachers]. *Naukovi zapysky NDU im. M. Hoholia – Scientific notes of Nizhyn Gogol State University*. No 5. Pp. 177–179 [in Ukrainian].
7. (2017). *Zahalna teoriia zdorovia ta zdoroviazberezhennia* [General theory of health and health care]. (Yu.D. Boichuka (Ed.)). Kharkiv: Vyd. Rozhko S.H. [in Ukrainian].
8. Zakon Ukrainy № 463-IX "Pro povnu zahalnu seredniu osvitu" [Law of Ukraine No. 463-IX "On complete general secondary education"]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20#Text> (Date of access: 24.03.2024) [in Ukrainian].
9. Leshchuk, N.O., Savych, O.A. & Holotsvan, O.A. (2012). *Doroslishai na zdorovya* [Grow up in good health: educational and methodical manual]. Kyiv [in Ukrainian].

10. Lushchynskiy, Yu. & Shtompel, Yu. (2022). Problemy formuvannya zdorovyazberihaiuchoi kompetentnosti studentiv: teoretychnyi aspekt [Problems of forming students' health-preserving competence: theoretical aspect]. *Novu tekhnologii navchannia – New learning technologies*. No 96. P. 120–124 [in Ukrainian].
11. Natsionalna molodizhna stratehiia do 2030 roku [National youth strategy till 2030]. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/942021-37337> (Date of access: 26.01.2023) [in Ukrainian].
12. Polishchuk, N. (2021). Formuvannya zdorovyazberezhualnoi kompetentnosti studentskoi molodi yak prioritet derzhavnoi polityky [Formation of health-preserving competence of student youth as a priority of state policy]. *Sotsialna robota ta sotsialna osvita – Social work and social education*. No 2(7). Pp. 195–204 [in Ukrainian].
13. Taimasov, Yu., Turchinov, A. & Pashynskiy, P. Zdorovyazberezhennia yak obyekt naukovoho piznannia [Health preservation as an object of scientific knowledge]. *Zahalna teoriia zdorovya ta zdorovyazberezhennia – General theory of health and health preserving*. Kharkiv: Vyd. Rozhko S.H. [in Ukrainian].
14. Tsushko, I. (2015). Sutnist "zdorovyazberihalnykh tekhnologii" [The essence of "health preserving technologies"]. *Suchasni tekhnologii zberezhenia zdorovya uchniv: krashchy dosvid – Modern technologies for preserving the health of students: best practice*. Kyiv: Ukrainskyi NMTS praktychnoi psykholohii i sotsialnoi roboty [in Ukrainian].

Ostanina N.

Candidate of Science in Pedagogy, Docent,
Docent at the Department of Social Pedagogy and Social Work
Nizhyn Mykola Gogol State University
3777nina@gmail.com
orcid.org/0000-0002-8247-620

Demchenko N.

Candidate of Science in Pedagogy, Docent,
Docent at the Department of Pedagogy,
Primary Education, Psychology and Management
Nizhyn Mykola Gogol State University
nata.demchenko2020@gmail.com
orcid.org/0000-0003-1382-0756

Kachalova T.

Candidate of Science in Pedagogy, Docent,
Docent at the Department of Social Pedagogy and Social Work
Nizhyn Mykola Gogol State University
tetyana0210@ukr.net
orcid.org/0000-0002-3010-3874

MECHANISMS FOR SOLVING THE PROBLEM OF TEENAGERS' HEALTH PRESERVATION IN AN EXTRACURRICULAR EDUCATIONAL INSTITUTION

The article explores the importance of health-preserving technologies in the educational process of fostering a healthy lifestyle among students in extracurricular institutions.

It addresses issues related to societal sustainability and the future development of the state, specifically focusing on the preservation and enhancement of children's health. The essence of the concept of "technology" is clarified in the paper, along with a classification of existing health-preserving technologies.

The criteria for evaluating health-preserving activities are characterized, including the development of motivation for success, consideration of students' workload capacity, personal orientation, as well as hygienic conditions and a positive psychological climate.

The article outlines ways to optimize the process of maintaining children's health through health-preserving technologies, as well as the stages involved in developing health-preserving competence and nurturing the student as a physically developed individual, prepared for socially beneficial activities. It is justified that the implementation of such technologies in the educational process not only fosters the establishment of resilient social attitudes toward a healthy lifestyle but also helps prevent illness among the younger generation.

The authors emphasize that a healthy child is the foundation of a healthy society, and that developing health-preserving competence should be at the forefront of the attention of teachers and specialists of the social sphere. Therefore, the need for a responsible approach to personal health and the health of society is underlined, as it is an important direction in modern education.

The authors hope that the research findings will contribute to the development of health-preserving programs in extracurricular educational institutions and enhance the focus on nurturing healthy, physically active youth capable of facing the challenges of the modern world. It is essential for the health of the younger generation to become a priority not only in educational policies but also in the social policies of the state, which will open new opportunities for the harmonious development of society.

Key words: technologies, health-preserving technologies, health preservation and improvement, healthcare, health-preserving competence, extracurricular education institution.

УДК 373.2.015.31:316.42:004
DOI 10.31654/2663-4902-2024-PP-3-48-58

Пихтіна Н. П.

кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри дошкільної освіти
Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя
pnykhtina@ukr.net
orcid.org/0000-0001-6684-436

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ЗАСОБАМИ МАСОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ

У статті проведено аналіз наукових досліджень та практичних аспектів соціалізації дітей дошкільного віку, а також факторів, що впливають на цей процес. Особливу увагу приділено дієвості засобів масової інформації як провідного елемента соціалізації. У статті також представлені узагальнення та висновки щодо педагогічних умов, що сприяють формуванню соціальної компетентності дошкільнят. Окреслені та проаналізовані педагогічні умови ефективності соціалізаційного процесу засобами масової інформації, а саме:

1) збагачення уявлень дітей про суспільне довілля засобами екранізованих та літературних творів;

2) використання ЗМІ для набуття дітьми соціального досвіду;

3) забезпечення медіа-розвивального середовища для соціального становлення дитини-дошкільника в процесі спілкування з однолітками та дорослими.

Відповідно до визначених педагогічних умов, представлена програма їх реалізації у формуванні соціальної компетентності дітей дошкільного віку засобами ЗМІ. Охарактеризовані три етапи програми: інформаційно-орієнтувальний, навчально-розвивальний, діяльнісно-трансформувальний.

Визначені мета, завдання, змістове наповнення та відповідні форми роботи у межах кожного етапу. Інформаційно-орієнтувальний етап реалізував першу педагогічну умову – збагачення уявлень дітей про суспільне довілля засобами екранізованих і літературних творів. На навчально-розвивальному етапі реалізувалася друга педагогічна умова – використання ЗМІ для набуття дітьми соціального досвіду та його реалізації в різних формах творчої діяльності. На діяльнісно-трансформувальному етапі реалізувалася третя педагогічна умова – забезпечення медіа-розвивального середовища для соціального становлення дитини-дошкільника в процесі спілкування з однолітками і дорослими.

Представлені результати свідчать про позитивний вплив засобів масової інформації на соціальний розвиток дошкільнят за умови педагогічно обґрунтованого підходу. Цілеспрямоване використання ЗМІ сприяє формуванню ключових соціальних навичок, таких як комунікативність, співпраця, емпатія та критичне мислення. Результати дослідження підтверджують необхідність інтеграції медіа-освіти в навчальні програми для дошкільнят, що стане основою для їхнього подальшого соціального становлення.

Ключові слова: соціалізація, засоби масової інформації, ЗМІ, стихійна соціалізація, спрямована соціалізація, медіа-розвивальне соціальне середовище, соціальна компетентність, педагогічні умови формування соціальної компетентності дошкільників.

Постановка проблеми. Проблема домінантності ролі засобів масової інформації в системі соціального формування особистості дітей дошкільного віку, зростання значущості особливостей впливу ЗМІ (позитивного чи негативного) на соціалізацію

дітей дошкільного віку є актуальними та впливають на завдання і зміст сучасної системи дошкільної освіти. Це об'єктивно висуває перед педагогічною наукою необхідність з'ясування особливостей впливу ЗМІ на соціалізацію дітей дошкільного віку педагогічних умов оптимізації цього процесу з огляду на виклики сьогодення та сучасні наукові і прикладні запити. На державному й міжнародному рівнях (що засвідчує зміст відповідних державних і міжнародних документів), постійно актуалізуються питання про охорону дитинства та набувають особливої ваги аспекти деструктивного впливу ЗМІ на дітей.

У вітчизняній і зарубіжній науці розроблено концепції соціалізації особистості (І. Зверева, А. Капська, І. Рогальська); розкрито соціально-педагогічні аспекти проблеми (А. Богуш, Т. Жаровцева, Ю. Косенко); визначено соціальну компетентність особистості на ранніх етапах соціалізації (С. Курінна, І. Печенко).

У працях науковців висвітлено особливості соціально-психологічної атмосфери середовища, психологічних процесів і явищ, притаманних для первинного періоду соціалізації й особистісного зростання дітей (Л. Артемова, І. Бех, О. Кононко, Т. Піроженко). Сьогодні в системі виховних інститутів неухильно зростає вплив засобів масової інформації, які розширюють світосприйняття дітей і молоді, виступають для них самостійним джерелом знань. Роль ЗМІ у формуванні особистості розглядали Л. Масол, С. Семчук та інші.

Проте спостерігаються суперечності між ціннісними орієнтаціями дітей дошкільного віку, які суттєво й активно змінюються під впливом ЗМІ та невідповідністю педагогів до виховання сучасних дітей; необхідністю формування соціальної компетентності дітей дошкільного віку засобами ЗМІ та недосконалістю відповідної методики організації виховного процесу в ЗДО.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У межах теорії становлення особистості є сучасні теоретико-експериментальні дослідження науковців, що стосуються різноманітних аспектів соціалізації та її результату – соціальної компетентності, зокрема, дослідження самосвідомості як механізму регуляції поведінки (І. Беха), ролі виховання в психічному розвитку дитини (Н. Максимової), передумов розвитку особистості в ранньому дитинстві, основ особистісного становлення дошкільника (О. Кононко), та інших.

Вагомими в контексті вивчення заявленої проблеми є дослідження В. Кузя та І. Печенко щодо соціального становлення особистості та ролі соціальних стосунків у розвитку психіки дитини.

Особливе місце серед досліджень проблеми соціалізації посідають праці, що присвячені соціалізації особистості на ранніх етапах онтогенезу (Л. Артемової, Л. Варяниці, Н. Гавриш, С. Курінної, І. Луценко, І. Рогальської).

Сучасне вивчення питань соціалізації як органічної складової педагогічного процесу, форм, методів, засобів її практичної реалізації як педагогічної мети, є сьогодні актуальним та привертає увагу науковців. Помітний внесок у дослідження цієї проблеми зробили українські дослідники, зокрема до аналізу її окремих соціально-педагогічних аспектів: соціальних детермінант та педагогічних умов успішної соціалізації (А. Богуш, Т. Жаровцева, Ю. Косенко, О. Савченко, Т. Степанова); ролі соціальної компетентності особистості на ранніх етапах її соціалізації (О. Кононко, С. Курінна, І. Печенко); первинного періоду соціалізації й особистісного зростання дітей (Л. Артемова, І. Бех, Т. Піроженко).

Формулювання цілей статті. Постає необхідність узагальнення сучасних досліджень, результатів емпіричного вивчення проблеми формування соціальної компетентності дітей дошкільного віку; педагогічних умов забезпечення ефективності цього процесу засобами масової інформації.

Виклад основного матеріалу. *Соціалізація* є двобічним процесом засвоєння індивідом соціального досвіду шляхом входження в соціальне середовище, системою

соціальних зв'язків та їх активним становленням за рахунок активної діяльності індивіда та його включення в соціальне середовище [2; 9].

Соціалізація дитини відбувається у її взаємодії з величезною кількістю умов, що називаються науковцями *факторами соціалізації*. Науковці розподіляють і систематизують основні фактори соціалізації за групами: *мегафактори* – впливають на соціалізацію всіх жителів планети Земля; *макрофактори* – впливають на соціалізацію всіх жителів окремих країн; *мезофактори*, тобто середні, проміжні фактори, – тип населення (місто, село, район), засоби масової комунікації (радіо, телебачення). *Мікрофактори*, зокрема, формальні (дошкільний навчальний заклад, школа, вищий навчальний заклад, заклад культури, виховні організації) та неформальні (сім'я, сусіди, група однолітків) [2; 9].

Сьогодні до системи виховних інститутів активно входить такий макрофактор, як інформування (засоби масової інформації). Їх особливий статус у системі факторів соціалізації дітей дошкільного віку обумовлюється низкою специфічних особливостей *засобів масової інформації*, а саме: глобалізації інформації, мобільності її трансляції, актуальності, цільового моделювання, художньої виразності, емоційності, оперативності зворотного зв'язку тощо [6].

ЗМІ – потужний фактор соціалізації дошкільника, що здійснює його інформаційне забезпечення, тобто впливає на індивідуальний розвиток дитини. Відбувається формування особистості дитини через взаємодію з довкіллям, в якому роль інформаційного простору дедалі підсилюється. Формами впливу ЗМІ на соціалізацію дітей дошкільного віку є: 1) трансляція інформації про культуру та її репродукція; 2) власні творчі, продуктивні можливості ЗМІ; 3) їх естетична функція [13].

Результатом соціалізації виступає соціальна компетентність – своєрідний наслідок соціального розвитку, обізнаності та досвіду дитини дошкільного віку. *Соціальна компетентність* – полікомпонентна риса особистості, її інтегральна якість складається з цілісного комплексу емоційних, мотиваційних, характерологічних особливостей та виявляється в соціальній активності й гуманістичній спрямованості особистості. Сформованість такої риси в дітей дошкільного віку передбачає їх уміння орієнтуватися в незнайомому середовищі, знаходити в ньому правильні орієнтири для побудови адекватної поведінки; встановлювати зв'язок причин і наслідків; виявляти гнучкість у пристосуванні до нових умов середовища з одночасним збереженням свого особистісного стрижня; бачити себе очима інших, співвідносити їхні очікування із своїми можливостями.

В основу багатьох теоретичних підходів до вивчення взаємодії особистості дитини-дошкільника із ЗМІ як потужним соціалізаційним фактором, покладене припущення про те, що процес соціалізації відбувається як *медіасоціалізація* [8].

ЗМІ як один із основних факторів соціалізації в житті дітей, доповнює чи навіть конкурує з іншими більш традиційними факторами, такими як родина, дошкільна установа, товариство однолітків, дитяча субкультура. У процесі соціалізації, формується соціальна компетентність дитини, і, відповідно, формуються її інтереси, уподобання, мотиви, дії, поведінка.

Успішною вважають таку соціалізацію, яка дозволяє дитині адаптуватися до умов суспільства, у якому вона проживає через навічання соціально визнаних моделей поведінки, оскільки в процесі перегляду ЗМІ здійснюється як соціалізація, так і конструювання соціальної реальності.

Ми поділяємо думку Л. Варяниці щодо виокремлення двох протилежних наукових підходів до розуміння особливостей формування соціального досвіду дитини. Перший підхід абсолютизує освітній процес як джерело соціального досвіду дитини, другий – надає значення активному привласненню дитиною соціального досвіду [1]. Вважаємо, що соціальний розвиток дитини є результатом її соціалізації та виховання, а його набуття відбувається трьома взаємопов'язаними шляхами.

По-перше, соціалізація відбувається стихійно, оскільки ЗМІ як фактор стихійної соціалізації, виконують насамперед рекреативну роль, суттєво визначаючи час відпочинку дітей. З рекреативною, тісно пов'язана релаксаційна роль ЗМІ. Вона набуває специфічного відтінку, коли йдеться про дітей дошкільного віку. Для багатьох дітей перегляд телебачення, прослуховування музичних фрагментів і творів, робота за комп'ютером, читання є своєрідною компенсацією дефіциту міжособистісних стосунків чи засобом відволікання від дитячих проблем. Проте з активним входженням у життя дітей кіно, телебачення, відео, інтернет ресурсів, їх інтерес до читання книжок суттєво зменшився. Особливу роль у стихійній соціалізації дітей відіграють комп'ютерні технології. Робота з комп'ютером, з одного боку, забезпечує до розширення контактів, можливостей обміну соціо-культурними цінностями, набуття дитиною соціального досвіду.

З іншого боку, перебільшення такої діяльності дитини за комп'ютером може призвести до «синдрому залежності» від комп'ютерних мереж та ігор. Наслідок цього – звуження інтересів дитини, її відхід від реальності, соціальна ізоляваність, ослаблення емоційних реакцій та багато інших негативних явищ.

По-друге, опанування соціального досвіду відбувається одночасно і як відносно спрямована соціалізація дитини-дошкільника, яка інтегрує два її важливі аспекти:

1) ЗМІ суттєво впливають на засвоєння дітьми широкого спектру соціальних норм та формують відповідні ціннісні орієнтири;

2) ЗМІ, як система неформального навчання і просвіти існує та використовується як джерело інформації. Тому всі користувачі ЗМІ набувають різноманітних, суперечливих, несистематизованих відомостей з багатьох питань суспільного життя. Отже, цей аспект відносно спрямованої соціалізації має вагомое значення для соціального розвитку особистості [12].

По-третє, виховання як відносно соціально контрольована соціалізація, тривалий час використовувалася переважно у друкованих носіях масової інформації. Тому система виховання дотепер не ставила за мету виховання і розвиток дітей у процесі їх взаємодії з усіма ЗМІ. У реаліях сьогодення панівне місце посіли інформаційно-комунікаційні технології.

Відомо, що інформаційний потік здійснює вплив на формування системи знань дитини, особливості їх сприйняття нею, її емоційну сферу. У дошкільному віці дитина діє за типовими соціальними моделями на основі власних почуттів та переживань. Проте обмеженість життєвого досвіду дитини, елементарність її знань про власні можливості, права та обов'язки, специфіку людських стосунків є важливими, але недостатніми для рівномірного соціального становлення дошкільника. Важливо створити таке соціальне середовище, яке б сприяло засвоєнню дитиною соціальних цінностей, її входженню в систему соціальних зв'язків, закладанню основ соціальної компетентності дошкільників.

На думку А. Богуш, *компетентність* – комплексна характеристика особистості, яка вирає результати попереднього психічного розвитку: знання, уміння, навички, креативність (здатність творчо вирішувати завдання, складати творчі розповіді, малюнки й конструкції за задумом), ініціативність, самостійність, самооцінку, самоконтроль [2].

Ми поділяємо погляди Т. Піроженко, І. Печенко про те, що проблема *формування соціальної компетентності* полягає в готовності дитини ефективно взаємодіяти з іншими у системі міжособистісних стосунків. Структура соціальної компетентності регламентується ставленням дитини до соціальної дійсності особливостей організації її життя, оскільки його перші сім років – сензитивний період для соціалізації особистості, засвоєння нею соціально цінних еталонів поведінки [9].

За оцінкою Ю. Косенко, *основою соціалізації є соціальний досвід дитини*, засвоюючи який, вона здійснює саморозвиток та самореалізацію, стає соціально компетентною. У дошкільному віці в дитини конструюється образ світу, закладається

базис її особистісної культури, відбувається усвідомлення себе як індивідуальності, формується її ставлення до інших людей, до світу в цілому [4].

В. Кузь, І. Печенко та інші дослідники, під *соціальним досвідом* розуміють визначальну соціологічну характеристику особистості в конкретній соціальній структурі.

Соціальний досвід розглядають як сукупність соціальних якостей, що є відображенням у свідомості особистості соціальних відносин. Привласнений та набутий соціальний досвід має провідну форму існування як відображення у свідомості окремо взятої дитини. За їх оцінкою, *соціальний досвід* має *інформаційний* (знання), *діяльнісний* (уміння й навички) та *ціннісно-оцінювальний* (особистісне ставлення) *компоненти* [9].

О. Кононко пов'язує набуття дошкільником соціального досвіду з діяльністю, спрямованою на орієнтування в ситуації, пристосування до навколишнього, перетворення до живої і неживої природи, власного «Я». Значення соціального розвитку для особистісного становлення полягає передусім у формуванні соціальної компетентності – певних особистісних властивостей, потреб, здібностей, елементарних теоретичних уявлень та практичних умінь, які забезпечують дитині життєздатність. Компетентність гарантує усвідомлення дитиною того, як слід себе поводити, щоб бути гармонійною, співзвучною з іншими, почувати себе в будь-якому товаристві комфортно. *Соціальна компетентність дитини дошкільного віку*, на думку науковця передбачає її вміння орієнтуватися в незнайомому середовищі, знаходити в ньому правильні орієнтири для побудови адекватної поведінки, встановлювати зв'язок причин і наслідків, виявляти гнучкість у пристосуванні до нових умов середовища з одночасним збереженням свого особистісного стрижня, бачити себе очима інших, співвідносити їх очікування із своїми можливостям [3].

Тож засоби масової інформації є потужним фактором впливу на соціалізацію дитини-дошкільника та співвідносяться з відповідними *педагогічними умовами формування соціальної компетентності дитини дошкільного віку* засобами ЗМІ, а саме:

1. *Збагачення уявлень дітей про суспільне довкілля засобами екранізованих та літературних творів.* Екранізовані й літературні твори у своєму змісті відображають суспільні і життєві процеси в реальних формах, через них дитина пізнає світ, формується її світосприйняття. За допомогою екранізованих і літературних творів дошкільник може уявити ситуації, які відбуваються в реальному житті та порівняти їх з вигаданими подіями, це сприяє збагаченню їхніх уявлень про різноманітні явища суспільного довкілля. Використання телевізійних передач і літературних творів у педагогічному процесі ЗДО сприяє засвоєнню соціальних норм, життєвої позиції дитини дошкільного віку, орієнтує у доцільному відборі інформації зі ЗМІ, яка сприяє її освітньому, культурному й моральному зростанню, сприяє збагаченню досвіду суспільного життя й удосконалює вміння дитини застосовувати уявлення про закони соціуму для подальшого розширення власного досвіду в контексті впливу ЗМІ.

2. *Використання ЗМІ для набуття дітьми соціального досвіду.*

Набуття досвіду соціальної взаємодії у міжособистісному спілкуванні, ігровій і творчій діяльності, дає змогу дитині увійти в реальні соціальні умови, гармонійно поєднати їх з індивідуальними бажаннями та соціальними ролями прийнятними в стосунках з однолітками, навчитись узгоджувати спільні інтереси, погляди, потреби та цілі, виховувати соціальні мотиви спілкування (виховувати потреби дитини у враженнях та новій інформації із ЗМІ).

3. *Забезпечення медіа-розвивального середовища для соціального становлення дитини-дошкільника в процесі спілкування з однолітками та дорослими.* Найвпливовішим стихійним засобом виховання і навчання є середовище, в якому відбувається соціалізація дитини дошкільного віку. У наукових джерелах середовище трактується як сукупність умов, що оточують людину і взаємодіють з нею як з організмом і особистістю. Соціалізація дитини відбувається у різноспрямованій

взаємодії усіх факторів, одним з яких є розвивальне середовище, в якому відбувається педагогічний процес і яке є його складовою частиною.

4. Як зазначає А. Богуш, розвивальне середовище створює потенційні можливості для позитивного впливу різноманітних факторів у їх взаємодії на інтелектуальний розвиток дитини і формування цілісної особистості [2, с. 13]. На основі аналізу понять «медіа-навчання» та «розвивальне середовище», науковцями (С. Семчук) обґрунтоване визначення поняття «медіа-розвивальне середовище дошкільного навчального закладу» – простір життєдіяльності сучасної дитини, де засоби масової інформації виступають потужним фактором її соціалізації [12; 13].

Спеціально створене медіа-розвивальне середовище спонукає дитину до вияву здорового ризику, постановки проблеми, самостійного її розв'язання й критичного самоаналізу. Повноцінне особистісне становлення дитини-дошкільника в процесі спілкування з однолітками та дорослими можливе через оптимальне поєднання виховання й навчання та стихійної практики соціальної взаємодії в контексті впливу ЗМІ.

З метою реалізації окреслених та обґрунтованих педагогічних умов формування соціальної компетентності дітей дошкільного віку в контексті впливу ЗМІ, нами розроблена система роботи, яка включала:

- 1) основні етапи формування соціальної компетентності дітей дошкільного віку в контексті впливу ЗМІ;
- 2) організаційні форми роботи з дітьми дошкільного віку в контексті впливу ЗМІ;
- 3) педагогічне забезпечення формування соціальної компетентності дітей дошкільного віку в контексті впливу ЗМІ.

Метою першого – **інформаційно-орієнтувального етапу** було сформувати у дітей знання про суспільне довкілля через використання інформації із ЗМІ, вміння орієнтуватися у потоці інформації, оцінювати її та регулювати власну пізнавальну діяльність. Це передбачалось у межах реалізації першої педагогічної умови: збагачення уявлень дітей про суспільне довкілля засобами екранізованих та літературних творів.

Головні завдання етапу: формувати в дітей систему знань про довкілля, збагатити їх інформацією із ЗМІ, розвинути вміння аналізувати її. Вихователь виступав у ролі інформатора, який збагачував дитину різною інформацією із ЗМІ, планував та розподіляв соціальні ролі, координував діяльність дитини та контролював хід виконання поставлених завдань.

Змістове наповнення цього етапу полягало у використанні таких видів роботи: відтворення епізодів із телефільмів, мультиплікаційних та літературних творів, а також ситуацій із повсякденного життя в іграх «Телеподорож», «Прогноз погоди», «Клуб мандрівників», «Пізнавальна абетка»; сюжетно-рольові ігри «Сам собі режисер»; пізнавально-творчі вправи «Професія рекламний агент»; ігри з правилами «Конкурс рекламних агентів».

Отже, на цьому етапі реалізовувалася перша педагогічна умова (збагачення уявлень дітей про суспільне довкілля засобами екранізованих та літературних творів), що сприяла формуванню соціальної компетентності дітей дошкільного віку засобами ЗМІ. Проведені педагогічні заходи сприяли засвоєнню дітьми системи знань про довкілля, вмінню сприймати інформацію із ЗМІ, здійснювати її аналіз й регулювати власну пізнавальну діяльність.

Метою другого – **навчально-розвивального етапу** – був розвиток соціально-емоційної сфери дітей через використання ЗМІ для організації досвіду соціальної взаємодії у спілкуванні з однолітками, що передбачалось в межах реалізації другої педагогічної умови: використання ЗМІ для набуття дітьми соціального досвіду.

Головні завдання етапу: розвиток у дітей вміння орієнтуватись у назвах емоцій, почуттів, специфіці їх прояву у телевізійних і комп'ютерних героїв.

Змістове наповнення цього етапу полягає в застосуванні таких видів роботи: дидактичні ігри «Люстерко», «Мій улюблений персонаж», сюжетно-рольові ігри «Ти

будеш мною, а я – тобою»; перегляд та відтворення ситуацій з екранізованого твору «Троє із Простоквашино»; наслідувально-виконавські вправи «На кого я б перетворився в чарівній країні»; бесіди на тему «Розкажи про себе», «Анкета для друзів».

Метою третього етапу – **діяльнісно-трансформувального** – було навчання дітей дошкільного віку творчо й вибірково використовувати набутий соціальний досвід із ЗМІ у спілкуванні з однолітками та дорослими, що передбачалось в межах реалізації третьої педагогічної умови: забезпечення медіа-розвивального середовища для соціального становлення дитини-дошкільника в процесі спілкування з однолітками та дорослими.

Змістове наповнення цього етапу полягає у використанні різних видів роботи, зокрема: спільна колективна творчість на теми: «Батьки запитують, оцінюють, пропонують» і «Дні добрих справ»; конкурси-змагання «Хто швидше»; дидактичні ігри «Хвастощі», сюжетно-рольові ігри «Що ми знаємо про ввічливість?»; бесіди морально-етичного спрямування «Мамина помічниця», «Ввічливі слова»; експериментально-творчий проект «Дитина у світі телебачення»; гра-заняття «Книжковий лікар».

Реалізації формувального етапу експерименту передувала **попередня (пропедевтична) робота з вихователями**, які працювали з дітьми експериментальних груп. У межах цієї роботи було проведено низку занять з вихователями, об'єднаних у *методичний семінар «Особливості медіасоціалізації дітей дошкільного віку»*.

Мета семінару полягала в окресленні особливостей впливу ЗМІ на соціалізацію дітей дошкільного віку.

Завдання семінару: з'ясування сутності та понять «ЗМІ», «соціальна компетентність дітей дошкільного віку»; зацікавлення й організація вихователів до роботи за експериментальною моделлю реалізації педагогічних умов з формування соціальної компетентності дітей дошкільного віку в контексті впливу ЗМІ.

У ході попередньої роботи з вихователями, формувались уявлення педагогів про особливості впливу ЗМІ на формування соціальної компетентності дітей, а також переорієнтувати їхнє ставлення до дитячих стосунків в контексті впливу ЗМІ як потужного фактора соціалізації дітей.

Були *реалізовані різні форми роботи* з вихователями: семінар-практикум, консультації, моделювання освітнього процесу, завдяки яким забезпечувалося набуття вихователями практичних умінь налагодження співробітництва з дітьми й батьками, організації різних видів діяльності та реалізації у навчально-виховному процесі дошкільного навчального закладу сукупності педагогічних умов формування соціальної компетентності дітей дошкільного віку в контексті впливу ЗМІ.

Програма методичного семінару-практикуму передбачала шість тем, які висвітлювали такі питання: завдання та форми роботи, спрямовані на систематизацію й збагачення знань вихователів про науково-теоретичні засади соціалізації особистості дитини-дошкільника, розкриття понять «ЗМІ», «глобалізація», «мас-медіа», «медіасоціалізація дитини дошкільного віку», «соціальна компетентність», «медіа-розвивальне середовище дошкільного навчального закладу». Детально зміст методичного семінару представлений у додатках.

У процесі пропедевтичного етапу роботи, було реалізовано раніше означені *педагогічні умови для покращення педагогічного керівництва у сприйнятті інформації із ЗМІ*. Щоб педагогічний вплив мав продуктивний характер було дібрано організаційні форми роботи за визначеними критеріями: пізнавально-когнітивними, соціально-емоційними, діяльнісно-поведінковими.

Було розроблено серію завдань для дітей до кожного етапу експериментальної моделі реалізації педагогічних умов з формування соціальної компетентності засобами ЗМІ. Позитивний вплив виконання цих завдань на вихованців забезпечувався правильним педагогічним керівництвом. Вихователь працював над формуванням у дітей позитивного ставлення до ігор, ігрових та колективних завдань, ознайомлював із правилами (інструктування, показ, повторення). Діти брали активну участь у виборі

сюжетів із ЗМІ, висували свої пропозиції, висловлювали свої міркування про телегероїв, здійснювали критичний аналіз.

Проведена робота дала можливість збагатити соціальний досвід дітей, що трансформується із зовнішнього у внутрішній план їхньої психічної діяльності; забезпечила особистісне становлення дитини дошкільного віку та збагатила досвід її соціальної взаємодії у процесі спілкування з однолітками й дорослими в контексті впливу ЗМІ. Діти активно аналізували телевізійні та літературні твори. Це дало їм можливість засвоїти загальноприйняті норми та правила поведінки в різних соціальних ситуаціях, узгоджувати свої бажання з бажаннями інших, виявляти повагу до однолітків та дорослих. Пріоритетну позицію на означеному етапі зайняла третя педагогічна умова (забезпечення медіа-розвивального середовища для соціального становлення дитини-дошкільника у процесі спілкування з однолітками та дорослими), за якої відбувалося формування соціальної компетентності дітей дошкільного віку в контексті впливу ЗМІ.

Висновки. *Отже*, соціалізація як складова педагогічного процесу полягає у засвоєнні дитиною протягом життя соціальних норм та культурних цінностей того суспільства, в якому вона зростає та формується. Вона відбувається через взаємодію дітей з низкою факторів (мегафактори, макрофактори, мезофактори, мікрофактори), які активно впливають на їхній розвиток. Науковцями доведена динамічність соціалізаційних факторів – зміна частки їх впливу на соціалізацію дітей дошкільного віку. Встановлено, що потужним фактором соціалізації осіб вказаної цільової групи є засоби масової інформації, педагогічний вплив яких є найбільш вагомим у сучасних умовах.

Результатом соціалізації виступає соціальна компетентність – як наслідок соціального розвитку, обізнаності та досвіду дитини дошкільного віку. Соціальна компетентність – полікомпонентна риса особистості, її інтегральна якість, яка складається з цілісного комплексу емоційних, мотиваційних, характерологічних особливостей та виявляється в соціальній активності й гуманістичній спрямованості особистості.

Для оцінки ефективності процесу соціалізації дітей дошкільного віку засобами масової інформації визначена соціальна компетентність як інтегративна якість особистості закономірний результат соціалізації.

На основі реалізованої дослідно-експериментальної роботи нами практично вивчені особливості формування соціальної компетентності дітей старшого дошкільного віку засобами ЗМІ та окреслені педагогічні умови ефективності цього важливого соціалізаційного процесу, а саме:

- 1) збагачення уявлень дітей про суспільне довкілля засобами екранізованих та літературних творів.
- 2) використання ЗМІ для набуття дітьми соціального досвіду.
- 3) забезпечення медіа-розвивального середовища для соціального становлення дитини-дошкільника в процесі спілкування з однолітками та дорослими.

Відповідно до означених педагогічних умов, розроблена експериментальна програма їх реалізації у формуванні соціальної компетентності дітей дошкільного віку засобами ЗМІ. Програма реалізовувалась за трьома етапами: інформаційно-орієнтовальним, навчально-розвивальним, діяльнісно-трансформувальним.

Визначені мета, завдання, змістове наповнення та відповідні форми роботи у межах кожного етапу. На інформаційно-орієнтовальному етапі була реалізована перша педагогічна умова – *збагачення уявлень дітей про суспільне довкілля засобами екранізованих і літературних творів*. На навчально-розвивальному етапі реалізовувалась друга педагогічна умова – *використання ЗМІ для набуття дітьми соціального досвіду та його реалізації в різних формах творчої діяльності*. На діяльнісно-трансформувальному етапі реалізовувалась третя педагогічна умова – забезпечення медіа-розвивального середовища для соціального становлення дитини-дошкільника в процесі спілкування з однолітками і дорослими.

Література

1. Богуш А. М. Діти і соціум: особливості соціалізації дітей дошкільного та молодшого шкільного віку: монографія / за заг. ред. Н. В. Гавриш. Луганськ: Альма-матер, 2006. 368 с.
2. Варяниця Л. О. Дитяча субкультура як фактор соціалізації молодшого школяра в навчально-виховному процесі: дис... канд. пед. наук: 13. 00. 05. Луганськ, 2006. 236 с.
3. Кононко О. Л. Соціально-емоційний розвиток особистості (у дошкільному дитинстві): навч. посіб. для вищ. навч. закладів. Київ: Освіта, 2018. 255 с.
4. Косенко Ю. М. Трансформація наукових досліджень українських вчених з проблеми соціалізації дітей дошкільного віку. *Гуманізація навчально-виховного процесу: збір. наук. праць. Спецвипуск.* / за заг. ред. проф. В. І. Сипченка. Слов'янськ: СДПУ, 2010. Ч. 2. С. 99–110.
5. Кузь В. Г. Соціалізація дітей в умовах сільських навчально-виховних комплексів «Загальноосвітній навчальний заклад – дошкільний навчальний заклад». Київ: Міленіум, 2004. 212 с.
6. Курінна С. М. Особливості соціалізації дітей шести-семи років у різних умовах життєдіяльності: дис... канд. пед. наук: 13.00.05. Львів, 2004. 234 с.
7. Масол Л. Формування естетичного смаку засобами телебачення, радіо. *Шкільний світ*. 2003. № 38–39. С. 34–41.
8. Петрунько О. Сучасна дитина в медіапросторі. *Педагогічна газета*. 2009. № 7 (180). Липень. С. 6.
9. Печенко І. П. Соціалізація дітей у сільських навчально-виховних комплексах «Загальноосвітній навчальний заклад – дошкільний навчальний заклад»: дис... канд. пед. наук: 13.00.08. Київ, 2003. 234 с.
10. Поніманська Т. І. Люди і я. Світ дорослих як чинник соціалізації особистості дитини. *Дошкільне виховання*. 1999. № 8. С. 14–15.
11. Рогальська І. П. Соціалізація особистості у дошкільному дитинстві: сутність, специфіка, супровід: монографія. Київ: Міленіум, 2008. 400 с.
12. Семчук С. І. Вплив комп'ютерних технологій на духовне становлення дітей дошкільного віку. *Проблеми дошкільної та початкової освіти у контексті сучасного виміру*: матеріали міжнародної науково-практичної конференції. Умань: П. П. Жовтий, 2008. С. 94–96.
13. Семчук С. І. Вплив телебачення та комп'ютерних технологій на формування свідомості дітей дошкільного віку. *Педагогічні науки: зб. наук. праць*. Черкаси, 2008. Вип. 119. С. 103–108.

References

1. Bohush, A.M. (2006). Dity i sotsium: osoblyvosti sotsializatsii ditei doshkilnoho ta molodshoho viku: monohrafiia [Children and society: peculiarities of socialization of preschool and primary school age children: monograph]. Luhansk: Alma-mater [in Ukrainian].
2. Varyanytsia, L.O. (2006). Dytiacha subkultura yak faktor sotsializatsii molodshoho shkoliara v navchalno-vykhovnomu protsesi [Children's subculture as a factor in the socialization of younger schoolchildren in the educational process]. Candidate's thesis. Luhansk [in Ukrainian].
3. Kononko, O.L. (2018). Sotsialno-emotsiinyi rozvytok osobystisti (u doshkilnomu dytynstvi) [Socio-emotional development of personality (in preschool childhood): study manual for higher educational institutions]. Kiyv: Osvita [in Ukrainian].
4. Kosenko, Yu.M. (2010). Transformatsiia naukovykh doslidzhen ukrainskykh vchenykh z problemy sotsializatsii ditei doshkilnoho viku [Transformation of scholarly research of Ukrainian scholars on the problem of preschool children's socialization]. *Humanizatsiia navchalno-vykhovnoho protsesu – Humanization of the educational process: collection of scientific papers*. Slovyansk: SDPU. Vol. 2. Pp. 99–110 [in Ukrainian].
5. Kuz, V.H. (2004). Sotsializatsia ditei v umovakh silskykh navchalno-vykhovnykh kompleksiv "Zahalnoosvitnii navchalnyi zaklad – doshkilnyi navchalnyi zaklad" [Socialization of children in the conditions of rural educational complexes "General educational institution – preschool educational institution"]. Kiyv: Milenium [in Ukrainian].

6. Kurinna, S.M. (2004). Osoblyvosti sotsializatsii ditei shesty-semy rokiv u ryznykh umovakh zhyttiediialnosti [Peculiarities of socialization of six- to seven-year-old children in different life conditions]. Candidate's thesis. Lviv [in Ukrainian].
7. Masol, L. (2003). Formuvannia estetychnoho smaku zasobamy telebachennia, radio [Formation of aesthetic taste by means of television and radio]. *Shkilnyi svit – School world*. No 38–39. P. 34–41 [in Ukrainian].
8. Petrunko, O. (2009). Suchasna dytyna v mediaprostori [The modern child in the media space]. *Pedahohichna hazeta – Pedagogical newspaper*. No 7(180). P. 6 [in Ukrainian].
9. Pechenko, I.P. (2003). Sotsializatsia ditei u silskykh navchalno-vykhovnykh kompleksakh "Zahalnoosvitnii navchalnyi zaklad – doshkilnyi navchalnyi zaklad" [Socialization of children in rural educational complexes "General educational institution – preschool educational institution"]. Candidate's thesis. Kyiv [in Ukrainian].
10. Ponimanska, T.I. (1999). Liudy i ya. Svit doroslykh yak chynnyk sotsializatsii osobystosti dytyny [People and me. The world of adults as a factor in the socialization of the child's personality]. *Doshkilne vykhovannia – Preschool education*. No 8. Pp. 14–15 [in Ukrainian].
11. Rohalska, I.P. (2008). Sotsializatsiia osobystosti u doshkilnomu dytynstvi: sutnist, spetsyfika, suprovid [Socialization of personality in preschool childhood: essence, specifics, support]. Kyiv: Milenium [in Ukrainian].
12. Semchuk, S.I. (2008). Vplyv kompyuternykh tekhnolohii na dukhovne stanovlennia ditei doshkilnoho viku [The influence of computer technologies on the spiritual development of preschool children]. *Problemy doshkilnoi ta pochatkovoï osvity u konteksti suchasnoho vymiru – Problems of preschool and primary education in the context of the modern dimension*. Uman: P.P. Zhovtyi [in Ukrainian].
13. Semchuk, S.I. (2008). Vplyv telebachennia ta kompyuternykh tekhnolohii na formuvannia svidomosti ditei doshkilnoho viku [The influence of television and computer technologies on the formation of consciousness of preschool children]. *Pedahohichni nauky – Pedagogical sciences*. Issue 119. Pp. 103–108. Cherkasy [in Ukrainian].

Pykhtina N.

Candidate of Science in Pedagogy, Docent,
Docent at the Department of Preschool Education
Nizhyn Gogol State University
npykhtina@ukr.net
orcid.org/0000-0001-6684-436

PEDAGOGICAL CONDITIONS FOR DEVELOPING SOCIAL COMPETENCE OF PRESCHOOL CHILDREN BY MEANS OF THE MASS MEDIA

This article analyzes both scholarly research and practical aspects of socialization of preschool children, along with the factors that influence this process. It is emphasized that the role of mass media is a key element in socialization. Additionally, the author offers insights and conclusions regarding the pedagogical conditions that foster the development of social competence in young children. The study outlines and examines the pedagogical conditions essential for effective socialization through mass media, specifically:

1. *Enhancing children's understanding of the social environment through screen adaptations and literary works.*
  2. *Utilizing media to help children gain social experiences.*
  3. *Creating a media-rich environment that supports the social development of preschoolers during interactions with peers and adults.*
- In accordance with the defined pedagogical conditions, the program of their implementation in the formation of social competence of preschool children through mass*

media is presented. Three stages of the program are characterized: informational and orientational, educational and developmental, activity-transformational.

The program defines objectives, tasks, content, and forms of work for each stage. The informational and orientation stage focuses on enriching children's understanding of the social environment through screen adaptations and literature. The educational and developmental stage emphasizes using media to help children gain social experience through creative activities. Finally, the activity-transformational stage provides a media-developmental environment that fosters preschool children's social development during interactions with peers and adults.

The presented results indicate a positive impact of media on the social development of preschool children when a pedagogically grounded approach is applied. Purposeful use of media facilitates the development of key social skills, such as communication, collaboration, empathy, and critical thinking, which are essential for their overall growth. The study's findings confirm the necessity of integrating media education into curricula for preschoolers, which will serve as a foundation for their further social development and better prepare them for future social interactions.

Key words: socialization, media, mass media, spontaneous socialization, directed socialization, media-developmental social environment, social competence, pedagogical conditions for developing social competence of preschoolers.

УДК 37.013

DOI 10.31654/2663-4902-2024-PP-3-59-70

Самойленко О. В.

кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри педагогіки, початкової освіти, психології та менеджменту
Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя
sov-15@ukr.net
orcid.org/0000-0002-2622-3064

**ЕФЕКТИВНІСТЬ УПРАВЛІННЯ ОСВІТНІМ ПРОЦЕСОМ
У СФЕРІ ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ**

У статті обґрунтовано актуальність проблеми управління освітнім процесом у закладі загальної середньої освіти, а саме вибору ефективних і дієвих підходів до управління освітнім процесом у сфері початкової освіти в сучасних умовах реформування освіти в Україні. На основі теоретичного аналізу визначено особливості управління освітнім процесом у закладі загальної середньої освіти. Особливу увагу приділено управлінській діяльності заступника директора з навчально-виховної роботи в сфері початкової освіти. Виділено об'єктивні протиріччя в сучасній практиці управління освітнім процесом у сфері початкової освіти. Проаналізовано сучасні тлумачення дефініцій «управління», «підходи до управління», «управління розвитком закладу освіти». Схарактеризовано найважливіші й актуальні для освітньої організації підходи з управління освітнім процесом у сфері початкової освіти з урахуванням особливостей I ступеня загальної середньої освіти. Обґрунтовано доцільність використання структурно-функціонального та системного підходів до управління освітнім процесом у сфері початкової освіти. Доведено, що ефективність діяльності заступника директора школи з управління освітнім процесом у сфері початкової освіти із використанням технологічного підходу полягає в: створенні єдиної технологічної системи управління, яка передбачає розробку та впровадження кращих практик і методів управління, створення стандартних операційних процедур, відповідних рекомендацій і форм, шаблонів для управлінців; проведення систематичного аналізу і систематизації досвіду; організацію спеціального навчання та забезпечення розвитку; використання сучасних інформаційних технологій управління освітнім процесом; впровадження системи моніторингу та коригування з метою регулярної оцінки ефективності впроваджених практик та технологій управління з подальшим коригуванням і вдосконаленням процесів. Важливим при цьому є обов'язкове врахування специфіки початкової освіти та змін у соціально-економічних умовах, що забезпечить ефективність і адаптивність управлінських практик.

Ключові слова: управління, управлінська діяльність, освітній процес, сфера початкової освіти, заступник директора, моніторинг, системний підхід, технологічний підхід.

Постановка проблеми. В умовах соціальних та економічних перетворень у житті країни, безперервно змінюється навколишнє середовище, відбуваються кардинальні зміни всієї освітньої системи. Напрями реформування сучасної системи освіти закріплені в Законі України «Про освіту», суть яких полягає в зміні цільових, змістовних та технологічних аспектах загальної середньої освіти, які визначаються його гуманізацією. Сучасний заклад загальної середньої освіти покликаний забезпечити умови для становлення вільної, освіченої, культурної, морально та фізично здорової

особистості, готової до вільного самовизначення у житті, саморозвитку, творчої, креативної діяльності [11, 17]. Особлива роль в цьому відводиться початковій ланці освіти, яка створює фундамент інтелектуального, морального та фізичного розвитку особистості, основу для підготовки учнів до продовження освіти в базовій та старшій школі. Зміни відбуваються лише на рівні цілепокладання: передбачається повна зміна пріоритетів цілей навчання, де на перший план висувається його розвиваюча функція, яка забезпечує становлення особистості молодшого школяра і розкриває його індивідуальні здібності. Зміни, що відбуваються в системі освіти, передбачають пошук педагогічного інструментарію гуманізації та демократизації практики управління закладом загальної середньої освіти, зокрема, його початковою ланкою, розробку технологій, що враховують усі зміни в керованому об'єкті [7].

Ефективність управління освітнім процесом у сфері початкової освіти має прояв у досягненні поставлених завдань та цілей її функціонування, що спрямовані на підвищення якості освітніх послуг і рівня знань молодших школярів. Показники діяльності початкової ланки освіти знаходяться у прямій залежності від ухвалених кваліфікованих і своєчасних управлінських рішень, які повинні відповідати рівню розвитку всіх учасників освітнього процесу та суспільних відносин у державі з урахуванням фінансово-економічного стану в країні. У зв'язку з цим актуальною є проблема вибору ефективних і дієвих підходів до управління освітнім процесом у сфері початкової освіти в сучасних умовах розвитку освіти в Україні [10].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Загальним аспектам управлінської діяльності в закладах освіти та окремим аспектам управління освітнім процесом присвячені праці таких науковців, як А. Алексюк, А. Капська, В. Бондар, Є. Березняк, І. Бех, Л. Калініна [6], Л. Даниленко [2], О. Мармаза [8], В. Маслов, Г. Тимошко, Е. Чернишова, Л. Карамушка, Т. Сорочан [17].

Серед науковців, які займаються дослідженням різнопланових аспектів управління в галузі початкової освіти, що засвідчує наявність теоретичної основи для побудови системи управління освітнім процесом сучасної початкової школи, можна назвати А. Половського, Л. Приходько, Л. Ройко [14, с. 86–90], Н. Гук, О. Кононко, О. Онопрієнко, О. Топузова [18], С. Воронову, Я. Співака та інших [16, с. 117–121]. Слід зазначити, що технологія діяльності заступника директора з управління освітнім процесом названими авторами не розглядалася. Наявні лише публікації, у яких виділено актуальні проблеми початкового навчання, особливості освітнього процесу в малокомплектній початковій школі, проте не розкрито технологічних підходів в управлінні освітнім процесом у сфері початкової освіти загалом. У сучасних умовах особливості управління освітнім процесом пов'язані з реалізацією функцій управлінської діяльності та наповнюються новим змістом: це пов'язано з процесами демократизації та гуманізації відносин у суспільстві, переорієнтацією цілей освіти, зміною змістовних та технологічних сторін навчання, спрямованих на здійснення особистісно-орієнтованого підходу в організації навчання та створення комфортного освітнього середовища на всіх рівнях (А. Романчук [15], І. Дичківська, Л. Калініна [6], Т. Соколенко [5] та ін.).

Метою статті є висвітлити і науково обґрунтувати проблему вибору ефективних і дієвих підходів до управління освітнім процесом у сфері початкової освіти в сучасних умовах розвитку освіти в Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження. Якщо у 80-х роках минулого століття зміст освіти визначався єдиним навчальним планом і програмою, без права внесення змін, то із запровадженням Базового навчального плану початкової освіти для закладів загальної середньої освіти (2018 р.), якій визначає загальний обсяг навчального навантаження здобувачів освіти та дає цілісне уявлення про зміст і структуру початкової освіти як першого рівня загальної середньої освіти, встановлює погодинне співвідношення між освітніми галузями за роками навчання, визначає гранично допустиме тижневе навантаження здобувачів освіти та загальну щорічну

кількість годин за освітніми галузями, відбулися кардинальні зміни в підходах до організації та управління освітнім процесом у сфері початкової освіти. На основі Базового навчального плану може здійснюватися повна або часткова інтеграція різних освітніх галузей, що відображається в типових освітніх програмах, освітній програмі закладу загальної середньої освіти. Отже, школі надано право вибору, що веде до підвищення взаємної відповідальності вчителя та керівництва закладу (насамперед заступника директора з навчально-виховної роботи) за якість освіти молодших школярів, засвоєння ними базового компонента знань, умінь та навичок, що визначається Державним стандартом початкової освіти [21].

Слід вказати, що умовах сьогодення змінюються також цілі внутрішньошкільного управління, суть яких полягає у визначенні для кожної дитини та педагога відповідних результатів, на основі творчого розмаїття методик, урахування індивідуальних можливостей, інтересів та здібностей учня з метою його всебічного розвитку. Вибір критеріїв та оцінка ефективності роботи вчителя керівниками школи на сьогодні дуже важливі, оскільки відбулися зміни в оплаті праці, а також у визначенні критеріїв професійної кваліфікації педагога [13]. Одним із напрямів діяльності заступника директора школи є робота над залученням вчителів до активної участі в управлінському процесі та розвитку їх пізнавальної функції. Це допомагає перетворити вчителів із пасивних спостерігачів на активних учасників управлінського процесу, що в свою чергу сприяє їх професійному розвитку і підвищенню якості навчання [10].

Досвід науковців із вивчення практики управління освітнім процесом у сфері початкової освіти (у діяльності заступника директора) показує, що знання, уміння, навички, що сформувалися у більшості керівників у колишніх умовах, у сучасних умовах є недостатніми для вирішення нових стратегічних завдань, що висувуються перед закладом освіти. Спостерігаються лише результати окремих ефективних дій досвідчених заступників директорів і відсутність їх структурування, об'єднання в технологічну систему, що враховує специфіку початкової ланки загальної середньої освіти. У аналітичній діяльності переважає констатація фактів, а не розкриття причин та аналіз отриманих результатів. Наявні причини не завжди підкріплюються адекватними управлінськими рішеннями та заходами. Недооцінюється роль моніторингу освітнього процесу. У багатьох гімназіях і ліцеях відсутній спеціальний блок дій щодо організації наступності між початковою, базовою та старшою ланками навчання [18].

Слід відмітити, що має місце формальний підхід до оцінки діяльності педагогів, відсутня система інформування про результати праці, не враховуються показники якості освітніх послуг, конкретні умови роботи вчителя та його індивідуальні можливості. Нерідко управління в сфері початкової освіти, як функціональний обов'язок, доручено заступнику, який недостатньо компетентний щодо особливостей початкової ланки загальної середньої освіти й орієнтований лише на власний досвід управління базовою та старшою ланкою. Проблема полягає в тому, що такому керівнику потрібно буде ще багато часу і зусиль для вироблення необхідної ефективної технології управлінської діяльності в сфері початкової освіти, а це може негативно вплинути на якість освітнього процесу [17].

Таким чином, в умовах сьогодення об'єктивно існують такі протиріччя:

- між зміною змістових і технологічних аспектів у сфері початкової освіти, її цільової переорієнтації та наявною практикою традиційного управління освітнім закладом;
- між високими вимогами до діяльності заступника директора школи з управління I ступенем загальної середньої освіти та відсутністю науково обґрунтованих рекомендацій, що враховують особливості управління освітнім процесом у сфері початкової освіти;
- між необхідністю об'єктивної оцінки діяльності вчителя та учня, її переорієнтації на самоконтроль та відсутністю технології, що дозволяє отримувати інформацію, яка адекватно відображає реальний стан та результативність праці всіх учасників

освітнього процесу, і на цій основі вибір змісту та форми підвищення професійної майстерності вчителя початкових класів, педагогічної допомоги учневі, корекція організації та управління освітнім процесом.

Вказані протиріччя доводять необхідність використання відповідних підходів у діяльності заступника директора школи з управління освітнім процесом у сфері початкової освіти з урахуванням особливостей I ступеня загальної середньої освіти [16, с. 117-121].

Розпочати розгляд цієї проблеми пропонуємо з аналізу системи поглядів на дефініцію «управління», що дає можливість тлумачити це поняття з різних позицій:

- цілеспрямована діяльність всіх суб'єктів, що забезпечує становлення, стабілізацію, оптимальне функціонування та обов'язковий розвиток організації;
- особливий вид діяльності, спрямований на постановку цілей та об'єднання зусиль безлічі людей для їх своєчасного та ефективного досягнення, що перетворює неорганізований натовп на ефективну цілеспрямовану та продуктивну групу;
- сфера професійної діяльності, в якій функціонують або фахівці в галузі управління, або спеціально створений орган або апарат управління [9].

Під метою діяльності, в такому випадку, розглядається не просто образ бажаного результату, а образ необхідного результату: з фіксованим часом його отримання; співвіднесеного з можливостями; мотивуючого суб'єкта для його досягнення; операційно визначеного (для порівняння ступеня його відповідності очікуваним результатам).

Слід зауважити, що сучасне формування управління, як науки, передбачає глибоке розуміння різних категорій, включаючи «підхід до управління». Ця категорія охоплює сукупність принципів, методів і технологій, що застосовуються для ефективного управління організаціями. Під підходом розуміють сукупність прийомів і методів впливу управляючого на організацію. Управлінські підходи формуються на основі вивчення і аналізу управлінської практики, виявлення проблем і можливостей, а також адаптації до змінних умов навколишнього середовища. Вибір конкретного підходу залежить від цілей організації, її структури, середовища, в якому вона функціонує й інших факторів [12].

Сучасний менеджмент пропонує кілька підходів, які вже зробили позитивний внесок у розвиток теорії та практики управління: науковий програмно-цільовий, процесний, системний, структурно-функціональний. Проаналізуємо два з них, на наш погляд, найважливіші й актуальні для освітньої організації.

При структурно-функціональному підході процес управління розглядається на основі функцій, видів діяльності, інших елементів (організаційна структура, кадри, рішення, методи, технології, інформація). Він орієнтується на досягнення поставленої мети [8]. Застосування структурно-функціонального підходу в організації освітнього процесу в сфері початкової освіти дає можливість чітко визначити склад реалізованих функцій та виконувати якісну їх діагностику; здійснювати вплив на моделювання діяльності; формувати організаційну структуру та штатний розклад; швидко ліквідувати відхилення від заданих параметрів функціонування та розвитку; виявляти об'єктивну оцінку отриманих результатів праці та стимулювання. Також цей підхід до управління дає можливість наочно побачити сутність освітнього процесу початкової ланки освіти, як цілісної соціально-педагогічної системи.

Слід зазначити, також, що для покращення ефективності управлінської діяльності велике значення має і системний підхід до управління.

Системний підхід – це напрям методології досліджень, який полягає в дослідженні об'єкта як цілісної множини елементів в сукупності відношень і зв'язків між ними, тобто розгляд об'єкта, як моделі системи. Отже, системний підхід розглядає організацію як систему, що складається з взаємозалежних частин. Основна увага при цьому зосереджена на взаємодії частин і оптимізації їх функціонування для досягнення загальних цілей організації.

У науці управління системний підхід розглядають як метод вирішення складних управлінських проблем, за якого враховують взаємозв'язки між проблемою та окремими її елементами, а також вплив очікуваного результату на всі взаємозалежні частини системи. Крім того, системний підхід зумовлює концепцію управління, в якій організацію розглядають як відкриту систему, що взаємодіє із зовнішнім середовищем [3, с. 67–72].

Проблема системного підходу до управління освітніми системами в історичній ретроспективі аналізувалася багатьма науковцями. Ідея відкритих систем розвивалася в межах різних дисциплін, таких як системна теорія, кібернетика, менеджмент та організаційні науки. Так, Людвіг фон Берталанфі (1901–1972) є одним із засновників теорії відкритих систем. Він розробив загальну теорію (General Systems Theory), яка стала основою для розуміння відкритих систем. У його книзі «General System Theory: Foundations, Development, Applications» (1968) представлено концепцію, згідно якої відкриті системи – це системи, що взаємодіють із середовищем, обмінюються ресурсами, інформацією і здатні до адаптації та еволюції [19].

Джозеф Морган (1931) у своїй праці «Images of Organization» (1986) підкреслює, що організації є відкритими системами, які постійно взаємодіють із зовнішнім середовищем і повинні адаптуватися до змін [22].

Еліяху Голдратт (1947–2011) розробив «Теорію обмежень» (Theory of Constraints), суть якої полягає в тому, що організації, як відкриті системи, постійно взаємодіють із зовнішнім середовищем і мають обмеження, які впливають на їхню ефективність, а важливим для їх функціонування є системний підхід. Слід відмітити, що вказані науковці зробили значний внесок у розуміння і розвиток концепції відкритих систем у різних галузях знань, що дозволяє краще зрозуміти, як організаційні системи функціонують і адаптуються в умовах постійної взаємодії із зовнішнім середовищем [9].

Таким чином, управління освітнім процесом у сфері початкової освіти має відбуватися з позиції побудови відкритої системи управління через виділення керуючої та керованої підсистем – суб'єкта та об'єкта управління, де суб'єкт управління – керівний орган і розпорядчий центр, а система організації – об'єкт управління.

Зауважимо, що в сучасному науковому обігу також з'явилося поняття «управління розвитком закладу освіти», що є частиною здійснюваної управлінської діяльності, в якій за допомогою планування, організації, мотивації та контролю процесів розробки та впровадження інновацій забезпечується цілеспрямованість та організація діяльності педагогічного колективу з розвитку освітнього потенціалу, підвищення рівня якості освіти, як наслідок, підвищення рівня конкурентоспроможності закладу на ринку освітніх послуг.

Проведений аналіз поданих дефініцій дає підстави стверджувати, що розвиток – це обов'язкова умова раціонального управління. Звідси стає зрозумілим, у чому полягає стабільність функціонування закладу загальної середньої освіти. Цей шлях він проходить через інноваційний процес (процес створення та вивчення інновацій). Таким чином, розвиток закладу загальної середньої освіти – це закономірна, доцільна, еволюційна, керована, позитивна зміна самого закладу освіти та його підсистеми управління, що сприяє досягненню якісно нових результатів; дозволяє перейти до нового, як до інноваційного процесу [8].

Саме керівник закладу загальної середньої освіти в процесі управління ухвалює необхідні рішення, планує та особисто бере участь у виконанні планів (стратегічних, річних). Також керівник відповідає за організацію належного психологічного мікроклімату, творчої атмосфери в колективі. Управлінські функції в діяльності кращих директорів шкіл минулого (А.С. Макаренка, В.А. Сухомлинського) охоплювали лише малу частину часу та зусиль. Більше того, ці функції вони реалізовували не формально, не ізольовано: вони були організаторами та учасниками всіх подій, основних починань, мозковим центром школи, вони знаходилися в постійному пошуку, в роботі з вчителями, учнями, батьками [1, с. 91–103].

Створення безпечного, якісного освітнього середовища – і є вихідним положенням управління у сфері початкової освіти. Заступник директора школи з управління освітнім процесом у сфері початкової освіти повинен стати співучасником педагогічного процесу, брати участь в роботі педагогічного колективу з навчання та виховання молодших школярів, взаємодіяти з вчителями, учнями та їхніми батьками. Також він має забезпечити високий рівень планування, організації, контролю та мотивації. Управляти, на думку науковців, можна процесами, людьми потрібно тільки керувати [9].

Слід зазначити, що в сучасній масовій практиці спостерігається прояв окремої ефективної діяльності досвідчених заступників директорів шкіл у сфері початкової освіти, які не мають чіткої структури і систематизації, що ускладнює адаптацію до швидко змінюваних соціально-економічних умов.

Також, сучасні наукові дослідження виявляють недостатній рівень компетенції, як керівників, так і заступників керівників із навчально-виховної роботи закладів загальної середньої освіти, має місце одноманітність методів та форм внутрішньо-шкільного контролю, формальний підхід до аналізу діяльності педагогів (відсутні обґрунтовані параметри діагностики, що характеризують розвиток освітнього середовища у початкових класах; неорганізована система отримання інформації, необхідної для проведення адекватних управлінських заходів; невідповідність оцінки результатів діяльності вчителя рівню знань, умінь та навичок його учнів) [10].

Недооцінюється значущість моніторингових досліджень якості освітнього процесу в сфері початкової освіти, рівня розвитку особистості молодших школярів. У внутрішньошкільному управлінні інколи слабо виявляються або, взагалі, не виявляються ознаки його гнучкості, швидкого реагування на зміну ситуації, за відсутності механізмів, що забезпечують безперервне надходження інформації про підсумки діяльності вчителів початкових класів та рівень знань учнів, що дозволяє не тільки своєчасно виявляти відхилення від запланованих результатів, а й вносити корективи у функціонування, прогнозування та розвиток освітнього процесу [17].

Отже, одним із провідних видів діяльності заступника директора з навчально-виховної роботи є організація взаємодії та інтеграції вчителів початкових класів із вчителями-предметниками, психологом, соціальним педагогом із питань вивчення особистості молодшого школяра; системного отримання відомостей, що дозволяють порівнювати результати освітнього процесу, бачити загальну динаміку засвоєння базового компонента знань, умінь та навичок учнів, просування в навчанні кожного з них, оперативно, у разі потреби, вживати адекватних заходів, організувати своєчасну, затребувану допомогу педагогам та разом із ними планувати, на основі об'єктивних даних, шляхи подолання та попередження можливих освітніх втрат, відхилень в інтелектуальному, моральному та фізичному розвитку молодших школярів. Уміння швидко ухвалювати правильні рішення в умовах нестачі потрібної інформації та невизначеності це і є мистецтво керівництва, яке так потрібно керівнику закладу загальної середньої освіти й початкової ланки зокрема [16].

Також, одним із основних напрямів діяльності заступника директора з навчально-виховної роботи є визначення зони найближчого розвитку освітнього процесу (спільно з методичним об'єднанням вчителів початкових класів), щоб з урахуванням його специфіки, здійснювати перспективне та поточне планування, забезпечувати його гнучкість; на основі сформульованих прогнозів планувати методичну роботу з вчителями, з урахуванням особливостей закладу освіти впроваджувати інноваційні освітньо-виховні технології, розробляти освітні компоненти початкової освіти: факультативи, спецкурси, предмети вільного вибору.

В організації взаємодії з кожним учителем початкової ланки освіти важливо враховувати, що він, в єдиній особі, є педагогом, який навчає і виховує, викладає кілька предметів, працює з класом впродовж 4 років поспіль, тому найбільше потребує комунікації з боку адміністрації закладу освіти. Саме регулярно проведений заступником директора з навчально-виховної роботи аналіз стану викладання дозволяє

оперативно вносити корективи в планування змісту підвищення кваліфікації, які мають бути особистісно-орієнтовані, упорядковувати діяльність вчителя, розвивати його рефлексивні вміння [18]. Це сприяє усвідомленню та моделюванню педагогічних ситуацій, формуванню дослідницької компетенції вчителя, внутрішньої мотивації до вивчення результатів своєї праці, визначення труднощів у професійній діяльності, забезпечує узгодженість дій між вчителем і керівництвом.

Процес управління має здійснюватися в гуманній, поважній до особистості педагога формі, носити об'єктивний характер, сприяти розвитку професійно-моральної самооцінки, усвідомленню визначенню перспектив самовдосконалення, стимулювати до самоконтролю. Передбачити заздалегідь всі чинники, які впливають на формування особистості, практично неможливо. Управління освітнім процесом у всьому його різноманітті неможливо занурити в рамки навіть найвигадливіших планів, графіків, схем, тому часто доводиться приймати рішення, спираючись не тільки на знання основних положень теорії управління, але й на практичний досвід роботи, на педагогічний такт [6].

Таким чином, ефективність діяльності заступника директора школи з управління освітнім процесом у сфері початкової освіти позитивно впливатиме на підвищення професійної компетентності вчителів, покращення якості освіти учнів початкових класів, якщо в її основу буде покладено технологічний підхід, який передбачає:

- систему інформування про якість освітнього процесу (діагностування проміжних та підсумкових результатів вивчення предметів початкової ланки освіти, що здійснюється за індивідуального підходу до здобутків кожного учня та спрямоване на розвиток у молодших школярів навичок самовдосконалення результатів отриманого обов'язкового освітнього мінімуму, а також практичних умінь та навичок);
- систему заходів із коригування та регулювання освітнього процесу, спрямованих на реалізацію принципів демократизації та гуманізації освіти;
- особистісно-орієнтований підхід у здійсненні взаємодії з учителями початкових класів, що передбачає організацію на всіх рівнях професійного навчання з урахуванням даних моніторингу освітнього процесу, його результатів та особистісних якостей педагогів;
- цілеспрямовану взаємодію вчителів початкової, базової та старшої ланок закладу загальної середньої освіти;
- плановий моніторинг роботи учителів початкових класів за результатами професійної діяльності [8].

Отже, особливість управління освітнім процесом у сфері початкової освіти полягає в тому, що має:

- враховувати специфіку керованого об'єкта, динаміку змін, пов'язаних із соціально-економічним розвитком суспільства, що відбуваються в ньому;
- носити ситуаційний характер, тобто будь-яке управлінське рішення має прийматися на основі конкретних даних, що відображають реальний стан освітнього процесу, та спрямовуватися на реалізацію адекватних заходів щодо переведення його на більш високий якісний рівень;
- використовувати моніторингові процедури, що забезпечують безперервне спостереження за станом освітнього процесу на основі діагностики параметрів, що характеризують розвиток адаптивного освітнього середовища у початкових класах; різноманітні методи вивчення результатів із виходом на конкретного учня;
- здійснюватися на діалоговій основі, що сприяє створенню особистісно-орієнтованої ситуації, що максимально забезпечує суб'єктну позицію кожного учасника освітнього процесу [16, с. 117-121].

Технологічний підхід до управління освітнім процесом у сфері початкової освіти передбачає використання технології, заснованої на здійсненні послідовності процедур, кожна з яких має певну мету, і складається із взаємозалежних операцій,

спрямованих на вирішення головного завдання – підвищення результативності освітнього процесу:

- моніторинг освітнього процесу;
- аналіз стану пріоритетних компонентів освітнього процесу;
- планування системи заходів щодо переведення освітнього процесу в новий якісніший стан;
- реалізація програм, які не знижують якість освітнього процесу.

Технологічний підхід у діяльності заступника директора з управління освітнім процесом у сфері початкової освіти може бути використаний у практиці роботи закладу освіти будь-якого типу. Він створює механізм управління освітнім процесом, що швидко реагує на зміну ситуації в початкових класах, що будується на принципах демократизму і гуманізму, що дозволяє керувати якістю підготовки молодших школярів до продовження освіти. Його основу складають:

- вивчення проміжних та підсумкових результатів освітнього процесу за провідними розділами основних предметів (з виходом на конкретного учня) за допомогою системи діагностики та спеціально організованого педагогічного моніторингу, спрямованих на отримання інформації, що адекватно відображає стан процесу та результативності праці вчителів початкових класів, рівень розвитку особистості молодшого школяра, і на цій основі обрання змісту та форми професійного навчання педагогів, своєчасної допомоги учневі, розвиток у них навички самоврядування діяльністю, внесення коректив у функціонування та розвиток освітнього процесу;

- організація взаємодії та взаємозв'язку педагогів I та II ступенів освіти з метою забезпечення педагогічного супроводу учнів при переході дітей з початкової до основної школи, що сприяє більш швидкій їх адаптації до нових умов навчання;

- експертна оцінка праці педагогів початкових класів за кінцевими результатами діяльності, якими є: сформованість знань, умінь та навичок учнів відповідно до вимог програм початкової освіти, сформованість провідних моральних якостей особистості молодших школярів (вихованість), якість освітньої підготовки (рівень збереження якісної успішності при переході на II ступінь освіти), розвиток інтелектуальних якостей молодшого школяра відповідно до його зони найближчого розвитку (динаміка розвитку навчальних можливостей учнів) [18].

Запропонований технологічний підхід до управлінської діяльності сприяє підвищенню відповідальності керівників закладів загальної середньої освіти та педагогів за якість кінцевих результатів, стимулює перехід вчителів на самоконтроль та самооцінку діяльності, розвиває рефлексію та самокритичність, дослідницьку культуру.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, розвиток науки управління передбачає пошук різних підходів до визначення змісту управлінської діяльності. Але її специфіка завжди визначатиметься характерними рисами об'єкту управління. Застосування керівниками в управлінській діяльності об'єкту управління, як усієї сукупності підходів, допомагає їм розглядати процес управління багатогранно, успішно вирішувати поставлені завдання, досягати спільної мети діяльності та максимально можливих результатів при доцільному використанні ресурсів.

Ефективність управління освітнім процесом у сфері початкової освіти визначається синтезом усіх зазначених підходів, а можливість використання кожного з них обумовлюється конкретними умовами функціонування установи або її структурних підрозділів, ступенем професіоналізму керівників, масштабами установи, конкретною ситуацією.

Перспективи подальших досліджень можливі у таких напрямках:

- особливості управління освітнім процесом у сфері початкової освіти за умов впровадження інноваційних технологій у межах одного закладу загальної середньої освіти;

- діяльність заступника директора з управління освітнім процесом у сфері початкової освіти в умовах варіативності навчальних програм;

- взаємодія заступника директора з навчально-виховної роботи з керівниками предметних кафедр закладів вищої освіти;
- технологія діяльності заступника директора з формування банку даних з управління освітнім процесом у сфері початкової освіти за допомогою комп'ютерних технологій та ін.

Література

1. Василь Сухомлинський: наук. праці / упоряд. та наук.ред. П. Сікорський, Д. Герцюк. Львів: Бадікова Н.О., 2018. 252 с.
2. Даниленко Л. І. Управління інноваційною діяльністю в загальноосвітніх навчальних закладах: монографія. Київ: Міленіум, 2004. 358 с.
3. Єфімова О. Системний підхід – основа управління діяльністю підприємств. *Персонал*. № 2. 2007. С. 67–72.
4. Закон України «Про освіту». URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> (дата звернення 20.06.2024).
5. Інноваційний менеджмент: моделювання освітніх процесів / уклад. Т. М. Соколенко. Слов'янськ: Вид-во Б.І. Маторіна, 2019. 47 с.
6. Калініна Л. М. Моделі управлінської діяльності керівника школи. *Педагогічні інновації: ідеї, реалізації, перспективи*: збірник наукових праць / редкол.: Л. І. Даниленко та ін. Київ: Логос, 2000. 308 с.
7. Концепція Нової української школи. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainskashkola-compressed.pdf> (дата звернення 20.06.2024).
8. Мармаза О. І. Інноваційні підходи до управління навчальним закладом. Харків: Основа, 2004. 240 с.
9. Мармаза О. І. Основи теорії менеджменту. Харків: ТОВ «Планета-принт», 2015. 139 с.
10. Модернізація освітнього процесу в сучасних закладах освіти: збірник наукових праць / редкол. О. Я. Чебікін та ін. Одеса: Університет Ушинського, 2022. 190 с.
11. Національна доктрина розвитку освіти у XXI столітті. Київ: Шкільний світ, 2004. 36 с.
12. Остапчук О. Є. Системний підхід до управління та прийняття управлінських рішень. URL: http://confiapv.at.ua/publ/konferenciji_2011/section_5/sistemnij_pidkhid_do_upravlinnja_ta_prijnjattja_upravlinskikh_rishen/11-1-0-787 (дата звернення 15.07.2024).
13. Положення про атестацію педагогічних працівників, затверджене наказом Міністерства освіти і науки України від 09.09.2022 № 805, зареєстрований у Міністерстві юстиції України 21.12.2022 за № 1649/38985. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1649-22#Text> (дата звернення 05.07.2024).
14. Приходько Л. А., Ройко Л. Л. Особливості організації освітнього процесу учнів початкової школи із застосуванням технологій дистанційного навчання. *Математика. Інформаційні технології. Освіта*. 2021. С. 86–90.
15. Романчук А. І. Сучасні інноваційні технології управління навчально-виховним процесом у початковій школі. URL: http://www.innovpedagogy.od.ua/archives/2019/10/part_2/41.pdf (дата звернення 10.07.2024).
16. Співак Я. О. Особливості управління початковою освітою в сучасній школі. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Економічні науки»*. 2015. Вип. 14 (3). С. 117–121. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvkhdu_en_2015_14%283%29__31 (дата звернення 22.07.2024).
17. Тенденції та проблеми управління закладами освіти: виклики XXI століття: монографія. ДЗВО «Університет менеджменту освіти» НАПН України / за наук. ред. М.О. Кириченка; редкол.: М. О. Кириченко (голова), О. В. Алейнікова (заст. голови). Київ, 2020. 325 с. URL: https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/736735/1/%D0%9C%D0%BE%D0%BD%D0%BE%D0%B3%D1%80%D0%B0%D1%84%D1%96%D1%8F_11.pdf (дата звернення 12.07.2024).
18. Топузов О. М., Онопрієнко О. В. Організація освітнього процесу в початковій школі: методичні рекомендації. Харків: Ранок, 2020. 144 с.
19. <http://elbib.in.ua/lyudvig-fon-bertalanfi-ludwig-von-bertalanffy-1901-1972-sotsiologiya-mijnarodnih.html>

20. https://osvita.ua/legislation/Ser_osv/59891/
 21. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/87-2018-%D0%BF#Text>
 22. https://www.researchgate.net/publication/235413338_Images_of_Organization

References

1. (2018). Vasyl Sukhomlynskyi: nauk. pratsi [Vasyl Sukhomlynskyi: science. labor]. (P. Sikorskyi, D. Hertsiuk (Eds.)). Lviv: Badikova N.O. [in Ukrainian].
2. Danylenko, L.I. (2004). *Upravlinnia innovatsiinoiu diialnistiu v zahalnoosvitnikh navchalnykh zakladakh* [Management of innovative activities in general educational institutions]. Kyiv: Milenium [in Ukrainian].
3. Yefimova, O. (2007). Systemnyi pidkhid – osnova upravlinnia diialnistiu pidpriemstv [A systematic approach is the basis of enterprise management]. *Personal – Personnel*. No 2. Pp. 67–72 [in Ukrainian].
4. Zakon Ukrainy «Pro osvitu» [Law of Ukraine «On Education»]. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> (data zvernennia 20.06.2024) [in Ukrainian].
5. (2019). Innovatsiinyi menedzhment: modeliuvannia osvitnikh protsesiv [Innovative management: modeling of educational processes]. (T.M. Sokolenko (Ed.)). Sloviansk: Vyd-vo B.I. Matorina [in Ukrainian].
6. Kalinina, L.M. (2000). Modeli upravlinskoii diialnosti kerivnyka shkoly. Pedahohichni innovatsii: idei, realizatsii, perspektyvy [Models of management activity of the head of the school. Pedagogical innovations: ideas, implementations, perspectives]. (L.I. Danylenko (Ed.)). Kyiv: Lohos [in Ukrainian].
7. Kontseptsiiia Novoi ukrainskoii shkoly [The concept of the New Ukrainian School]. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainskashkola-compressed.pdf> (data zvernennia 20.06.2024) [in Ukrainian].
8. Marmaza, O.I. (2004). *Innovatsiini pidkhody do upravlinnia navchalnym zakladom* [Innovative approaches to educational institution management]. Kharkiv: Osнова [in Ukrainian].
9. Marmaza, O.I. (2015). *Osnovy teorii menedzhmentu* [Fundamentals of management theory]. Kharkiv: TOV «Planeta-prynt» [in Ukrainian].
10. (2022). Modernizatsiia osvitnoho protsesu v suchasnykh zakladakh osvity [Modernization of the educational process in modern educational institutions]. (O.Ia. Chebykin (Ed.)). Odesa: Universytet Ushynskoho [in Ukrainian].
11. (2004). Natsionalna doktryna rozvytku osvity u KhKhI stolitti [National doctrine of education development in the 21st century]. Kyiv: Shkilnyi svit [in Ukrainian].
12. Ostapchuk, O.Ie. Systemnyi pidkhid do upravlinnia ta pryiniattia upravlinskykh rishen [A systematic approach to management and management decision-making]. URL: http://confiapv.at.ua/publ/konferenciji_2011/section_5/sistemnij_pidkhid_do_upravlinnja_ta_prijnattja_upravlinskikh_rishen/11-1-0-787 (data zvernennia 15.07.2024) [in Ukrainian].
13. Polozhennia pro atestatsiiu pedahohichnykh pratsivnykiv, zatverdzhene nakazom Ministerstva osvity i nauky Ukrainy vid 09.09.2022 № 805, zareiestrovanyi u Ministerstvi yustytzii Ukrainy 21.12.2022 za № 1649/38985 [Regulations on the certification of teaching staff, approved by the order of the Ministry of Education and Science of Ukraine dated 09/09/2022 No. 805, registered in the Ministry of Justice of Ukraine on 12/21/2022 under No. 1649/38985]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1649-22#Text> (data zvernennia 05.07.2024) [in Ukrainian].
14. Prykhodko, L.A. & Roiko, L.L. (2021). Osoblyvosti orhanizatsii osvitnoho protsesu uchniv pochatkovoii shkoly iz zastosuvanniam tekhnolohii dystantsiinoho navchannia [Peculiarities of organizing the educational process of primary school students using distance learning technologies]. *Matematyka. Informatsiini tekhnolohii. Osvita – Mathematics. Information technologies. Education* [in Ukrainian].
15. Romanchuk, A.I. Suchasni innovatsiini tekhnolohii upravlinnia navchalno-vykhovnym protsesom u pochatkovii shkoli [Modern innovative technologies for managing the educational process in primary school]. URL: http://www.innovpedagogy.od.ua/archives/2019/10/part_2/-41.pdf (data zvernennia 10.07.2024) [in Ukrainian].
16. Spivak, Ya.O. (2015). Osoblyvosti upravlinnia pochatkovoio osvitoiu v suchasni shkoli [Peculiarities of primary education management in a modern school]. *Naukovyi visnyk*

Khersonskoho derzhavnoho universytetu – Scientific Bulletin of Kherson State University. Issue 14(3). Pp. 117–121. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvkhdu_en_2015_14%283%29__31 (data zvernennia 22.07.2024) [in Ukrainian].

17. (2020). Tendentsii ta problemy upravlinnia zakladamy osvity: vyklyky KhKhI stolittia [Trends and problems of management of educational institutions: challenges of the 21st century]. *DZVO «Universytet menezhmentu osvity» NAPN Ukrainy* (M.O. Kyrychenka (Ed.)). Kyiv. URL: https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/736735/1/%D0%9C%D0%BE%D0%BD%D0%BE%D0%B3%D1%80%D0%B0%D1%84%D1%96%D1%8F_11.pdf (data zvernennia 12.07.2024) [in Ukrainian].

18. Topuzov, O.M. & Onoprienko, O.V. (2020). *Orhanizatsiia osvithnoho protsesu v pochatkovii shkoli* [Organization of the educational process in primary school]. Kharkiv: Ranok [in Ukrainian].

19. <http://elbib.in.ua/lyudvig-fon-bertalanfi-ludwig-von-bertalanffy-1901-1972-sotsiologiya-mijnarodnih.html> [in Ukrainian].

20. https://osvita.ua/legislation/Ser_osv/59891/ [in Ukrainian].

21. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/87-2018-%D0%BF#Text> [in Ukrainian].

22. https://www.researchgate.net/publication/235413338_Images_of_Organization [in Ukrainian].

Samoilenko O.

Candidate of Science in Pedagogics, Associate Professor at Pedagogics,
Primary Education, Psychology and Management
Nizhyn Mykola Gogol State University
sov-15@ukr.net
orcid.org/0000-0002-2622-3064

EFFICIENCY OF MANAGEMENT OF THE EDUCATIONAL PROCESS IN THE SPHERE OF PRIMARY EDUCATION

The article substantiates the relevance of the problem of managing the educational process in the institution of general secondary education, namely the choice of effective and efficient approaches to managing the educational process in the field of primary education in the modern conditions of education reform in Ukraine. On the basis of theoretical analysis, the features of managing the educational process in the institution of general secondary education are determined. Special attention is paid to the management activities of the deputy director of educational work in the field of primary education. Objective contradictions in the modern practice of managing the educational process in the field of primary education are highlighted. Modern interpretations of the definitions of "management", "approaches to management", "management of the development of an educational institution" are analyzed. The most important and relevant for the educational organization approaches to managing the educational process in the field of primary education are characterized, taking into account the features of the 1st degree of general secondary education. The expediency of using structural-functional and systemic approaches to the management of the educational process in the field of primary education is substantiated. It has been proven that the effectiveness of the activities of the deputy director of the school for managing the educational process in the field of primary education using a technological approach consists in: creating a single technological management system, which involves the development and implementation of best practices and management methods, the creation of standard operating procedures, relevant recommendations and forms, templates for managers; systematic analysis and systematization of experience; organization of special training and provision of development; the use of modern information technologies for managing the educational process; implementation of a monitoring and adjustment system for the purpose of regular assessment of the effectiveness of implemented management practices and technologies

with subsequent adjustment and improvement of processes. At the same time, it is important to take into account the specifics of primary education and changes in socio-economic conditions, which will ensure the effectiveness and adaptability of management practices.

Key words: management, management activity, educational process, primary education field, deputy director, monitoring, system approach, technological approach.

УДК 378.14:159.95

DOI 10.31654/2663-4902-2024-PP-3-71-79

Циганчук М. О.

викладач кафедри іноземної філології і перекладу
Київського міжнародного університету
mshtsk@yahoo.com
orcid.org/0009-0001-8076-3934

МЕТОДИ ТА ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ СПРИЯТЛИВОГО СЕРЕДОВИЩА ДЛЯ НАБУТТЯ М'ЯКИХ НАВИЧОК У СТУДЕНТІВ ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ

Статтю присвячено визначенню та систематизації принципів теоретичних засад та методів формування такого освітнього середовища, яке б сприяло формуванню м'яких навичок у здобувачів вищої освіти. Для досягнення поставленої мети використано методи теоретичного аналізу, систематизації, порівняння та узагальнення. Актуальність цієї наукової проблематики зумовлена тим, що освітнє середовище виступає максимально придатною основою для розвитку життєво важливих компетенцій здобувачів освіти, а ефективне формування м'яких навичок у студентів вищих закладів освіти є ключовим чинником їхньої конкурентоспроможності на ринку праці та успішності в житті. У результаті здійсненого теоретичного аналізу виділено ряд засадничих положень, виражених у конкретних принципах створення оптимального для розвитку м'яких навичок здобувачів вищої освіти освітнього середовища, а саме принципи динамічності, індивідуального підходу, суб'єкт-суб'єктної взаємодії викладачів та студентів, принцип взаємодії, реалізації колективних творчих справ, психологічної безпеки, активності та самостійності здобувача освіти, рефлексивності, зв'язку освітнього процесу з майбутньою професійною діяльністю та реальним життям.

Визначено, що методом є конкретне інструментальне втілення того чи іншого засадничого положення, впорядкована сукупність алгоритмів використання засобів для досягнення певної мети. До кожного принципу було підібрано ряд методів, що дозволяють максимально повно реалізувати його засадничі положення: наприклад, інтерактивні методи навчання, методи проблемного навчання, партнерство з потенційними роботодавцями, волонтерська діяльність, участь у соціальних проєктах, участь у колективних творчих справах, впровадження інституту наставництва, метод надання конструктивного зворотного зв'язку тощо. Акцентовано увагу на тому, що спільною рисою підібраних методів створення оптимального для розвитку soft skills освітнього середовища є їх зорієнтованість на формування стресостійкості, комунікативних навичок, емоційного інтелекту та рефлексії серед здобувачів вищої освіти.

Ключові слова: м'які навички, освітнє середовище, метод, комунікативні здібності, спілкування, емоційний інтелект.

Постановка проблеми. Формування м'яких навичок (soft skills) у студентів вищих закладів освіти є важливим аспектом сучасної освіти, який відіграє вирішальну роль у майбутній професійній та особистій успішності. М'які навички включають в себе такі здібності як комунікація, командна робота, лідерство, критичне мислення, адаптивність, емоційний інтелект та конструктивне вирішення конфліктів. На відміну від технічних навичок, м'які навички є універсальними і застосовуються у різних сферах діяльності та життєвих ситуаціях. Студенти, які володіють розвиненими

м'якими навичками, легше знаходять роботу, швидше просуваються по кар'єрній драбині та мають вищий рівень задоволеності життям. Вони здатні ефективніше взаємодіяти з колегами, керівниками та клієнтами, що робить їх незамінними у будь-якій команді. Роботодавці також все частіше звертають увагу на наявність у кандидатів м'яких навичок, оскільки вони сприяють ефективній співпраці, кращій адаптації до змін та загальному підвищенню продуктивності праці.

Освітнє середовище відіграє вирішальну роль у формуванні м'яких навичок студентів, забезпечуючи їм необхідні умови та ресурси для розвитку перерахованих універсальних компетенцій. Тому визначення методів та засад формування сприятливого середовища для набуття м'яких навичок у студентів вищих навчальних закладів є дуже важливим та перспективним завданням. Важливість розкриття методів створення сприятливого середовища полягає у розвитку методичної інфраструктури закладу освіти, що забезпечує доступ до ресурсів та технологій, необхідних для реалізації сучасних освітніх програм.

Відповідно ефективне формування м'яких навичок у студентів вищих закладів освіти є ключовим чинником їхньої конкурентоспроможності на ринку праці та успішності в житті. Можна припустити, що планомірна інтеграція в освітній простір необхідності використання цих навичок, що передбачає реалізацію ряду методичних засад, сприятиме всебічному розвитку особистості, підвищенню рівня взаємодії та адаптивності майбутніх фахівців. Тому завдання визначення засадничих положень та методів створення середовища, яке б сприяло формуванню м'яких навичок у здобувачів вищої освіти, виступає, з одного боку досить проблемним у зв'язку зі своєю складністю, але з іншого боку – його вирішення уявляється досить затребуваним станом на теперішній час та відкриває широкі перспективи для подальшого вдосконалення освітнього процесу у закладах вищої освіти.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Поява у зарубіжній джерельній базі поняття м'яких навичок (soft skills) призвела до жвавого інтересу наукової спільноти (педагогів, соціологів, психологів, філософів) до подальшої деталізованої розробки та наукової кластеризації цього нещодавно ідентифікованого наукового феномену. Активне дослідження явища м'яких навичок призвело до стрімкого зростання зарубіжних та вітчизняних наукових робіт, в яких висвітлювались сутнісні та феноменологічні характеристики soft skills, особливості їх прояву, внутрішня структура, роль у різноманітних царинах людської діяльності. Особлива увага м'яким навичкам приділяється у педагогіці, у рамках якої це явище і було вперше ідентифіковано та обґрунтовано. Сама розробка феномену м'яких навичок пов'язана з усвідомленням провідними представниками педагогічної науки, що для успішного та адаптивного функціонування у сучасному кризовому та складному суспільстві, у здобувача освіти мають бути сформовані такі загальнолюдські та одночасно і універсальні, і неспецифічні (тобто такі що не вимагають вузьких знань та навичок у певній області) компетенції, які б дозволили орієнтуватися у мінливих умовах невизначеного та хиткого світового порядку, швидко налагоджувати горизонтальні зв'язки, орієнтуватися у різноманітних (у тому числі і у стресогенних) ситуаціях соціальної взаємодії. Відповідно сама проблематика soft skills як бажаних та необхідних для представників сучасного суспільства вмінь та навичок досить часто представляється саме з позиції шляхів, механізмів, прийомів та методів їх цілеспрямованого формування у підростаючого покоління.

Накопичений у джерельній базі арсенал досліджень, спрямованих на розкриття м'яких навичок можна умовно поділити на 2 великих класи: 1) дослідження сутнісних характеристик м'яких навичок та їх порівняльний аналіз з так званими «твердими» навичками; 2) дослідження шляхів розвитку soft skills у різних категорій осіб.

Перший клас досліджень у більшій мірі представлено у роботах зарубіжних науковців – Б. Каллік, Р. Карні, Г. Клекстон, А. Коста, Л. Ліппман, К. Мур, Р. Райберг, К. Трендс [9; 11]. Так, зокрема, розмірковуючи про сутність soft skills Г. Клекстон,

А. Коста та Б. Каллік, вказують на можливість називати їх некогнітивними навичками. Автори стверджують, що використовуючи категорію м'яких навичок необхідно мати на увазі, що ці риси та здібності, на відмінну від інтелектуально складних технічних («твердих») навичок, є менш когнітивно складними та менш вимірюваними [9]. У свою чергу Л. Ліппман, Р. Райберг, Р. Карні, К. Мур, К. Трендс зазначають, що м'які навички стосуються широкого набору навичок, компетенцій, поведінки, ставлення та особистих якостей, які дозволяють людям ефективно орієнтуватися в навколишньому середовищі, добре працювати з іншими, ефективно досягати своїх цілей – ці навички широко застосовуються та доповнюють інші компетенції, такі як технічні, професійні та академічні [11, с. 4]. Серед вітчизняних дослідників концептуальні підходи до визначення soft skills були розглянуті Г. Черушевою [6].

Необхідно зазначити, що переважна більшість робіт українських науковців присвячена розкриттю проблематики розвитку м'яких навичок у здобувачів освіти закладів різних рівнів, тобто може бути віднесена до другого з виділених нами класів досліджень у цій галузі. Мова йде про таких українських дослідників як Н. Бурмакіна, Л. Дзевицька, Г. Корнюш, Н. Солтис, Н. Сосновенко, І. Ткачук, О. Торосян, А. Цапко, Г. Черушева, А. Шелякіна, С. Шестакова та ін. [1; 2; 4; 5; 6; 7; 8]. Зокрема, І. Ткачук, Н. Сосновенко, А. Шелякіна, О. Торосян розглядали проблемні питання розвитку soft skills у студентів коледжів та студентів ЗВО [5; 7]. Г. Корнюш запропонувала систему формування м'яких навичок у студентів ЗВО у контексті вивчення іноземних мов [4]. У роботах Л. Дзевицької, А. Цапко, Н. Солтис розглянуто інноваційні стратегії та ролі освіти щодо забезпечення розвитку м'яких навичок здобувачів вищої освіти [2].

Окремим блоком наукових робіт, присвячених розвитку soft skills, виступають дослідження, спрямовані на виявлення ефективності інтерактивних методів навчання у процесі формування м'яких навичок. У цьому блоці можна відмітити дослідження Н. Бурмакіної, яка висвітлювала питання формування м'яких навичок студентів за допомогою такого інтерактивного методу навчання як case-study на заняттях з іноземної мови [1]. У статті С. Шестакової представлено огляд різних інтерактивних методів навчання для формування м'яких навичок у студентів юридичного профілю [8].

Проблематикою розвитку м'яких навичок у контексті перспективи управління змінами переймався такий зарубіжний дослідник як Р. Левассер [10].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. На тлі стрімкого зростання кількості праць, присвячених різним аспектам організації набуття студентами закладів вищої освіти м'яких навичок, можна констатувати певну невпорядкованість, недостатню систематизованість відомостей про принципові підвалини та методи формування м'яких навичок здобувачів вищої освіти шляхом створення сприятливого освітнього середовища. Кожен з авторів виділяє та акцентує увагу на певному вузькому колі педагогічних чинників, що лежать в основі успішного набуття студентами soft skills, за яким втрачається загальна картина розвиваючого освітнього середовища, сприятливого для формування таких універсальних навичок майбутнього фахівця як soft skills. Можна констатувати явну недостатність робіт, в яких би у осмислювались та у загальнопедагогічному контексті висвітлювались методи та засади формування сприятливого середовища для набуття м'яких навичок студентами вищих навчальних закладів.

Мета статті – визначити та систематизувати теоретичні засади і методи формування такого освітнього середовища, яке б сприяло формуванню м'яких навичок у здобувачів вищої освіти.

Виклад основного матеріалу дослідження. Станом на теперішній час виникла потреба у кваліфікованих працівниках, які здатні взаємодіяти, налагоджувати ділові стосунки з партнерами, долати комунікативні бар'єри, організовувати людей на досягнення спільної мети. Тому система освіти повинна забезпечувати формування soft skills студентів у ЗВО. На думку Т. Каткової та Г. Варіної саме комунікація та комунікативні вміння забезпечують здійснення будь-якої професійної й фахової діяльності [3, с. 39].

Спираючись на висвітлену джерельну базу, зокрема, існуючі тлумачення категорії м'яких навичок [1; 2; 4; 5], можна запропонувати ряд засадничих положень (принципів), яких варто дотримуватись для створення такого освітнього середовища у ЗВО, яке дозволило б безперешкодно розвивати м'які навички здобувачів освіти:

1. Принцип динамічності – варто створювати змінні умови навчально-пізнавальної діяльності здобувача вищої освіти, що вимагатиме від нього постійної активізації креативного та адаптивного потенціалу та, відповідно, вправління у розвитку soft skills.

2. Принцип диференційованого (індивідуального) підходу до здобувачів вищої освіти – принцип диференційованого або індивідуального підходу до здобувачів вищої освіти передбачає врахування індивідуальних особливостей кожного студента для забезпечення ефективного навчального процесу. Цей підхід ґрунтується на розумінні того, що кожен студент має свої унікальні потреби, здібності, інтереси та темпи засвоєння матеріалу. Впровадження індивідуального підходу передбачає використання різних методів і форм навчання, адаптованих до рівня підготовки та навчальних можливостей кожного студента. Це може включати диференціацію завдань за рівнем складності, індивідуальні консультації, гнучкі форми контролю знань і оцінювання, а також створення умов для розвитку творчих здібностей і критичного мислення. Мета цього підходу полягає в тому, щоб кожен студент мав можливість максимально реалізувати свій потенціал, досягти високих навчальних результатів і набути необхідних компетенцій, що сприятиме його професійному і особистісному зростанню.

3. Принцип суб'єкт-суб'єктної взаємодії викладача та студента – для створення сприятливої атмосфери для формування у студентів soft skills викладачам варто дотримуватись особистісного підходу у процесі педагогічної взаємодії. Мова йде про таке ставлення до студентів, що передбачає визнання їх суб'єктності, творчого потенціалу та рівних прав в освітньому процесі.

4. Принцип взаємодії – провідною умовою впровадження оптимального для розвитку м'яких навичок освітнього середовища є забезпечення конструктивної взаємодії між учасниками освітнього процесу.

5. Принцип реалізації колективних творчих справ – цілеспрямована організація продуктивної комунікативної взаємодії під час вирішення спільних завдань буде сприяти побудові позитивного психологічного клімату в студентському колективі, що виступає важливою педагогічною умовою формування освітнього середовища, сприятливого для плекання м'яких навичок.

6. Принцип психологічної безпеки – для розвитку емоційного інтелекту та інших м'яких навичок важливо створити середовище, в якому студенти відчувають себе психологічно безпечно. Це включає запобігання булінгу, підтримку інклюзивності та створення культури поваги та взаєморозуміння.

7. Принцип активності та самостійності здобувача освіти – студенти, діючи в організованому навчально-дослідницькому середовищі, мають змогу розвивати власні інтереси, певні риси характеру, емоції та почуття. Під час практичної діяльності студенти вправляються у виконанні завдань різного ступеня складності, вчать досягати бажаного результату, проявляючи наполегливість, ініціативність, вносять елементи новизни. За умови забезпечення активності та самостійності студенти продуктивно пізнають навколишню дійсність, у них розвиваються інтелектуальні, вольові та емоційні здібності, що складають основу soft skills.

8. Принцип рефлексивності – цей принцип у роботі зі студентами щодо створення освітнього середовища, сприятливого для розвитку м'яких навичок спрямований на стимулювання саморефлексії, усвідомлення власних дій, думок та почуттів. Це дозволяє студентам краще розуміти свої сильні та слабкі сторони, а також розвивати навички, необхідні для успішної комунікації та лідерського потенціалу. Варто створювати такі обставини під час освітнього процесу, які б стимулювали

студентів аналізувати свої дії, емоції та думки, що допоможе їм краще розуміти свої реакції на різні ситуації.

9. Принцип зв'язку освітнього процесу з майбутньою професійною діяльністю – навчання має бути тісно пов'язане з реальними вимогами і ситуаціями, з якими студенти зіткнуться у своїй професійній діяльності. Це означає, що освітній процес повинен включати завдання та проекти, які моделюють реальні робочі ситуації, сприяючи таким чином розвитку критичного мислення, комунікативних навичок, уміння працювати в команді, адаптивності та креативності. Викладачі мають створювати умови для практичного застосування знань, залучати студентів до роботи над проектами, що вимагають вирішення комплексних проблем, подібних до тих, з якими вони стикатимуться у професійній діяльності [1; 2; 4; 5].

Виділивши засадничі положення (принципи) тепер можна підібрати комплекс методів формування сприятливого середовища для набуття м'яких навичок у студентів вищого навчального закладу, які б відповідали перерахованих принципам. Необхідно зазначити, що метод – це конкретне інструментальне втілення того чи іншого засадничого положення, впорядкована сукупність алгоритмів використання засобів для досягнення певної мети [1]. Співвідношення висвітлених засадничих положень та методів формування оптимального для набуття м'яких навичок здобувачів вищої освіти освітнього середовища ЗВО представлено у таблиці 1.

Обґрунтуємо співвідношення кожного принципу та відповідних йому методів створення оптимального для формування м'яких навичок студентів освітнього середовища у закладі вищої освіти. Так, наприклад, принцип динамічності передбачає гнучкість і швидку адаптацію навчального процесу до змін, що ефективно реалізується через метод дискусії, метод віртуальної реальності, використання ІКТ, стажування, метод проблемно-орієнтованого навчання та організацію продуктивної самостійної роботи, адже ці методи сприяють активній зміні діяльності студентів.

Принцип індивідуального підходу акцентує увагу на унікальності кожного студента, що досягається за допомогою індивідуальних консультацій, адаптивного навчання та забезпечення рівного доступу до всіх освітніх послуг, дозволяючи враховувати потреби та можливості кожного здобувача освіти.

Принцип суб'єкт-суб'єктної взаємодії викладачів та студентів орієнтований на побудову рівноправних і довірливих стосунків, що втілюється через впровадження інституту наставництва, організацію позанавчальних заходів, надання психологічної підтримки і методу особистісного, емпатійного, доброзичливого спілкування, сприяючи взаєморозумінню та підтримці студентів викладачами.

Таблиця 1

Співвідношення принципів та методів формування сприятливого освітнього середовища для набуття м'яких навичок студентами закладів вищої освіти

№ з/п	Принцип	Методи реалізації засадничих положень
1.	Динамічності	Метод дискусії, метод віртуальної реальності, використання ІКТ, стажування, метод проблемно-орієнтованого навчання, організація продуктивної самостійної роботи
2.	Індивідуального підходу	Індивідуальні консультації, адаптивне навчання, забезпечення рівного доступу до усього спектру освітніх послуг
3.	Суб'єкт-суб'єктної взаємодії викладачів та студентів	Впровадження інституту наставництва, організація позанавчальних заходів, надання психологічної підтримки, метод особистісного, емпатійного, доброзичливого спілкування

№ з/п	Принцип	Методи реалізації засадничих положень
4.	Принцип взаємодії	Робота у групах, інтерактивні методи навчання: групові проєкти, дискусії, рольові ігри, практичні завдання
5.	Реалізації колективних творчих справ	Волонтерська діяльність, участь у соціальних та різноманітних командних проєктах, рольові ігри
6.	Психологічної безпеки	Дотримання етичного кодексу поведінки учасників освітнього процесу, психологічні тренінги, функціонування «гарячої лінії», впровадження культури толерантності
7.	Активності та самостійності здобувача освіти	Організація спортивних та культурних заходів, організація самостійної роботи щодо вивчення навчальних дисциплін, організація самостійної дослідницької діяльності
8.	Рефлексивності	Ведення щоденника, регулярні самозвіти, групові дискусії, надання конструктивного зворотного зв'язку
9.	Зв'язку освітнього процесу з майбутньою професійною діяльністю та реальним життям	Партнерство з потенційними роботодавцями, організація зустрічей з практикуючими та досвідченими фахівцями, моделювання ситуацій майбутньої професійної діяльності, імітація виконання майбутніх професійних обов'язків за допомогою ІКТ

Принцип взаємодії забезпечує активну співпрацю між учасниками навчального процесу, що реалізується через роботу у групах, інтерактивні методи навчання, такі як групові проєкти, дискусії, рольові ігри та практичні завдання, оскільки вони стимулюють колективне мислення і взаємодію [1; 8].

Принцип реалізації колективних творчих справ спрямований на розвиток творчості та соціальної відповідальності, що досягається через волонтерську діяльність, участь у соціальних та різноманітних командних проєктах і рольові ігри, оскільки вони розвивають командну роботу і ініціативу.

Принцип психологічної безпеки у навчальному процесі вимагає створення умов, що сприяють комфортній та безпечній атмосфері для всіх учасників. Це досягається через дотримання етичного кодексу поведінки учасників освітнього процесу, проведення психологічних тренінгів, функціонування «гарячої лінії» для консультації та підтримки, а також впровадження культури толерантності, що сприяє взаєморозумінню та уникненню конфліктів.

Принцип активності та самостійності здобувача освіти покликаний стимулювати активну участь учнів у навчальному процесі та їхню самостійну роботу. Це реалізується через організацію спортивних та культурних заходів для активного відпочинку, самостійну роботу щодо вивчення навчальних дисциплін та проведення самостійної дослідницької діяльності, що сприяє розвитку самостійності та ініціативності учнів.

Принцип рефлексивності підкреслює важливість самоаналізу та самовдосконалення учасників навчального процесу. Для цього використовуються різноманітні методи, такі як ведення щоденника, регулярні самозвіти, групові дискусії та надання конструктивного зворотного зв'язку, що сприяє усвідомленню власних успіхів та помилок для подальшого вдосконалення.

Принцип зв'язку освітнього процесу з майбутньою професійною діяльністю та реальним життям вимагає інтеграції навчання з практикою та реальними сферами життя. Це досягається через партнерство з потенційними роботодавцями, організацію зустрічей з практикуючими та досвідченими фахівцями, моделювання ситуацій

майбутньої професійної діяльності та імітацію виконання майбутніх професійних обов'язків за допомогою ІКТ, що сприяє практичному застосуванню отриманих знань та навичок [3; 4; 7].

У загальному підсумку можна прогнозувати, що реалізація визначених засад та методів у повній мірі забезпечить формування такого освітнього середовища ЗВО, перебуваючи у якому студенти матимуть змогу успішно вправлятися у розвитку м'яких навичок.

Висновки та перспективи подальших розвідок у цьому напрямі. Отже, станом на теперішній час у наукових колах значна увага приділяється питанню пошуку шляхів цілеспрямованого та ефективного формування м'яких навичок у студентів ВНЗ. Планомірна інтеграція в освітній простір необхідності використання цих навичок, що передбачає реалізацію ряду методичних засад, сприятиме всебічному розвитку особистості, підвищенню рівня взаємодії та адаптивності майбутніх фахівців. З опорою на джерельну базу та наявні тлумачення поняття м'яких навичок було виділено низку засад формування сприятливого середовища для набуття м'яких навичок здобувачів вищої освіти, а саме мова йде про принципи динамічності, індивідуального підходу, суб'єкт-суб'єктної взаємодії викладачів та студентів, принцип взаємодії, реалізації колективних творчих справ, психологічної безпеки, активності та самостійності здобувача освіти, рефлексивності, зв'язку освітнього процесу з майбутньою професійною діяльністю та реальним життям. До кожного принципу було підібрано ряд методів, що дозволяють максимально повно реалізувати його засадничі положення. Спільною рисою підібраних методів створення оптимального для розвитку soft skills освітнього середовища є їх зорієнтованість на формування стресостійкості, комунікативних навичок, емоційного інтелекту та рефлексії серед здобувачів вищої освіти.

Перспективи подальших досліджень полягають у визначенні та дослідженні психолого-педагогічних умов формування м'яких навичок у студентів закладів вищої освіти, емпіричному визначенні потенціалу кожного з визначених методів щодо формування конкретних soft skills студентів.

Література

1. Бурмакіна Н. С. Формування м'яких навичок здобувачів вищої освіти за допомогою інтерактивного методу навчання case-study на заняттях з іноземної мови. *Наукові інновації та передові технології*. 2024. № 2 (30). С. 1045–1053. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-5274-2024-2\(30\)-1045-1053](https://doi.org/10.52058/2786-5274-2024-2(30)-1045-1053) (дата звернення: 01.06.2024).
2. Дзевицька Л. С., Цапко А. М., Солтис Н. В. Забезпечення розвитку soft skills у студентів вищих навчальних закладів: інноваційні стратегії та ролі освіти. *Перспективи та інновації науки*. 2023. № 14 (32). С. 149–160. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-4952-2023-14\(32\)-149-160](https://doi.org/10.52058/2786-4952-2023-14(32)-149-160) (дата звернення: 01.06.2024).
3. Каткова Т. А., Варіна Г. Б. Розвиток комунікативних умінь студентів психологічних спеціальностей під час навчання у ВНЗ. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2017. Вип. 5. Т. 2. С. 38–43. URL: <https://journals.indexcopernicus.com/api/file/viewByFileId/513081.pdf> (дата звернення: 01.06.2024).
4. Корнюш Г. В. Формування м'яких навичок у студентів закладів вищої освіти в контексті навчання іноземних мов. *Викладання мов у вищих навчальних закладах освіти на сучасному етапі. Міжпредметні зв'язки*. 2020. Т. 36. С. 99–110. DOI: <https://doi.org/10.26565/2073-4379-2020-36-08> (дата звернення: 30.05.2024).
5. Ткачук І. І., Сосновенко Н. В. Розвиток «soft skills» у студентів коледжів. *Професійна освіта*. 2019. № 3 (84). С. 16–18. URL: https://lib.iitta.gov.ua/717748/1/Tkachuk_Sosnovenko_soft%20skills_2019_16-18.pdf (дата звернення: 31.05.2024).
6. Черушева Г. Концептуальні підходи до визначення «soft skills» у сучасних моделях управлінської компетентності. *Організаційна психологія. Економічна психологія*. 2023. № 1 (28). С. 128–137. DOI: <https://doi.org/10.31108/2.2023.1.28.13> (дата звернення: 31.05.2024).

7. Шелякіна А., Торосян О. Формування та розвиток soft skills у студентів вищих навчальних закладів. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2023. Вип. 66. Том 3. С. 272–276. DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4863/66-3-40> (дата звернення: 31.05.2024).
8. Шестакова С. Використання інтерактивних методів навчання для формування soft skills у студентів юридичного профілю. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2020. №2 (96). С. 224–233. DOI: <https://doi.org/10.24139/2312-5993/2020.02/224-233> (дата звернення: 28.05.2024).
9. Claxton G., Costa A. L., Kallick B. Hard thinking about soft skills. *Educational leadership*. 2016. Vol. 73. № 6. P. 60–64. URL: <https://eric.ed.gov/?id=EJ1092939> (last accessed: 28.05.2024).
10. Levasseur R. People skills: developing soft skills – a change management perspective. *Interfaces*. 2013. Vol. 43. № 6. P. 566–571. DOI: <https://doi.org/10.1287/inte.2013.0703> (last accessed: 29.05.2024).
11. Workforce connections: key «soft skills» to foster youth workforce success: toward consensus across fields / Lippman L. H., Ryberg R., Carney R., Moore K. A., Trends C. *Child Trends Publication*, 2015. 56 p. URL: <https://www.fhi360.org/wp-content/uploads/drupal/documents/workforce-connections-soft-skills-small.pdf> (last accessed: 28.05.2024).

References

1. Burmakina, N.S. (2024). Formuvannya miakyykh navychok здобувачів вищої освіти за допомогою інтерактивного методу навчання case-study на занаїтиях з іноземної мови [Formation of soft skills of higher education applicants using the interactive method of teaching case-study in foreign language classes]. *Naukovi innovatsii ta peredovi tekhnologii – Scientific innovations and advanced technologies*. No 2 (30). Pp. 1045–1053. URL: [https://doi.org/10.52058/2786-5274-2024-2\(30\)-1045-1053](https://doi.org/10.52058/2786-5274-2024-2(30)-1045-1053) [in Ukrainian].
2. Dzevytska, L.S., Tsapko, A.M. & Soltys, N.V. (2023). Zabezpechennia rozvytku soft skills u studentiv vyshchykh navchalnykh zakladiv: innovatsiini stratehii ta roli osvity [Ensuring the development of soft skills in students of higher educational institutions: innovative strategies and roles of education]. *Perspektyvy ta innovatsii nauky – Perspectives and innovations of science*. No 14 (32). Pp. 149–160. URL: [https://doi.org/10.52058/2786-4952-2023-14\(32\)-149-160](https://doi.org/10.52058/2786-4952-2023-14(32)-149-160) [in Ukrainian].
3. Katkova, T.A. & Varina, H.B. (2017). Rozvytok komunikatyvnykh umin studentiv psykholohichnykh spetsialnostei pid chas navchannia u VNZ [Development of Communicative Skills of Students of Psychological Specialties during Higher Education Institutions]. *Naukovyi visnyk Khersonskoho derzhavnogo universytetu – Scientific Bulletin of Kherson State University*. Issue 5. Vol. (2). Pp. 38–43. URL: <https://journals.indexcopernicus.com/api/file/viewByFileId/513081.pdf> [in Ukrainian].
4. Korniyush, H.V. (2020). Formuvannya miakyykh navychok u studentiv zakladiv vyshchoi osvity v konteksti navchannia inozemnykh mov [Formation of soft skills in students of higher education institutions in the context of teaching foreign languages]. *Vykładannia mov u vyshchykh navchalnykh zakladakh osvity na suchasnomu etapi – Language teaching in higher education institutions at the modern stage. Interdisciplinary connections*. Vol. 36. Pp. 99–110. URL: <https://doi.org/10.26565/2073-4379-2020-36-08> [in Ukrainian].
5. Tkachuk, I.I. & Sosnovenko, N.V. (2019). Rozvytok «soft skills» u studentiv koledzhiv [Development of «soft skills» in college students]. *Profesiina osvita – Vocational education*. No 3 (84). Pp. 16–18. https://lib.iitta.gov.ua/717748/1/Tkachuk_Sosnovenko_soft%20skills_2019_16-18.pdf [in Ukrainian].
6. Cherusheva, H. (2023). Kontseptualni pidkhody do vyznachennia «soft skills» u suchasnykh modeliakh upravliinskoї kompetentnosti [Conceptual Approaches to the Definition of «Soft Skills» in Modern Models of Managerial Competence]. *Orhanizatsiina psykholohiia. Ekonomichna psykholohiia – Organizational psychology. Economic psychology*. No 1 (28). Pp. 128–137. URL: <https://doi.org/10.31108/2.2023.1.28.13> [in Ukrainian].
7. Sheliakina, A. & Torosian, O. (2023). Formuvannya ta rozvytok soft skills u studentiv vyshchykh navchalnykh zakladiv [Formation and development of soft skills in students of higher educational institutions]. *Aktualni pytannia humanitarnykh nauk – Current issues of humanitarian sciences*. Issue 66 (3). Vol. 3. Pp. 272–276. URL: <https://doi.org/10.24919/2308-4863/66-3-40> [in Ukrainian].

8. Shestakova, S. (2020). Vykorystannia interaktyvnykh metodiv navchannia dlia formuvannia soft skills u studentiv yurydychnoho profilu [Use of interactive teaching methods for the formation of soft skills in law students]. *Pedahohichni nauky: teoriia, istoriia, innovatsiini tekhnolohii – Pedagogical sciences: theory, history, innovative technologies*. No 2 (96). Pp. 224–233. URL: <https://doi.org/10.24139/2312–5993/2020.02/224–233> [in Ukrainian].

9. Claxton, G., Costa, A. L., & Kallick, B. (2016). Hard thinking about soft skills. *Educational leadership*. Vol. 73 (6). Pp. 60–64. <https://eric.ed.gov/?id=EJ1092939> [in English].

10. Levasseur, R. (2013). People skills: developing soft skills – a change management perspective. *Interfaces*. Vol. 43. Issue 6. Pp. 566–571. URL: <https://doi.org/10.1287/inte.2013.0703> [in English].

11. Lippman, L.H., Ryberg, R., Carney, R., & Moore, K.A. (2015). Workforce connections: key «soft skills» to foster youth workforce success: toward consensus across fields. *Child Trends Publication*. URL: <https://www.fhi360.org/wp-content/uploads/drupal/documents/workforce-connections-soft-skills-small.pdf> [in English].

Tsyhanchuk M.

teacher of the department of foreign philology and translation
Kyiv International University
mshtsk@yahoo.com
orcid.org/0009-0001-8076-3934

METHODS AND PRINCIPLES OF CREATING A FAVORABLE ENVIRONMENT FOR THE ACQUISITION OF SOFT SKILLS BY STUDENTS OF HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS

The article provides a detailed justification of the principles and methods of creating an optimal educational environment for the development of students' soft skills within the functioning of a higher education institution.

Purpose: to identify and systematize the theoretical foundations and methods of creating an educational environment that would promote the development of soft skills in higher education students.

Methods: theoretical analysis, systematization, comparison and generalization.

Results: as a result of the theoretical analysis, a number of fundamental provisions have been identified, expressed in specific principles of creating an educational environment that is optimal for the development of soft skills of higher education students, namely the principles of dynamism, individual approach, subject-subject interaction of teachers and students, the principle of interaction, implementation of collective creative work, psychological safety, activity and independence of the student, reflexivity, connection of the educational process with future professional activity and real life. It has been determined that a method is a specific instrumental embodiment of a particular fundamental principle, an ordered set of algorithms for using means to achieve a certain goal. For each principle, a number of methods have been selected that allow for the fullest possible implementation of its fundamental provisions: interactive teaching methods, problem-based learning methods, partnerships with potential employers, volunteer activities, etc. A common feature of the selected methods of creating an optimal educational environment for the development of soft skills is their focus on the formation of stress resistance, communication skills, emotional intelligence, and reflection among higher education students.

The scientific novelty of the study is that for the first time a system of principles and their corresponding methods for creating a favorable environment for the acquisition of soft skills by higher education students was developed.

The practical significance of the study is the possibility of using the list of methods for the formation of soft skills in the daily practice of the educational process in a higher education institution.

Key words: soft skills, educational environment, method, communication skills, communication, emotional intelligence.

МЕТОДИКА НАВЧАННЯ І ВИХОВАННЯ

УДК 378.4: 398(477)

DOI 10.31654/2663-4902-2024-PP-3-80-90

Гордієнко О. А.

кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри початкової освіти та культури фахової мови
Житомирського державного університету імені Івана Франка
yelenagord110@gmail.com
orcid.org/0000-003-3384-3656

ІСТОРИЧНИЙ АСПЕКТ ПРОБЛЕМИ ВИВЧЕННЯ ФОЛЬКЛОРУ СТУДЕНТАМИ – МАЙБУТНІМИ ВЧИТЕЛЯМИ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ У ПРОЦЕСІ ПІДГОТОВКИ ДО ПРОВЕДЕННЯ УРОКІВ ЛІТЕРАТУРНОГО ЧИТАННЯ

Нові завдання, що стоять перед системою освіти, вимагають новітніх підходів до проведення уроків літературного читання, де важливе місце відводиться усній народній творчості. Проблема вивчення творів усної народної творчості є досить актуальною та недостатньо вивченою, особливо в історичному аспекті. Вона набуває особливої актуальності у зв'язку з розглядом проблеми всебічного розвитку особистості, зокрема, в новій українській школі. Мета статті – аналітичний огляд, синтез та узагальнення проблеми вивчення фольклору в історичному аспекті, що є особливо актуальним для сучасної методики у контексті підготовки вчителя до викладання літературного читання в початкових класах. Адже вивчення та творче переосмислення ідей мислителів минулого може виступити одним із джерел для духовного відродження України. Основні завдання: аналітичний огляд, синтез, теоретичне узагальнення проблеми історичного контексту вивчення фольклору, що актуально для опанування методики викладання його студентами-майбутніми вчителями початкової школи на уроках літературного читання. У процесі виконання поставлених завдань використовувалися теоретичні методи дослідження: аналіз і синтез історичних і методичних джерел із проблеми дослідження; метод теоретичного прогнозування для визначення об'єкта, предмета, мети і завдань дослідження. Наукова новизна: вперше детально проаналізовано та узагальнено вивчення усної народної творчості в історичному аспекті. Практична значимість: коротко узагальнено отримані результати, рекомендовано впровадити у навчальний процес підготовки майбутніх вчителів початкових класів матеріали з історії вивчення фольклору в Україні. Матеріали статті можуть бути використані для вдосконалення методики вивчення фольклору як складової системи підготовки майбутніх спеціалістів гуманітарного та мистецького профілів. Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів проблеми. Зокрема, потребують подальших досліджень проблема підготовки студентів – майбутніх учителів початкових класів до проведення аналізу творів усної народної творчості.

Ключові слова: історичний аспект вивчення фольклору, усна народна творчість, фольклористика, літературна освіта, історія методики літератури, студенти – майбутні вчителі початкових класів.

Постановка проблеми. У сучасній педагогіці у зв'язку з реформами початкової освіти одним із основних завдань надалі залишається сприяння соціально-культурному розвитку особистості, можливість його реалізації забезпечує освітня галузь «Мови і літератури» початкової освіти. Важливі завдання, що стоять перед освітою, вимагають нових підходів до викладання літературного читання в початковій школі, де важливе місце відводиться усній народній творчості. І хоча багато фольклорних творів сприймаються сучасним читачем не зовсім як високий вид мистецтва, це не заважає глибині сприйняття їх змісту та образів, ідейно-тематичної своєрідності. Останнім часом, знявши з очей шори примітивного матеріалізму, у фольклорних творах знаходимо відгомін давніх уявлень про виникнення і устрій світу. Адже вони створювались у давнину в контексті міфологічного мислення, що втілювалось у певних традиціях. Теоретичні й методологічні основи методики вивчення усної народної творчості розроблялися в педагогічній, українознавчій та лінгвометодичній літературі, починаючи з епохи Київської Русі, і особливо активізувалися в наш час. Здобутки українського народу, зокрема, фольклорні твори, що мають високий рівень виховного потенціалу та сприяють забезпеченню освітніх цілей, не втрачають своєї актуальності.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Об'єктом сучасних психолого-педагогічних досліджень залишається професійна підготовка та удосконалення технологій навчання майбутнього вчителя (А. Алексюк, В. Бондар, С. Гончаренко, М. Євтух, І. Зязюн, О. Пехота, І. Підласий, О. Савченко та ін.); шляхи інтенсифікації професійної підготовки майбутніх педагогів (Н. Гузій, І. Гуткіна, П. Щербань та ін.). Проблема вивчення творів усної народної творчості в початковій школі не є новою, їх розглядають в контексті морально-естетичного та творчого виховання молодших школярів у процесі їх навчальної діяльності та дозвілля. Вагомий внесок у вивчення цієї проблеми зроблений В. Кучинським, М. Лановик. Усе це свідчить про важливість означених проблем, про постійний інтерес науковців до них [2; 5; 6].

Слід зазначити, що проблема теоретичних основ вивчення фольклору студентами – майбутніми вчителями початкових класів у процесі їх підготовки до проведення уроків літературного читання, зокрема, вивчення історії збирання фольклорних творів є недостатньо вивченою.

Мета статті – аналітичний огляд, синтез та узагальнення проблеми вивчення фольклору в історичному аспекті, що є особливо актуальним для сучасної методики у контексті підготовки вчителя до викладання літературного читання в початкових класах як засобу вдосконалення його педагогічної компетенції. Адже вивчення та творче переосмислення ідей мислителів минулого може виступити одним із джерел для духовного відродження України. Матеріали статті можуть бути використані для вдосконалення методики вивчення фольклору як складової системи підготовки майбутніх спеціалістів гуманітарного та мистецького профілів.

Виклад основного матеріалу. Становленню української фольклористики передував етап збору та запису народної поезії, окремих записів, створення перших збірників фольклору, творчого його використання в літературі.

Перші відомості про народну творчість з'явилися в епоху Київської Русі. Найперші обґрунтування національного виховання через народну творчість маємо у «Повчанні» Володимира Мономаха, у «Руській правді» Ярослава Мудрого. У геніальній пам'ятці XII століття «Слово о полку Ігоревім» знайшли широке відображення дохристиянські міфологічні вірування і поетичні уявлення народу. Твір пройнятий тодішньою народною піснею, казковою гіперболізацією.

У XVII – XVIII столітті народна пісня поряд із літературними поезіями широко входить до рукописних пісенників. З того часу відомі нам записи історичних пісень про Сагайдачного, Саву Чалого, козака Швачку, багато побутових та ліричних зразків («Ой під вишнею, під черешнею», «Ой що ж то за шум учинився» та ін.). З кінця XVII – початку XVIII століття до нас дійшов упорядкований письменником Климентієм Зинов'євим рукописний збірник українських народних прислів'їв та приказок.

Видатний український письменник і філософ Григорій Сковорода робить спробу осмислити й оцінити суспільну роль фольклору, творчо використовує прислів'я, сюжети й мотиви народних анекдотів, казок і легенд, створює пісні, що набули популярності в народі («Всякому городу нрав і права», «Ой ти, птичко жолтобоко»). У педагогічних працях Г. Сковороди можна знайти теоретичне осмислення та оцінку виховного значення народнопоетичної творчості. Сковорода висловив думку про уміння простого люду творчо ставитися до педагогіки і зокрема виховання, що є природною властивістю самого народу, так само, як властивістю кременя є світло і вогонь. Ідеями народної педагогіки проінняті байки, пісні, притчі Г. Сковороди.

XVIII століття ще не дало науки про фольклор, але вже впритул підійшло до цього завдання і створило необхідні передумови для його вирішення. У XVIII столітті був накопичений вже значний фактичний матеріал і поставлені основні проблеми, які надовго стали об'єктом подальших фольклористичних досліджень. Вказані основні проблеми можна звести до таких: питання про необхідність інтенсивного збирання різноманітних пам'яток народної творчості; місце і роль фольклору в створенні національної літератури і значення його в побудові національної історії та пізнання національного характеру. Нарешті, фольклористика XVIII ст. уже поставила питання про місце української народної поезії серед інших пам'яток світової творчості і про органічні зв'язки між ними. Було з достатньою гостротою поставлене питання і про методи збирання фольклору та публікації.

Означеній епосі був притаманний стихійний інтерес до усної народної творчості, про що свідчать розмаїті рукописні пісенники, збірники прислів'їв, приказок тощо. Водночас намітилось прагнення систематизувати матеріал, розібратися в потоці рукописної літератури і встановити критерії відбору та оцінки. Першим етапом цього процесу є вивід фольклору зі статусу належності виключно до соціальних низів і визнання його художньо-естетичної цінності нарівні з авторською літературою. Інший крок – свідоме збирання, дослідження та публікація цих безцінних перлин усної словесності.

Першим у збиранні українських народних пісень став відомий фольклорист, етнограф, археолог Зоріан Доленга-Ходаковський, який у 1841 – 1919 рр. на території Галичини, Волині, Поділля, Придніпрянщини і Полісся записав більше двох тисяч пісень, що пізніше були видрукувані частково М. Максимовичем, О. Бодянським і лише у 1974 році вперше у повному обсязі побачили світ [19, с. 25].

З. Ходаковський розглядав усну народну поезію у зв'язку з трудовим процесом, вважаючи справжнім її творцем сільський люду, який вже давно не має волі. Саме в трудовому середовищі Ходаковський бачив «клас людей, міцна рука яких обробляє наші поля і захищає державу» [11, с. 10]. На відміну від його попередників і багатьох сучасників, які вважали народну культуру лише залишками старовини, Ходаковський в народній поезії бачив відображення не тільки далекого минулого народу, але і його сучасного життя, його дум та прагнень. Багате пісенне зібрання Ходаковського мало виняткове пізнавальне значення для письменників, що зверталися до зображення української дійсності XVII – XVIII ст. Адже тут відбився світогляд народу того часу, його праця, побут, сімейні та громадські відносини, спілкування з природою. Звідси і висока мораль людських взаємин із природою – заклик берегти її, не стріляти кунюньки, не вбивати змії тощо («Попід гай зелененький», «Поплинь, поплинь, новий човен» та ін.). Велике значення мали записи Ходаковського для пізнання народної етики й естетики для вивчення громадського й родинного побуту України того часу.

Серед друкованих жанрів українського фольклору, представлених у літературі, були українські думи в збірці М.Цертелева 1819 року [20]. Хоча упорядник ще не називає їх думами, але усвідомлює як національну епіку, порівнює з «Іліадою» і «Одіссеєю». Ця праця містила дев'ять сюжетів дум різних історичних нашарувань (про турецько-татарські напади на Україну, про визвольну війну 1648–1654 рр. та сімейно-побутові зразки). У передмові до збірника упорядник дав високу оцінку українському фольклору і вказав на його поетичну красу, на змалювання духу народу, звичаїв тощо. Збірку вирізняє любов до українського народу, його усної поезії, кобзарів.

Значний крок у розвитку української фольклористики зробив Михайло Максимович, який видав три народнопоетичні збірники – «Малоросійські пісні» (1827), «Українські народні пісні» (1834), «Збірник українських пісень» (1849) [7]. Увесь матеріал він поділив на дві великі групи – оповіді про особисте, домашнє життя (тобто жіночі) та пісні, пов'язані з суспільними подіями, війнами, від'їздом на чужину, смертю козаків. У передмові до першого збірника фольклорист підкреслював тісний зв'язок творчості народу з його життям, побутом та історією, народність фольклору. Він вважав, що письменник у літературі найперше має слідувати фольклору, а не іноземним зразкам, прагнув розкрити справжню красу і цінність народної поезії, яка з особливою повнотою відбиває світоглядні позиції народу.

У 1839–1840 роках вийшов збірник Жеготи Паулі «Пісні люду руського», а дещо пізніше – чотиритомне фольклорне видання О. Кольберга «Покуття» [10]. Це надзвичайно цінні видання польських фольклористів про життя, побут, сімейні стосунки, виховання дітей, обряди, звичаї західної України. І хоч обидва джерела видані латиною, їхнє пізнавальне та виховне значення безцінне.

1837 року М. Шашкевичем, Я. Головацьким, І. Вагилевичем було видано фольклорно-літературний альманах «Руська трійця», у якому спростовувалось неправильне, ненаукове тлумачення української мови як діалекту польської. У збірнику добре висвітлено життя та творчість народу, його історичне минуле, традиції, події з метою відродити культурне життя в Галичині на народних основах. Автори звернулися до народної поезії як до першооснови і джерела культурного відродження. Збірка містила 52 фольклорні твори, а в передмові високо оцінювалась народна словесність для повсякденного життя народу, його культурного розвитку та соціальної боротьби. Я. Головацький, М. Шашкевич, І. Вагилевич організували велику сітку збирачів фольклору на території Галичини та Закарпаття, зібрали надзвичайно цінні записи, які побачили світ у Львові в 1846–1847 роках в альманасі «Вінок русинам на обжинки» [12, с. 361].

Виняткове місце в історії української фольклористики належить Тарасу Шевченкові. У розумінні Кобзаря народна творчість – це правдиве високопоетичне відображення життя трудового люду. Особливий інтерес виявив він до народної історичної поезії, вбачаючи в ній відгомін визвольної боротьби, доказ сили і волелюбного духу народу. Серед записів Шевченка важливе місце посідають пісні про соціальну несправедливість, селянські повстання та героїв-месників – Микиту Швачку, Івана Бондаренка, Устима Кармелюка та ін. Як до традиційної, так і до сучасної йому народної поезії Шевченко підходив із соціальних позицій. Про це свідчать його записи антипанських пісень, оповідань, переказів, серед яких є багато новотворів. Він захоплюється сім'ями трударів, у яких панують тепло та щирість у взаєминах, а саме родинні стосунки відіграють вирішальну роль у вихованні молоді. Прикладом може послужити ліричний вірш «Садок вишневий коло хати», який став народною піснею.

Продовжувачем традицій Т.Шевченка стала Марко Вовчок. Особливо щедро вона використовувала фольклорні мотиви щодо соціальних контрастів сільського життя («Кармелюк», «Лимерівна», «Дев'ять братів і десята сестриця Галя» та ін.).

Часто зверталася письменниця до фольклорних прийомів типізації (твори циклу «Народні оповідання»).

Поезія та збирацька діяльність великого Кобзаря мала великий вплив на передову молодь, для якої фольклор був не тільки матеріалом для духовної історії народу, але передусім джерелом для пізнання становища народу і для висновків про його потреби і прагнення. Тут слід назвати А. Свидницького [14].

Плідно використовував фольклорні джерела у літературній творчості Юрій Федькович – буковинський соловей. Він почав поетичну діяльність як народний співець, що складав солдатські пісні, які співались і поширювались його товаришами – жовнірами. Ю. Федьковичу належить чимало записів пісень про народних месників – опришків. Один з його рукописних збірників «Найкращі співанки руського народу на Буковині» – зберігається й досі в архіві І. Франка. Ю. Федькович, що знав музичну грамоту, записував окремі пісні з мелодіями. Чимало своїх фольклорних записів опублікував він у збірниках Я. Головацького, Г. Купчанка, М. Драгоманова, а також у власних виданнях співаників і читанок.

У 1854 році Амвросій Метлинський видає збірник «Народні північноруські пісні», до якого увійшли родинно-обрядові, календарно-обрядові, суспільно-побутові, жартівливі й історичні пісні та думи. Народну поезію упорядник називає найчистішим джерелом, яке допоможе письменникам створити єдину літературну мову. Творчий процес йому уявляється як синтез талановитих творців та носіїв народної поезії. Тут уперше подано цікаву паспортизацію пісень і багато нових записів ліричних творів [8].

У 1864 році виявилось оригінальне видання народних прислів'їв та приказок – збірка «Українські приказки, прислів'я і таке інше» О. В. Марковича, куди увійшло понад 14000 прислів'їв і 500 загадок. У них розкриваються трудові навички людини, і зразки народних вірувань, спостереження над природою, заклинань, замовлянь, що втрачали свій початковий зміст, бо були успадковані з різних видів словесного мистецтва – пісень, казок, анекдотів, що перейшли в прислів'я. Є чимало зразків про сім'ю та побут, про ставлення батьків до дітей, про виховання. Однак більшість прислів'їв та приказок пов'язані з безпосереднім соціально-історичним досвідом народу. До недоліків збірника варто віднести суб'єктивно-тематичний принцип упорядкування, що дуже ускладнював його використання [18].

Українську народну творчість досліджував у своїх працях Олександр Потебня. У своїх працях вчений обґрунтував думку про реалістичну основу художніх образів та символів у фольклорі, по-новому розробляє принципи класифікації пісень за характером мелодії, ритміки та поетичних образів, обстоював необхідність дослідження пісень в єдності слова та мелодії [1].

Велика роль у розвитку української народної пісенності належить Миколі Лисенку, який записав сотні народних пісень з мелодіями, видав 7 випусків «Збірника українських пісень» (1868 – 1907) по 40 пісень у кожному, збірник «Українські обрядові пісні», збірники танків та веснянок «Молодоці» та ін. Він один із перших став досліджувати мелодії народних дум та пісень і вважав, що народна музика залежить від соціальних умов життя. Він виступав проти міграції сюжетів пісень і відстоював національну самобутність української народної пісенності. Лисенко теоретично обґрунтував стиль народних пісень і дослідив репертуар їх окремих видатних носіїв [13].

Михайло Драгоманов також багато зробив у збиранні та дослідженні української усної словесності, яку вважав вдячним матеріалом для пізнання суспільно-економічного життя, дум і поглядів народу. Увесь фольклорний матеріал вчений поділив на дві групи: що відображає національне народне життя, світогляд, побут, історію, і такий, що є запозиченим, мандрівним. До першої групи він відносив народну пісенність (крім балад), до других – казки, притчі, легенди, балади, байки тощо. Першу групу вчений досліджував у тісному зв'язку з історією, економічним життям народу, другу – на основі історико-порівняльного методу, слідкуючи за варіюванням та міграцією їх сюжетів. У другій групі вчений досліджував переважно прозу [21].

Найбільший внесок у розвиток української фольклористики зробив Іван Франко. Свої погляди на народну творчість він виразив у праці «Студії над українськими народними піснями». Народні здобутки він розцінював як духовне надбання народу, як своєрідне художнє відображення суспільно-економічних умов його життя в певну епоху. Народну поезію Франко визначав як глибоко реалістичну творчість, дослідження якої неможливе у відриві від тих умов життя народу, на ґрунті яких вона виникла і які зобразила. У своїх фольклористичних працях він відзначив соціальне спрямування, високу гуманність і реалізм кращих творів народної поезії. Погляди Франка на українську народну поезію яскраво характеризують його як передового діяча науки. Високо цінував І. Франко народну поезію, від якої віяло творчою енергією, педагогічним розумом і вмінням трудящих [16, с. 260].

Збагатив українську фольклористику й український письменник Панас Мирний. Він звертав увагу на соціально-викривальні фольклорні твори. Чимало записів Мирного друкувалося у збірниках І. Рудченка, але ще велика їх кількість зберігається в рукописному архіві письменника. Мирний глибоко проникнув у суть народних прислів'їв і приказок, був переконаний, що в прислів'ях і приказках трудящі втілили свою вікову мудрість і соціальний досвід. Художні твори Панаса Мирного, зокрема драма «Лимерівна», оповідання «Казка про Правду і Кривду» тощо, свідчать, що письменник широко використовував народні пісні і казки з виховним аспектом.

Значний внесок у теорію музичної фольклористики зробив Філарет Колесса. Йому належать такі важливі дослідження, як «Ритміка українських народних пісень» (1907), двотомне видання «Мелодії українських народних дум» (1910, 1913), навчальний посібник «Українська усна словесність» та ін. Його праці в галузі музичної фольклористики здобули світове визнання [3, с. 55].

Аналіз його творчої спадщини Бориса Грінченка засвідчує, що він також розвинув українську фольклористику, вважав, що зразки народної творчості мали певне соціальне спрямування: «Щоб лиха не знати, треба своїм плугом на своїй ниві орати», «На чужу працю ласий не будь» та ін. Уперше в підручнику «Рідне слово» Б. Грінченка надавалися різноманітні жанри українського фольклору, після кожного уроку пропонувалися завдання, за якими виступав основний принцип вивчення народної творчості. Про роль фольклорних розвідок Б. Грінченка для розвитку освіти, для реалізації концепцій народної школи, про необхідність ознайомлення учнів із діяльністю дослідника фольклору рідного краю, йдеться у публікаціях Ю. Єненка, О. Немкович, В. Погребенника, А. Погрібного та ін.

Михайло Коцюбинський був добре обізнаний з українським фольклором та фольклористикою, сам збирав і був організатором масового збирання усної поезії. Частина його матеріалів була передана у збірники Б. Грінченка, Д. Яворницького, П. Чубинського. Коцюбинський, живучи в Карпатах серед гуцулів, записав чимало повір'їв, звичаїв, обрядів гуцулів, використавши їх пізніше у «Тінях забутих предків». Особливо його цікавили фольклорні зразки, що стали основою його оповідань, зокрема, «Цвіт яблуні» тощо.

Велику роботу у збиранні народної пісенності провела Леся Українка. У 1908–1910 роках вона доклала чимало зусиль, щоб записати на фонограф мелодії українських народних дум, залучивши до цього фольклориста Ф. Колессу, знавця кобзарства О. Сластіона та музикознавця К. Квітку. Зібраний матеріал був опрацьований Ф. Колесою і виданий у Львові у двох томах. Леся Українка широко використовувала усну народну поезію у своїй літературній творчості. Один із найкращих її творів «Лісова пісня» (1911) написаний на матеріалі народної творчості. В піснях про волю та в сатиричних творах початку XIX століття вона широко використовувала робітничий фольклор.

Велику роботу з видання українського фольклору провів Михайло Грушевський. У своїй праці «Історія української літератури» він торкнувся різних видів звичаєво-обрядової поезії. Дослідник підкреслив світоглядні основи художньої творчості,

визначив безперервність і спадкоємність народнопоетичної традиції, оцінив колективну усну поезію як високохудожнє, життєствердне мистецтво, охарактеризував живучість обрядової поезії як наслідок її нерозривного зв'язку з конкретною культурно-історичною і трудовою практикою мас. Автор виокремив різні історичні етапи розвитку української звичаєво-обрядової поезії, дав характеристику окремим жанровим формам, відзначив особливості художньої структури, ритміки, образності, стилю кожної форми, її виховний та пізнавальний характер.

Очолити у Львові в 1892 році наукове Товариство імені Шевченка, він у 1895 році редагував перші два томи «Етнографічного збірника». Чимало зусиль він доклав для видання матеріалів «Української етнології» (1899). Грушевський розробив концепцію вивчення народної словесності. Він вважає, що українська художня література складається з двох компонентів – усної словесності і писемної словесності. Цю теорію він запропонував у роботі «Історія української літератури». Саме він починає історію української літератури з її праоснови – фольклору, з'ясовує значення усної словесності; визначної ваги надає аналізу фольклору як художньої, естетико-духовної системи. Значне місце в праці «Історія української літератури» вченого посідає теорія, що фольклор і писемна література – дві стадії і дві форми однієї системи – художньої словесності. Михайло Грушевський здійснив кількатомне видання «Історії української літератури» (Прага, 1921), I і IV томи якої були майже повністю присвячені народній творчості. Важливим набутком української фольклористики став двотомний корпус українських дум, упорядкований К. Грушевською (1927), куди увійшли тексти 33 творів із різноманітними варіантними відмінностями та широкими коментарями. Отже, М. Грушевський один із перших звернувся до проблеми вивчення усної неписемної словесності народу як першооснови і першої фази в історії української літератури [9].

Володимир Гнатюк – теоретик у галузі фольклористики, збирач і організатор наукової фольклористичної роботи. У 1899 році він публікував одну з найкращих своїх праць «Словацький опришок Яношік в народній поезії». Головним, що цікавить його в фольклорі про опришків, є соціальна основа цього селянського антифеодального руху. Характеристика Гнатюком опришківського фольклору як відображення антифеодальної боротьби, як творчості народу, підкреслювала соціальну сутність народної поезії. З рішучістю відкинув він хибний погляд, за яким єдиною темою народної поезії начебто є любов, вказав, що народ слідує дуже уважно за політичними подіями, дебатують про них і пояснює по-своєму. Найкращим доказом того є наші народні пісні та легенди про історичні події, як давніші, так і новіші. Думку про те, що фольклор супроводить історію, Гнатюк пов'язав із актуальністю творів народної словесності, у ретроспективному плані навів приклади, що підтверджують цю тезу. Отже, в народній творчості відбувається зміна творів, ідей і мотивів, що відслужили свій історичний строк, новими, які обслуговують політичні інтереси трудящих на даному етапі розвитку суспільства. Вказуючи на тісний зв'язок народної творчості з життям, Гнатюк цим самим об'єктивно прийшов до думки про її історизм, адже тематика і продуктивність народної творчості тісно пов'язана зі змістом і вагою тих історичних подій, які відбуваються в суспільному житті. Він не лише вказав на практичну невичерпність народної поезії та безперервність піснетвірного процесу, а й на закономірний зв'язок між подіями і виникненням нових творів, що відбивають нові ідеї, висунуті життям [15].

Період становлення нової науки про народну творчість обіймає час від 1917 року до середини 30-х років. Саме тоді молода українська фольклористика шукала нових шляхів розвитку, підхоплювала кращі традиції науки, виробляла свою принципову лінію. Активно підключалися нові сили до збирання народної поезії.

Піднесення збирацької роботи значною мірою завдячувало також розвитку народної освіти. Саме в цей час організаційно й матеріально зміцнюється нова школа, розвивається педагогічна думка, посилюється виховна робота серед різних верств

трудящих, зокрема серед молоді. Усе це було щільно пов'язане з розгортанням масового фольклористичного руху на місцях і позитивно впливало на розвиток української фольклористики.

У цей час гостро ставилось питання про використання народної творчості в навчально-виховному процесі. Важливе місце в практиці нашої школи посів фольклор як дидактичний матеріал. Це було певною мірою продовженням традицій дожовтневої педагогіки. Букварі, шкільні читанки цього часу рясніють народними казками, притчами, анекдотами, прислів'ями тощо.

Широко була представлена народнопоетична творчість, зокрема, у читанці А. Кушніренка «Навколо нас» (Харків, 1922), майже третину матеріалу якої становили народні казки, анекдоти, байки, притчі та інші фольклорні твори [13, с. 260]. У 1922 році в Кам'янці-Подільському вийшла книга Ф. Садківського «Читанка для вищих початкових і середніх шкіл», прийнята як підручник для шкіл республіки. Вона майже повністю укладена з народнопоетичних творів різноманітних жанрів і лише частково – з літературних зразків [17, с. 107].

Висновки і перспективи подальших розвідок. Отже, для того, щоб повно і всебічно здійснювати вивчення фольклору, важливо вивчити досвід, уже напрацьований у попередні часи. Аналіз, здійснений у статті, продемонстрував, що питанням вивчення творів усної народної творчості в різні періоди розвитку української науки про фольклор приділялася певна увага. Воно переважно мало інформаційний характер і потребує подальшого вивчення. Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів проблеми. Зокрема, потребують подальших досліджень проблема підготовки студентів – майбутніх учителів початкових класів до проведення аналізу творів усної народної творчості. Подальші дослідження цієї тематики можуть охоплювати більш широкий спектр навчально-наукової літератури, зокрема до початку XIX століття. Успішне розв'язання означених питань дасть змогу вибудувати досконалішу систему викладання методики літературного читання, що стане важливим кроком у забезпеченні якості початкової літературної освіти.

Література

1. Балюк В. П., Кузьміна Н. М., Спірякова С. В. Історія таланту. Микола Лисенко (180 років від дня народження): бібліограф.покажч. Полтава: Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка, Бібліотека імені Михайла Андрійовича Жовтобрюха, 2022. 30 с.
2. Борисенко М. Міждисциплінарні зв'язки як засіб формування у студентів світоглядних поглядів. *Вища школа*. 2004. № 3. С. 17–19.
3. Грица С. Культурологічні спрямування в науковій діяльності Філарета Колесси. *Слово і час*. 1991. № 7. С. 54–59.
4. Дмитренко М. Потебня Олександр Опанасович. *Українська фольклористична енциклопедія*. ІМФЕ ім. М. Т. Рильського НАН України. Київ: ІМФЕ, 2019. С. 623–625. 840 с.
5. Линенко А. Ф. Готовність майбутнього вчителя до педагогічної діяльності. *Педагогіка і психологія*. 1995. № 1. С. 125–132.
6. Літературне читання: навчальна програма для загальноосвітніх навчальних закладів: 2–4 класи / О. Я. Савченко, В. О. Мартиненко, В. О. Науменко, Н. М. Колеснікова, Л. І. Лаптева. URL: <http://osvita.ua/doc/files/news/87/8793/02-lit-chit.pdf>
7. Максимович М. О. *Філософський енциклопедичний словник*. Київ: Інститут філософії імені Григорія Сковороди НАН України: Абрис, 2002. С. 356. 742 с.
8. Метлинський А. Л. Шевченківська енциклопедія: у 6 т. / гол. ред. М. Г. Жилинський. Київ: Ін-т літератури ім. Т. Г. Шевченка, 2013. Т. 4. С.184–187.
9. Михайло Грушевський. Історія української літератури: в 6 т. 9 кн. Київ: Обереги, 1993. Т. 1. С. 227–262.
10. Паулі Жигота Ігнацій. Українська радянська енциклопедія: у 12 т. / гол. ред. М. П. Бажан. 2-ге вид. Київ: гол. ред. УРЕ, 1974–1985. Т. 8. 1982. С. 345.

11. Піонер слов'янської фольклористики та його українські записи. Українські народні пісні в записах Зоріана Доленги-Ходаковського. Київ: Дніпро, 1974. С. 10–15.
12. Руська трійця. Літературознавча енциклопедія: у 2 т. / авт.-укл. Ю. І. Ковалів. Київ: ВЦ «Академія», 2007. Т. 2: М–Я. С. 361–362.
13. Савчук Віктор. Українське краєзнавство у підручниках і підручних книгах 1920–1930-х рр.: регіональний аспект. *Краєзнавство*. 2010. № 1–2. С. 105–112.
14. Сиваченко М. Анатолій Свидницький і зародження соціального роману в українській літературі. Київ: Вид-во АН УРСР, 1962. С. 123–152.
15. Скрипник П. І. Гнатюк Володимир Михайлович. *Енциклопедія історії України*: у 10 т. / редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін.; Інститут історії України НАН України. Київ: Наукова думка, 2004. Т. 2: Г – Д. С. 127.
16. Сокіл Ганна. Фольклористична діяльність Івана Франка: організація збирацько-дослідницької роботи. *Українське літературознавство*. 2008. Вип. 70. С. 255–262.
17. Сухомлинська Леся. Відображення світу живого у підручниковій літературі початку ХХ століття (дорадянський і ранньорадянський період). *Інноватика у вихованні*. Випуск 14. 2021. С. 258–269.
18. Україномовна книга у фондах Національної бібліотеки України імені І. В. Вернадського, 1798–1923: бібліограф. покажч.: в 3 т. Київ: Вид-во АН УРСР, 2003. Т. 1. 667 с.
19. Українські народні пісні в записах Зоріана Доленги-Ходаковського. Київ: Наук. думка, 1974. 780 с.
20. Цертелєв Микола Андрійович. *Шевченківська енциклопедія*: у 6 т. Гол.ред. М. Г. Жулинський. Київ: Ін-т літератури ім. Т. Г. Шевченка, 2015. Т. 6: Т–Я. С. 689–690.
21. Ясь О. В. Порівняльно-історичний метод у дослідницьких практиках Михайла Драгоманова. *Український історичний журнал*. 2012. № 2. С. 133– 58.

References

1. Baliuk, V.P., Kuzmina, N.M. & Spiriakova, S.V. (2022). Istoriiia talantu. Mykola Lysenko (180 rokov vid dnia narodzhennia) [The story of talent. Mykola Lysenko. (180 years since the birthday)]. Poltava: Poltavskiyi natsionalnyi pedahohichniy universytet imeni V.H.Korolenka, Biblioteka imeni Mykhaila Andriiovycha Zhovtobriukha [in Ukrainian].
2. Borysenko, M. (2004). Mizhdystsyplinarni zviazky yak zasib formuvannya u studentiv svitohliadnykh pohliadiv [Interdisciplinary Relations as the Means of Students World Outlook Formation]. *Vyshcha shkola – Higher school*. No 3. Pp. 17–19 [in Ukrainian].
3. Hrytsa, S. (1991). Kulturolohichni spriamuvannya v naukovi diialnosti Filareta Kolessy [Cultural directions in the scientific activity of Filaret Kolessa]. *Slovo i chas – Word and time*. No 7. Pp. 54–59 [in Ukrainian].
4. Dmytrenko, M. (2019). Potebnia Oleksandr Opanasovych. Ukrainka folklorystychna entsyklopediia [Oleksandr Opanasovych Potebnia. Ukrainian folklore encyclopedia] IMFE im. M. T. Rylskoho NAN Ukrainy. Kyiv: Vydavnytstvo IMFE. 840 p. Pp. 623–625 [in Ukrainian].
5. Lynenko, A. F. (1995). Hotovnist maibutnoho vchytelia do pedahohichnoi diialnosti [Readiness of a Future Teacher to Pedagogical Work]. *Pedahohika i psyholohia – Pedagogy and Psychology*. Pp.125–132 [in Ukrainian].
6. Literaturne chytannia: navchalna programa dlia zagalnoosvitnikh navchalnykh zakladiv [Literary Reading: Study Program for Secondary Educational Establishments]: 2–4 klasy / O.Y. Savchenko, V.O. Martynenko, V.O. Naumenko, N.M. Kolesnikova, L.I. Lapteva. URL: <http://osvita.ua/doc/files/news/87/8793/02-lit-chit.pdf> [in Ukrainian].
7. Maksymovych, M.O. (2002). *Filosofskiy entsyklopedychnyi slovnyk* [Philosophical encyclopedic dictionary]. Kyiv: Instytut filosofii imeni Hryhoriia Skovorody NAN Ukrainy: Abrys [in Ukrainian].
8. Metlynskyi, A.L. (2013). Shevchenkivska entsyklopediia [Metlynskyi Amrosii Lukyanovych. Shevchenko encyclopedia]. (M.H. Zhylynskyi (Ed.)). Kyiv: In-t literatury im. T.H. Shevchenka. Vol. 4. Pp. 184–187 [in Ukrainian].
9. Mykhailo Hrushevskiy (1993). *Istoriiia ukrainskoi literatury* [History of Ukrainian literature]. Kyiv: Oberehy. Vol. 1. Pp. 227–262 [in Ukrainian].

10. (1982). Pauli Zhyhota Ihnatsii. Ukrainska radianska entsyklopediia (1974–1982) [Pauli Zhygot Ikhntsia. Ukrainian Soviet Encyclopedia (1974–1982)]. (M.P. Bazhan (Ed.)). (2 ed.). Kyiv: URE. Vol. 8. P. 345 [in Ukrainian].
11. (1974). Pioner slovianskoi folklorystyky ta yoho ukrainski zapysy. Ukrainski narodni pisni v zapysakh Zoriana Dolenhy-Khodakovskoho [A pioneer of Slavic folkloristics and his Ukrainian records. Ukrainian folk songs recorded by Zorian Dolenga-Khodakovsky]. Kyiv: Dnipro [in Ukrainian].
12. (25007). Ruska triitsia. Literaturoznavcha entsyklopediia [Russian Trinity. Literary encyclopedia]. (Yu.I. Kovaliv (Ed.)). Kyiv: VTs «Akademiia» Vol. 2: M – Ya. Pp. 361–362 [in Ukrainian].
13. Savchuk, Viktor (2010). Ukrainske kraieznavstvo u pidruchnykakh i pidruchnykh knykhakh 1920–1930-kh rr.: rehionalnyi aspekt [Ukrainian regional studies in textbooks and reference books of the 1920s-1930s: regional aspect]. *Kraieznavstvo*. No 1–2. Pp. 105–112 [in Ukrainian].
14. Syvachenko, M. (1962) Anatolii Svydnytskyi i zarozhennia sotsialnoho romanu v ukrainskii literaturi [Anatoly Svidnytskyi and the birth of the social novel in Ukrainian literature] Kyiv: Vyd-vo AN URSSR. Pp. 123–152 [in Ukrainian].
15. Skrypyuk, P. I. (2004) Hnatiuk Volodymyr Mykhailovych. Entsyklopediia istorii Ukrainy [Hnatiuk Volodymyr Mykhailovych. Encyclopedia of the history of Ukraine]. V.A. Smolii (Ed.). Instytut istorii Ukrainy NAN Ukrainy. Kyiv: Naukova dumka. Vol. 2. P. 127 [in Ukrainian].
16. Sokil, Hanna (2008). Folklorystychna diialnist Ivana Franka: orhanizatsiia zbyratsko-doslidnytskoi roboty [Folklore activity of Ivan Franko: organization of collecting and research work] *Ukrainske literaturoznavstvo*. Vol. 70. Pp. 255–262 [in Ukrainian].
17. Sukhomlynska, Lesia (2021). Vidobrazhennia svitu zhyvoho u pidruchnykovii literaturi pochatku KhKh stolittia (doradianskyi i rannoradianskyi period) [Representation of the living world in textbook literature of the beginning of the 20th century (pre-Soviet and early Soviet period)] *Innovatyka u vykhovanni*. Vol. 14. Pp. 258–269 [in Ukrainian].
18. (2003). Ukrainomovna knyha u fondakh Natsionalnoi biblioteky Ukrainy imeni I.V. Vernadskoho, 1798–1923 [Ukrainian-language book in the funds of the National Library of Ukraine named after I.V. Vernadsky, 1798–1923]. Kyiv: Vyd-vo AN URSSR. Vol. 1. 667 p. [in Ukrainian].
19. (1974). Ukrainski narodni pisni v zapysakh Zoriana Dolenhy-Khodakovskoho [Ukrainian folk songs recorded by Zorian Dolenga-Khodakovsky]. Kyiv: Nauk. Dumka [in Ukrainian].
20. Tserteliev, M.A. (2015). Shevchenkivska entsyklopediia [Shevchenko encyclopedia] (M.H. Zhulynskyi (Ed.)). Kyiv: In-t literatury im. T. H. Shevchenka. Vol. 6. Pp. 689–690 [in Ukrainian].
21. Ias, O.V. (2012) Porivnialno-istorychnyi metod u doslidnytskykh praktykakh Mykhaila Drahomanova [Comparative-historical method in the research practices of Mykhailo Drahomanov]. *Ukrainskyi istorychnyi zhurnal – Ukrainian historical journal*. No 2. Pp.133–58 [in Ukrainian].

Hordiienko O.

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor,
Associate Professor of the department of Primary education and Culture of professional speech,
Zhytomyr Ivan Franco State University
yelenagord110@gmail.com
orcid.org/0000-0003-3384-3656

THEORETICAL BASICS OF FOLKLORE STUDY BY STUDENTS – FUTURE PRIMARY SCHOOL TEACHERS IN THE PROCESS OF PREPARATION FOR TEACHING LITERARY READING

The new tasks facing the education system require new approaches to conducting literary reading lessons, where an important place is given to oral folk creativity. The problem of studying the works of oral folk art is quite relevant and insufficiently studied, especially in

the historical aspect. It becomes especially relevant in connection with the consideration of the problem of comprehensive personality development, in particular, in the new Ukrainian school. The purpose of the article is an analytical review, synthesis and generalization of the problem of studying folklore in a historical aspect, which is especially relevant for modern methods in the context of teacher training for teaching literary reading in primary grades. After all, the study and creative rethinking of the ideas of the thinkers of the past can be one of the sources for the spiritual revival of Ukraine. The main tasks: analytical review, synthesis, theoretical generalization of the problem of the historical context of the study of folklore, which is relevant for mastering the methodology of its teaching by students-future teachers of primary school in the lessons of literary reading. Theoretical research methods were used in the process of performing the assigned tasks: analysis and synthesis of historical and methodical sources from the research problem; the method of theoretical forecasting to determine the object, subject, goal and tasks of research. Scientific novelty: for the first time, the study of oral folk art in a historical aspect has been analyzed in detail and summarized. Practical significance: the obtained results are briefly summarized, it is recommended to introduce materials from the history of studying folklore in Ukraine into the educational process of training future primary school teachers. The materials of the article can be used to improve the methodology of studying folklore as a component of the system of training future specialists in humanitarian and artistic profiles. The conducted research does not cover all aspects of the problem. In particular, the problem of preparing students – future teachers of primary classes for the analysis of works of oral folk art – requires further research.

Key words: historical aspect of studying folklore, oral folk art, folkloristics, literary education, history of literature methodology, students – future teachers of primary classes.

УДК 378

DOI 10.31654/2663-4902-2024-PP-3-91-98

Демченко Н. М.

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри педагогіки,
початкової освіти, психології та менеджменту
Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя
nata.demchenko2020@gmail.com
orcid.org/0000-0003-1382-0756

Долматова М. П.

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри прикладної лінгвістики
Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя
dolmatovam129@gmail.com
orcid.org/0000-0002-8116-5952

Гордієнко Т. В.

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри педагогіки,
початкової освіти, психології та менеджменту
Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя
hordienkotana@gmail.com
orcid.org/0000-0002-4662-1895

**ОСОБЛИВОСТІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ
ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ ЗАСОБАМИ НАВЧАЛЬНОГО ТРЕНІНГУ**

В статті визначено, що зміст вищої освіти носить багатокomпонентний характер, охоплює не лише академічні знання, а й способи практичної діяльності, творчий досвід, ціннісні орієнтації особистості здобувача вищої освіти. Відповідно використання ряду активних методів навчання у вищій школі в рамках семінарських, практичних і лабораторних занять, дасть можливість здійснити тренування практичних умінь і навичок майбутніх фахівців щодо конкретних виробничо-операційних дій в межах визначеного змісту начального предмету. Тому навчальний тренінг дає можливість здійснювати рольовий розподіл діяльності суб'єкта і об'єкта навчально-пізнавального процесу.

У сучасному, вимогливому та швидкозмінному соціально-економічному фахівцю постійно необхідно розвивати свої знання. Його успішність в професійній діяльності залежить від ефективності впровадження інновацій, які базуються на нових методологічних підходах, сучасних принципах викладання та психолого-педагогічних теоріях, що сприяють розвитку активного навчання.

В статті тренінг розглядається як один із інноваційних методів навчання та ефективний інструмент підготовки здобувачів вищої освіти. В роботі також висвітлюються особливості впровадження тренінгу через застосування інтерактивних методів навчання. Оволодіння новими методами навчання та виховання потребує внутрішньої готовності розуміти важливість навчання протягом всього життя, також вимагається серйозна праця з впровадження нових методів та адаптація до змін у суспільстві.

У статті підкреслюється, що важливим кроком в процесі переходу від моделі фахівця до моделі його підготовки є обов'язкове виокремлення та повний опис типових завдань, при вирішенні яких студент засвоює найбільш характерні види дій на основі відповідних знань. Наголошено, що такі типові навчальні завдання повинні носити особистісно-рольовий сенс для самого студента, тобто передбачати скупість знань, інтересів і потреб в певній соціальній групі.

Ключові слова: тренінг, інноваційні методики навчання, тренінгові технології, інтерактивні методи.

Постановка проблеми. Успіх педагогічної діяльності визначається результативністю впровадження інноваційних методик навчання, що базуються на нових методологічних підходах, сучасних дидактичних принципах і психолого-педагогічних теоріях, сприяючи розвитку активного навчання. Сучасні тенденції трансформації суспільства, перехід його від індустріальної стадії розвитку до постіндустріальної висувають принципово нові вимоги до професійної підготовки фахівців. Ефективність їх виконання значною мірою пов'язана з модернізацією вищої освіти в Україні, що здійснюється в напрямі її демократизації, гуманізації та спрямована на розробку перспективних моделей підготовки кваліфікованих фахівців, зокрема бакалаврів та магістрів, відповідно до європейських стандартів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Учені, які досліджують проблеми педагогічних інновацій, намагаються асоціювати новаторські концепції з позитивними характеристиками, такими як ефективність та новаторство. Тренінг, як форма навчання, виник на початку ХХ століття, так Дейл Карнегі в 1912 році заснував свій тренінговий центр, спрямований на розвиток особистісних навичок та вмій у спілкуванні. За словами видатного психолога Курта Левіна, спілкування під час спільного виконання вправ є ефективним способом аналізу власних досвідів у групі.

Серед дослідників, які досліджували використання тренінгу в освітньому процесі, можна відзначити О. Абрамову, І. В. Андрощук, В. Безпалька, Л. Бондареву, Ю. Ємельянова, Т. Зайцеву, Н. Ключеву, О. Кукліна, О. Падалку, В. Пугачова та інших.

Технології соціально-психологічних тренінгів були об'єктом досліджень у роботах В. Балахтара, Ю. Жукова, Н. Євдокимова, Н. Зайчківської, Л. Мороза, Л. Петровської, Г. П'ятакова, П. Растяннікова та інших.

Проблеми професійної підготовки здобувачів вищої освіти були висвітлені у працях А. Алексюка, С. Гончаренка, М. Гриньова, М. Євтуха, І. Зязюна, І. Підласого та інших.

У своїх дослідженнях В. Бондар, О. Мороз, О. Пехота та інші описали методи поліпшення освітніх технологій для навчання майбутніх вчителів.

Теоретичні та практичні рекомендації щодо організації, методичного забезпечення і технологій проведення тренінгів різного спрямування були представлені у наукових працях Ф. Бурнарда, І. Вачкова, С. Макшанова, Г. Марасанова, В. Пахальяна, В. Федорчука, Н. Хрящевої та інших.

Мета статті полягає у вивченні та аналізі особливостей професійної підготовки здобувачів вищої освіти за допомогою навчального тренінгу, розгляді методів, технік та підходів до тренінгового навчання, а також вивченні його впливу на розвиток професійних навичок, компетенцій та успішність студентів у майбутній кар'єрі.

Виклад основного матеріалу. На думку С.Сисоєвої, сучасний розвиток системи освіти повинен мати більш еволюційний характер із поступовою зміною пріоритетів відповідно до вимог часу. Відповідно існуючі «традиційні» і новітні педагогічні технології, можуть інтегруватися між собою і можуть віднайти своє місце у навчальному процесі, а системостворюючим чинником організації навчання буде його спрямованість на креативний розвиток суб'єктів соціально-педагогічної взаємодії [5, с. 53]. Тому сьогодні постає проблема удосконалення та підвищення ефективності освітнього процесу закладів вищої освіти з метою підготовки майбутніх фахівців. Тому головним питанням сучасного навчального процесу постає процес вдосконалення саме практичної підготовки здобувачів вищої освіти, адаптації їх до умов майбутньої професійної діяльності.

З проаналізованої психолого-педагогічної літератури ми дійшли висновку, що чимало праць наукового й прикладного характеру присвячені дослідженням проблем удосконалення професійної освіти і виховання майбутніх фахівців шляхом поглиблення саме практичної їх підготовки. Але треба зазначити, що науковці вбачають у своїх дослідженнях різні педагогічні підходи до вирішення цього питання.

Так, «інноваційне навчання», на думку науковців, більш зорієнтоване на динамічні зміни самої навчальної та освітньої діяльності, яка має ґрунтуватися на засадах розвитку різноманітних форм мислення, творчих здібностей, високих соціально-адаптаційних можливостей кожної особистості [6, с. 9-10]. Інноваційні процеси, які сьогодні відбуваються в освітній сфері та соціальному житті людини обумовлюють свого роду революцію в освіті. Відповідно мета закладу вищої освіти на сьогодні – це професійна підготовка здобувача вищої освіти, який повинен володіти не тільки репродуктивним, а й креативним, творчим типом мислення, миттєвою орієнтацією в освітній ситуації, вмінням її правильно оцінити та проаналізувати. Також це фахівець, який власне повинен бути також ініціативним, самостійним у прийнятті різноманітних рішень.

Розглянемо, яким чином здійснюється професійна підготовка здобувачів вищої освіти в університеті з урахуванням інноваційних підходів практичного спрямування.

Важливим кроком в процесі переходу від моделі фахівця до моделі його підготовки є обов'язкове виокремлення та повний опис відповідних типових завдань, які будуть ним виконуватися у його професійній діяльності. Відповідно типові навчальні завдання – це є завдання, при вирішенні яких студент засвоює найбільш характерні для даного предмету і напряму підготовки види дій на основі відповідних для цього знань. Разом з тим, слід зазначити, що такі типові навчальні завдання повинні носити особистісно-рольовий сенс для самого студента, тобто передбачати скупість знань, інтересів і потреб в певній соціальній групі [2, с. 36].

Мета професійної підготовки студентів закладів вищої освіти носить комплексний характер, при цьому вони доповнюються проміжними чи допоміжними цілями, які й виступають на перший план при формулюванні предметних цілей. Предмети, які складають освітню програму передбачають неоднаковий внесок у формуванні кінцевих цілей, а деякі навчальні предмети можуть і не виходити на цей процес. Відповідно слід будувати цілісну систему кінцевих і проміжних цілей в освітніх програмах – від моделі фахівця до поодиноких цілей окремих тем в навчальних дисциплінах. Тому саме з цієї системи виокремлюється набір навчальних дисциплін, які належить вивчати при підготовці майбутніх фахівців освітнього менеджменту. Підготовка здобувачів в закладах вищої освіти здійснюється на підставі навчальних планів із комплексом навчальних предметів до них.

На думку І. Зязюна, В. Зайчик, Н. Ничкало, І. Лікарчук та інших навчальний предмет освітньої підготовки фахівця є дидактично обґрунтованою системою академічних знань, умінь і навичок, які сконцентровані з відповідної освітньої галузі для вивчення студентами та використання їх в практичній діяльності [1, с. 119].

Потрібно зазначити, що зміст вищої освіти багатокомпонентний і охоплює не лише академічні знання, а й способи практичної діяльності, творчий досвід, ціннісні орієнтації особистості. Начально-виховний процес вищої школи виступає механізмом здійснення професійної підготовки майбутніх фахівців.

Організація навчального процесу у закладах вищої освіти здійснюється двома шляхами: навчання через інформацію та навчання через продуктивну діяльність. Відповідно навчально-виховний процес у вищій школі охоплює такі форми організації навчання як лекції, семінарські, практичні та лабораторні заняття, навчальні та виробничі практики, переддипломну практику, стажувальну практику та науково-педагогічну практику. Звичайно, що вища школа дещо відрізняється від закладів середньої освіти значно більшим обсягом навчального матеріалу (компоненти освітньо-професійної підготовки – обов'язкові: загальної та професійної підготовки; вибіркові компоненти: загальної та професійної підготовки), самостійною навчальною діяльністю студентів протягом усього періоду навчання [7, с. 117].

Хочемо зазначити, що навчальний процес в закладах вищої освіти організовується таким чином, що аудиторні заняття фактично не передбачають або частково передбачають організацію роботи щодо міцного засвоєння начального матеріалу, що

вивчається. Так, наприклад, завданням лекції є виклад академічних знань викладачем, організація їх сприйняття та усвідомлення студентами. Семінарські, практичні та лабораторні заняття зорієнтовані на вироблення відповідних умінь і навичок застосування їх на практиці. Тому засвоєння вивченого матеріалу, підготовка до семінарів, практичних та лабораторних занять фактично відбуваються у процесі самостійної позааудиторної роботи студентів.

Дослідження сучасних науковців доводить нам, що в сучасних умовах навчального процесу слід використовувати різні види навчальної роботи (аналіз ситуацій, розв'язання задач, евристична бесіда, рольові та ділові ігри). Значна роль при організації навчального процесу відводиться саме нетрадиційним підходам – прес-конференції, ділові ігри, уроки-змагання, уроки з груповими формами роботи, уроки-конкурси, уроки-рольові ігри ін. [5, с. 51].

На нашу думку, використання різного роду активних методів навчання у вищій школі під час проведення семінарських, практичних і лабораторних занять, дасть можливість здійснити тренування майбутніх фахівців з метою формування у них практичних умінь та навичок виконання конкретних виробничо-операційних дій в межах визначеного змісту начального предмету. Але такий підхід має недолік у тому, що він дещо змістовно звужує навчальну дисципліну і таким чином обмежує коло використання різного роду методів навчання та відпрацювання конкретних вмінь і навичок професійної діяльності майбутнього фахівця освітнього менеджменту.

Значна частина освітньої програми представлена різними видами практик, які передбачають оволодіння студентами сучасними методами, формами організації та знаряддями праці в галузі майбутньої професії. Різні види практик також передбачають формування у студентів їх професійних навичок для прийняття самостійних рішень під час конкретної роботи в реальних виробничих умовах та творчо їх застосовувати в практичній діяльності. Також ці виробничі практики виступають основою для практичної підготовки майбутнього фахівця. Виконуючи самостійну роботу на певних посадах, майбутні фахівці мають можливість поглибити та закріпити теоретичні знання і практичні навички за фахом. Під час виробничих практик вони набувають досвіду організаційної та виховної роботи в колективі, уміння працювати з фактичним матеріалом відповідних установ та закладів. Як результат практичного навчання майбутні фахівці мають можливість оволодіти комплексними вміннями і навичками виконання великих за обсягом професійних видів робіт, передбачених кваліфікаційною характеристикою освітньої програми [2, с. 73].

В такому випадку необхідно використовувати тренінгові технології, які відображають сутність майбутньої професії, спрямовані на формування у студентів професійних якостей, виступають своєрідним полігоном відпрацювань професійних навичок в умовах, наближених до реальних. В процесі використання тренінгових технологій студенти мають можливість аналізувати помилки, знижуючи ймовірність їх повторення, розглядати проблеми практичної діяльності, сприяти формуванню власної думки, стереотипів, установок та позиції.

На нашу думку, навчальний тренінг дає можливість здійснювати рольовий розподіл діяльності суб'єкта і об'єкта навчально-пізнавального процесу. В процесі навчального тренінгу між суб'єктом та об'єктом зростає взаємодія, набута інформація вже виступає не метою, а засобом опанування діями та операціями майбутньої професійної діяльності, забезпечення ситуації діалогу між викладачем та студентом. Відповідно ми вважаємо, що навчальні тренінги та тренінгові технології дають можливість наблизити майбутню професійну діяльність майбутнім фахівцям та повинна виступати важливим компонентом навчального процесу, ефективною формою у професійній підготовці майбутнього фахівця освітнього менеджменту і допомагають закріпити мету і поглибити знання, одержані студентами в процесі професійної підготовки [7, с. 120].

Майбутньому фахівцю доведеться перебувати як в формальних (стандартних), так і неформальних (нестандартних) ситуаціях та приймати відповідні рішення. Завдяки тренінговій формі організації навчання створюється можливість розвитку у студента здатності самостійно аналізувати ситуацію, прогнозувати можливі наслідки прийнятих рішень.

Тренінгові форми організації навчання в закладах вищої освіти можуть виступати як складові системи адаптації майбутніх фахівців до реальних умов майбутньої професійної діяльності. В цьому аспекті перспективними напрямками є використання тренінгових технологій під час викладання навчальних дисциплін, різних видів практик. В цілому, неможливо отримати освіту у закладах вищої освіти на все життя. Потрібно враховувати накопичені та здобуті досягнення у професійній освіті самим здобувачем вищої освіти і переорієнтовувати навчальний процес на формування у студентів потреби, бажання й уміння самостійно оволодівати знаннями з різних джерел інформації. Відповідно організація навчального процесу нової якості вимагає широкого впровадження різних тренінгових технологій.

На думку Л. Бондарєвої, впровадження тренінгових технологій в навчальний процес є процесом самостійної надпредметної професійної підготовки майбутніх фахівців, який потрібно включити в навчальний процес підготовки майбутніх фахівців. При цьому вона наголошує на певних недоліках такого підходу: по-перше, потреба необхідної кількості навчальних аудиторних годин; по-друге, певні методичні складнощі щодо підготовки тренінгових програм інтегрованого змісту; по-третє, наявність відповідного аудиторного фонду [4, с. 215].

Аналізуючи сучасну наукову психолого-педагогічну літературу ми також можемо констатувати, що орієнтація на інтерактивні методи групової роботи стає одним із компонентів перебудови професійної освіти у закладах вищої освіти.

На використанні інтерактивних форм групової роботи в навчально-виховному процесі наголошували О. Романовський, Л. Літвін, Л. Сергієва, які наполягали на використанні активних методів навчання, які потребують спеціальної організації навчально-пізнавальної діяльності майбутніх керівників, забезпечують відпрацювання основних умінь та навичок практичної управлінської діяльності, позбавляють прогалини у знаннях, розвивають здібності до креативного мислення, до інновацій, до саморозвитку, самоуправління, комунікабельності [3, с. 29].

Згідно наукових досліджень Н. Ничкало, І. Зязюна, О. Щербак, діяльність майбутніх фахівців при використанні ігрових методів навчання подібна до структури їхньої майбутньої професійної діяльності, що створює умови наближені до реальних, зближує навчальну і майбутню професійну діяльність випускників закладів вищої освіти [6, с. 35].

Узагальнюючи вище проаналізоване, ми можемо констатувати, що педагогічна практика застосування навчальних тренінгів в навчальному процесі закладів вищої освіти є важливою умовою і ефективною формою підвищення якості у підготовці фахівців, розвитку у студентів креативного мислення при розв'язанні практичних завдань, професійній спрямованості й адаптації випускників.

На ефективності навчального тренінгу наголошував О. Куклін, який розкрив його ефективність як організаційної форми навчання з такими особливостями:

- спрямованість практичної підготовки студентів до умов та вимог діяльності реальної установи;
- врахування при навчанні власних помилок, допущених студентами в ході виконання практичних завдань;
- практичність завдань забезпечуються та формуються на основі моделі існуючих закладів та установ;
- адаптованість до життя в трудовому колективі та набуття таких навичок як комунікабельність, уміння розв'язувати конфлікти командної роботи;

– можливість майбутнім фахівцям безпосередньо перейти до трудової діяльності як повноцінного спеціаліста, що збільшує шанс випускника при працевлаштуванні [5, с. 82].

Висновки і перспективи подальших досліджень. Отже, можемо наголосити на тому, що ефективність підготовки здобувачів вищої освіти в сучасних умовах неможлива без застосування навчального тренінгу в освітньому процесі вищої школи. Слід наголосити на тому, що у розпорядженні педагога-тренера є широкий вибір різних активних методів роботи, які дають можливість йому будувати ефективні моделі навчальних тренінгів та задовольняти таким чином професійні потреби самих студентів.

Слід звернути увагу і на переваги, якими поодиє навчальний тренінг у порівнянні з традиційними методами навчання:

- даний метод дозволяє охопити широке коло проблем; ігрова форма схожа до професійної логіки майбутньої діяльності та включає елементи соціальної взаємодії; відповідно готує до професійної комунікації; цілі навчальних тренінгів переважно ґрунтуються на практичних потребах людей, що навчаються.

- наявність ігрового елемента сприяє підсиленню активізації тих, кого навчають, їх лідерські якості, ініціативність, активність;

- тренінгова робота містить зворотній зв'язок, який значно змістовніший порівняно із застосованим у традиційних методах;

- саме у тренінговій формі роботи формуються професійні установки та переконання, легше переборюються стереотипи, відбувається коригування власної самооцінки. Він фактично побудований на моделюванні ситуацій професійної діяльності учасників тренінгу;

- у традиційних методах на перший план виходить інтелектуальна сфера, а у тренінгу розвивається вся особистість;

- він актуалізує включення рефлексивних процесів, надає можливість інтерпретації отриманих результатів.

- це як навчальний процес, що складається з низки етапів, кожен з яких ґрунтується на активних навчальних методах;

- дає можливість студентам та його учасникам узагальнити набутий досвід та усвідомити рівень власної професійної компетентності та майбутні шляхи особистісного фахового саморозвитку;

- тренінг формує у студентів практичні навички публічної презентації результатів своєї роботи, навчає ефективно працювати в команді.

Таким чином, можемо зробити висновок, що одним із найефективніших шляхів підготовки здобувачів вищої освіти є застосування системи тренінгової підготовки. Саме вона спонукає до розумової і практичної діяльності, забезпечує ріст щодо компетентного оволодіння знаннями. На засадах навчального тренінгу педагог може реалізовувати нові завдання теорії і практики навчання: не тільки закріпити студентами знання, але й забезпечити їм процес формування та розвитку пізнавальних інтересів і здібностей, креативного мислення, умінь та навичок самостійної розумової праці.

Також ми визначили, що зміст вищої освіти носить багатокомпонентний характер, охоплює не лише академічні знання, а й способи практичної діяльності, творчий досвід, ціннісні орієнтації особистості майбутнього фахівця. Відповідно використання ряду активних методів навчання у вищій школі в рамках семінарських, практичних і лабораторних занять, дасть можливість здійснити тренування практичних умінь і навичок майбутніх фахівців щодо конкретних виробничо-операційних дій в межах визначеного змісту начального предмету. Тому навчальний тренінг дає можливість здійснювати рольовий розподіл діяльності суб'єкта і об'єкта навчально-пізнавального процесу.

Література

1. Андрощук І. В. Тренінг як засіб підготовки майбутніх викладачів до педагогічної взаємодії. *Вісник Черкаського університету. Серія «Педагогічні науки»*. Черкаси: Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького. 2019. № 9. С. 117–121.
2. Балахтар В. В. Соціально-психологічний тренінг і маніпуляція: навч.-метод. посіб. Буков. держ. фінанс.-екон. ун-т. Вижниця: Черемош, 2015. 431 с.
3. Бондарєва Л. І. Навчальний тренінг у системі методів економічного навчання. *Наука і сучасність: зб. наук. праць Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова*. Київ: НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2015. С. 27–34.
4. Євдокимова Н. О. Соціально-психологічний тренінг як технологія розвитку особистості студента. *Вісник Національного університету оборони України*. 2014. 4 (41). С. 211–217.
5. Мілютіна К. Л. Теорія та практика психологічного тренінгу: навч. посіб. Київ: МАУП, 2014. 192 с.
6. Новікова Л. М. Тренінг як засіб активізації навчання у вищій школі: навч.-метод. посібник. Павлоград: Максимус-К, 2018. 110 с.
7. Slavković, A., Slavković, V. The importance of training in contemporary organizations. *Hotel and Tourism Management*. 2019. Vol. 7. No 2. Pp. 115–125.

References

1. Androshchuk, I.V. (2019). Treninh yak zasib pidhotovky maibutnikh vykladachiv do pedahohichnoi vzaemodii. [Training as a means of preparing future teachers for pedagogical interaction]. *Visnyk Cherkaskoho universytetu – Herald of Cherkasy University*. No 9. Pp. 117–121. Cherkasy: Cherkaskyi natsionalnyi universytet imeni Bohdana Khmelnytskoho [in Ukrainian].
2. Balakhtar, V.V. (2015). *Sotsialno-psykholohichni treninh i manipuliatsiia* [Socio-psychological training and manipulation]. Vyzhnytsia: Cheremosh [in Ukrainian].
3. Bondarieva, L.I. (2015). Navchalnyi treninh u systemi metodiv ekonomichnoho navchannia [Educational training in the system of economic education methods] *Nauka i suchasnist – Science and modernity*. Kiyv: NPU im. M.P. Drahomanova [in Ukrainian].
4. Yevdokymova, N.O. (2014). Sotsialno-psykholohichni treninh yak tekhnolohiia rozvytku osobystosti studenta [Socio-psychological training as a technology of student personality development]. *Visnyk Natsionalnoho universytetu oborony Ukrainy – Bulletin of the National University of Defense of Ukraine*. 4 (41). Pp. 211–217 [in Ukrainian].
5. Miliutina, K.L. (2014). *Teoriia ta praktyka psykholohichnoho treninhu* [Theory and practice of psychological training] Kiyv: MAUP [in Ukrainian].
6. Novikova, L.M. (2018). *Treninh yak zasib aktyvizatsii navchannia u vishchii shkoli* [Training as a means of activating learning in higher education]. Pavlohrad: Maksymus-K [in Ukrainian].
7. Slavković, A., Slavković, V. (2019). The importance of training in contemporary organizations. *Hotel and Tourism Management*. Vol. 7. No. 2. Pp. 115–125 [in English].

Demchenko N.

Candidate of Pedagogical Sciences,
Associate Professor of the Department of Pedagogy,
Primary Education and Educational Management,
Nizhyn Mykola Gogol State University
nata.demchenko2020@gmail.com
orcid.org/0000-0003-1382-0756

Dolmatova M.

Candidate of Pedagogical Sciences,
Associate Professor of the Applied Linguistics Department,
Nizhyn Mykola Gogol State University
dolmatovam129@gmail.com
orcid.org/0000-0002-8116-5952

Hordiienko T.

Candidate of Pedagogical Sciences,
Associate Professor of the Department of Pedagogy,
Primary Education and Educational Management,
Nizhyn Mykola Gogol State University
hordienkotana@gmail.com
orcid.org/0000-0002-4662-1895

**FEATURES OF PROFESSIONAL TRAINING OF HIGHER EDUCATION
ACQUIRES BY EDUCATIONAL TRAINING MEANS**

The article defines that the content of higher education has a multi-component nature, covers not only academic knowledge, but also methods of practical activity, creative experience, value orientations of the person acquiring higher education. Accordingly, the use of a number of active learning methods in higher education within the framework of seminar, practical and laboratory classes will provide an opportunity to train the practical skills and abilities of future specialists regarding specific production and operational actions within the defined content of the initial subject. Therefore, educational training makes it possible to carry out a role division of the activity of the subject and the object of the educational and cognitive process.

In a modern, demanding and fast-changing socio-economic specialist, it is constantly necessary to develop one's knowledge. His success in professional activities depends on the effectiveness of the implementation of innovations based on new methodological approaches, modern teaching principles and psychological and pedagogical theories that contribute to the development of active learning.

The article considers training as one of the innovative methods of education and an effective tool for training students of higher education. It also highlights the specifics of training implementation through the use of interactive learning methods. Mastering new methods of teaching and upbringing requires internal readiness to understand the importance of learning throughout life, and also requires serious work on the implementation of new methods and adaptation to changes in society.

The article emphasizes that an important step in the process of transition from the specialist model to the model of his training is the mandatory selection and full description of typical tasks, when solving which the student learns the most characteristic types of actions based on relevant knowledge. It is emphasized that such typical educational tasks should have a personal and role meaning for the student himself, i.e. predict the scarcity of knowledge, interests and needs in a certain social group.

Key words: training, innovative teaching methods, training technologies, interactive methods.

УДК 378.78.087

DOI 10.31654/2663-4902-2024-PP-3-99-107

Йотка Я. М.

викладач кафедри вокально-хорової майстерності
Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя
yarikyotka@gmail.com
orcid.org/0000-0002-6885-6687

ФОРМУВАННЯ МЕТОДИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ВИКЛАДАЧІВ ВОКАЛЬНИХ ДИСЦИПЛІН ЯК ДЕТЕРМІНАНТА УСПІШНОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

*У даній статті розглядається актуальна проблема формування методичної компетентності майбутніх викладачів вокальних дисциплін як важливої передумови для досягнення успішної педагогічної діяльності. Визначаються ключові аспекти цієї компетентності, зокрема професійно-педагогічні знання, психолого-педагогічні уміння та навички, а також професійний досвід. Висвітлено важливість кожної з цих складових, підкреслено, що їх інтеграція сприяє якісному організації навчального процесу. В статті розкрито сутність методичної компетентності, вказана на її роль у формуванні глибокого розуміння нормативних аспектів музичної освіти та здатності до ефективного застосування різноманітних методів навчання. Наголошено на тому, що в освітньому процесі методична компетентність виступає як невід'ємна складова професійної майстерності педагога, що відіграє важливу роль у виконанні його педагогічних завдань. Це поняття охоплює широкий спектр знань, вмінь, практичних навичок та методологічних підходів, які сприяють ефективній організації та здійсненню навчально-виховного процесу, удосконаленню методики викладання і досягненню високих результатів у навчанні й вихованні. Значущість професійного досвіду в контексті розвитку методичної компетентності відзначається через його вплив на власну самоосвіту та підвищення професійної майстерності. Узагальнено, що методична компетентність викладача вокальних дисциплін є ключовим чинником у досягненні високої якості педагогічної діяльності. Ця компетентність передбачає вміння застосовувати знання на практиці для навчання студентів. Складові методичної компетентності – професійно-педагогічні знання, психолого-педагогічні уміння, професійний досвід – взаємодіють, сприяючи якісному навчальному процесу та вимагають системного формування та адаптації методичного підходу до різних аудиторій для забезпечення якісної музичної освіти. **Ключові слова:** компетентнісний підхід, методична компетентність, компоненти методичної компетентності, методична компетентність викладача вокальних дисциплін.*

Постановка проблеми. Одним із ключових чинників, які визначають якість музичної освіти та розвиток вокального мистецтва, є методична компетентність викладачів вокальних дисциплін. Ця компетентність є невід'ємною складовою професійної компетентності педагога, який повинен не лише мати знання і вміння передавати музичну інформацію, але й ефективно організувати навчальний процес, використовуючи різноманітні методичні підходи та засоби.

Методична компетентність викладача вокальних дисциплін включає у себе здатність ефективно планувати та структурувати навчальний процес, розробляти методичні матеріали, використовувати інноваційні технології навчання, оцінювати та

коригувати розвиток вокальних навичок учнів та передбачає глибоке розуміння особливостей вокальної техніки, музичного матеріалу та методик його викладання.

У сучасному світі викладачі вокальних дисциплін відіграють важливу роль у підготовці майбутніх музикантів та виконавців. Однак динамічні зміни у суспільстві, вимоги, що зростають до якості освіти та технологічний прогрес ставлять перед ними нові виклики. Одним із вирішальних аспектів, що визначає успішність педагогічної діяльності, є методична компетентність. Сучасний викладач вокальних дисциплін повинен володіти комплексом знань, навичок та вмінь, що дозволяють ефективно організовувати та реалізовувати навчальний процес. Проте, питання, пов'язані з формуванням та розвитком методичної компетентності в майбутніх викладачів вокальних дисциплін, залишаються недостатньо дослідженими.

Актуальність дослідження полягає у тому, що методична компетентність визначає можливість викладача ефективно впливати на навчальний процес, створювати навчальне середовище, що стимулює та сприяє розвитку творчих здібностей студентів. Однак, зрозуміло, що для досягнення цих цілей необхідні якісні підходи до формування методичної компетентності у майбутніх викладачів вокальних дисциплін. Серед основних викликів цієї проблеми можна виділити необхідність впровадження інноваційних підходів до підготовки викладачів, враховуючи специфіку вокальної освіти та сучасні вимоги до методології навчання.

Отже, основним запитанням, яке виникає перед дослідниками, є те, яким чином формування методичної компетентності в майбутніх викладачів вокальних дисциплін може стати визначальною складовою їх успішної педагогічної діяльності. Відповідь на це питання може сприяти подальшому вдосконаленню системи підготовки викладачів вокальних дисциплін та підвищенню якості музичної освіти в цілому.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Попри значний обсяг досліджень, присвячених формуванню методичної компетентності викладачів, відомостей щодо особливостей цього процесу в контексті вокальних дисциплін недостатньо. Більшість наявних досліджень зосереджуються на загальних підходах до формування педагогічної компетентності і лише декілька звертають увагу на специфіку підготовки викладачів вокальної майстерності. Водночас, вокальні дисципліни вимагають унікального поєднання музичних та педагогічних навичок, що додатково ускладнює процес їхньої підготовки.

Метою даної статті є дослідження процесу формування методичної компетентності майбутніх викладачів вокальних дисциплін як ключового фактора, що визначає успішність їхньої педагогічної діяльності.

Виклад основного матеріалу. Методична компетентність в педагогіці є ключовою складовою професійної компетентності викладача і відіграє важливу роль у його педагогічній діяльності. Це поняття охоплює широкий спектр знань, умінь, навичок та підходів, які дозволяють викладачу ефективно організовувати та проводити навчальний процес, вдосконалювати методику викладання і досягати якісних результатів у навчанні та вихованні.

Важливою складовою методичної компетентності викладача є компетентнісний підхід у навчанні. Він передбачає акцент на розвиток конкретних компетентностей у студентів, зокрема практичних навичок, критичного мислення, спільної роботи та саморефлексії. Цей підхід сприяє глибокому засвоєнню знань та їх застосуванню в реальних ситуаціях, стимулюючи готовність студентів до практичної діяльності після закінчення навчання. Компетентнісний підхід включає створення навчальних ситуацій, які вимагають від студентів активного пошуку рішень, аналізу та самостійної діяльності, що розвиває їхні вміння самостійно долати труднощі та реалізовувати свій потенціал.

За визначенням С. Шевчук, компетентнісний підхід у навчанні являє собою організацію діяльнісного характеру змісту освіти, завдяки чому здобувач освіти перетворюється з об'єкта на суб'єкт навчання, розвиваючи себе як особистість.

Впровадження компетентнісного підходу в освітній процес стало одним з результативних способів подолання протиріч у розвитку освіти та суспільства, а також узгодження систем освіти в умовах глобалізованого світу [12, с. 263].

У науковому світі компетентнісний підхід є інструментом трансформації освіти. Його мета – формування, розвиток та удосконалення особистісних і соціально-професійних знань майбутніх фахівців. Цей сучасний підхід до навчання майбутніх вчителів дозволяє студентам виробляти систему професійних компетенцій. Суть цього підходу полягає в тому, що головним результатом освіти мають бути не тільки окремі знання, навички і уміння, але й здатність та готовність особи до ефективної та продуктивної діяльності [7, с. 54].

У своїх дослідженнях Н. Остапенко зазначає, що використання компетентнісного підходу у підготовці майбутніх педагогів-музикантів сприяє розвитку ключових компетенцій, які студенти повинні засвоїти під час навчання. Традиційна система освіти акцентувала увагу на набутті знань, вмінь та навичок, і таким чином формувався знаннєвий підхід до навчання, в той час як його застосування залишалося на задньому плані. Компетентнісний підхід змінює фокус з процесу накопичення знань, вмінь та навичок на розвиток здатності студентів діяти практично та творчо в різних ситуаціях [7, с. 55].

Компетентнісний підхід у навчанні – це сучасна педагогічна концепція, яка зосереджується на розвитку студентів не лише у знаннях, але й у вміннях, навичках, аспектах особистісного зростання та вмінні адаптуватися до різних ситуацій. Цей підхід зміщує акцент з передачі інформації на розвиток компетентностей – комплексу знань, умінь, навичок, цінностей і особистісних рис, необхідних для ефективної діяльності в різних сферах життя.

Поняття методичної компетентності в педагогіці відображає здатність педагога ефективно організовувати та проводити навчально-виховний процес на основі засвоєних методів, прийомів та стратегій. Ця компетентність передбачає вміння обирати найбільш адекватні методи навчання, враховуючи потреби, можливості та індивідуальні особливості учнів, сприяючи їхньому успішному розвитку та досягненню навчальних цілей.

Як зазначає А. Мормуль, методична компетентність є сукупністю наукових, психологічних, педагогічних та предметних знань та професійно-методичних навичок, що базуються на пізнанні дидактичних методів, принципів та прийомів та сприяють розвитку всіх складових професійної компетентності [6, с. 177].

Н. Бахмат методичну компетентність вчителя визначає як «інтегративну складову системи знань, умінь, навичок, здобутих у закладі вищої освіти та практичного досвіду, який безпосередньо вдосконалюється впродовж життя, вміння застосовувати набутий досвід під час здійснення професійної діяльності» [1, с. 57].

В свою чергу І. Іщенко стверджує, що методична компетентність базується на готовності педагога до проведення навчальних занять та до творчої самореалізації та розглядає її як систему дидактико-методичних знань та вмінь, спроможність результативно діяти, ефективно розв'язувати методичні задачі, що виникають під час навчання здобувачів освіти при вивченні конкретної дисципліни [2, с. 35].

Досліджуючи методичну компетентність учителя, С. Скворцова детермінує її як внутрішнє особистісне утворення, властивість особистості, що виявляється у здатності ефективно розв'язувати стандартні та проблемні методичні задачі. Відтак, вона ґрунтується на теоретичній і практичній готовності до проведення занять за різними навчальними комплексами [11, с. 259].

В. Лимаренко описує методичну компетентність педагога як таку, що «ґрунтується на сукупності психолого-педагогічних, методичних і предметних знань, умінь, навичок, досвіду, мотивації та особистісних якостей, необхідних для здійснення якісної навчально-методичної діяльності» [4, с. 50].

У своїх дослідженнях Т. Пляченко зазначає, що формування методичної компетентності студентів вимагає інтеграції та вільного володіння фаховими знаннями, навичками й уміннями з різних аспектів навчання в музичній педагогіці, включаючи психолого-педагогічні, історико-теоретичні, інструментально-виконавські та вокально-хорові дисципліни, а її рівень якісно покращується під час проходження практики [8, с. 7].

Методична компетентність вчителя, на думку О. Процишиної, виявляється у здатності робити правильні методичні рішення під час педагогічного спілкування, вміло застосовувати накопичені методичні знання, уміння та навички, а також володінні розвиненим методичним мисленням, культурою та творчістю, як важливими елементами методичної діяльності вчителя [9, с. 69].

Досліджуючи формування методичної компетентності вчителя математики та економіки, дослідники О. Мартиненко та Г. Ковтун визначають методичну компетентність вчителя як цілісну характеристику особистості та її професійної діяльності, яка передбачає розуміння методологічних і теоретичних засад навчання, оволодіння концептуальними основами, структурою та змістом засобів навчання, використання інноваційних методів, форм і організаційних підходів у навчальному процесі, а також готовності і здатності до творчої професійної діяльності [5, с. 402].

Дослідниця Н. Бахмат у своїй статті «Методична компетентність вчителя в умовах інклюзивного навчання» описує методичну компетентність (в контексті інклюзивної освіти) як ключову якість особистості, спрямовану на формування педагогічних цінностей, освоєння методичних знань, вмінь та прийомів роботи в сфері інклюзії. Ця компетентність проявляється у здатності та готовності здійснювати методичну роботу під час інклюзивного навчання з урахуванням специфічних освітніх потреб учнів [1, с. 57].

У свою чергу науковиця Л. Сімоненко, окреслюючи проблематику методичної компетентності учителя української мови, зазначає, що методична компетентність представляє собою складну інтегративну структуру, котра об'єднує результати методичної підготовки, яка включає в себе синтез знань (психолого-педагогічних, загальнонавчальних, предметних), умінь (загальнопедагогічних, спеціальних і комунікативних) та навичок педагогічної діяльності. Ці елементи є необхідними для успішного проведення навчального процесу з української мови. Також важливим є методичний досвід, набутий протягом професійної кар'єри, а також особистісні якості вчителя [10, с. 5-6].

У структурі методичної компетентності вчителів української мови Л. Сімоненко виділяє такі складові:

1. Загальнометодична (дидактична) компетентність:

- Включає загальнодидактичні засади, такі як науковість, систематичність, наступність, перспективність, зв'язок теорії з практикою, наочність, свідомість, доступність викладу навчального матеріалу.

2. Лінгвометодичні компетентності:

- Розділяються на лінгводидактичну компетентність та конкретно-методичну (часткову) компетентність [10, с. 5-6].

Враховуючи це, викладачі ЗВО мають такі завдання:

- Формування збалансованого обсягу теоретичних знань майбутніх учителів-словесників, включаючи загальнопедагогічні, лінгвометодичні та психологічні аспекти.
- Розвиток спеціальних умінь і навичок майбутніх словесників, таких як аналітичні, синтетичні, прогностичні та кваліфікаційні.
- Підготовка майбутніх учителів-словесників до моделювання, стимулювання, прогнозування та реалізації навчально-виховного процесу.

Це підкреслює важливість різноманітних компетенцій у викладачів української мови для якісної підготовки майбутніх вчителів та забезпечення ефективного навчального процесу [10, с. 5-6].

Ключові компоненти методичної компетентності майбутнього викладача відображають складний спектр знань, умінь та навичок, необхідних для успішного виконання педагогічної діяльності.

У складі методичної компетентності виокремлюються такі ключові аспекти (згідно з О. Мартиненко та Г. Ковтун):

1. Глибокі знання теорії та методики навчання предмета.
2. Розвинута система дидактико-методичних компетенцій.
3. Вміння організовувати навчальний процес з використанням різних технологій.
4. Здатність до креативного підходу та розв'язання методичних завдань.
5. Професійний досвід педагогічної діяльності, зокрема вирішення методичних завдань.

6. Розвинуті особистісні якості вчителя, такі як критичне мислення, відповідальність, зацікавленість, здатність до самовдосконалення та любов до професії [5, с. 402].

В. Лимаренко, досліджуючи основні аспекти формування методичної компетентності майбутніх керівників вокальних ансамблів, вказує на те, що кожний компонент методичної компетентності формується через взаємодію різних складових освітнього процесу (див. табл. 1).

Таблиця 1

Компонент методичної компетентності (за В. Лимаренко)

Мотиваційно-регулятивний компонент	розвивається під час вивчення психолого-педагогічних дисциплін.
Когнітивно-пізнавальний компонент	формується завдяки здобуттю майбутнім керівником ансамблю педагогічних, методичних, психологічних, фахових знань, а також загальних знань з мистецтва, історії культури тощо.
Комунікативно-ігровий компонент	розвивається через взаємодію з колективом та спілкування майбутнього керівника з ансамблем.
Діяльнісно-творчий компонент	формується через практичну діяльність, вирішення творчих завдань з використанням музичних інформаційних технологій та зміцнення навичок.

Вказані компоненти методичної компетентності взаємодіють для цілісного формування методичної компетентності майбутніх керівників ансамблів [4, с. 52–53].

У науковому доробку С. Шечук ми знаходимо таку думку, що у педагога професійної школи повинна бути розвинута професійно-педагогічна компетентність, яка включає різні аспекти та ключові компетентності:

1. Науково-професійна компетентність: розуміння теоретичних основ професійної діяльності.
2. Методична компетентність: володіння основними навичками та уміньми для ефективного навчання, включаючи такі складники:
  - Концептуальний складник: засвоєння теорії професійної діяльності.
  - Інструментальний складник: засвоєння базових професійних вмінь.
  - Технологічний складник: засвоєння новаторських методів навчання.
  - Інформаційний складник: володіння сучасними засобами інформатизації навчання.
  - Адаптивний складник: здатність передбачати та адаптуватися до змін у навчальному середовищі.

3. Соціально-психологічна компетентність: здатність до ефективного міжособистісного спілкування та розуміння психологічних аспектів навчання.

4. Диференціально-психологічна компетентність: уміння розпізнавати та адаптуватися до індивідуальних особливостей учнів.

5. Рефлексивна компетентність: здатність до аналізу та вдосконалення власної педагогічної практики.

6. Наддисциплінарна («ключова», «базова») компетентність: загальні навички, які застосовуються в різних сферах життя.

Отже, педагог професійної школи повинен володіти різнобічною компетентністю, що охоплює як теоретичні, так і практичні аспекти навчання і спілкування, зокрема у використанні інноваційних підходів та адаптації до змін [12, с. 263].

Уявлення про методичну компетентність викладача музичного мистецтва передбачає злиття різноманітних знань, вмінь і навичок, що є ключовими для ефективної організації навчального процесу. Основні аспекти цієї компетентності включають:

1. Професійно-педагогічні знання: це комплексне розуміння вимог до викладача музичного мистецтва та його професіоналізму. Вони включають знання нормативних актів у сфері мистецької освіти, розуміння процесів навчання і виховання, а також володіння методами музично-педагогічної діяльності.

2. Психолого-педагогічні вміння і навички: це система вмінь, яка вказує на рівень педагогічної, психологічної та методичної обізнаності. Сюди входить вміння застосовувати різноманітні методи навчання, поєднувати традиційні та інноваційні підходи, аналізувати власну роботу та розробляти навчально-методичні матеріали.

3. Професійний досвід: цей складник включає накопичені знання, уміння і навички в галузі музичного мистецтва та педагогіки. Він виявляється у передачі цих знань учням, постійній самоосвіті та самовдосконаленні. Досвід може бути пов'язаний з виконавською, педагогічною та організаційною сферами [13, с. 357–358].

У сучасній педагогічній освіті важливо розуміти, що робота вчителя потребує переосмислення та підвищення методичної компетентності для вдалого виконання обов'язків. Майбутні вчителі повинні розуміти, що для того щоб стати успішними професіоналами вимагається систематичне підвищення рівня методичної компетентності для ефективного виконання своїх обов'язків. Ефективний розвиток методичної компетентності вчителів залежить від їхнього особистого росту, відкритості до змін, а також здатності до дослідницької та творчої роботи. За підходом І. Зязюна, вчитель є «експериментальною цільовою програмою», що підкреслює важливість осмислення освітнього процесу як безперервного та цілеспрямованого. Освіта розглядається як сукупний соціокультурний досвід, і вчителі відіграють ключову роль у забезпеченні навчання протягом життя та розвитку відповідної освітньої політики [3, с. 129].

Висновки. На основі вищесказаного ми можемо стверджувати, що методична компетентність викладача вокальних дисциплін є ключовим фактором у досягненні високої якості педагогічної діяльності. Ця компетентність передбачає не лише наявність знань, а й уміння їх застосовувати на практиці для досягнення найкращих результатів у навчанні студентів. Складники методичної компетентності, такі як професійно-педагогічні знання, психолого-педагогічні уміння та навички, а також професійний досвід, взаємодіють між собою і сприяють забезпеченню якісного навчального процесу. Формування методичної компетентності майбутніх викладачів вокальних дисциплін повинно бути системним і цілеспрямованим процесом. Важливо забезпечити належний рівень підготовки з кожного зі складників компетентності, а також розвивати вміння адаптувати методичний підхід до конкретної аудиторії. Отже, належна методична компетентність майбутніх викладачів вокальних дисциплін впливає на їхню успішну педагогічну діяльність та сприяє формуванню якісної музичної освіти.

Подальші дослідження в цьому напрямку можуть включати аналіз ефективних методів формування методичної компетентності, вивчення досвіду практикуючих викладачів та оцінку впливу різних підходів на результативність навчального процесу.

Література

1. Бахмат Н. Методична компетентність вчителя в умовах інклюзивного навчання. *New Inception*. 2022. 1–2 (7–8). С. 52–61. DOI: 10.5281/zenodo.7101894
2. Іщенко І. В. Навчально-методична компетентність викладача закладу фахової освіти. *Інноваційні моделі розвитку науково-методичної компетентності педагогів професійної і фахової передвищої освіти: досвід, проблеми, перспективи*: зб. матеріалів Міжнар. конф. з онлайн-трансляцією (м. Біла Церква, 20 травня 2021 р.). Запоріжжя, 2021. С. 34–36.
3. Ликтей Л. М. Формування методичної компетентності майбутнього вчителя Нової української школи у контексті ідей І. А. Зязюна. *Збірник наук. праць Кам'янець-Подільського педагогічного університету*. Вип. 26 (1-2019). Ч. 1, 2019. С. 126–131. DOI: <https://doi.org/10.32626/2309-9763.2019-26-1.126-131>
4. Лимаренко В. Структурні компоненти методичної компетентності майбутнього керівника вокального ансамблю. *Musical Art in the Educological Discourse*. 2021. Вип. 5. С. 49–53. DOI: <https://doi.org/10.28925/2518-766X.2020.5.9>
5. Мартиненко О., Ковтун Г. Формування методичної компетентності вчителя математики та економіки. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2016. № 3 (57). С. 398–406.
6. Мормуль А. Методична компетентність майбутніх вчителів гуманітарного профілю як педагогічна проблема. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка*. Житомир, 2009. Вип. 43. С. 176–179.
7. Остапенко Н. Компетентнісний підхід у професійній підготовці майбутнього вчителя музичного мистецтва. *Наукові записки НДУ ім. М. Гоголя*. 2015. № 2. С. 53–57.
8. Пляченко Т. М. Компетентнісна модель у структурі фахової підготовки майбутнього вчителя музики. *Сучасні стратегії університетської освіти: якісний вимір*. 2012. С. 722–729. URL: http://elibrary.kubg.edu.ua/570/1/T_Plyachenko_Kompetentnisna%20model.pdf
9. Процишина, О. Структура методичної компетентності майбутнього викладача мистецької школи. *Musical Art in the Educological Discourse*. 2021. Вип. 5. С. 66-73 DOI: <https://doi.org/10.28925/2518-766X.2020.5.12>
10. Сімоненко Л. Ю. Методична компетентність як складник професійної компетентності вчителя української мови. *Науковий вісник Донбасу*. 2013. № 2. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvd_2013_2_28.
11. Скворцова С. О. Методична компетентність учителя початкової школи: зб. наук. праць. *Педагогічні науки*. Херсон: ХДУ, 2014. Вип. 65. С. 254–259.
12. Шевчук С. С. Інноваційні аспекти розвитку методичної компетентності педагогів професійної школи у системі післядипломної освіти. *Zbiór artykułów naukowych. Konferencji Międzynarodowej NaukowoPraktycznej” Pedagogika. Teoretyczne i praktyczne aspekty rozwoju współczesnej nauki”* (29.11.2017.-30.11.2017) Warszawa: Wydawca: Sp. z o.o. «Diamond trading tour», 2017. С. 261–268.
13. Янь Чженьюй. Методична компетентність вчителя музичного мистецтва як предмет науково-педагогічного дослідження. *Актуальні питання гуманітарних наук*. Вип. 59. Т. 3. 2023 DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/59-3-55>

References

1. Bakhmat, N. (2022) Methodical competence of the teacher in the conditions of inclusive education [Methodical competence of the teacher in the conditions of inclusive education]. *New Inception*. Vol. 1-2 (7-8), 52 – 61 [in Ukrainian].
2. Ishchenko, I.V. (2021). Educational and methodological competence of a teacher of a professional education institution. *Innovative models of development of scientific and methodical competence of teachers of professional and professional pre-higher education: experience, problems, prospects* [in Ukrainian].
3. Lyktei, L.M. (2019). Formation of methodological competence of the New Ukrainian School future teacher in the context of I. A. Zyazyun's ideas. *Collection of scientific works of the Kamianets-Podilskyi Pedagogical University*. Issue 26. Vol. 1. Pp. 126–131 [in Ukrainian].

4. Lymarenko, V. (2021). Strukturni komponenty metodychnoi kompetentnosti maibutnoho kerivnyka vokalnoho ansamblu [Methodical competence structural components of the vocal ensemble future leader]. *Musical Art in the Educological Discourse*. Vol. 5. Pp. 49–53 [in Ukrainian].
5. Martynenko, O. & Kovtun, H. (2016). Formuvannia metodychnoi kompetentnosti vchytelia matematyky ta ekonomiky [Formation of methodological competence of mathematics and economics teacher]. *Pedagogical sciences: theory, history, innovative technologies*. Vol. 3 (57). Pp. 398–406 [in Ukrainian].
6. Mormul, A. (2009). Metodychna kompetentnist maibutnikh vchyteliv humanitarnoho profilu yak pedahohichna problema [Methodical competence of future humanitarian teachers as a pedagogical problem]. *Bulletin of Zhytomyr Ivan Franko State University*. Vol. 43. Pp. 176–179 [in Ukrainian].
7. Ostapenko, N. (2015). Kompetentnisnyi pidkhid u profesiinii pidhotovtsi maibutnoho vchytelia muzychnoho mystetstva [Competency approach in the professional training of the future music teacher]. *Scientific notes of Nizhyn State University named after Mykola Gogol*. Vol. 2. Pp. 53–57 [in Ukrainian].
8. Pliachenko, T.M. (2012). Kompetentnisna model u strukturi fakhovoi pidhotovky maibutnoho vchytelia muzyky [Competency model in the structure of professional training of the future music teacher]. *Modern strategies of university education: qualitative dimension*. URL: http://elibrary.kubg.edu.ua/570/1/T_Plyachenko_Kompetentnisna%20model.pdf [in Ukrainian].
9. Protsyshyna, O. (2021). Struktura metodychnoi kompetentnosti maibutnoho vykladacha mystetskoï shkoly [The structure of methodical competence of the art school future teacher]. *Musical Art in the Educological Discourse*. Vol. 5. Pp. 66–73 [in Ukrainian].
10. Simonenko, L.Yu. (2013). Metodychna kompetentnist yak skladnyk profesiinoï kompetentnosti vchytelia ukrainskoï movy [Methodical competence as a component of the professional competence of a teacher of the Ukrainian language]. *Scientific Bulletin of Donbass*. Vol. 2. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvd_2013_2_28 [in Ukrainian].
11. Skvortsova, S.O. (2014). Metodychna kompetentnist uchytelia pochatkovoï shkoly [Methodical competence of the primary school teacher]. *Collection of scientific works*. Kherson: KhDU. Vol. 65. Pp. 254–259 [in Ukrainian].
12. Shevchuk, S.S. (2017). Innovatsiini aspekty rozvytku metodychnoi kompetentnosti pedahohiv profesiinoï shkoly u systemi pisliadyplomnoi osvity [Innovative aspects of the development of methodological competence of vocational school teachers in the system of postgraduate education]. *Zbiór artykułów naukowych. Konferencji Międzynarodowej NaukowoPraktycznej "Pedagogika. Teoretyczne i praktyczne aspekty rozwoju współczesnej nauki"* (29.11.2017.-30.11.2017) Warszawa: Wydawca: Sp. z o.o. «Diamond trading tour» [in Ukrainian].
13. Yan, Chzheniui. (2023). Metodychna kompetentnist vchytelia muzychnoho mystetstva yak predmet naukovo-pedahohichnoho doslidzhennia [Methodical competence of the music teacher as a subject of scientific and pedagogical research]. *Current issues of humanitarian sciences*. Issue 59. Vol. 3 [in Ukrainian].

Yotka Y.

Post-graduate student at Pedagogics, Primary Education,
Psychology and Management Departmen,
Nizhyn Gogol State University
yarikyotka@gmail.com
orcid.org/0000-0002-6885-6687

FORMATION OF METHODOLOGICAL COMPETENCE OF FUTURE VOCAL TEACHERS AS A DETERMINANT OF SUCCESSFUL PEDAGOGICAL PRACTICE

The article informes about the actual problem of future vocal disciplines teachers methodological competence formation as an important prerequisite for achieving

successful pedagogical activity. The key aspects of this competence are defined, particularly professional and pedagogical knowledge, psychological and pedagogical abilities and skills, professional experience. The importance of each of these components is highlighted, emphasizing that their integration contributes to the qualitative educational process organization. The article reveals the essence of methodical competence, indicating its role in the formation of music education normative aspects deep understanding and the ability to effectively apply various teaching methods. It is also emphasized that methodical competence acts as an integral component of the teacher's professional skill in the educational process which plays an important role in the performance of his pedagogical tasks. This concept covers a wide range of knowledge, skills, practical expertise and methodological approaches that contribute to the effective educational process organization and implementation, the improvement of teaching methods and the achievement of high results in education and training. The importance of professional experience in the context of the methodical competence development is noted due to its influence on one's own self-education and professional skills improvement. It is summarized that the methodical competence of the vocal disciplines teacher is a key factor in achieving a high quality of pedagogical practice. This competence involves the ability to apply knowledge in practice to teach students. Components of methodical competence (professional and pedagogical knowledge, psychological and pedagogical skills, professional experience) interact, contributing to a qualitative educational process and require systematic formation and adaptation of a methodical approach to different audiences to ensure high quality of music education.

Key words: competence approach, methodical competence, components of methodical competence, methodical competence of vocal disciplines teacher.

УДК 81'243-047.22:[37.091.3: 82...А/Я.01]
DOI 10.31654/2663-4902-2024-PP-3-108-

Маркіна О. Ю.

старший викладач кафедри іноземних мов
Харківського національного університету радіоелектроніки
olha.markina@nure.ua
orcid.org/0009-0004-5701-5438

Мельник С. С.

старший викладач кафедри іноземних мов
Харківського національного університету радіоелектроніки
svitlana.melnyk@nure.ua
orcid.org/0000-0002-7565-3095

Новіков О. В.

старший викладач кафедри іноземних мов
Харківського національного університету радіоелектроніки
oleksii.novikov@nure.ua
orcid.org/0000-0003-2774-8476

**МЕТОДИКА ФОРМУВАННЯ ІНШОМОВНОЇ ЛЕКСИЧНОЇ
КОМПЕТЕНТНОСТІ ЗА ДОПОМОГОЮ ЧИТАННЯ
ЛІТЕРАТУРИ МОВОЮ ОРИГІНАЛУ**

Вектор сучасної політики та стратегії України спрямований на подальший розвиток національної системи освіти шляхом її адаптації до умов соціально орієнтованої економіки, трансформації та інтеграції до європейської та світової спільноти. Визначені сфери розвитку вищої освіти пов'язані з приєднанням України до країн, що беруть участь у Болонському процесі. Глобалізація та інтеграція нашої країни у світовий, економічний, технічний, культурний та науковий простір супроводжується створенням спільних підприємств та підприємств, обміном науково-технічним досвідом. Ця тенденція нашої країни до європейської та світової інтеграції не може бути реалізована, якщо іноземним мовам (і англійській мові як домінуючій у світі міжнародної комунікації) не надається великого значення. Досягнення цієї мети – поширення оволодіння іноземними мовами серед усіх верств суспільства шляхом якісного навчання, що, у свою чергу, залежить не тільки від фонових знань, але і більш поглибленого вивчення та знання автентичної літератури мови, яка вивчається, оскільки це дозволить студентам краще опанувати іноземну мову з огляду на кліше, сталі вирази, виразні засоби та стилістичні прийоми, властиві саме їй. Лінгвістична іншомовна компетенція, що розвивається на основі вивчення та аналізу оригінальних творів, зокрема Агати Крісти, майстра детективного роману, допомагає фахівцям глибше зрозуміти нюанси та особливості мислення англіїців, відповідність реакції стосовно того чи іншого висловлювання або дії героїв твору. Цьому допомагають автоматизовані репродуктивні лексичні навички (автоматизоване вживання лексичних одиниць у будь-якому різновиді мовлення: виклик із довготривалої пам'яті; відтворення у зовнішньому мовленні; миттєве сполучення з іншими словами; вибір відповідного стилю мовлення) або рецептивні лексичні навички (автоматизоване сприймання та розуміння лексичних одиниць в усному та письмовому вигляді: упізнавання та диференціація усної і письмової форм лексичних одиниць; співвіднесення з відповідним об'єктом чи явищем; обґрунтована здогадка про значення лексичних одиниць).
Ключові слова: лексика, лексична компетентність, лексичні навички, лексичні одиниці, вища школа.

Introduction and topicality of the subject. In connection with Ukraine's accession to the European general education space and the emergence of new requirements in modern life and education, there was a necessity for significant modernization and revision of the requirements of foreign communication competence, namely to its most crucial component – linguistic competence in the process of teaching and learning a foreign language in general and to its formation in teaching future specialists. Developing linguistic competence as a system is impossible without its structural components. Therefore, the main task of our research is to determine the components of the linguistic competence content, conditions, and levels of their formation.

Research and publication analysis testifies that scholars such as O.M. Shamov have studied the issue of teaching lexical units and the formation of linguistic competence in general and lexical skills in particular. O. M. Shamov, O.B. Tarnopolsky, etc. O. Shamov defines lexical competence, M. Dmytrusenko identifies the main components of linguistic skills, N. Halskova, I. Bim, V. Buchbinder, W. Strauss, H. Kytaihorodska, I. Korotkova highlight the principles of linguistic skills' formation. M. Pedanov, R. Lado, M. Latushkina, A. Zalevska, N. Nikolaev submitted their typologies of lexical units.

They describe methods and techniques for revealing the values of foreign words intended for receptive assimilation by students; O. M. Shamov analyses the action of the lexical mechanism in different types of speech activity; various kinds of exercises for teaching students English for specific purposes (ESP) including terminology have been made up (O.B. Tarnopolsky); V.D. Borschovetska has investigated the cognitive approach to teaching professional vocabulary and developed cognitive strategies to learn English economic lexis gradually.

Purpose. The article is devoted to the urgent problem of linguistic competence formation for future higher education specialists studying English. The research is a scientific justification of linguistic competence, the definition of features, principles, and methods of its formation, development, and implementation of a set of exercises for the formation of lexical, grammatical, and speech components in the educational process of would-be specialists while reading the works by Agatha Christie in the original.

Presentation of the primary material. Linguistic competence is a person's ability to correctly shape their statements and understand the speech of others based on the complex and dynamic interaction of relevant skills, knowledge, and linguistic awareness [2, p. 215].

The concept of «competence» is considered as «a range of the issues on which a person has knowledge, experience,» and the concept of «competent» is as such, «which has sufficient knowledge in any industry; which is well aware of something; thriving» [1, p. 40]. Under the concept of «competence,» it is necessary to understand the range of the individual's activity, which he is well aware of, «**competency**» is a much broader concept, covering the person's experience, skills, and knowledge that can be applied in solving the problem, taking into account the specific situation [9, p. 98].

Linguistic competency is based on a complex dynamic interaction of knowledge, appropriate linguistic skills, and lexical awareness – it is a person's ability to make up his statements correctly and understand the speech of others, namely, native speakers. The success of lexical competence formation, based on general linguistic lexical awareness, depends on the level of the already formed linguistic skills, the amount of knowledge gained by speech, and the dynamic interaction of these components. The formation of foreign language lexical competence involves an interconnected and interdependent set of foreign languages and the accumulation of lexical vocabulary, as lexical competency is formed in the process of communication activities of students, and communication competence is improved as lexical competence becomes better. The essence of a foreign language utterance is connected with the knowledge of a foreign language vocabulary. In this regard, it is justified to allocate a linguistic component as an essential structural unit of language competence formed in the study process. The Ukrainian methodologist V.A. Buchbinder

emphasizes that knowledge of a foreign language is associated with the knowledge of lexical units. In contrast, language proficiency is related to linguistic skills, which provide appropriate communication. Thus, linguistic skills should be considered as the most essential and integral component of the content of foreign language teaching, and their formation is the purpose of studying lexis.

According to O.B. Tarnopolsky, it should be noted that foreign languages are taught not only by graduates of the specialty «Language and Literature,» who were prepared directly before their profession. Very often, graduates of specialties «Translation» and «Applied Linguistics» participate in teaching a foreign language, which they have a good command of and even make it their primary profession. P. Naishen, a famous methodologist in language teaching, notes that lexical knowledge includes knowledge of an oral and written form of the word and its part of speech; the word meaning and its word-building means; the scope of usage and association concerning the word meaning, its synonyms, and antonyms; a grammatical form of the word, specificities of its combinability.

This article focuses on studying the consolidation of foreign vocabulary by reading the literature in the original language using Agatha Christie's works. It should be noted that a sufficient (according to the learning objectives) foreign vocabulary of those studying is one of the leading indicators of their level of language mastery. Reading is required to have a sufficient vocabulary. So, first, it is necessary to determine what vocabulary is. **Vocabulary** includes words, set expressions, speech cliché, idioms, and idiomatic expressions. They are all combined under the term «**lexical units**,» used further.

As practice shows, the opportunities for significant practice of each lexical unit in foreign communication must be increased. Developing an adequate methodology for teaching vocabulary under these circumstances, introduced in the learning process, depends on the optimal methodological distribution of the vocabulary minimum, which is disassembled for teaching. The lexical stock should be divided into a much larger **receptive** (reading and listening) and significantly less **reproductive** (speaking and writing), as emphasized in all existing foreign language teaching methods manuals. Both receptive and reproductive absorption of vocabulary, i.e., the required number of repetitions for such assimilation, depends on the lexical units' typology.

Let us examine the components proposed in the definition that form lexical competence – linguistic skills, knowledge, and linguistic awareness – more thoroughly. Vocabulary skills include automated reproductive or receptive action, which guarantees the accurate lexical design of one's speech and a correct understanding of other people's speech lexical design.

Receptive linguistic skills are the automated perception and understanding of lexical units in the oral and written form: recognition and differentiation of oral and written lexical units, their correlation with the relevant object or phenomenon, and a reasonable guess about the lexical units meaning. Reproductive linguistic skills are the automated use of lexical units in any speech: an extraction from long-term memory, reproduction in external speech, and instant connection with, in other words, the choice of the appropriate speech style.

Unfortunately, there is no exact data on what graduate students' vocabulary should be to meet the requirements of the minimum level of language proficiency for B2 (at technical universities) or C1/C2 (at pedagogical or linguistic universities). The vocabulary stock of technical students cannot be less than 2,500 lexical units (1700 of which are included in the receptive stock, and approximately 800 of them are included in the reproductive one), as was mentioned in the curriculum of foreign languages for technical students within the last 30 years of the previous century.

Involving the materials in a foreign language (in this case, reading literature in the original) in a teaching process actively stimulates speech, expands the boundaries of the student's cultural memory, and helps overcome language and psychological barriers [7]. It is necessary to constantly improve the ways of teaching lexical material and to look for new

opportunities to increase its efficiency. The presented article gives examples of how to encourage students to start reading works by Agatha Christie in the original because her literary works are perfect for those students who have already mastered grammatical and lexical material to the degree that lets them further learning. We cannot help but emphasize that the language in her artistic works is straightforward and straightforward and has neither complex descriptions nor sophisticated philosophical reflections. The plots are simple, and the descriptions of the characters are concise. Suppose a student picks up a detective novel. In that case, he does not need to be afraid of the difficulties that arise when reading in a little-known language: he needs a little experience, a fantastic world with an exciting plot, and specific features of English that will open before him.

Thus, there are three reasons for choosing Agatha Christie's literary works to read the original: content, conciseness, simplicity of language, and popularity (most people like to read detective stories). Suppose you take the works by the author for optional reading. In that case, you need to explain to the students that the necessary condition is regularity and the art of small steps, and it is better to start with small stories and then move on to more significant works. The works which arouse students' interest in studying text are selected from English literature. Such texts are designed to form skills and abilities of different types of reading: scanning, skimming, and intensive and extensive reading, which are provided by the developed system of methodological techniques and implemented in various exercises. While studying any subject (and a foreign language is not an exception), students perform many exercises and tasks to remember better, develop, and consolidate new knowledge and skills. Forming an effective exercise system is essential; after all, it consistently covers the development of all skills, makes students interested, gives them an incentive, and meets all methodologically necessary characteristics. Students show better results and get knowledge that is more accessible. So, the fundamental problem is to provide future teachers with modern methodological technologies, making up exercises and tasks.

In the given article, we will consider structural and typological aspects of exercise systems and provide examples of exercises according to their types. They can be used to teach oral speech in discussion, interpreting, monologue, conversations, and games. These guidelines will help form students' general language competencies, which are an additional incentive to improve their oral and written skills in professional fields.

In the methodology of teaching foreign languages, the typology of exercises is based on specific criteria: 1) direction to the reception or output of information (receptive, reproductive, receptive-reproductive, productive); 2) motivation (motivated, unmotivated); control level (fully-, partially-, little controlled); 3) the presence/absence of a game component; 4) the way of performing the exercise (individual, pair, in groups, teams); 5) the performing (oral, written); 6) the role of a mother tongue (monolingual, bilingual); 7) the being communicative (communicative, non-communicative, conditionally communicative) [2, p. 228].

To form the students' linguistic competence, we will consider the following exercise types in detail: non-communicative (responsible for the formation of receptive and reproductive skills), conditionally communicative (accountable for the process of automated lexical units) and communicative exercises (direct use of the learned lexical units in practice).

A group of students from a technical educational institution was offered «The Adventure of the Cheap Flat» by Agatha Christie [15] for additional reading. Before reading and mastering new lexical units, ten students had to do a vocabulary test. The results showed that 10 % of students did the test making few mistakes, one-third of the correct answers comprised 20 %, and 70 % of students had less than half the correct answers. **After the test**, the students read and translated Agatha Christie's stories independently, with several unknown words in every specific story. Approximately 10% of students did not know up to 50–80 words, 20 % came across 80–90 unknown words, and 70% were unfamiliar with at least 91 words.

Furthermore, the exercises mentioned above were developed to form skills in reading and comprehending English texts, and new lexical units in speech were practiced. The lexis, which had to be studied, had been defined in advance because it was usually difficult to predict unknown words with maximum accuracy. After all, the group of students had a different vocabulary and a different level of knowledge. After reading and translating the story, a number of exercises were performed to learn the material. It should be noted that in this article, we use such a division into types of exercises as «non-communicative,» «conditionally communicative,» and «communicative». Performing lexical exercises is the leading work content in the second stage of processing lexical units from the minimum secondary basic vocabulary. All training lexical exercises, both conditionally communicative and non-communicative, are divided into those aimed at receptive or reproductive vocabulary absorption.

Some examples of non-communicative and communicative exercises are presented below. Due to these exercises, students improve their speaking skills using the vocabulary of this story. The exercise of this kind, given below, is non-communicative because it is being built not on sentences but on words and phrases, etc. All the exercises given as examples in the presented article are based on the story «Adventure with a Cheap Apartment» by Agatha Christie (Agatha Christie «The Adventure of Cheap Flat») [15].

Such non-communicative exercises can be dealt with either the selection of synonyms or synonymous phrases or antonyms, as it is shown in the exercise below.

Exercise 1. Find the words and phrases with the same meaning:

1 triumphant unraveling	a strange
2 philanthropy	b charity
3 house-hunting	c solemn discovery
4 shrewd	d a flat with ghosts
5 a haunted flat	e a going away silhouette
6 promptly	f flat searching
7 spring	g profit
8 queer	h common
9 retreating figure	i quickly
10 transparent simplicity	j clear plainness
11 trivial	k jump
12 gain	l put into action

The following exercise is an example of a conditionally communicative one. The educational activities of such exercises are conducted on a coherent, meaningful fragment of written communication using communicative actions (reading a coherent English text), and substituting one of the provided words in the given gap is, in fact, a process of externalized and slow motion pattern performed by a person while reading a text. One needs to recognize and understand in it a word as familiar. Thus, in this case, there is a conditional reproduction of something similar to honest communication in the reading process to be recognized and understood. The development of lexical units in this exercise is based on their reception, so it is called receptive because students did not use active reproduction from memory.

Exercise 2. To answer points 1-8 below, read the text and decide which answer (A, B, C, or D) fits the gap better according to the context. The example is given at the beginning (0):

We thanked him and said that we 0) C understood it would be 1) _____ no good, but that we should like an order all the same – just in case. And we went there 2) _____ in a taxi; after all, you never know. No 4 was on the second floor, and just as we were waiting for the 3) _____, Elsie Ferguson – she is a friend of mine,

Captain Hastings, and they are looking for a flat too – came –4) _____ down the 5)_____.

'6) _____ for you once, my dear,' she said. But it's no good. It's already let. That seemed to finish it, but – well, as John said, the place was very 7)_____, we could 8) _____ to give more...

I assured her that I 9) _____ – that in the struggle for the house – room the baser side of human nature frequently triumphed over the higher and that the well-known rule of dog eats dog always 10)_____.

0	A fairly	B troublesome	C quite	D eagerly
1	A probably	B equally	C cloudy	D terribly
2	A forward	B straight away	C final	D attract
3	A room	B wonderful	C premium	D lift
4	A stopping	B applying	C waiting	D hurrying
5	A banisters	B stairs	C apartment	D roof

Reproductive lexical exercises are built according to a similar scheme. Exercises like the one below can be used to practice idiomatic expressions and phrase verbs in English. They differ from the receptive exercise above due to the lexical units to be inserted; the students should choose not from the list attached to the exercise but from their memory, referred to in this text. Such an exercise is also conditionally communicative for the same reasons as the example of the receptive exercise to which reference was made:

Fill in the gaps using the words from the text:

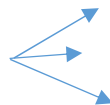
1. So far, in the cases which I have recorded, Poirot investigations have started from the central fact, whether a murder or robbery and have proceeded, thence, by process of logical deduction to the final_____.
2. The present occupants must be lunatics with a taste for_____.
3. ...the talk fell, as it was bound to do sooner or later wherever Parker found himself, on the subject of _____ in London.
4. His moves were nearly always accomplished at a slight financial gain, for he had a shrewd business head, but it was sheer love of the sport that _____ him, and not a desire to make money at it.
5. «Never head of _____,» declared Parker decisively.

Speech practice is performed directly through purely communicative exercises that reproduce and model communication in all its parameters. To some extent, only communication itself is conditional artificial since there is no natural need to conduct it in a learned foreign language (all participants in the foreign language educational process in a monolingual classroom, mainly including the teacher himself, are speakers of the same native language), that is, foreign language communication is entirely educational. But this in no way reduces the highly communicative and authentic nature of communicative exercises in terms of being communicative.

An example of a communicative exercise for developing speech skills can be in the scheme, so students are most interested in concise information that can be presented in the form of comparative tables, drawings, diagrams, etc.

How are the characters in the story related? We can answer this question due to the diagram:

HeculePoirot _____
 CaptainHastingsGeraldParkings _____
 MrsRobinson _____

In this case, these are exercises for reading an authentic text with further discussion. Here are examples of communicative exercises to develop students' speaking skills.

Such exercises accurately reflect the course of speech communication, that is, what people do when communicating using any language. The following can be an example of such exercises:

1. Describe the young Robinson couple.

2. Agatha Christie skillfully describes her characters. The heroes themselves express an opinion about each other. Reread the text and analyze who characterizes the main characters and which is positive or negative.

3. Explain the meaning of the critical phrase that enables Poirot to solve a crime: «*The remarkable cheapness of your friend's flat*».

Even without additional analysis, it is clear that such an exercise as a role-playing one is quite communicative, in which communication is most accurately reproduced in a particular problem-solving situation when each communicator performs a specific communicative role and communicates accordingly. These exercises accurately reflect the course of actual speech communication, that is, what people do when they communicate using the means of any language.

An example of such an exercise can be:

Make up a dialogue between a) Gerald Parkins and Captain Hastings and b) Hercule Poirot and Captain Hastings.

After doing several exercises to practice lexical units, students were offered another test. After mastering the linguistic material, the test results were as follows: 25 out of 30 correct answers comprised 10 %, 24–11 correct answers comprised 35 %, and less than 10 correct answers comprised 55 %. During the investigation, you see that vocabulary is more mastered after several exercises and tasks. You can consider many more types of training lexical exercises, both non-communicative and conditional-communicative, as well as receptive and reproductive. For example, there are types of exercises for grouping vocabulary (by meanings and formal features), distinguishing words with close but different meanings, preventing confusion in the understanding and use of such words, highlighting shades of the lexical units meaning, mastering the specificities of their use and compatibility with other words, etc. However, the given examples are enough to demonstrate the characteristic features of exercises for automation in training, recognition, and understanding by students of the introduced lexical units in other people's speech and their subconscious use of these units in their remarks. The only thing remaining to add is to specify a great desire to execute a vast array of similar lexical exercises extracurricular, i.e., in students' independent (home) work, which presupposes the teacher's further check or cross-check and in the classroom. Those who learn through extensive reading become self-acquainted with new lexical units, understand their meanings, features, and forms, and use and combination (through guesswork, work with dictionaries, reference books, etc). Assimilation, as already noted, is carried out gradually due to the constant coming across this or that lexical unit in extensive reading.

Conclusions of the research and perspectives. So, the article presents examples of creatively using various works of art and other materials. The work on new foreign language vocabulary for learning at a university described in the article only covers some forms of such work.

Practical value: the results of the work performed can be applied while conducting lessons on methods, pedagogy, or a practical foreign language course, drawing up syllabus and developing a system of exercises to master lexical material. Also, the work can be helpful for students of higher educational institutions during independent learning of foreign languages.

Література

1. Антонов О. Є. Словник базових понять з курсу «Педагогіка»: навч. посібн. для студ. вищ. навч. закл. Житомир: Вид-во ЖДУ імені Івана Франка, 2011. 104 с.

2. Бігич О. Б., Бориско Н. Ф., Борецька Г. Е. та ін. Методика навчання іноземних мов і культур: теорія і практика: підручник для студентів класичних, педагогічних і лінгвістичних університетів / за заг. ред. С. Ю. Ніколаєвої. Київ: Ленвіт, 2013. 590 с.
3. Борщовецька В. Д. Етапи навчання студентів-економістів англійської фахової лексики з урахуванням їх когнітивних стратегій. *Вісник КНЛУ. Серія «Педагогіка та психологія»*. 2002. Вип. 5. С. 188.
4. Власенко Л. В. Англійська мова: методичні вказівки до практичних занять та самостійної роботи з текстами фахового спрямування для студентів 1 курсу напряму 6.050101 «Комп'ютерні науки» денної та заочної форми навчання. Київ: НУХТ, 2012. 94 с.
5. Гороть Є. І. Лексикологія сучасної англійської мови: курс лекцій. Луцьк: РВВ «Вежа» Волин. держ.ун-ту ім. ЛесіУкраїнки, 2007. 144 с.
6. Гороть Є. І. Notes on Modern English Lexicology. *Нариси з лексикології сучасної англійської мови*. Луцьк: РВВ «Вежа» Волин. держ.ун-ту ім. Лесі Українки, 2008. 372 с.
7. Гришкова Р. О. Методика навчання англійської мови за професійним спрямуванням студентів нефілологічних спеціальностей: навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. Миколаїв: Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2015. 220 с.
8. Марущак О. М. Поняття компетентності у педагогічній діяльності. *Креативна педагогіка. Академія міжнародного співробітництва з креативної педагогіки «Полісся»*. Житомир, 2016. Вип. 11. С. 97–108.
9. Методика викладання англійської мови: навчально-методичний посібник для студентів вищих навчальних закладів / уклад. Холод Ірина Василівна. Умань: Візаві, 2018. 165 с.
10. Панова Л. С. Методика навчання іноземних мов у загальноосвітніх навчальних закладах. Київ: Академія, 2010. 328 с.
11. Складенко Н. К. Сучасні вимоги до вправ для формування іншомовних мовленнєвих навичок і вмій. *Іноземні мови*. 2001. Вип. 3. С. 3–7.
12. Складенко Н. К. Типологія вправ в інтенсивному навчанні іноземних мов. *Гуманістичні аспекти лінгвістичних досліджень методики викладання іноземних мов: збірник наукових праць*. Київ: Київський держ. пед. інст. іноз. мов, 2001. С. 9–14.
13. Тарнопольський О. Б., Кабанова М. Р. Методика викладання іноземних мов та їх аспектів у вищій школі: підручник. Дніпро: Університет імені Альфреда Нобеля, 2019. 256 с.
14. Caro K., Rosado N. Lexis, Lexical Competence and Lexical Knowledge: A Review. *Journal of Language Teaching and Research*, 2017. Vol. 8 (2): 205. P. 10.
15. Nation P. Learning Vocabulary in Another Language. Cambridge: Cambridge University Press 2001. 274 p.

References

1. Antonov, O.Ye. (2011). *Sloбnyk bazovykh poniat z kursu pedahohika* [Dictionary of basic concepts from the course "Pedagogy"]. Zhytomyr: Vyd-vo ZhDU imeni Ivana Franka [in Ukrainian].
2. Bihych, O.B., Borysko, N.F. & Boretska, H.E. (2013). *Metodyka navchannia inozemnykh mov i kultur: teoria i praktyka* [Methods of teaching foreign languages and cultures: theory and practice]. (S.Yu. Nikolaevoi (Ed.)). Kiyv: Lenvit [in Ukrainian].
3. Borschovetska, V.D. (2002). Etapy navchannia studentiv-ekonomistiv anhliiskoi fakhovoi leksyky z urakhuvanniam ikh kohnityvnykh stratehii [Stages of learning English professional vocabulary for economics students taking into account their cognitive strategies]. *Visnyk KNLU – Bulletin of KNLU*. Issue 5. P. 188 [in Ukrainian].
4. Vlasenko, L.V. (2012). *Anhliiska mova; metodychni vказivky do praktychnykh zaniat ta samostiinoi roboty z tekstamy fakhovoho spriamuvannia dlia studentiv 1 kursu napriamu 6.050101 "Kompiuterni nauky" dennoi ta zaochnoi formy navchannia* [English language: methodical instructions for practical classes and independent work with specialized texts for students of the 1st year of the field 6.050101 "Computer Sciences" of full-time and part-time education]. Kiyv: NUKhT [in Ukrainian].

-
5. Horot, Ye.I. (2007). *Leksykologhia suchasnoi anhliiskoi movy* [Lexicology of the modern English language]. Lutsk: RVV «Vezha» Volyn. Derzh. Un-tu im. Lesi Ukrainky [in Ukrainian].
  6. Horot, Ye.I. (2008). Notes on Modern English Lexicology. *Narysy z leksykologhii suchasnoj anhliiskoi movy*. Lutsk: RVV “Vezha” Volyn. Derzh. Un-tu im. Lesi Ukrainky [in Ukrainian].
  7. Hryshkova, R.O. (2015). *Metodyka navchannia anhliiskoi movy za profesiinym spriamuvanniam studentiv nefilohichnykh spetsialnostei* [Methodology of teaching English according to the professional direction of students of non-philology majors]. Mykolaiv: Vyd-vo ChDU im. Petra Mohyly [in Ukrainian].
  8. Maruschak, O.M. (2016). Poniattia kompetentnosti u pedahohicnii dialnosti [The concept of competence in pedagogical activity]. *Kreatyvna pedahohika – Creative pedagogy*. Zhytomyr. Issue 11. P. 97–108 [in Ukrainian].
  9. (2018). *Metodyka vykladannia anhliiskoi movy* [Methods of teaching English]. (Kholod I.V. (Ed.)). Uman: Vizavi [in Ukrainian].
  10. Panova, L.S. (2010). *Metodyka navchannia inozemnykh mov u zahalno-osvitnikh navchalnykh zakladakh* [Methods of teaching foreign languages in general educational institutions]. Kiyv: Akademia [in Ukrainian].
  11. Skliarenko, N.K. (2001). Suchasni vymohy do vprav dlia formuvannia inshomovnykh movlennievnykh navychok i vmin [Modern requirements for exercises for the formation of foreign language speaking skills and abilities]. *Inozemni movy – Foreign languages*. Issue 3. P. 3–7 [in Ukrainian].
  12. Skliarenko, N.K. (2001). Typologia vprav v intensyvnomu navchanni inozemnykh mov [Typology of exercises in intensive foreign language learning]. *Humanistychni aspekty linhvistychnykh doslidzen i metodyky vykladannia inozemnykh mov – Humanistic aspects of linguistic studies and methods of teaching foreign languages*. Kiyv: Kyivskiy derzh. ped. inst. inoz. mov [in Ukrainian].
  13. Tarnopolskyi, O.B. & Kabanova, M.P. (2019). *Metodyka vykladannia inozemnykh mov ta ikh aspektiv u vyschii shkoli* [Methods of teaching foreign languages and their aspects in higher education]. Dnipro: Universytet imeni Alfreda Nobelia [in Ukrainian].
  14. Caro, K. & Rosado, N. (2017). Lexis, Lexical Competence and Lexical Knowledge: A Review. *Journal of Language Teaching and Research*. Vol. 8 (2): 205. P. 10 [in English].
  15. Nation, P. (2001). *Learning Vocabulary in Another Language*. Cambridge: Cambridge University Press [in English].
-

Markina O.

Senior Lecturer, Foreign Languages Department
Kharkiv National University of Radio Electronics
olha.markina@nure.ua
orcid.org/0009-0004-5701-5438

Melnyk S.

Senior Lecturer, Foreign Languages Department
Kharkiv National University of Radio Electronics
svitlana.melnyk@nure.ua
orcid.org/0000-0002-7565-3095

Novikov O.

Senior Lecturer, Foreign Languages Department
Kharkiv National University of Radio Electronics
oleksii.novikov@nure.ua
orcid.org/0000-0003-2774-8476

METHODOLOGY OF FORMING OTHER LEXIC COMPETENCY DUE TO READING LITERATURE IN THE ORIGINAL

Ukraine's vector of modern policy and strategy aims at further developing the national education system by adapting to the conditions of a socially oriented economy and transforming and integrating into the European and world community. The identified areas of higher education development are due to Ukraine's accession to the countries participating in the Bologna Process. Creating joint ventures and enterprises promotes the exchange of scientific and technical experience. The increase of foreign language competence accompanies globalization and the integration of our nation into the world's economic, technical, cultural, and scientific space. Our country can only realize this tendency towards European and world integration by giving foreign languages (and English as the world's dominant language of international communication) great importance. To achieve this goal is to spread mastering foreign languages among all strata of society through qualitative teaching. Linguistic foreign language competence, which develops based on the study and analysis of original works, in particular Agatha Christa, the master of the detective novel, helps specialists to understand better the nuances and peculiarities of the thinking of the English, the correspondence of the reaction to this or that statement or action of the characters of the novel improved by automated reproductive lexical skills (automated use of lexical units in any speech: challenge from long-term memory; reproduction in external speech; instant pairing with other words; choice of appropriate speech style) or receptive lexical skills (automated perception and understanding of lexical units in oral and written form: recognition and differentiation of oral and written forms of lexical units; correlation with the relevant object or phenomenon; reasonable guessing of the meaning of lexical units).

Key words: vocabulary, linguistic competence, lexical skills, lexical units, higher school.

ПРОФЕСІЙНА ПІДГОТОВКА

УДК 378.147:62

DOI 10.31654/2663-4902-2024-PP-3-118-124

Вайнтрауб М. А.

доктор педагогічних наук,
професор кафедри теорії і методики професійної підготовки
Університету Григорія Сковороди в Переяславі
vainmark2014@gmail.com
orcid.org/0000-0002-2701-7094

ФОРМУВАННЯ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ І РЕЗУЛЬТАТІВ НАВЧАННЯ У СТУДЕНТІВ ПРОФЕСІЙНОЇ ТА ТЕХНОЛОГІЧНОЇ ОСВІТИ ПЕДАГОГІЧНОГО СПРЯМУВАННЯ

Стаття присвячена проблемі професійної підготовки студентів професійної та технологічної освіти у середовищі закладу вищої освіти педагогічного напрямку з урахуванням формування їхніх компетентностей і результатів навчання. Обґрунтовано актуальність і необхідність формування у студентів професійної та технологічної освіти характерних і спільних для них компетентностей під час професійної підготовки.

Розроблена модель формування компетентностей і результатів навчання у студентів професійної та технологічної освіти педагогічного спрямування. Розглянуто складові цієї моделі. Експеримент проводився на основі викладання дисциплін спеціальностей з професійної та технологічної освіти, за допомогою яких формувались визначені на моделі компетентності: інтегральна, загальні та спеціальні (фахові, предметні).

Акцентовано увагу на зміст споріднених дисциплін та якостях, що сприяють успішному формуванню у студентів визначених компетентностей.

Результат цієї моделі допомагає простежити та встановити сучасні критерії професійної підготовки у майбутніх фахівців з професійної та технологічної освіти з урахуванням спільних компетентностей і результатів навчання.

Ключові слова: заклад вищої освіти, педагогічний напрям, професійна освіта, професійна підготовка, технологічна освіта, студент.

Постановка проблеми. Згідно Указу Президента України № 722/2019 «Про цілі сталого розвитку України на період до 2030 року» (2019) підкреслюється необхідність безперервного розвитку працівників, які мають бути творчими і водночас відповідальними за результати власних дій.

У сучасних умовах Україна потребує висококваліфікованих фахівців, зокрема фахівців педагогічного напрямку з технологічної та професійної освіти, здатних ефективно діяти, постійно розвиватися, мати високу педагогічну майстерність й професійну компетентність. Однією з головних завдань викладача – формування компетентностей і відповідних якостей у студентів.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблемі формування компетентностей у студентів під час професійної підготовки у закладах вищої освіти (ЗВО) досліджувало чимало вітчизняних і зарубіжних вчених. Серед відомих вітчизняних дослідників слід підкреслити В. Галузинського, М. Євнуха, І. Зязюна, М. Ярмоченко тощо. Серед зарубіжних – Д. Хатті, К. Бейна, Л. Газарос та інших, які досліджували процеси навчання та розвитку студентів.

Дослідженню принципам динамічного балансу між раціонально-логічним і емоційно-ціннісним особистісними компетентностями в сприйнятті та засвоєнні навчального матеріалу власного педагогічного кредо приділили увагу вітчизняні вчені Атаманчук В. та Атаманчук П. [1].

Бурчак Л. у своїх дослідженнях серед професійних компетентностей щодо професійного зростання сучасного майбутнього педагога визначила: володіння інноваційними методиками моделювання змісту; підтримку ініціативності й творчості в усіх учасників освітнього процесу; застосування інноваційних методів, форм та засобів навчання; розроблення навчальних програм на основі модельних навчальних [2].

Заслуговує уваги висновок О. Мельникової [6] про те, що використання цифрових інструментів та інтернет-ресурсів у роботі майбутніх фахівців є потужним інструментом особистісного розвитку, що суттєво підвищує якість освітнього процесу.

Однак формуванню компетентностей і результатів навчання у студентів з професійної та технологічної освіти педагогічного спрямування не було приділено належної уваги.

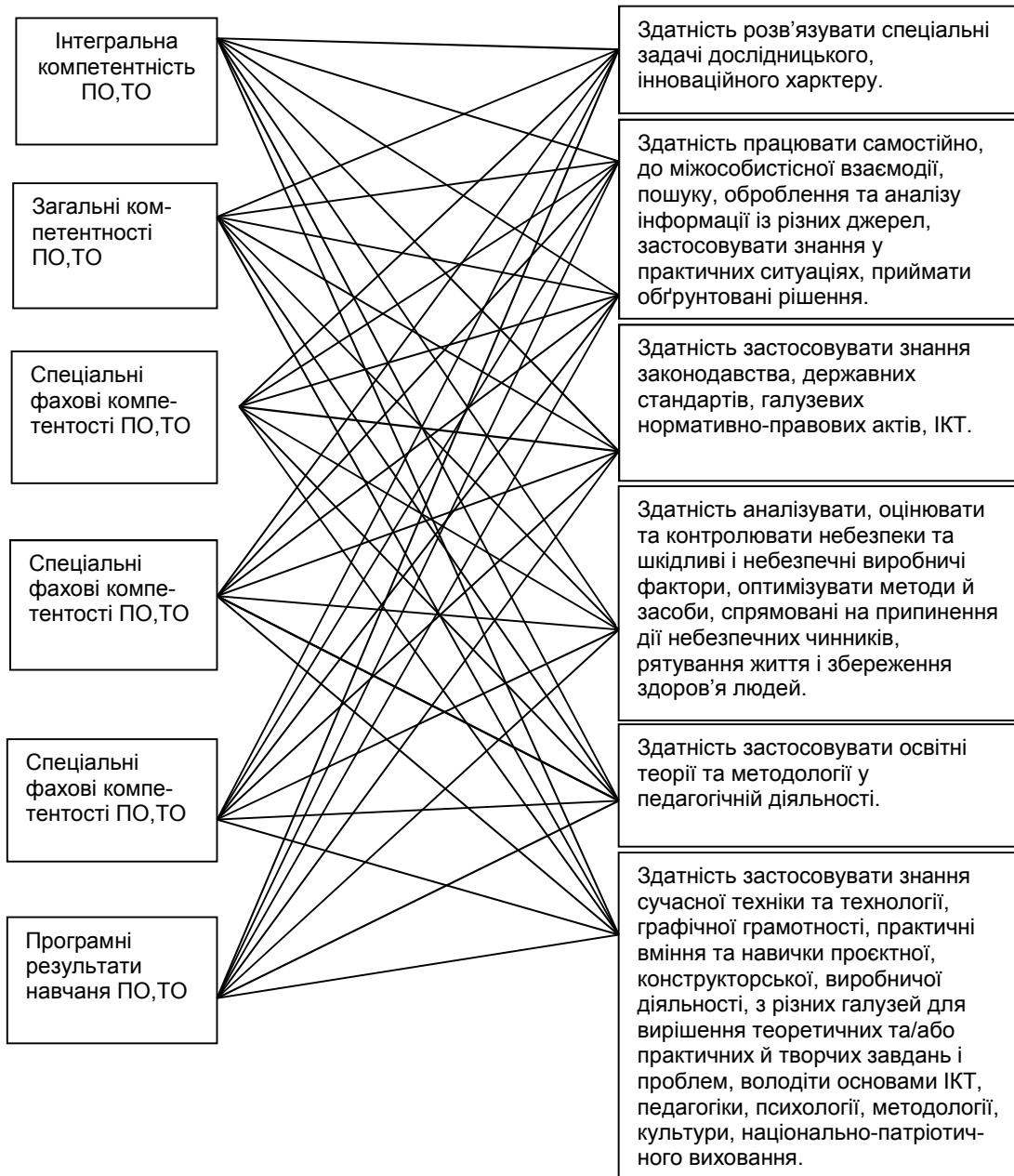
Метою статті є визначення і обґрунтування компетентностей і результатів навчання у студентів з професійної та технологічної освіти педагогічного спрямування під час викладання дисциплін.

Виклад основного матеріалу. Професійна підготовка студентів ЗВО, зокрема з охорони праці, технологічної освіти, транспортної галузі й логістики, вимагає адаптації, зміни у зв'язку з проблемою підвищення вимог до фахівців педагогічного напрямку.

Ці зміни мають бути спрямовані на забезпечення більш якісної підготовки студентів до майбутньої професії, всебічного формування у них відповідних компетентностей під час навчання.

Як показала практика роботи зі студентами на кафедрах: теорії та методики професійної підготовки, методики технологічної освіти та комп'ютерної графіки Університету Григорія Сковороди в Переяславі, а також на базі навчально-наукового центру ННЦ ІПТО НАПН України (під час професійної підготовки майбутніх фахівців з транспортної галузі), найкращий результат з формування компетентностей і результатів навчання у студентів ЗВО здійснюється тоді, коли одну і ту ж компетентність формують у процесі викладання різних дисциплін. Це досягається завдяки тому, що всі компетентності та результати навчання мають розглядатись у системному взаємозв'язку, як показано на Рис. 1.

Розглянемо ці компетентності.

Рис. 1. Модель формування компетентностей і результатів навчання у студентів професійної та технологічної освіти педагогічного спрямування

Здатність розв'язувати спеціальні задачі дослідницького, інноваційного характеру може проявлятися через опанування таких аспектів: аналітичність, креативність та вміння працювати в команді, логічне мислення, здатність до самостійного вивчення та критичний підхід до інформації.

Здатність працювати самостійно, до міжособистісної взаємодії, пошуку, оброблення та аналізу інформації із різних джерел, застосовувати знання у практичних ситуаціях, приймати обґрунтовані рішення може бути сформованою через здатність до аналізу, синтезу та вміння вирішувати завдання, використовуючи засвоєні знання. Не менш важливою є здатність до критичного мислення, практичного застосування теоретичних концепцій та ефективного розв'язання реальних проблем. Вміння приймати обґрунтовані рішення у студентів може бути сформовано через аналіз ситуацій, здатність враховувати різні аспекти проблеми, використання логічного мислення та критичний підхід до інформації. У зв'язку з цим, важливо врахувати контекст, збирати

також та оцінювати відповідні дані перед прийняттям рішення. Здатність до комунікації та співпраці з іншими відіграє важливу роль у процесі обґрунтованого прийняття рішень.

Здатність застосовувати знання законодавства, державних стандартів, галузевих нормативно-правових актів, інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) у студентів формується через вміння розуміти та враховувати відповідні правила та вимоги у практичних ситуаціях. Зазначені фактори включають навички інтерпретації правових текстів, адаптації знань до конкретного контексту та дотримання визначених норм. Здатність до аналізу та застосування юридичних принципів також відіграє важливу роль у цьому контексті. Володіння ІКТ формується через здатність ефективно користуватися різноманітними програмами та платформами, розуміння базових концепцій комп'ютерної науки, а також через вміння використовувати ІКТ для збору, обробки та передачі інформації. Крім того, уміння працювати з електронними ресурсами, веб-додатками та іншими технологічними інструментами також є важливою складовою володіння ІКТ.

Здатність аналізувати, оцінювати та контролювати небезпеки та шкідливі і небезпечні виробничі фактори, оптимізувати методи й засоби, спрямовані на припинення дії небезпечних чинників, рятування життя і збереження здоров'я людей формуються через готовність студентів визначати потенційні ризики в різних ситуаціях, усвідомлення важливості безпеки та здоров'я [5]. Також важливими аспектами є вміння розрізняти та аналізувати шкідливі фактори, приймати обґрунтовані рішення щодо їхнього управління та участь у заходах щодо надання першої допомоги та рятування у випадку екстрених ситуацій.

Здатність застосовувати освітні теорії та методології у педагогічній діяльності формується завдяки сформованим здатностям визначати та використовувати ефективні педагогічні стратегії. Зазначені фактори включають: розуміння основних підходів до навчання та виховання, вміння інтегрувати інноваційні методи в навчальний процес, а також адаптацію підходів до конкретних потреб та особливостей студентів, учнів. Крім того, здатність до відображення на власній педагогічній практиці і вдосконалення методів на основі теоретичних знань є важливим аспектом.

Здатність застосовувати знання сучасної техніки та технології, графічної грамотності формується завдяки сформованій здатності використовувати інструмент та програми, пов'язані з їхнім предметним напрямом [4]. Це включає навички роботи з комп'ютерним програмним забезпеченням, електронними засобами комунікації, а також здатності створювати та інтерпретувати графічні матеріали. Знання сучасних технологій дозволяє студентам ефективно впроваджувати інноваційні методи в навчальний та професійний процес.

Здатність до практичних вмінь та навичок проєктної, конструкторської, виробничої діяльності, з різних галузей, зокрема з професійної та технологічної освіти, для вирішення теоретичних та/або практичних й творчих завдань формується внаслідок готовності ефективно використовувати технічні інструменти, вирішувати інженерні завдання та впроваджувати ідеї у реальні проєкти. Це включає вміння розробляти конструкції, вирішувати технічні завдання, працювати зі спеціалізованим обладнанням та матеріалами.

Дослідження формування відповідних вищевказаних компетентностей з професійної та технологічної освіти проводилось на дисциплінах, зображених на табл. 1.

Таблиця 1

Перелік дисциплін з професійної та технологічної освіти

Професійна освіта ПО	Технологічна освіта ТО
Спеціальності	
015	014
ПО (охорона праці)	ТО Середня освіта (трудове навчання та технології)
ПО Транспорт.	
ПО Транспорт та логістика	
Дисципліни	
Системний аналіз з охорони праці	Енергозберігаючі технології
Практика педагогічна у навчальних закладах вищої освіти	Основи інклюзивної освіти в технологічній галузі
Метрологія, стандартизація та сертифікація	Педагогічна майстерність вчителя трудового навчання
Охорона праці в галузі. Цивільний захист.	Охорона праці в галузі. Цивільний захист.
Система контролю з охорони праці на підприємстві	Основи охорони праці, безпеки життєдіяльності
Взаємозамінність, стандартизація та технічні вимірювання	Методологія та організація педагогічних досліджень вчителя трудового навчання та технологій
Деталі машин і механізмів	Педагогіка профільної школи
Педагогічна майстерність в професійній освіті	Професійна мобільність вчителя технологій
Основи педагогічної творчості в професійній освіті	Навчальна педагогічна практика

Як видно з таблиці, для даних спеціальностей є споріднені дисципліни, базовий матеріал у яких однаковий. Автором досліджено інтегровані дисципліни, що мають схожі і доповнюючі за змістом відповідні теми [3].

Серед якостей, які студенти педагогічного напрямку мають остаточно опанувати при формуванні відповідних вищевказаних компетентностей, слід відмітити: ціннісні орієнтації; моральні і духовні якості; оволодіння безпековими заходами; комунікативність; самостійність; творчість; володіння педагогічною культурою, патріотизмом тощо.

Висновки. Обґрунтовано актуальність і необхідність формування у студентів професійної та технологічної освіти характерних і спільних для них компетентностей під час професійної підготовки. Розроблено модель формування компетентностей і результатів навчання у студентів професійної та технологічної освіти педагогічного спрямування. Розглянуто складові цієї моделі. Експеримент проводився на основі викладання дисциплін спеціальностей з професійної та технологічної освіти, за допомогою яких формувались визначені на моделі компетентності: інтегральна, загальні та спеціальні (фахові, предметні). Акцентовано увагу на зміст споріднених дисциплін та якостях, що сприяють успішному формуванню у студентів визначених компетентностей.

Результат цієї моделі допомагає простежити та встановити сучасні критерії професійної підготовки у майбутніх фахівців з професійної та технологічної освіти з урахуванням спільних компетентностей і результатів навчання.

Перспективами подальших розвідок у цьому напрямку є розробки моделі, яка передбачає нові компетентності і результати навчання у майбутніх фахівців педагогічного спрямування з професійної і технологічної освіти під час професійної підготовки у закладах вищої освіти.

Література

1. Атаманчук П., Атаманчук В. Бінарність цільових орієнтацій у професійному становленні майбутнього педагога. *Наукові інновації та передові технології*. Київ. № 6. 2023. С. 398–408.
2. Бурчак Л. Інноваційна діяльність майбутніх педагогів як чинник їхнього професійного зростання. *Наукові інновації та передові технології*. Київ. № 6. 2023. С. 423–428.
3. Вайнтрауб М. А. (2023). Інтеграційні можливості дисциплін з охорони праці в системі професійної освіти. *Професійна освіта: методологія, теорія та технології: зб. наук. праць*. ДЗВО «Університет Григорія Сковороди». Переяслав: Домбровська Я. М. Вип. 171. С. 52–64.
4. Вайнтрауб М. А., Васенко В. В., Гончаренко О. М. Професійна підготовка майбутніх вчителів технології і креслення в контексті розвитку міжнародного освітнього простору. *Професійна освіта: методологія, теорія та технології: зб. наук. праць / ДЗВО «Університет Григорія Сковороди»*. Переяслав: Домбровська Я. М., 2022. Вип. 15. С. 28–52.
5. Вайнтрауб М. А. Формування культури безпеки життєдіяльності в закладах вищої освіти. *Проблеми цивільного захисту населення та безпеки життєдіяльності: сучасні реалії України: збірник матеріалів ІХ Всеукраїнської заочної науково-практичної конференції*. 30–31. 2023. Київ: УДУ імені Михайла Драгоманова.
6. Мельникова О. Сучасні цифрові інструменти у роботі майбутніх фахівців закладів дошкільної освіти в умовах дистанційного навчання. *Наукові інновації та передові технології*. Київ. № 6. 2023. С. 511–518.

References

1. Atamanchuk, P. & Atamanchuk, V. (2023). Binarnist tsilovykh orientatsii u profesiinomu stanovlenni maibutnoho pedahoha [The binary nature of target orientations in the professional formation of a future teacher]. *Naukovi innovatsii ta peredovi tekhnolohii – Scientific innovations and advanced technologies*. No (6). Pp. 398–408. Kyiv [in Ukrainian].
  2. Burchak, L. (2023). Innovatsiina diialnist maibutnikh pedahohiv yak chynnyk yikhnoho profesiinoho zrostantia [Innovative activity of future teachers as a factor in their professional growth]. *Naukovi innovatsii ta peredovi tekhnolohii – Scientific innovations and advanced technologies*. No (6). Pp. 423–428. Kyiv [in Ukrainian].
  3. Vaintraub, M.A. (2023). Intehratsiini mozhlyvosti dystsyplin z okhorony pratsi v systemi profesiinoy osvity [Integration possibilities of occupational safety disciplines in the system of professional education]. *Professional Education: Methodology, Theory and Technologies*. Issue 171. Pp. 52–64. Pereiaslav: Dombrovska Ya. M. [in Ukrainian].
  4. Vaintraub, M.A., Vasenko, V.V. & Honcharenko O.M. (2022). Profesiina pidhotovka maibutnikh vchyteliv tekhnolohii i kreslennia v konteksti rozvytku mizhnarodnoho osvitnoho prostoru [Professional training of future teachers of technology and drawing in the context of the development of the international educational space]. *Professional Education: Methodology, Theory and Technologies*. Issue 15. Pp. 28–52. Pereiaslav: Dombrovska Ya M. [in Ukrainian].
  5. Vaintraub, M.A. (2023). Formuvannia kultury bezpeky zhyttiediialnosti v zakladakh vyshchoi osvity [Formation of a culture of life safety in institutions of higher education]. *Problemy tsyvilnoho zakhystu naseleння ta bezpeky zhyttiediialnosti – Problems of civil protection of the population and life safety*. Kyiv: UDU imeni Mykhaila Drahomanova [in Ukrainian].
  6. Melnykova, O. (2023). Suchasni tsyfrovi instrumenty u roboti maibutnikh fakhivtsiv zakladiv doshkilnoi osvity v umovakh dystantsiinoho navchannia [Modern digital tools in the work of future specialists of preschool education institutions in the conditions of distance learning]. *Naukovi innovatsii ta peredovi tekhnolohii – Scientific innovations and advanced technologies*. No (6). Pp. 511–518. Kyiv [in Ukrainian].
-

Vaintraub M.

Doctor of Pedagogy (DSc),
Professor of the Department of theory and methods
of professional training Hryhorii Skovoroda University in Pereiaslav
vainmark2014@gmail.com
orcid.org/0000-0002-2701-7094

**FORMATION OF COMPETENCES AND LEARNING OUTCOMES IN
STUDENTS OF PROFESSIONAL AND TECHNOLOGICAL EDUCATION
OF PEDAGOGICAL EDUCATION**

The article is devoted to the problem of professional training of students of vocational and technological education in the institution of higher education of the pedagogical direction, taking into account the formation of their competencies and learning outcomes. The relevance and necessity of the formation of students of professional and technological education, which are characteristic and common to them, during professional training, is emphasized.

A model of the formation of competences and learning outcomes among students of professional and technological education of the pedagogical direction was developed. The components of this model are reviewed. The experiment was conducted on the basis of teaching the disciplines of specialties from professional and technological education, with the help of which the competencies defined on the model were formed: integral, general and special (professional, subject).

The pedagogical directions formed in the students from the professional and technological world are considered: integral competence, general competence and special professional (subject) competence. Among them, the following were identified and recruited: the ability to solve special tasks of a research and innovation nature; the ability to work independently, to interpersonal interaction, to search, process and analyze information from various sources, to apply knowledge in practical situations, to make informed decisions; the ability to apply knowledge of legislation, state standards, industry regulations, information and communication technologies; the ability to analyze, evaluate and control hazards and harmful and dangerous production factors, optimize methods and means aimed at stopping the action of dangerous factors, saving life and preserving health; the ability to apply educational theories and methodologies in pedagogical activity; the ability to apply knowledge of modern equipment and technology, graphic literacy; ability to practical abilities and skills of design, construction, production activities, from various fields, in particular from professional and technological education, to solve theoretical and/or practical and creative tasks. Emphasis is placed on the content of related disciplines and qualities that contribute to the successful formation of certain competencies in students.

The result of this model helps to maintain and establish modern professional training standards for future specialists in professional and technological education, taking into account common competencies and learning outcomes.

Key words: higher education institution, pedagogical direction, professional education, professional training, technological education, student.

УДК 37.013.42-051

DOI 10.31654/2663-4902-2024-PP-3-125-131

Хлебик С.Р.

кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри соціальної педагогіки і соціальної роботи
Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя
hlebiksvetlana606@gmail.com
orcid.org/0000-0002-8272-1252

**КОНФЛІКТОЛОГІЧНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ СОЦІАЛЬНОГО ПЕДАГОГА
У ФОРМУВАННІ ГУМАНІСТИЧНИХ ВІДНОСИН УЧАСНИКІВ
ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ**

Провідним принципом сучасної освіти є гуманізація і демократизація освітнього простору, що ставить на порядок денний питання формування гуманістичних взаємовідносин учасників освітнього процесу, попередження ескалації напруженості і непорозуміння у вирішенні спірних питань.

Виходячи з особливостей освітнього процесу закладу освіти, відмінностями у віці, досвіді, поглядах, цінностях учасників освітніх відносин спілкування між ними потребує своєчасного попередження його деструктивних форм та компетентного вирішення виникаючих протиріч. Здатність соціального педагога конструктивно взаємодіяти в конфліктній ситуації з усіма учасниками процесу визначається рівнем сформованості його конфліктологічної компетентності.

Набір методів ефективного вирішення конфліктних ситуацій, що існує в практиці соціального педагога, часто не включає авторитарне втручання. Як наслідок, отримані результати не знімають самої суті протиріччя і тому мають нестійкий характер.

Тому, метою даної статті є теоретичне обґрунтування конфліктологічної компетентності соціального педагога як здатності конструктивно взаємодіяти у конфліктній ситуації з метою гуманізації відносин учасників освітнього процесу.

Для її реалізації в статті розглянуто зміст і сутнісні характеристики конфліктологічної компетентності соціального педагога закладу освіти. Проаналізовано особливості її реалізації у гуманізації міжособистісної взаємодії учасників освітнього простору установи, охарактеризовано підходи до її реалізації в різних формах практичної діяльності фахівця.

У статті теоретично обґрунтовано конфліктологічну компетентність соціального педагога як мистецтво володіння «ключами» комунікації у формуванні гуманістичних відносин учасників освітнього процесу.

Матеріали наукової статті можуть бути використані в практичній діяльності соціальних педагогів закладів освіти, інших установах і організація орієнтованих на соціальне виховання дітей та молоді.

Ключові слова: гуманістичні відносини, освітнє середовище, конфлікт, конфліктологічна компетентність, соціальний педагог.

Постановка проблеми Реформування системи освіти в Україні висуває нові вимоги щодо рівня знань, вмінь та компетентностей соціальних педагогів, професія яких в останні роки стала однією із найбільш затребуваних і популярних не лише в нашій країні, а й в усьому світі.

Сьогодні у світі військові конфлікти стають все частіше реальною дійсністю, тому, важливість збереження освіти в умовах воєнного стану стає критичною.

Особливо це стосується шкільної системи, яка часто є первинним ланцюгом передачі знань і цінностей новому поколінню.

Воєнний стан залишає великий слід на психіці дітей та педагогічного персоналу. Посттравматичний стрес впливає на навчальний процес, знижуючи концентрацію та підвищуючи рівень стресу серед учнів та вчителів. Дослідження М. Джонсона (Johnson, 2020) вказує на те, що посттравматичний стрес в умовах воєнного стану є серйозною перешкодою для нормального навчання та соціального розвитку. Війна створила нові виклики в системі освіти, які можливо подолати тільки в співпраці та взаєморозумінні всіх учасників освітнього процесу з пріоритетом найкращих інтересів дитини.

Відсутність належним чином організованого освітнього процесу задля створення безпечної, позитивної атмосфери в школі, посилення ролі соціального педагога закладу освіти у вирішенні цього завдання і відповідна його підготовка через формування конфліктологічної компетентності призведе до зростання кількості проявів нестандартної поведінки учнів, створення конфліктних ситуацій у взаємодії учасників освітнього процесу (особливо в закладах з великою кількістю внутрішньо переміщених осіб).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Важливим завданням соціально-педагогічної роботи у кожному закладі освіти є вирішення проблеми шкільних конфліктів, створення відповідних соціально-педагогічних умов для їх попередження та профілактики. Застосування ефективних інноваційних педагогічних стратегій та технологій у формуванні безконфліктного і безпечного шкільного середовища, гуманізації відносин учасників освітнього процесу, створення гармонійного середовища для взаємодії та спілкування є запорукою ефективності цієї роботи.

Різні аспекти даної проблеми розглядаються у дослідженнях вітчизняних та зарубіжних вчених. Загальні основи вивчення сутності конфлікту, його причин і шляхів вирішення досліджені в працях вітчизняних науковців Г. Ложкіна, М. Пірен, Н. Пов'якель та інших авторів. Проблема застосування медіації для вирішення шкільних конфліктів у контексті загальних досліджень професійної діяльності соціального педагога висвітлена в роботах О.Безпалько, І. Зверєвої, А. Капської, П. Шептенко.

Такі вітчизняні науковці, як Т. Алексєєнко, С. Архипова, Р. Вайнола, Л. Завацька, О. Карпенко розглядають можливості використання інших соціально-педагогічних технологій у профілактиці конфліктів, попередження або вирішення конфліктної ситуації через формування гуманістичних відносин у шкільному середовищі. Наукові дослідження низки вітчизняних учених (А. Гірник, І. Зязюна, В. Кременя, Г. Ложкіна, Н. Ничкало, О. Пометун, І. Тітаренко та ін.) присвячено теоретичним та методичним засадам формування професійної компетентності працівників освіти. В їх дослідженнях доведено, що інтегративний зміст соціально-педагогічної роботи в закладі освіти передбачає формування та постійне вдосконалення конфліктологічної компетентності фахівця у формуванні гуманістичного, безпечного, толерантного спілкування і взаємодії учасників освітнього процесу

Значущою характеристикою соціального педагога закладу освіти стає не лише його професійна компетентність, але й наявність певних особистісних якостей. Серед них визначаються здатність орієнтуватись у швидкоплинних умовах професійної діяльності, ефективно та конструктивно діяти в конфліктогенному середовищі, приймати самостійні рішення у вирішенні нестандартних ситуацій, що виникають у його роботі, бути мобільним, динамічним і конструктивним.

Конфліктологічна компетентність соціального педагога передбачає не тільки формування та розвиток конфліктологічних умінь і навичок, але й набуття практичного досвіду вирішення конфліктів, формування гуманістичних відносин учасників освітнього процесу.

Мета статті – теоретично обґрунтувати конфліктологічну компетентність соціального педагога як здатність конструктивно взаємодіяти у конфліктній ситуації з метою гуманізації відносин учасників освітнього процесу.

Виклад основного матеріалу. Сучасне українське суспільство перед значною кількістю соціальних викликів, пов'язаних з агресивною війною РФ проти нашої країни. Негативні наслідки цих подій виявляються в різних сферах життя, в тому числі-зі зростаючою кількістю конфліктних ситуацій шкільному середовищі.

Шкільні конфлікти можуть бути спричинені різними факторами, такими як різниці світоглядних позицій, культурні та етнічні розбіжності, взаємні неприязні стосунки та багато іншого. Деструктивні конфлікти, які можуть виникати у середовищі закладів освіти негативно впливають на навчальний процес і їх психологічний стан їх учасників. Конфлікти в школі можуть мати серйозні наслідки для учнів, включаючи погіршення академічних досягнень, невротичні розлади, відчуття соціальної відчуженості та втрату мотивації до навчання.

У вирішенні цієї проблеми як в умовах сучасної ситуації, так і попередження посилення деструктивності конфліктів учасників освітнього середовища у майбутньому, особливої актуальності набуває проблема конфліктологічної компетентності соціального педагога закладу освіти. Її реалізація фахівцем не стільки в традиційних формах роботи, скільки у пошуку нових форм і методів організації безпечного середовища для всіх учасників педагогічного процесу, формування гуманістичних відносин у закладі освіти є важливим кроком на шляху післявоєнного відновлення розвитку демократичного українського суспільства.

У сучасній психолого-педагогічних джерелах існують різні визначення поняття «конфліктологічна компетентність», які сформувалися у процесі розвитку педагогічної конфліктології як науки. Вітчизняні вчені визначають цей термін і як психологічну особливість особистості, і як інтегроване утворення, і як підсистему та т. і.

Ці ідеї представлені в наукових розвідках А. Гірник, Т. Дзюба, О. Климентьєва, І. Козич, Л. Котлова, Н. Кошечко, Л. Мухіна, І. Тітаренко, С. Філь та інші. Так, І. Козич конфліктологічну компетентність, розглядає як одну із необхідних складових частин професійної компетентності, яка передбачає мистецтво індивідуальної роботи з особистістю, володіння різноманітними «ключами» комунікації, спеціальними методами організації власної психіки, засобами зниження рівня емоційного напруження і тривожності [3]. Т. Дзюба вважає, що конфліктологічна компетентність – це вміння ефективно використовувати технології запобігання конфлікту та його подолання. Такої ж думки притримується й А. Гірник [2]. На думку О. Климентьєвої, конфліктологічна компетентність є інтегрованим особистісним утворенням, яке відображає теоретичну підготовку та практичну готовність майбутнього фахівця до попередження та ефективного вирішення конфліктів, що значить готовність до здійснення безконфліктної професійної діяльності [5] Конфліктологічну компетентність розглядають як складову соціально-психологічної компетентності; як складову загальної комунікативної компетентності; як окремий вид професійної компетентності, що має зв'язки з іншими видами компетентностей [7].

Зміст поняття конфліктологічної компетентності включає, перш за все, здатність фахівця розуміти й аналізувати, а також прогнозувати можливі конфліктні ситуації, спираючись на систему відповідних знань. Водночас, конфліктологічна компетентність передбачає наявність значимої практичної складової, тобто умінь і навичок роботи у полі конфліктних явищ чи ситуацій. А саме – прикладне застосування конфліктологічних, психологічних і педагогічних знань у професійній діяльності дає змогу фахівцеві якнайкраще вирішити конфліктну ситуацію, врахувавши інтереси всіх сторін та реалізувати при цьому стратегії взаємодії та співпраці.

Посилення ролі і значення соціального педагога у формуванні гуманістичних відносин учасників освітнього процесу, необхідність пошуку нових форм і методів реалізації конфліктологічної компетентності соціального педагога підтвердило

розробка і експериментальне впровадження моделі «Мирна школа». Експериментальне впровадження моделі підготовлено Українським НМЦ практичної психології і соціальної роботи спільно з Інститутом модернізації змісту освіти за підтримки ГО «Інститут миру і порозуміння», Програмного офісу forum ZFD в Україні (Forum Civil Peace ServiceUkraine) та Громадянської служби миру Deutsche Gesellschaft für Internationale Zusammenarbeit (GIZ) GmbH.

Експеримент мав на меті теоретично обґрунтувати та експериментально перевірити ефективність застосування моделі «Мирна школа» як системної соціальної технології організації освітнього процесу, що сприяє створенню безпечного середовища у шкільній громаді та формуванню компетенцій задля гуманізації відносин між учасниками освітнього процесу.

Модель «Мирна школа» – це підхід та практичні інструменти, які забезпечують включення усіх учасників освітнього процесу у розбудову системи конструктивної комунікації та взаємодії, системи ефективного вирішення та попередження конфліктів, проявів булінгу, агресії та насильницької поведінки у закладі освіти. В рамках цієї Моделі інтегруються кращі вітчизняні та міжнародні практики, які впроваджуються за принципом системності. Саме тому Модель є актуальною для освітнього середовища України в усіх її компонентах: «Відновна школа» («Restorative School»), «Шкільна служба порозуміння», «Resilience» («Життестійкість»), «Культура добросусідства». В основу роботи проекту покладено відновний підхід, головною метою якого є створення безпечного та інклюзивного середовища в освітньому середовищі за рахунок формування у учасників шкільної взаємодії розуміння про те, що конфлікт-це нормальне явище. Шляхом конструктивного виходу з нього є набуття певних знань про його структуру, стадії розвитку, уміння визначити характер перебігу (рівень деструктивного впливу на подальший розвиток ситуації), сформованість гуманістичних відносин між учасниками взаємодії.

«Відновна школа» («Restorative School») базується на принципах відновного підходу та впровадження відновних практик в життя шкільної спільноти. Вона спрямована на формування партнерських стосунків та ефективної комунікації між педагогами, учнями та батьками під керівництвом соціального педагога. Її завдання – сприяти якісному освітньому процесу за сучасних ризиків. Основним організаційним ядром «Мирної школи» є «Шкільна служба порозуміння». Це структура у своїй діяльності передбачає використання професійних підходів до вирішення конфліктів, навчання конструктивним моделям поведінки та комунікації. Саме рівень конфліктологічної компетентності керівника «Служби» в особі соціального педагога забезпечує ефективність її роботи, дозволяє використовувати технологію «рівний рівному» в новому контексті.

Опанування соціальним педагогом методикою «Resilience» («Життестійкість»), дозволяє формувати у членів шкільного колективу незадежно від віку і статусу, здатності конструктивного опанування стресовою ситуацією, формує уміння задіяти внутрішні та зовнішні ресурс для виходу із ситуації із збереженням власної рівноваги, підтримки своєї цінності і можливості подальшого повноцінного існування.

Підтримка і заохочення соціальним педагогом вияву культури поведінки учасниками конфліктної ситуації сприяє формуванню навичок взаєморозуміння та мирного співіснування у культурному різноманітті, поваги до відмінностей різних людей у суспільстві загалом та шкільному середовищі, зокрема.

Практичне запровадження Моделі «Мирна школа» сприяє формуванню безпечного середовища у шкільній громаді та формування гуманістичних відносин між учасниками освітнього процесу. Обґрунтовані методи і методики визначення її ефективності спрямовані на підвищенні кваліфікації працівників психологічної служби, інших педагогічних працівників; підвищенні культури міжособистісних взаємовідносин усіх учасників освітнього процесу.

Сформованість конфліктологічної компетентності соціального педагога передбачає: наявність конфліктологічних знань; володіння соціальними технологіями профілактики, управління та мінімізації прояву деструктивних форм конфлікту; сформованість професійного типу мислення; володіння технологіями психогігієни і стресостійкості в конфліктах. Ці показники є важливими для організації успішної роботи соціального педагога у реалізації професійної діяльності в конфліктогенному середовищі закладу освіти, перетворення його з метою попередження негативних конфліктів та посилення їх деструктивного впливу.

Висновки та перспективи подальших розвідок Конфліктологічна компетентність соціального педагога закладу освіти включає значущий практичний аспект, який означає здатність та вміння ефективно діяти в сфері конфліктних явищ і ситуацій. Це передбачає практичне використання конфліктологічних, психологічних та педагогічних знань для розробки і використання стратегій поведінки у формуванні безпечного освітнього середовища. Такі навички допомагають фахівцеві максимально ефективно розв'язувати конфліктні ситуації у професійній діяльності, враховуючи інтереси всіх залучених сторін та втілюючи стратегії співпраці, гуманізації стосунків всіх учасників освітнього процесу.

Перспективи подальших наукових розвідок вбачаємо у теоретичному обґрунтуванні і методичній розробці форм і методів роботи соціального педагога закладу освіти щодо подолання бар'єрів у спілкуванні, попередження чи успішного розв'язання можливих конфліктних ситуацій у освітньому середовищі, активного запровадження відновних практик, які є ціннісно-орієнтованими і формують у всіх учасників освітнього процесу повагу і розуміння важливості ціннісного виміру в стосунках між ними.

Література

1. Ващенко І. В., Кляп М. І. Конфліктологія та теорія переговорів: навч. посіб. Київ: Знання, 2013. 407 с.
2. Гірик А. М. Конфліктологічна компетентність як складова професійної компетентності сучасного фахівця. *Соціально-гуманітарні вектори педагогіки вищої освіти*: зб. матеріалів III Міжнар. наук. конф. (м. Харків, ХНТУСГ імені П. Василенка, 13–14 трав. 2011 р). Харків, 2011. С. 19–22.
3. Козич І. Модель формування конфліктологічної компетентності соціального педагога в умовах магістратури. *Вісник Запорізького національного університету. Педагогічні науки*. Запоріжжя, 2008. № 1. С. 110–118.
4. Котлова Л. О. Формування конфліктологічної компетентності майбутніх практичних психологів. *Практична психологія освіти XXI ст.: проблеми та перспективи*: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (Умань, 20–21 травня 2014 р.). Умань, 2014. С. 180–184.
5. Климентьева О. С. Конфліктологічна компетентність як складова професіоналізму майбутніх правоохоронців. *Педагогіка та психологія: збірник наук. праць*. Харк. нац. пед. університет ім. Г. С. Сковороди. Харків, 2015. С. 269–276.
6. Тітаренко І. І. Педагогічні умови формування конфліктологічної компетентності майбутніх фахівців з реклами і зв'язків з громадськістю: дис... канд. пед. наук. 13.00.04. Київ, 2018. URL: <https://docplayer.net/82564050-Titarenko-irina-igorivna-disertaciya.html>
7. Ягупов В. В., Свистун В. І. Компетентнісний підхід до підготовки фахівців у системі вищої освіти. *Наукові записки Національного університету «Києво-Могилянська академія»*. Київ, 2012. Т. 71. С. 3–8.

References

1. Vashchenko, I.V. & Kliap, M.I. (2013). *Konfliktolohiia ta teoriia perehovoriv* [Conflictology and negotiation theory]. Kyiv: Znannia [in Ukrainian].
2. Hirnyk, A.M. (2011). Konfliktolohichna kompetentnist yak skladova profesiinoi kompetentnosti suchasnoho fakhivtsia [Conflictological competence as a component of the professional competence of a modern specialist]. *Sotsialno-humanitarni vektory pedahohiky*

vysshoi osvity – Social and humanitarian vectors of higher education pedagogy. Kharkiv [in Ukrainian].

3. Kozych, I. (2008). Model formuvannia konfliktolohichnoi kompetentnosti sotsialnoho pedahoha v umovakh mahistratury [A model of the formation of conflict-related competence of a social pedagogue in the conditions of a master's degree]. *Visnyk Zaporizkoho natsionalnoho universytetu – Bulletin of Zaporizhzhya National University*. No 1. Pp. 110–118 Zaporizhzhia [in Ukrainian].

4. Kotlova, L.O. (2014). Formuvannia konfliktolohichnoi kompetentnosti maibutnikh praktychnykh psykholohiv [Formation of conflict-related competence of future practical psychologists]. *Praktychna psykholohiia osvity XXI st.: problemy ta perspektyvy – Practical psychology of education of the 21st century*. Uman [in Ukrainian].

5. Klymentieva, O.S. (2015). Konfliktolohichna kompetentnist yak skladova profesionalizmu maibutnikh pravookhorontsiv [Conflictological competence as a component of the professionalism of future law enforcement officers]. *Pedahohika ta psykholohiia – Pedagogy and psychology*. Pp. 269–276 [in Ukrainian].

6. Titarenko, I.I. (2018). Pedahohichni umovy formuvannia konfliktolohichnoi kompetentnosti maibutnikh fakhivtsiv z reklamy i zviaskiv z hromadskistiui [Pedagogical conditions for the formation of conflict-related competence of future specialists in advertising and public relations]. Candidate's thesis. Kyiv. URL: <https://docplayer.net/82564050-Titarenko-irina-igorivna-disertaciya.html> [in Ukrainian].

7. Yahupov, V.V. & Svystun V.I. (2012). Kompetentnisnyi pidkhid do pidhotovky fakhivtsiv u systemi vyshchoi osvity [A competent approach to the training of specialists in the higher education system]. *Naukovi zapysky Natsionalnoho universytetu «Kyievo-Mohylianska akademiia» – Scientific notes of the National University "Kyiv-Mohyla Academy"*. Vol. 71. Pp. 3–8. Kyiv [in Ukrainian].

Khliebik S.

Candidate of Pedagogical Sciences,
Associate Professor of the Department of Social Pedagogy and Social Work,
Nizhyn Gogol State University
hlebiiksvetlana606@gmail.com
orcid.org/0000-0002-8272-1252

CONFLICTOLOGY COMPETENCE OF THE SOCIAL EDUCATOR IN THE FORMATION OF HUMANISTIC RELATIONS OF THE PARTICIPANTS OF THE EDUCATIONAL PROCESS

Relevance of research. The leading principle of modern education is the humanization and democratization of the educational space. Therefore, the issue of forming humanistic relationships among participants in the educational process, preventing the escalation of tensions and misunderstandings in resolving controversial issues is definitely relevant.

The purpose of this article is, based on the scientific analysis of scientific literature, to theoretically substantiate the conflict-related competence of a social pedagogue as the ability to constructively interact in a conflict situation with the aim of humanizing the relations of participants in the educational process

The article examines the content and essential characteristics of the conflict-related competence of a social pedagogue of an educational institution. The peculiarities of its implementation in the humanization of interpersonal interaction of the participants of the institution's educational space are analyzed, the approaches to its implementation in various forms of the specialist's practical activity are characterized.

The structure of the "Peaceful School" model is presented and analyzed. The experimental implementation of the model was prepared by the Ukrainian National Center

for Practical Psychology and Social Work together with the Institute for the Modernization of the Content of Education.

It is substantiated that the use of practical tools and social technologies of the Model contributes to the formation of a safe environment in the school community and the formation of humanistic relations between the participants of the educational process.

The model is relevant for the educational environment of Ukraine in all its components: "Restorative School", "School Understanding Service", "Resilience", "Culture of good neighborliness".

The theoretical importance of the work carried out: the article theoretically substantiates the conflictual competence of the social pedagogue as the art of possessing the "keys" of communication in the formation of humanistic relations of participants in the educational process.

The practical significance of the work – the materials of the scientific article can be used in the practical activities of social pedagogues of educational institutions, other institutions and organizations focused on the social education of children and youth

Key words: humanistic relations, educational environment, conflict, conflict-related competence, social pedagogue.

ВІТЧИЗНЯНИЙ І ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД

УДК 372.46(493)

DOI 10.31654/2663-4902-2024-PP-3-132-139

Палій О. А.

кандидат педагогічних наук, доцент
доцент кафедри германської філології
Український гуманітарний інститут
alexbrandsifter67@gmail.com
orcid.org/0009-0003-0989-9569

Демченко Н. М.

кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри педагогіки, початкової освіти та освітнього менеджменту
Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя
nata.demchenko2020@gmail.com
orcid.org/0000-0003-1382-0756

Шпекбахер Т. О.

вчитель-стажер початкової школи м. Месслінг, Баварія
tanya.speckbacher@gmx.de
orcid.org/0009-0003-5813-1011

ПЕДАГОГІЧНИЙ ТРАНСЛІНГВІЗМ: НА ПРИКЛАДІ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ БАВАРІЇ

Статтю присвячено проблемі реалізації педагогічного транслінгвізму в освітньому процесі початкової школи в Німеччині. У статті розглянуто проблеми школи в країнах мігрантів, таких як Німеччина, які характеризуються як місця, де поєднуються різні культури та мови. З'ясовано, що мовна гетерогенність у початкових школах також постійно зростає і стає ще більшою через війну в Україні. Тому одномовна культура в сьогоденних школах повинна бути ретельно вивчена. Зроблено акцент на актуальності питання про концепції, які сприяють інтеграції дітей мігрантського походження та визнають багатомовність учнів як навчальний ресурс. Проаналізовано підхід педагогічної транслінгвістики для підтримки українських дітей та сприяння багатомовності серед усіх учнів.

Проведено аналіз результатів численних досліджень в англomовних і німецькомовних країнах, на основі якого зроблено позитивні висновки щодо інклюзії в школі та соціально-емоційного розвитку учнів.

Подано методи створення багатомовного та мультикультурного навчального середовища, а також організації уроків з вивчення мови з урахуванням Баварської навчальної програми PLUS.

Зроблено висновок щодо доцільності використання спеціальних роздаткових матеріалів. На основі методичної роботи в галузі транслінгвістики розроблено посібник, який слід розглядати як джерело натхнення для роботи з українськими дітьми. Водночас зазначено, що це слід розглядати як інструмент сприяння багатомовності для всіх дітей і використання мовної неоднорідності як можливості організації спільного навчання.

Керуючись ідеєю, що кожна людина має унікальний, індивідуальний мовний репертуар, який складається з різних мовних переживань, а навчальний переклад ставить за мету розпізнавати всі мови учнів, поставити під сумнів мовні ієрархії та сприяти багатомовності для всіх дітей, зроблено виновок, що початкові школи мають недостатні ресурси, такі як викладачі чи перекладачі, які розмовляють рідною мовою. Велика кількість початкових шкіл у Баварії навіть не мають концепції щодо різних мовних потреб учнів.

Key words: педагогічний транслінгвізм, інтеграція, початкова школа, багатомовність, мультикультурне навчальне середовище.

Постановка проблеми. Постійні зміни у міжнародних відносинах, економічній, політичній ситуації у тій чи іншій країні, що призводять до збільшення кількості мігрантів, спонукає педагогів до постійного оновлення форм і методів взаємодії з учнями, батьками, а також, з появою нових обставин, корегувати чи оновлювати традиційні або пропонувати нові методи навчання. Німеччина – одна з провідних країн Європи, у якій, серед інших країн ЄС, виникла гостра потреба у новітніх ідеях, підходах щодо модернізації змісту іншомовної освіти, які б відповідали запитам суспільства, потребам громадян. Школа є наразі мультикультурним і багатомовним закладом освіти, у якому практично щодня з'являються нові виклики, пов'язані з неоднорідністю та полікультурністю аудиторії.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сьогодні транслінгвістика утвердилася в кількох сферах. Її застосовують у лінгвістиці, повсякденній соціальній взаємодії, мультимодальній комунікації, образотворчому мистецтві, музиці, а також у педагогіці.

Педагогічний транслінгвізм – це процес, у якому студенти та викладач беруть участь у складних дискурсивних практиках, що включають мовні практики всіх студентів, щоб розвивати нові мовні практики та підтримувати старі, спілкуватися та навчатися, а також озвучувати нові соціально-політичні реалії, ставлячи під сумнів мовну нерівність [6, с. 261].

Педагогічна транслінгвістика визнає існування кількох мов у навчальних закладах. Будь-яка мова, яку учні приносять до школи, вітається, цінується і використовується як інструмент для навчання. Крім того, педагогічна транслінгвістика займається «плануванням, застосуванням і розширенням багатомовних педагогічних стратегій і методів, заснованих на всьому мовному репертуарі учнів» [3, с. 19]. Педагогічний переклад орієнтований на учня. Учень перебуває в центрі уваги, а його мовні та культурні передумови цінуються. Студенти мають свободу вибору при використанні мови і можуть гнучко використовувати свої мовні навички [7, с. 65].

Усі учні можуть отримати користь від такого підходу. Учні, чия рідна мова відрізняється від мови навчання, мають можливість практикувати її в школі і таким чином зміцнювати свою багатомовну ідентичність. У той же час одномовні учні можуть усвідомити мовне розмаїття. Вони можуть навчитися мовної толерантності та мовної гнучкості, а також одночасно розвивати власні мовні навички. Крім того, учні можуть відчувати, що вони можуть зробити свій внесок, коли їм надається можливість розповісти про свій мовний досвід [2, с. 5].

Методи транслінгвістики спрямовані на всіх учнів, незалежно від їхніх мовних навичок. Однією з цілей перекладу є мовна інклюзія. Беручи до уваги мови всіх учнів, це може зміцнити їхню обізнаність та ідентичність. Особливо щодо дітей з мігрантського походження, це може сприяти соціальній справедливості. Це також ставить під сумнів мовні ієрархії в соціальних структурах [8, с. 4]. Діти дізнаються, що кожна мова має рівну цінність і може бути використана для спільного навчання.

Інша мета – зміцнити багатомовність усіх дітей. Якщо мовні ресурси підлітків враховуються і використовуються в класі, це позитивно впливає на їхню металінгвістичну обізнаність, здатність абстрагуватися від мови і думати про неї. Діти не лише

рефлексують над власними мовними навичками. Вони вчаться оцінювати мовний репертуар своїх партнерів по спілкуванню і відповідно реагувати. Металінгвістична обізнаність призводить до підвищення багатомовної компетентності. Учнів заохочують до мережевого мислення. Вони рефлексують над своїми попередніми лінгвістичними знаннями і можуть використовувати їх для подальшого навчання. Ще однією перевагою є допомога у вивченні додаткових мов. Підлітки можуть використовувати металінгвістичні стратегії, які вони вже розробили [3, с. 26].

Зазначені цілі відображені в мандаті Баварії в галузі освіти і навчання: «Мовна освіта і багатомовність» та «Інклюзія як внесок у соціальну участь» [1, с. 20]. Ці ж цілі були використані як орієнтир для цієї дослідницької роботи.

Щоб концептуалізувати домінуючі аспекти перекладацької діяльності, Гарсія, Джонсон, Зельцер і Вальдес [5] визначили три основні елементи (напрямки): «позиція», «дизайн» і «зрушення». Ці елементи взаємопов'язані і разом утворюють міцний, але гнучкий канат, який зміцнює вивчення і викладання мов і предметів [5, с. 28].

Мати «позицію» в сенсі перекладу означає розглядати мови як частину єдиної системи, а не як окремі, самодостатні одиниці. Учитель усвідомлює мовне розмаїття класу. Він позитивно і відкрито ставиться до цього розмаїття. Він спирається на унікальний мовний репертуар кожної дитини і використовує його для спільного навчання. Гарсія та ін. описують три основні переконання, які повинен прийняти вчитель:

1) мовні практики та культурне розуміння складаються з того, що учні приносять з дому та набувають у школі. Вони співіснують і підсилюють одне одного.

2) сім'ї та громади учнів є цінними джерелами знань і повинні бути інтегровані в освітній процес

3) клас – це демократичний простір, у якому учні та вчителі створюють знання, кидають виклик традиційним ієрархіям і працюють над створенням більш справедливого суспільства [5, с. 56].

Ставлення вчителя в Баварській навчальній програмі CurriculumPLUS описується подібним чином: «Для того, щоб процеси співтворчості, участі та інклюзії були успішними, вирішальне значення має ставлення, яке лежить в основі дій педагогів. Це ставлення ґрунтується на таких принципах, як вдячність, орієнтація на компетентність, діалог, участь, експериментування, безпомилковість, гнучкість і саморефлексія» [1, с. 12].

Виділення невіршених раніше частин загальної проблеми, яким присвячується стаття.

«Після майже двох років роботи під час пандемії коронавірусу багато вчителів виснажені та перебувають на межі своїх сил», – так міністр освіти Карін Прієн описує поточну ситуацію на конференції в Любеку (дра, 2022). Німецькі школи ледве встигли звикнути до нової реальності в часи пандемії, коли до них додалися нові виклики. Згідно з опитуванням Фонду Роберта Боша (Robert Bosch Stiftung, 2022), кожен другий вчитель у Німеччині вже має у своїй школі українських дітей та молодь. У школах все ще відчувається нестача вчителів, недостатньо місця та неадекватне обладнання. Перед вчителями постає багато запитань: де діти? Чи не травмовані вони? Чи потребують вони особливого догляду? Крім того, існують проблеми з комунікацією – інша мова та інше письмо. Зрозуміло, що кожна дитина має свої індивідуальні вимоги до вступу і відрізняється від інших. Тим не менш, всі вони повинні досягти однакових навчальних цілей за однаковий проміжок часу.

Формулювання мети статті. Метою статті є аналіз ситуації, яка склалася в початковій школі Німеччини у зв'язку з міграцією, можливості та доцільності педагогічного транслінгвіму, необхідністю знайти концепцію, яка б відповідала потребам глобалізованого багатомовного суспільства і яка б враховувала цю мовну різноманітність і використовувала її як актив для спільного навчання. Незважаючи на використання інтегративних моделей, таких як освітні групи прийому або модель

оберткових дверей, результати опитування Forsa показують, що в більшості початкових шкіл діти навчаються разом у звичайному класі, зокрема у Баварії навіть не мають концепції щодо різних мовних потреб учнів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Для вирішення нагальних питань, пов'язаних з адаптацією в умовах нових реалій необхідно запропонувати методи, які допоможуть вчителям «спроєкувати» мовно-інклюзивне навчальне середовище. За словами Гарсії, «дизайн» – це запланований напрямок перекладу, який може реалізувати будь-який вчитель і який може бути використаний усіма учасниками навчального процесу [5, с. 62].

Ці методи ґрунтуються на Посібнику для освітян CUNY-NYSIEB, спільному проєкті Науково-дослідного інституту з вивчення мови в міському суспільстві (RISLUS) та Докторської програми з міської освіти. Ініціатива CUNY – New York State Initiative on Emergent Bilinguals (NYSIEB) спрямована на покращення освіти багатомовних учнів з 2011 року. Представлені методи були адаптовані та розширені для досягнення цілей цієї роботи. З одного боку, методика покликана сприяти включенню українських учнів у німецьку систему освіти. З іншого боку, слід сприяти багатомовності всіх учнів, незалежно від їхніх мовних передумов. Методику слід розглядати як універсальний і гнучкий інструмент, який можна гнучко використовувати в будь-який час з огляду на майбутнє і постійно зростаючу гетерогенність шкіл.

Пропонуються такі інструменти для досягнення поставленої мети:

Мовні профілі. Мовні навички, як і будь-які когнітивні здібності, не є видимими ззовні і можуть бути визначені лише в процесі спілкування. Вчителі часто не знають, які мовні передумови мають діти і наскільки різні попередні мовні знання вони приносять із собою. У початковій школі деякі учні все ще мають труднощі з визначенням своєї мовної приналежності. Тому для вчителя має сенс створити мовний профіль для кожної дитини на початку навчального року.

Вітальний пакет. Перехід до нової школи – це завжди дуже хвилюючий крок, який лякає багатьох дітей. Для українських дітей-біженців цей крок є особливо хвилюючим, оскільки додається нове середовище, мова та повсякденне життя. Школа може полегшити цей новий старт, надавши всю важливу інформацію з самого початку. Привітальний пакет може стати тут гарною підтримкою.

Багатомовне навчальне середовище. Навіть якщо уроки проводяться лише однією мовою навчання, інші мови повинні прийматися та заохочуватися. Для того, щоб усі мови учнів могли використовуватись у повсякденному шкільному житті, вони повинні бути видимими та чутними. Ефективне використання простору, адаптивний та інклюзивний дизайн середовища мають важливе значення для мовної інклюзії.

Багатомовні вивіски. Якщо ви знаєте, якими мовами діти розмовляють у класі, ви можете позначити часто використовувані предмети мовами учнів, щоб сприяти їхньому багатомовному спілкуванню. Це може бути хорошим орієнтиром для дітей, які погано розмовляють німецькою. За словами Гарсії, багатомовні вивіски виявилися дуже важливими для учнів та їхніх родин [4, с. 140]. Крім того, можна зробити багато відкриттів. Просто дивлячись на написи, часто можна розпізнати особливості, а також схожість і відмінності між мовами.

Багатомовна бібліотека. Багатомовна бібліотека включає в себе дитячі книги, оповідання, книжки з картинками, словники, словники з картинками та журнали, які є багатомовними або написані різними мовами. Важливо, щоб вони не були відсортовані за мовами, а стояли на полиці вперемішку. Це забезпечує знайомство з широким спектром мов. Сім'ї учнів є цінними партнерами у творчому процесі. Звичайно, можна знайти волонтерів, які мають вдома подібну літературу іноземними мовами і можуть позичити її для класу.

Багатомовний центр аудіювання. Для розвитку багатомовності також важливо сприймати мову на слух. Багатомовний центр прослуховування може бути інтегрований у багато видів діяльності та підтримувати процес навчання дітей. Сюди входять

аудіокниги, книги для читання, подкасти та відео. Не має значення, чи доступні вони на носіях, чи в Інтернеті, і залежить від технічного оснащення школи. Важливо, щоб кожна дитина мала вільний доступ до центру аудіювання та була навчена користуватися ним і дотримуватися встановлених правил. Згадані вище засоби масової інформації повинні бути німецькою, а також іншими мовами. Стратегічне використання таких відео в класі може не лише сприяти підвищенню мовної обізнаності дітей, а й допомогти дітям з імміграційною історією опанувати мову навчання.

Зробити ритуали багатомовними. З часом кожна класна спільнота виробляє певні ритуали, які характеризують її як групу і дають їй відчуття безпеки та регулярності. Чи то ранкове коло, чи то улюблені ігри, чи то особливий ритуал привітання з днем народження – все це можна доповнити мовами. Один із ритуалів, який практикує кожна класна спільнота, – це спільне привітання та прощання. Їх можна, наприклад, вимовляти щомісяця іноземною мовою, яку представляють учні класу. За потреби з часом можна ввести дні тижня, назви місяців або іншу часто вживану лексику.

Організація багатомовних уроків. Елементи багатомовного навчального середовища можна стратегічно використовувати на уроках. Розробка текстів або завдань кількома мовами також може допомогти багатьом учням глибше зрозуміти зміст уроку. Важливо, щоб учні мали можливість виконувати багато завдань будь-якою мовою. Нижче наведено ще кілька прикладів, як можна привнести багатомовну діяльність у клас.

Тематизація мов. Згідно з Баварським навчальним планом «CurriculumPLUS», мови мають бути не лише інструментом для навчання, але й предметом викладання німецької мови. Зазначається, що виявлення подібностей і відмінностей між мовами сприяє підвищенню мовної обізнаності та зміцненню впевненості в собі у дітей з міграційним минулим. Так само, як і вивчення мовної комунікації, порівняння мов і систем письма сприяє усвідомленню мови. У такий спосіб учні дедалі більше розширюють власне мовне розуміння та висловлювання з точки зору словникового запасу, вибору слів та мовних структур.

Слова-містки між двома мовами, а також корисну інформацію про українську та понад 200 інших мов можна знайти за такими посиланнями:

<https://omniglot.com>

<https://www.ukraweb.com/ukrainische-sprache.html>

<https://eduki.com/de/material/572121/sprachbrucken-deutsch-ukrainisch-stand-withukraine>

Метод попереднього перегляду-перегляду-рецензування. Такий метод є корисною стратегією під час введення нової теми. З точки зору багатомовної діяльності, важлива роль відводиться першому етапу. Для того, щоб створити надійну основу для побудови знань, учні повинні спочатку працювати з темою так, як вони почуваються найбільш комфортно (попередній перегляд). Для дітей з міграційним бекграундом це часто є їхня рідна мова. Наприклад, текст, над яким разом працюють у школі мовою навчання, учні можуть заздалегідь прочитати вдома рідною мовою. У класі такі учні можуть зосередитися на читанні, оскільки вони вже знають, про що йдеться в тексті. Спільна робота над темою (перегляд) має відбуватися мовою навчання. Огляд може бути як рідною мовою, так і мовою навчання [2, с. 100].

Мовний портфель (мовне портфоліо). Ще одним методом перекладу, який був розроблений в Європі, є мовний портфель (European Portfolio of Languages). Кожна країна має власну версію, яка знаходиться у вільному доступі в Інтернеті. У Німеччині портфоліо розроблено як для початкової школи (Grundschulportfolio), так і для середньої школи (Aufbauportfolio).

Спільна групова робота. Групова робота є важливою, коли йдеться про розвиток лінгвістичного потенціалу учнів. Спільна робота повинна бути побудована таким чином, щоб діти могли використовувати весь свій мовний репертуар і діяти багатомовно. Що стосується перекладу, учні можуть вчитися у тих, хто має більше досвіду роботи з мовами.

Цифрові інструменти для створення багатомовного середовища. Цифрові медіа вже давно підтримують і збагачують навчання. Вони також знаходяться в авангарді створення багатомовного середовища. Оскільки пропозиція постійно розширюється, а вимоги щодо захисту даних змінюються з часом, нижче наведено лише кілька прикладів цифрових опцій, які можуть допомогти зробити повсякденне шкільне життя багатомовним.

Програми перекладу. Програми перекладу виконують машинний переклад цільовою мовою. Введення може здійснюватися різними способами: машинописним, рукописним або усним. Деякі програми також дозволяють перекладати фотографії та документи. За допомогою програми-перекладача ви можете легко створювати багатомовні мітки, перекладати тексти, замовлення та інформаційні листи та вести усну розмову. Оскільки це машинний переклад, він часто є неточним порівняно з перекладом, зробленим людиною. Однак цього достатньо для приблизного розуміння і може бути у разі потреби виправлений учнями, які розмовляють цією мовою.

Переклад у браузері. Багато браузерів мають функцію автоматичного перекладу на мову системи. Це можна ввімкнути в налаштуваннях. Щоразу, коли відкривається сторінка іноземною мовою, браузер пропонує її перекласти. Якщо у браузері немає цієї функції, можна встановити розширення браузера (додатки). Інтернет є багатомовним ресурсом. Ця функція особливо корисна під час пошуку інформації. Таким чином учитель може розширити власну область пошуку.

Програми для карток. Ще один спосіб запису слів мовами учнів – використання програми для карток. Окрім прикладів написання та вимови, також можна встановити зображення для кращого розуміння. Можна створювати тести та ментальні карти за допомогою багатьох програм індексних карток. Додатки можна використовувати для порівняння слів кількома мовами, для когнітивної активації за допомогою інтелектуальних карт і створення основного словникового запасу іноземною мовою.

Програми для створення книг. За допомогою таких програм, як Book Creator, учні можуть створювати електронні книги мультимодальним способом. У порожню книгу можна додати текст, зображення, малюнки, посилання, аудіо- та відеозаписи. За допомогою цього інструменту діти мають можливість, наприклад, створити багатомовну книгу для багатомовної бібліотеки або багатомовного центру аудіювання. Завдяки функції читання цей продукт можна зробити чутним для всіх.

Мультикультурне середовище навчання. Школа – це місце, де зустрічаються різні культури. Ви не можете думати про мову без культури. Визнання культурного походження учнів є фундаментальним для інклюзивної школи та означає набагато більше, ніж святкування кількох міжнародних свят.

Крім того, включення різноманіття культур у класну кімнату дозволяє дітям бачити речі з різних точок зору. Вони також можуть краще обробляти інформацію та розширювати свої знання. Учні з інших культур тут є експертами, які можуть зробити внесок в уроки своїми знаннями та досвідом.

Bavarian Curriculum PLUS також вказує на важливу роль мультикультуралізму в предметі німецької мови: уроки німецької мови в початковій школі сприяють міжкультурній освіті, роблячи різноманіття та його цінування відчутним. Дуже важливим є обмін власним досвідом щодо мови та літератури. У навчальній групі з дітьми різного походження та рідних мов діти дізнаються, що існують не лише мовні, а й культурні подібності та відмінності, не лише щодо свят, фестивалів чи ритуалів, а також репертуар відомих історій і персонажів, наприклад, у казках і байках [1, с. 50].

Висновки з дослідження і перспективи подальших розвідок у цьому напрямі. Дослідження показують, що навіть багатомовні навички читання учнів покращуються, коли вони читають тексти, які мають культурне відношення до них. Учні спираються на свої попередні знання та досвід і можуть краще розуміти тексти. Ось чому важливо, щоб учитель шукав історії та тексти, які відповідають культурному та мовному походженням учнів.

Початкові школи в Баварії виявилися багатомовними осередками, які діти навчаються із різними мовними вимогами. Війна в Україні посилює цю мовну неоднорідність, що робить необхідним знайти концепцію, яка враховує цю мовну різноманітність і використовує її як актив для спільного навчання.

Дослідження проводилося на основі лінгвістичного підходу Офелії Гарсія – Translanguaging, який знайшов свій шлях і до шкільної педагогіки. З основною ідеєю, що кожна людина має унікальний, індивідуальний мовний репертуар, який складається з різних мовних переживань, навчальний переклад ставить за мету розпізнавати всі мови учнів, поставити під сумнів мовні ієрархії та сприяти багатомовності для всіх дітей. Ці ж цілі також можна знайти в Bavarian CurriculumPLUS, що робить підхід простим у використанні в початкових школах Баварії. Результати численних досліджень в англійськомовних і німецькомовних країнах повідомляють про позитивні висновки щодо інклюзії в школі та соціально-емоційного розвитку учнів. Представлено методи створення багатомовного та мультикультурного навчального середовища, а також уроки з вивчення мови з урахуванням Баварської навчальної програми PLUS. Роздатковий матеріал покликаний послужити натхненням для вчителів щодо роботи з українськими дітьми. Водночас це слід розглядати як інструмент сприяння багатомовності для всіх дітей і використання мовної неоднорідності як можливості спільного навчання.

Незважаючи на використання інтегративних моделей, таких як освітні групи прийому або модель обертових дверей, результати опитування Forsa показують, що в більшості початкових шкіл діти навчаються разом у звичайному класі. Тим не менш, ці школи мають недостатні ресурси, такі як викладачі чи перекладачі, які розмовляють рідною мовою. Велика кількість початкових шкіл у Баварії навіть не мають концепції щодо різних мовних потреб учнів.

Навпаки, багатомовність учнів уже давно розглядається як майбутня перспектива в освітній політиці. Прагнення до інклюзивної системи освіти також включає визнання та цінування всіх мов учнів. Тому наполягання на одномовності в системі освіти має бути переглянute. Слід звернути увагу на гнучкі та відкриті концепції, що призводить до необхідності подальших досліджень.

Література

1. Bayrisches Staatsministerium für Bildung und Kultus, Wissenschaft und Kunst (2014). LehrplanPLUS Grundschule. Lehrplan für die bayrische Grundschule. München, Freistaat Bayern URL: <https://www.lehrplanplus.bayern.de/sixcms/media.php/107/LehrplanPLUS%20Grundschule%20StMBW%20-%20Mai%202014.6082601.pdf>
2. Celic, C. M., & Seltzer, K. (2013). *Translanguaging: A CUNY-NYSIEB Guide for Educators*. New York, NY: Cuny-Nysieb.
3. Cenoz, J., & Gorter, D. (2021). *Pedagogical translanguaging*. Cambridge University Press.
4. García, O. (2020). Translanguaging and transformative teaching for emergent bilingual students: Lessons from the CUNY-NYSIEB project.
5. García, O., Johnson, S. I., Seltzer, K., & Valdés, G. (2017). *The translanguaging classroom: Leveraging student bilingualism for learning*. Philadelphia, PA: Caslon., 224 pp.
6. García, O., & Kano, N. (2014). Translanguaging as process and pedagogy: Developing the English writing of Japanese students in the US. *The multilingual turn in languages education: Opportunities and challenges*, 258-277.
7. Kirsch, C., & Seele, C. (2020). Translanguaging in early childhood education in Luxembourg: From practice to pedagogy. In *Inclusion, education and translanguaging* (pp. 63-81). Springer VS, Wiesbaden.
8. Panagiotopoulou, J. A., Rosen, L., & Strzykala, J. (2020). *Inclusion, Education and Translanguaging: How to Promote Social Justice in (Teacher) Education?* (p. 241). Springer Nature.

Paliy O.

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor
Associate Professor of the Department of Germanic Philology
Ukrainian Humanities Institute
alexbrandstifter67@gmail.com
orcid.org/0009-0003-0989-9569

Demchenko N.

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Pedagogics,
Primary Education and Educational Management
Nizhyn Gogol State University
nata.demchenko2020@gmail.com
orcid.org/0000-0003-1382-0756

Speckbacher T.

teacher-trainee of the primary school in Mössling, Bavaria
tanya.speckbacher@gmx.de
orcid.org/0009-0003-5813-1011

PEDAGOGICAL TRANSLINGUISMS: ON THE EXAMPLE OF PRIMARY SCHOOLS IN BAVARIA

The article deals with the implementation of pedagogical translanguaging in the educational process of primary school in Germany. The emphasis is placed on the problems of schools in migrant countries such as Germany. The possibilities of using pedagogical translanguaging to support Ukrainian children and promote multilingualism among all students are identified. Based on the analysis of the results of numerous studies in English- and German-speaking countries, positive conclusions are drawn regarding school inclusion and the socio-emotional development of students.

It has been determined that primary schools in Bavaria are a center of a combination of different cultures and languages, where linguistic heterogeneity is also constantly growing and becoming even greater due to various factors, including the war in Ukraine. Therefore, monolingual culture in today's schools should be carefully studied. The article emphasizes the relevance of the issue of concepts that promote the integration of children from migrant backgrounds and recognize the multilingualism of students as a learning resource.

Based on the idea that each person has a unique, individual language repertoire consisting of different language experiences, and that educational translation aims to recognize all students' languages, as well as on the analysis of the current situation, it is concluded that primary schools have insufficient resources, such as teachers or translators who speak the native language. A large number of primary schools in Bavaria do not even have a concept of taking into account the different language needs of their students.

On the basis of methodological and practical work in the field of translanguaging, a manual has been developed that should be seen as a source of inspiration for working with Ukrainian children. At the same time, it can be used as a tool for promoting multilingualism for all children and using linguistic heterogeneity to organize cooperative learning.

Key words: pedagogical translanguaging, integration, primary school, multilingualism, multicultural learning environment.

ШАНОВНІ АВТОРИ!

Умови публікації статей у науковому збірнику
«Наукові записки. Серія «Психолого-педагогічні науки»»
(Ніжинський державний університет ім. М. Гоголя)

Збірник наукових праць «**Наукові записки. Серія «Психолого-педагогічні науки»** (Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя)» – це наукове фахове видання з психолого-педагогічних наук, засноване у 1996 році Ніжинським педагогічним інститутом, з 2004 року – Ніжинським державним університетом імені Миколи Гоголя.

Свідоцтво про реєстрацію: *КВ № 17181-5951 Р від 26 квітня 2019 р.*

Періодичність: **4 рази на рік.**

Міжнародний стандартний номер періодичного друкованого та / або електронного видання

ISSN: 2663-4902 (Online)

ISSN: 2522-1736 (Print)

У збірнику висвітлюються актуальні питання загальної педагогіки та історії педагогіки, теорії та методики навчання окремих галузей знань, теорії і методики виховання, теорії і методики професійної освіти, теорії і методики управління освітою.

Збірник наукових праць «Наукові записки. Серія «Психолого-педагогічні науки» (Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя)» є фаховим виданням (категорія «Б») на підставі наказу МОН України № 157 від 09.02.2021 року (додаток № 4) з педагогічних наук (011 – Освітні, педагогічні науки).

Журнал включено до наукометричних баз даних:

Index Copernicus International;

Google Scholar;

Open Ukrainian Citation Index (OUCI);

Bielefeld Academic Search Engine (BASE);

WorldCat.

Редакція здійснює присвоєння кожному опублікованому матеріалу міжнародного цифрового ідентифікатора DOI.

До друку приймаються статті докторів наук, кандидатів наук, молодих науковців (аспірантів, здобувачів), а також інших осіб, які мають вищу освіту та займаються науковою діяльністю. Редакція залишає за собою право на редагування і відхилення статей. За достовірність фактів, статистичних даних та іншої інформації відповідальність несе автор. Передрук матеріалів збірника дозволяється тільки з дозволу автора і редакції.

РУБРИКИ ЖУРНАЛУ

СПЕЦІАЛЬНІСТЬ 011 ОСВІТНІ, ПЕДАГОГІЧНІ НАУКИ

1. МЕТОДОЛОГІЯ І ТЕОРІЯ ПЕДАГОГІКИ
2. МЕТОДИКА НАВЧАННЯ І ВИХОВАННЯ
3. ПРОФЕСІЙНА ПІДГОТОВКА
4. ВІТЧИЗНЯНИЙ І ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД

Мова публікації: українська, англійська, польська.

ВИМОГИ ДО ОФОРМЛЕННЯ ТЕКСТУ РУКОПISУ

1. Формат A4; орієнтація – книжкова, матеріали збережені та підготовлені у форматі Microsoft Word (*.doc або *.docx). Поля з усіх сторін – 20 мм; шрифт – 14, основний шрифт – Times New Roman, *Arial* і *Courier New* для текстових фрагментів; інтервал між рядками – 1,5; вирівнювання тексту – по ширині; автоматична розстановка переносів – включена; абзацний відступ – 1,25 см; нумерація сторінок – не ведеться.

2. Малюнки та таблиці необхідно подавати в статті безпосередньо після тексту, де вони згадуються вперше, або на наступній сторінці. Розмір шрифту табличного тексту зазвичай на 2 пункти менше основного шрифту. Кількість таблиць, формул та ілюстрацій має бути мінімальною та доречною. Рисунки і таблиці на альбомних сторінках не приймаються.

3. Нерозривний пробіл (Ctrl+Shift+пробіл) ставиться обов'язково: між ініціалами та прізвищем (С. Русова); після географічних скорочень (м. Київ); між знаками номера (№) та параграфу і числами, які до них відносяться; у посиланнях на літературу [14, с. 60]; всередині таких скорочень: і т. д., і т. п. тощо; між внутрішньотекстовими пунктами й інформацією, яка йде після них, між числами й одиницями виміру (20 кг), а також дат (XX ст., 2002 р.).

4. Посилання на літературу подаються у тексті тільки у квадратних дужках до прикладу: [1, с. 2], бібліографічний список у кінці тексту. Посторінкові виноска та посилання не допускаються.

5. Бібліографічний опис списку використаних джерел оформлюється з урахуванням розробленого в 2015 році Національного стандарту України **ДСТУ 8302:2015 «Інформація та документація. Бібліографічне посилання. Загальні положення та правила складання» (ДСТУ 8302:2015 р.)**.

6. *References*. Оформлюється відповідно до стандарту APA (APA Style Reference Citations). Автор (трансліт), назва статті (трансліт), назва статті (в квадратних дужках переклад англійською мовою), назва джерела (трансліт), вихідні дані (місто з позначенням англійською мовою), видавництво (трансліт).

Для складення списку за стандартом APA пропонуємо скористатися одним із генераторів посилань: Link1, Link2.

Наприклад:

1. Berezka, S.V. (2019). *Osoblyvosti psikhokorektsii povedinkovykh rozladiv ditei z porusheniam intelektualnoho rozvytku zasobamy art-terapii [Features of psychocorrection of behavioral disorders of children with intellectual disabilities by means of art therapy]. Candidate s thesis. Kyiv [in Ukrainian]*.

2. Kzhaklevska, E. & Viliamson, H. (2013). *Molodizhna polityka v Ukraini. Vysnovky Komandy mizhnarodnykh ohliadachiv Rady Yevropy [Youth policy in Ukraine. Conclusions of the Council of Europe International Observer Team]. Strasburh: Vydavnytstvo Rady Yevropy. 9. 192 [in English]*.

7. Транслітерація імен та прізвищ з української мови здійснюється відповідно до вимог Постанови Кабінету Міністрів України «Про впорядкування транслітерації українського алфавіту латиницею» від 27 січня 2010 р. № 55 (Link.).

5. Реферат англійською мовою має бути оформлений згідно міжнародних вимог до наукових видань і мати: обсяг 1800–2000 знаків; інформативність (не містити загальних слів); оригінальність (не бути калькою анотації українською або російською мовою); змістовність (відобразити головний зміст статті та результати досліджень), структурованість (наявність обов'язкових елементів: мета, методика, результати, наукова новизна, практична значущість, ключові слова).

6. Обсяг статті – 10–25 сторінок.

За достовірність фактів, цитат, власних імен, географічних назв та інших відомостей відповідають автори публікації.

Відповідальність за дотримання академічної доброчесності під час здійснення освітньо-наукової діяльності несуть автори поданих наукових статей. Відповідно до статті 42 Закону України «Про освіту» (05.09.2017 № 2145-VIII) академічною доброчесністю визначається сукупність етичних принципів та визначених законом правил, якими мають керуватися учасники освітнього процесу під час навчання, викладання та провадження наукової (творчої) діяльності з метою забезпечення довіри до результатів навчання та / або наукових (творчих) досягнень.

Дотримання академічної доброчесності педагогічними, науково-педагогічними та науковими працівниками передбачає:

- посилання на джерела інформації у разі використання ідей, розробок, тверджень, ідомостей;
- дотримання норм законодавства про авторське право і суміжні права;
- надання достовірної інформації про методики і результати досліджень, джерела використаної інформації та власну педагогічну (науково-педагогічну, творчу) діяльність тощо.

Порушенням академічної доброчесності вважається:

- **академічний плагіат** – оприлюднення (частково або повністю) наукових (творчих) результатів, отриманих іншими особами, як результатів власного дослідження (творчості) та / або відтворення опублікованих текстів (оприлюднених творів мистецтва) інших авторів без зазначення авторства;

- **самоплагіат** – оприлюднення (частково або повністю) власних раніше опублікованих наукових результатів як нових наукових результатів;

- **фабрикація** – вигадкування даних чи фактів, що використовуються в освітньому процесі або наукових дослідженнях;

- **фальсифікація** – свідомо зміна чи модифікація вже наявних даних, що стосуються освітнього процесу чи наукових досліджень;

- **обман** – надання завідомо неправдивої інформації щодо власної освітньої (наукової, творчої) діяльності чи організації освітнього процесу; формами обману є, зокрема, академічний плагіат, самоплагіат, фабрикація, фальсифікація та списування тощо.

Рукописи, що не відповідають вимогам, редакція не реєструє й не розглядає з метою публікації.

УМОВИ ОПЛАТИ

Редакційний збір становить **60 гривень** за одну сторінку. До друку приймаються статті обсягом від 10 до 25 сторінок. Редакційний збір покриває витрати, пов'язані з редагуванням статей, макетуванням та друком журналу. Поштова пересилка журналу авторам здійснюється на вказане ним поштове відділення Нової Пошти за рахунок автора.

Редакційна колегія наукового вісника здійснює внутрішнє анонімне рецензування та перевіряє їх на плагіат. У разі вдалого проходження перевірки авторам надсилаються реквізити для оплати публікаційного внеску. В іншому випадку стаття повертається на доопрацювання.

ПРИКЛАД ОФОРМЛЕННЯ СТАТТІ

УДК 378:14

4. Теорія і методика професійної освіти

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРИ ДІЛОВОГО СПІЛКУВАННЯ

Демченко Н. М.

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри педагогіки,
початкової освіти та освітнього менеджменту
Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя
nata.demchenko2020@gmail.com
orcid.org/_____

Анотація українською мовою.

Обсяг: 1800–2000 знаків без пробілів.

Ключові слова: 5–10 слів чи словосполучень.

THEORETICAL ASPECTS OF RESEARCHING THE PROBLEM OF BUSINESS COMMUNICATION CULTURE FORMATION

Demchenko Nataliia

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor at the Department of Pedagogics,
Primary Education and Educational Management
Nizhyn Gogol State University
nata.demchenko2020@gmail.com
orcid.org/_____

Анотація англійською мовою.

Обсяг: 1800–2000 знаків без пробілів.

Key words: 5–10 слів чи словосполучень.

ДЛЯ ПРАЦЬ З ТЕОРІЇ

Постановка проблеми (формулюється у загальному вигляді та обґрунтовується її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями).

1. Аналіз останніх досліджень і публікацій (у яких започатковано розв'язання порушеної проблеми, на які спирається автор, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, яким присвячується стаття).

2. Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, яким присвячується стаття.

3. Формулювання мети статті (постановка завдання).

4. Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів.

5. Висновки з дослідження і перспективи подальших розвідок у цьому напрямі.

ДЛЯ ПРАЦЬ З МЕТОДИКИ

Вступ (вказується новизна теми та актуальність наукових рішень).

1. Теоретичне обґрунтування проблеми.

2. Методологія та методи.

3. Результати та дискусії.

Висновки (розгорнуті конкретні висновки за результатами дослідження і перспективи подальших досліджень у цьому напрямку).

Література

1. Пеша І. В. Напрями та завдання молодіжної політики на рівні територіальної громади. Державне управління та місцеве самоврядування. 2019. Вип. 3 (42). С. 98–103.

References

1. Piesha, I.V. (2019). Napriamy ta zavdannia molodizhnoi polityky na rivni terytorialnoi hromady [Directions and tasks of youth policy at the level of the territorial community]. *Derzhavne upravlinnia ta mistseve samovriadvannia – Public administration and local selfgovernment*. 3 (42), 98–103 [in English].

ПОРЯДОК ПОДАННЯ МАТЕРІАЛІВ

Для опублікування статті у Збірнику наукових праць «Наукові записки. Серія «Психолого-педагогічні науки» (Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя)» необхідно надіслати електронною поштою на адресу ped.kaf.n@gmail.com або nata.demchenko2020@gmail.com наступні матеріали:

1) довідку про автора: прізвище, ім'я, по батькові, місце роботи (для аспірантів – місце навчання), посада, науковий ступінь, вчене звання, orcid, e-mail, домашня адреса (індекс обов'язково), адреса електронної пошти, контактні телефони;

2) статтю.

У разі успішного рецензування статті необхідно надіслати відскановану електронну копію підтвердження сплати редакційного збору.

Без попередньої оплати стаття до друку не допускається.

Приклад підпису файлів: *Коваленко_стаття*, *Коваленко_квитанція*.

Електронна адреса: nata.demchenko2020@gmail.com

КОНТАКТНА ІНФОРМАЦІЯ

Кафедра педагогіки, початкової освіти
та освітнього менеджменту
НДУ імені Миколи Гоголя, вул. Графська, 2
м. Ніжин, Чернігівська обл., Україна, 16602
Телефон: +38 098 445 62 71
ped.kaf.n@gmail.com
nata.demchenko2020@gmail.com

**У РАЗІ НЕДОТРИМАННЯ АВТОРАМИ ВСІХ ВИЩЕЗАНАЧЕНИХ УМОВ
РЕДАКЦІЯ МАЄ ПРАВО ПОВЕРНУТИ СТАТТЮ
НА ДООПРАЦЮВАННЯ ЧИ ВІДМОВИТИ В ЇЇ ДРУКУВАННІ**